

studii

REVISTA DE ISTORIE

DIN SUMAR

ASPECTE ALE ASERVIRII ECONOMICE A ROMINIEI DE
CĂTRE GERMANIA HITLERISTĂ de B. BĂLTEANU

„INTEMEIEREA”- MOLDOVEI IN ISTORIOGRAFIA ROMI-
NEASCĂ de ȘT. ȘTEFĂNESCU

BRESLELE BUCUREȘTENE IN SEC. XVIII de C. ȘERBAN

NOI DOCUMENTE PRIVIND RELATIILE ROMINO-POLONE
IN PERIOADA 1589-1622 de IRENA SULKOWSKA (Varșovia)

DIN CONTRIBUTIA MARINARILOR ROMINI LA ZDROBIREA
FASCISMULUI GERMAN de I. HUZA

PROBLEMELE TRATATULUI DE ISTORIA ROMINIEI:
DEZEATERI ASUPRA PROBLEMELOR CULTURII ME-
DIEVALE DIN ȚARILE ROMINE

ANUL XII — 1959

6

www.dacoromanica.ro

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
SUBSECȚIA DE ȘTIINȚE ISTORICE ȘI INSTITUTUL DE ISTORIE DIN BUCUREȘTI

studii
REVISTĂ DE ISTORIE

6

ANUL XII

1959

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

www.dacoromanica.ro

„STUDII” REVISTĂ DE ISTORIE
APARE DE 6 ORI PE AN

— COLEGIUL DE REDACȚIE —

Acad. P. CONSTANTINESCU-IAȘI (directorul Colegiului de redacție); EUGEN STĂNESCU (redactor șef); acad. A. OTETEȘ; T. BUGNARIU, membru corespondent al Academiei R.P.R.; B. BĂLTEANU; L. BĂNYAI; M. BERZA; V. CHERESTEȘIU; V. MACIU; GH. MATEI

Redacția : București, B-dul Generalissimul Stalin nr. 1
Telefon : 18.25.86

www.dacoromanica.ro

S U M A R

	Pag
STUDII	
B. BĂLTEANU, Aspecte ale aservirii economice a României de către Germania hitleristă (1940—1944)	5
ȘT. ȘTEFĂNESCU, „Întemeierea” Moldovei în istoriografia românească	35
C. ȘERBAN, Breslele bucureștene în secolul XVIII	55
NOTE ȘI COMUNICĂRI	
IRENA SULKOWSKA (Varșovia), Noi documente privind relațiile româno-polone în perioada 1589—1622	91
I. HUZA, Din contribuția marinarilor români la zdrobirea fascismului german	101
D. CIUREA, O „descriere” a Moldovei și Țării Românești din anul 1699	111
P. CERNOVODEANU și N. VĂTĂMANU, Contribuții la vechea topografie a Bucureștilor: Ostrovul Dîmboviței (sec. XVI—XVII)	115
PROBLEMELE TRATATULUI DE ISTORIA ROMÂNIEI	
Dezbateri asupra problemelor culturii medievale din țările române	133
VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ	
Dezvoltarea științei istorice bulgare după victoria de la 9 Septembrie 1944 (prof. D. Kosev, membru corespondent al Academiei de Științe a R. P. Bulgaria); Conferința jubiliară a istoricilor din Republica Democrată Germană (<i>Eugen Stănescu</i>); Conferința de la Poznań consacrată originii statului kievean (<i>I. Corfuz</i>).	137
STUDII DOCUMENTARE	
Mișcarea revoluționară husită în istoriografia universală (I) (<i>Tr. Ionescu-Nișcov</i>)	153
RECENZII	
* * * Muzeul de istorie a orașului București. „Bucureștii de odinioară în lumina săpăturilor arheologice” (Statul Popular al Capitalei), sub redacția prof. I. Ionașcu, Buc., Ed. șt., 1959, 239 p. (<i>N. Stoicescu</i>)	181
* * * Istoria universală (în zece volume), vol. I, Buc., Ed. șt., 1958, XXXII + 755 p. (<i>A. Popescu</i>)	183

- * * O nouă contribuție la studiul paleografiei și diplomatiei turco-osmane
(*J. Kabrda-Praga*) 190
- * * Освобождението на България от тур ото иго 1875—1878 (Сборник
статии) Sofia, 1958, 687 p., 98 planșe (*C. Velichi*) 197

REVISTA REVISTELOR

- Вопросы истории КПСС, nr. 1—6/1958 (*I. Oprea*); Zeitschrift für Geschichtswissenschaft, an. VI (1958), nr. 1—6, Berlin, Ritten & Loening, 1420 p. (*L. P. Marcu*). 201

INSEMŢĂRI BIBLIOGRAFICE

- Istoria Românel.** — G.Ţ. OPRESCU, Bisericile - cetăți ale sașilor din Ardeal. Ed. Academiei R.P.R., 1957 (*N. Gh.*); N. DRĂGAN, Dezvoltarea industriei în Mediaș între anii 1918—1944. Mediaș, 1957, 127 p. (*C. Ș.*); **Istoria U.R.S.S.** — История гражданской войны в СССР, том III, Госполитиздат, Москва, 1957, 404 p. (*R. D.*); V. R. GHERASIMIUK, Начало социалистической революции в деревне 1917—1918 гг. Государственное издательство политической литературы, Москва, 1958, 160 p. (*N. N.*). **Istoria universală.** — K. WOLSKI, *Z dziejów barwnictwa we wsiach na prawie wołoskim w starostw ch przemyskim i sanockim* (Din istoria albinăritului rural din satele întemeiate pe baza dreptului românesc în starostiile Przemysł și Sanok), în „Kwartalnik historii kultury materialnej”, VI (1958), nr. 3, p. 359—364 (*I. C.*); ŞT. ATANASOV, Нов подем на въстаническите борби в България след поражението на турските войски под Видин в 1798 година (Un nou avânt al luptelor răsculaților din Bulgaria după înfrângerea armatelor turcești la Vidin în anul 1798), în: „Военно исторически сборник”, Sofia, XXIII, 1954, nr. 2, p. 3—46 (*A. C.*); LAIOS GHEORGHE, Ἀνεκδοτὲς ἐπιστολὲς καὶ ἐγγράφα τοῦ 1821 Ἱστορικὰ δοκουμεντα ἀπὸ τὰ ἀστυριακὰ ἀρχεῖα (Scrisori inedite și acte cu privire la 1821. Documente istorice din arhivele austriace), Atena, 1958, 276 p. + 13 foi nenum. + 1 pl. (*N. C.*); F. THIRIEГ, Régestes des délibérations du Sénat de Venise concernant la Roumanie, I (1329—1399). Paris, 1958, 247 p. (*Al. D.*); MARC BOULISEAU, Robespierre. Paris, Presses Universitaires de France, 1957, 128 p. (*S. C.*); HENRI GUILLÉMIN, Cette curieuse guerre de 70. Thiers. Trochu. Bazaine. Paris, Galimard, 1956, 268 p. (*S. C.*); PIER BOITEAU, Contribution à l'histoire de la nation malgache. Éditions Sociales, Paris, 1958, 431 p. (*I. P.*). **Bizantino:ogie.** — HANS-GEORG BECK, Vademecum des byzantinischen Aristokraten. Das sogenannte Strategikon des Kekaumenos. Graz-Wien-Köln, 1956, 164 p. (*Gh. C.*); JOHANNES KARAYNNOPULOS, Die Entstehung der byzantinischen Themenordnung. München, 1959, 105 p. + 3 hărți (*Gh. C.*). **Bibliografie, Arhivistică, Muzeografie.** — * * Catalogul documentelor grecești din Arhivele Statului de la Orașul Stalin. vol. II, București, 1958, VIII + 429 p. + 8 pl. Direcția Generală a Arhivelor Statului (*C. Ș.*); * * Zentralblatt der Bulgarischen Wissenschaftlichen Literatur. Geschichte und Archäologie, 1958. Sofia, 1959, 103 p. (*Al. D.*). . . . 217

ASPECTE ALE ASERVIRII ECONOMICE A ROMÂNIEI DE
CĂTRE GERMANIA HITLERISTĂ (1940—1944)

DE

B. BĂLTEANU

Economia națională a României burghezo-moșierești era înfeudată monopolurilor străine. În industria petrolului capitalul străin stăpânea 91,9%, în industria metalurgică 74%, în industria gazului și electricității 95%, în industria chimică 72%, în industria lemnului 70%. Dacă imperialiștii străini vedeau în exploatarea bogățiilor României o sursă de profituri maximale, clasele dominante din țară considerau „cointeresarea” monopoliştilor străini în economia națională a țării drept un important sprijin pentru menținerea și întărirea regimului de exploatare a clasei muncitoare și a țărănimii, a întregului popor muncitor.

Întreaga politică a claselor stăpînitoare din țara noastră, între cele două războaie mondiale, era dominată de spaima acestora față de influența crescîndă a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, de succesele primului stat socialist în construirea unei societăți noi eliberate de exploatare, al cărei exemplu însuflețea și ridica la luptă pentru o viață nouă masele asuprite și exploatare din România. Antisovietismul a determinat orientarea claselor dominante din România către acele forțe imperialiste străine care, într-o perioadă sau alta, se situau în fruntea reacțiunii mondiale în acțiunea de pregătire a războiului antisovietic.

Așa se explică faptul că după instaurarea dictaturii hitleriste în Germania, forța principală de șoc a agresiunii imperialiste împotriva Uniunii Sovietice, cercurile conducătoare din România se îndreptau pe plan intern tot mai categoric spre fascism, iar pe plan extern spre o apropiere de hitleriști.

Angajîndu-se pe calea colaborării cu imperialiștii germani, burghezia și moșierimea romînă au comis nenumărate acte de trădare a intereselor naționale ale țării.

„Cîrdășia burgheziei și moșierimii romîne cu imperialiștii germano-fasciști, — arată tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej — a aservit și mai mult țara și bogățiile ei și a împins România în criminalul război antisovietic”¹.

În același timp, clasele exploatatoare din România, împotriva intereselor vitale ale țării, se opuneau cu înverșunare politicii de prietenie cu U.R.S.S., politică ce corespundea intereselor vitale ale țării.

În unison cu cercurile conducătoare ale puterilor imperialiste din Apus, care pentru a încuraja Germania hitleristă să pornească agresiunea antisovietică, sabotau încheierea unei înțelegeri anglo-franco-sovietice, vîrfurile dominante din România își aduceau și ele „contribuția” la politica de subminare a propunerilor precise și clare ale guvernului sovietic de a încheia un acord care să asigure eficient păstrarea păcii și să înfrîneze agresiunea hitleristă. Trimisul special al guvernului de dictatură regală, Al. Cretzianu, a declarat la Paris în aprilie 1939, în mod categoric, că cercurile dominante din România preferă ocupațiunea germană unei asistențe militare din partea Uniunii Sovietice². „Apropierea” de o mare putere imperialistă, cum era Germania hitleristă, presupune totdeauna sacrificarea intereselor naționale ale poporului, pe care cercurile conducătoare din statul mai slab le vînd în schimbul acestei apropieri. Astfel de „apropieri” duc la pierderea independenței naționale, cedată conștient de clasele dominante ale statului mai slab care caută să folosească „protecția” imperialiștilor străini pentru a-și întări dominația de clasă, pentru a intensifica exploatarea maselor populare și pentru a participa într-o măsură cît mai mare posibilă la înrobirea și jefuirea altor popoare împreună cu protectorul său — marea putere imperialistă.

România prin poziția ei strategică de țară vecină cu U.R.S.S. și prin bogățiile ei mari de petrol, cereale și materii prime prezenta un interes deosebit pentru Germania hitleristă. Imperialiștii germani exploataînd politica antisovietică promovată de cercurile conducătoare ale Romîniei burghezo-moșierești au reușit în preajma celui de-al doilea război mondial să înfeudeze economia națională a țării. Tratatul economic romîno-german din 23 martie 1939 a transformat țara noastră într-o sursă principală de aprovizionare a Germaniei hitleriste cu materii prime și alimente pentru războiul agresiv pe care îl pregătea.

Politica de înfeudare a economiei naționale a țării, promovată de burghezia și moșierimea romînă, era încurajată de cercurile imperialiste din S.U.A., Anglia și Franța care priveau România ca o monedă de schimb în politica lor de împingere a agresiunii Germaniei hitleriste contra Uniunii Sovietice.

Așa de pildă, ziarul „Times” care exprimă de obicei părerile guvernului englez, scria, că „Apărarea comerțului german în bazinul dunărean, care începe la Baden și se termină în România, este un fenomen natural și de dorit...”³.

¹ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ed. a IV-a, p. 692.

² Arhiva M.A.E., cutia 9, vol. 59, Extras din memoriul întocmit de Al. Cretzianu la 5 martie 1941. În cartea sa calomnioasă *The lost opportunity*, Al. Cretzianu „uită” aceste declarații ale sale.

³ *Times*, 15 noiembrie 1938.

În ziua semnării acordului înrobitor din 23 martie 1939, trimisul britanic la București, Reginald Hoare, a comunicat la Londra, că el a menținut tot timpul contactul cu guvernul român și aprobă acțiunea acestuia¹.

În scopul de a-și asigura un mijloc de șantajare permanentă a cli-cilor conducătoare fasciste din Ungaria și România și a le lega astfel la carul lor războinic, pentru folosirea poporului român și ungar drept carne de tun în războiul tilhăresc antisovietic pe care se pregătea să-l dezlănțuie guvernării hitleriste secondați de fasciștii italieni, au pus la cale dictatul de la Viena din 30 august 1940, prin care se răpea României o parte din teritoriul ei național.

Mergînd tot mai departe pe linia trădării intereselor naționale ale poporului român, monarhia și partidele burghezo-moșiereste au acceptat odiosul dictat de la Viena.

Referindu-se la actele de trădare națională ale burgheziei și moșierimii românești din această perioadă, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej arată :

„Prin pactul economic încheiat cu Germania în martie 1939 dictatura regală a vîndut Germaniei naziste bogățiile țării, prim pas hotărîtor spre pierderea independenței noastre naționale, iar prin acceptarea dictatului de la Viena a marcat cedarea completă în fața imperialismului hitlerist...”².

În acest timp Hitler, ca mandatarul reacțiunii imperialiste mondiale, în îndeplinirea planurilor de agresiune împotriva Uniunii Sovietice, căuta să aducă la putere în România agentura sa directă, Garda de fier, care să execute orbește ordinele sale. Făcînd jocul celor mai agresive cercuri imperialiste și fiind de acord pe deplin cu planurile criminale de dezlănțuire a războiului antisovietic, burghezia și moșierimea română s-au aliat fățiș și conștient cu fascismul german, au adus la putere la începutul lunii septembrie 1940 sîngeroasa dictatură legionaro-fascistă și au subordonat țara intereselor de jaf și cotropire ale Germaniei hitleriste.

Regimul fascist din România a reprezentat dictatura fățișă, teroristă a vîrfurilor celor mai reacționare, mai șoviniste, și agresive ale mării burghezii și moșierimi române, fiind în același timp și un instrument de aservire a țării imperialismului hitlerist. Acestei aserviri i-a pus capăt insurecția armată de la 23 August 1944, organizată și condusă de P.C.R.

În articolul de față ne propunem să analizăm unele aspecte ale aservirii economice a României de către monopolistii germani în perioada 6 septembrie 1940—23 August 1944.

Această problemă este cu atît mai actuală, cu cît unii istorici reacționari încearcă să falsifice adevărul istoric, căutînd să dovedească pe baza unor plăzmuiri că relațiile economice dintre România și Germania hitleristă au fost relații între doi parteneri egali și că de fapt Germania a fost partea care a păgubit de pe urma acestor relații³. Istoriografia

¹ G. Gafenco, *Derniers jours de l'Europe*, Paris, 1946, p. 146.

² Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ed. a IV-a, E.S.P.L.P., p. 20.

³ Vezi de exemplu : Andreas Hillgruber, *Hitler, König Carol und Marschall Antonescu*, Wiesbaden, 1954.

noastră a acordat puțină atenție acestei probleme, ea fiind pînă acum studiată numai în lucrările unor economiști. Considerăm că stabilirea adevărului istoric în această chestiune va contribui într-o anumită măsură și la demascarea rolului agresiv și politicii de jaf a imperialismului hitlerist. Se știe că nimic de coaliția antifascistă în frunte cu Uniunea Sovietică, imperialismul german reinvie în Republica Federală Germană, sprijinit fiind de cercurile reacționare ale S.U.A., Angliei și Franței. Revanșarzii și militaristii germani propagă din nou țeluri expansioniste, se infiltrează și acaparează cu sprijinul cercurilor dominante din diferite țări poziții hotărîtoare în economia națională a acestora.

Aservirea economică a Romîniei de Germania hitleristă în perioada care face obiectul studiului de față, n-a fost ceva accidental. Ea a fost pregătită cu mult timp înainte de vîrfurile marii burghezii și moșierimi romînești. Însuși faptul că în fruntea regimului fascist din Romînia a fost adus generalul arhireacționar Antonescu, dovedea deplina înțelegere între cercurile dominante romînești și imperialiștii germani. Într-adevăr, este știut că liderii partidelor burghezo-moșierești au fost aceia care l-au adus pe I. Antonescu la putere.

„Adevărul este că nu Antonescu ci domnii Maniu și Brătianu au răsturnat pe Carol al II-lea”, se lăuda apropiatul lui Maniu, Aurel Leucuția. I. Maniu recunoștea că el s-a înțeles cu Antonescu ca acesta să ia puterea². Iar Dinu Brătianu scria că el „ca un prieten bătrîn din vremuri grele” al lui Antonescu i-a dat sfaturi cum să formeze guvernul³.

Liderii partidelor burghezo-moșierești și generalul fascist erau uniți în primul rînd prin ura lor împotriva Uniunii Sovietice, cerînd toți încă de la începutul lunii iulie 1940 dezlănțuirea războiului antisovietic.

Dar Antonescu era candidatul la rolul de „conducător” fascist al Romîniei nu numai al burgheziei și moșierimii romîne, ci și al Germaniei hitleriste. Guvernancii hitleriști stabiliseră de mult contactul cu I. Antonescu, ca intermediari servind în acest scop Gh. Brătianu și Mihai Antonescu. Acesta din urmă întreținea legături cu membrii legației hitleriste la București, printre care în primul rînd consilierul Steltzer și atașatul aerian generalul Gerstenberg⁴.

Dictatorul fascist se lăuda în ședința consiliului de miniștri că planurile sale economice și politice le-a elaborat la mănăstirea Bistrița împreună cu M. Antonescu⁵. Iar acesta din urmă a arătat că planurile fuseseră discutate și aprobate de reprezentanții legației hitleriste, precizînd

¹ Dreptatea, 31 martie 1946.

² Procesul marii trădări naționale, Ed. Eminescu, 1946, p. 200.

³ Arh. St. Buc., fond. Președinția Consiliului de Miniștri, pachet 79, dos. 214, circulara lui D. Brătianu din 14 februarie 1941, f. 4.

⁴ Vezi în această privință Arhiva M.A.E., cutia 112, vol. XXVII, notă despre convocarea din 11 mai 1943 dintre M. Antonescu, Steltzer și Gerstenberg.

⁵ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., fond. Președinția Consiliului de Miniștri, stenograma ședinței Consiliului de Miniștri de la 10 decembrie 1940, f. 27.

că în domeniul economic era vorba de „organizarea unei sincere colaborări cu Germania, mergînd pînă la reconstrucție cu caracter general european în bazinul dunărean și în sistemul federativ european”¹. În dosul acestui limbaj goebellsian se ascundea hotărîrea burgheziei și moșierimii din România de a subordona întreaga economie romînească Germaniei hitleriste, în victoria căreia în război aveau deplină încredere cu speranța că pentru „meritele” lor cercurilor dominante romînești li se va acorda rolul de vâtaf al hitleriștilor în sud-estul Europei².

Propus și sprijinit de clasele exploatatoare din România pentru rolul de „conducător” al regimului legionaro-fascist, Antonescu mărturisea singur că venirea sa la putere „a fost agreată de Berlin și Roma”³. Instaurat de marea burghezie și moșierime din țară și în același timp unealtă directă a imperialismului german, regimul fascist a avut ca sarcină principală accelerarea ritmului de includere a Romîniei în coaliția antisovietică, la a cărei pregătire în vederea războiului criminal împotriva U.R.S.S., Germania hitleristă pornise de mult⁴. Chiar la prima ședință a Consiliului de miniștri din 7 septembrie 1940 I. Antonescu a declarat că este posibil ca statul român să fie chemat foarte curînd să ia parte la acțiunea militară împotriva Uniunii Sovietice⁵.

Subordonarea economiei naționale Germaniei hitleriste făcea parte integrantă din planurile claselor dominante, ca un element al colaborării lor cu imperialismul german în vederea includerii Romîniei în „ordinea europeană” hitleristă, în vederea pregătirii și ducerii războiului antisovietic. Aceasta presupunea dezvoltarea producției agricole și a extracției materiilor prime necesare mașinii de război hitleriste și stagnarea în vederea unei lichidări ulterioare în cadrul „ordinii noi” a industriei romînești. Economiiștii, și oamenii politici burghezi recunoșteau în mod deschis acest lucru.

Iată de pildă ce scria economistul burghez V. Madgearu în august 1940 : „Este în afară de orice discuție că pentru România piața germană cu cei 80 milioane locuitori prezintă o însemnătate deosebită. După înțetarea stărilor și condițiilor economice impuse de economia de război,

¹ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P. M. R., fond. Președinția Consiliului de Miniștri, stenograma ședinței Consiliului de Miniștri de la 10 decembrie 1940, f. 41—42.

² Într-o notă alcătuită de I. Antonescu și remisă lui Hitler la începutul lunii ianuarie 1941, căpetenia fascistă din România afirmînd hotărîrea de a participa la toate acțiunile agresive ale Germaniei hitleriste, își exprima speranța că Hitler va acorda Romîniei burghezo-moșierești „rolul natural de dominație regională” (vezi arhiva M.A.E., vol. 71/1939, E. 9, IV, vol. II. Documentul „Nota de la Salzburg”, f. 4).

³ Arh. St. Buc., Fond Președinția Consiliului de Miniștri, pachet 166, dosar 14, Cuvîntarea lui I. Antonescu de la 24 octombrie 1940, f. 4.

⁴ Valer Pop, unul dintre reprezentanții Romîniei la semnarea dictatului de la Viena scria că Ribentrop i-a spus la 29 august 1940 că „conflictul” dintre Germania și U.R.S.S. „se va produce cu certitudine” în momentul în care Hitler va considera că este pregătit pentru agresiune și că dacă „Romînia va fi leală și răbdătoare” va profita mult de pe urma acestui război (Arhiva M.A.E., dosar special. Scrisoarea lui Valer Pop către I. Maniu din 2 iulie 1942, șapirografiată).

⁵ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., fond Președinția Consiliului de Miniștri, stenograma ședinței Consiliului de Miniștri din 7 septembrie 1940, fila 8.

este de presupus că standardul de viață al populației germane se va ridica și paralel vor spori și nevoile de import *de produse agricole, vegetale, fructe, carne, unt, ouă*¹ (subliniat de mine — B.B.). Pornind de la premisa indiscutabilă pentru el că Germania hitleristă va învinge, economistul burghez ajungea la concluzia că „complimentarea” economiei românești cu economia Germaniei hitleriste corespunde „intereselor vitale ale unei normale dezvoltări a economiei românești”². De aici, V. Madgearu conchidea că economia românească nu trebuie să se preocupe decât cu „augmentarea productivității muncii naționale în vechile ramuri de producție”³, ceea ce însemna extinderea producției de produse agricole și vegetale, materii prime necesare imperialiștilor germani. Dacă Madgearu căuta să dovedească prin argumente pseudo-științifice necesitatea subordonării economiei românești Germaniei hitleriste, șeful partidului din care făcea parte, I. Maniu, o argumenta pe plan politic. Într-o scrisoare servilă adresată lui Hitler la 28 decembrie 1940, Maniu aproba tratatele economice înrobitoare încheiate cu Germania hitleristă și scotea în evidență rolul antisovietic pe care clasele dominante din România îl joacă și vor să-l joace în răsăritul Europei, exprimând în acest fel dorința burgheziei și moșierimii românești de a participa la războiul antisovietic în pregătire. „Factorul cel mai de căpetenie în acest sud-est european este armata română”⁴, se lauda liderul național-țărănist.

Conducătorul celui alt partid burghezo-moșieresc D. Brătianu se declara și el de acord cu „colaborarea” dintre economia românească și cea hitleristă⁵. Într-un apel adresat în februarie 1941 către partizanii săi, bătrînul reacționar le cerea să acorde tot concursul regimului militar-fascist, în special pentru „reorganizarea economică”⁶ a țării, ceea ce însemna în ultimă instanță o cât mai largă deservire a mașinii de război hitleriste.

Unii reprezentanți ai vîrfurilor dominante mergeau și mai departe în propunerile lor. Frica de revoluție l-a făcut pe C. Argetoianu să vadă unica soluție pentru salvarea orînduirii burghezo-moșierești din România într-o „alianță atît de intimă cu Germania, încît să facem *unitate* cu ea, un tot de interese economice și politice”⁷.

Gubernanții fasciști tindeau să subordoneze cît mai repede economia românească celei hitleriste. În ședințele Consiliului de Miniștri, I. Antonescu declara că el este pentru relații economice cît mai „strînse” cu

¹ V. Madgearu, *Evoluția economiei românești*, 1940, p. 371—372.

² *Ibidem*, p. 373.

³ *Ibidem*, p. 386.

⁴ Arh. St. Buc., fond Președinția Consiliului de Miniștri, pachet 177, dos. 291, vezi copia scrisorii lui I. Maniu către Hitler trimisă de autor lui I. Antonescu. Este semnificativ faptul că Antonescu a scris pe document că găsește „foarte justificată atitudinea din cuprinsul lui”.

⁵ *Ibidem*, pachet 79, dosar 214, scrisoarea lui D. Brătianu către I. Antonescu din 18 dec. 1940, f. 5.

⁶ *Ibidem*, circulara lui D. Brătianu din 14 februarie 1941, f. 6.

⁷ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., C. Argetoianu, *Însemnări zilnice* (memorii inedite), calet 69 (36), f. 9610.

Germania hitleristă¹. Pentru aceasta el cerea lichidarea industriei metalurgice românești pe care o numea „parazitara” și dezvoltarea în special a industriei alimentare în scopul satisfacerii necesităților hitleriste².

Aservirea economiei naționale a României prezenta cel mai mare interes pentru monopolistii germani, exploatarea bogățiilor românești constituind o sursă de profituri uriașe și în același timp produsele furnizate de România fiind absolut necesare pentru ducerea războiului agresiv. De altfel, României de mult îi era destinat un anumit loc în planurile de dominație ale monopolistilor germani.

În condițiile pregătirii războiului antisovietic, Germania hitleristă era interesată ca aprovizionarea ei cu produsele solului și subsolului românesc să sporească și să decurgă fără nici un fel de piedici. De aceea, guvernării hitleriste voiau o subordonare cât mai puternică a economiei românești care s-o lipsească de orice independență, transformând-o într-o anexă a economiei hitleriste. Hitler declara la 26 iulie 1940 lui Gigurtu, președintele consiliului de miniștri român, că el dorește să încheie acorduri economice cu România pe o durată de 10—15 ani, ceea ce însemna acapararea definitivă a economiei românești de către monopolistii germani³, obligînd-o să se adapteze nevoilor mașinii de război hitleriste.

Așadar ambele părți, atît cercurile dominante din România cît și guvernării hitleriste, erau pentru o „colaborare” economică strînsă între cele două state fasciste. În cele ce urmează vom analiza felul în care s-a desfășurat această colaborare și ce rezultate a avut ea pentru economia țării noastre.

Monopolistii germani nemaifiind mulțumiți cu prevederile tratatului economic din 23 martie 1939 căutau căi de pătrundere tot mai adîncă în economia romînească, folosind în acest scop toate mijloacele de presiune economică și politică. Astfel reprezentanții hitleriste au dus tratative cu reprezentanții regimului legionaro-fascist pentru încheierea unor noi acorduri economice cu România. Unul din scopurile principale urmărite de hitleriste era mărirea cursului mărcii de la 50 la 60 lei, ceea ce constituia un mijloc de legalizare a jafului economiei romînești. Cererea hitleristilor aducea prejudicii enorme economiei romînești, ducînd la o răsturnare a echilibrului prețurilor în interiorul țării, la devalorizarea leului și creșterea scumpetei. În ședințele Consiliului de Miniștri I. Antonescu declara că nu va accepta cererile hitleriste și amenința chiar cu demisia dacă nemții vor insista asupra cererilor lor. Dar toate aceste declarații erau menite să arate în mod demagogic că regimul fascist „apără” interesele statului român. În ședințele următoare ale Consiliului de Miniștri căpetenia fascistă a anunțat că a acceptat urcarea cursului mărcii la 60 lei și uitînd

¹ Vezi de ex. declarația lui I. Antonescu în ședința Consiliului de Miniștri din 4 octombrie 1940 (Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului, fond Președinția Consiliului de Miniștri, stenograma ședinței din 4 oct. 1940, f. 23).

² Ibidem, stenograma ședinței Consiliului de Miniștri din 17 oct. 1940, f. 57.

³ Arhiva M.A.E., c. 4 vol. 20. Rezumatul convorbirilor de la Berghof din ziua de 26 iulie 1940, f. 3.

declarațiile anterioare, a început să laude noua concesie făcută monopolurilor germane ca o victorie a regimului fascist. Acordurile economice semnate la 4 decembrie 1940 la Berlin înfeudau deplin economia națională monopolurilor hitleriste. Ele prevedeau sub formă de integrare a economiei românești în cadrul noii „ordine europene” intensificarea exploatarea bogățiilor agricole și forestiere ale țării de către Germania hitleristă, jefuirea bogățiilor petrolifere ale subsolului nostru, sporirea exportului românesc în Germania. În același timp era prevăzută urcarea cursului mărcii¹.

Cît de nejustificată, de dăunătoare pentru economia națională a fost urcarea mărcii se vede dintr-un raport nesemnificativ întocmit la 17 septembrie 1941 asupra avantajelor acordate Germaniei prin acordurile comerciale și de plăți încheiate de la începutul războiului (septembrie 1939) și în care se arată : „în decembrie 1939 cursul mărcii s-a urcat de la 41,50 lei la 50 lei, în decembrie 1940 de la 50 la 60 lei. Deci, într-un interval de timp de un an marca s-a urcat cu 33%². Ca „explicație”, pentru a masca trădarea comisă de regimul fascist, raportul scria că deși urcarea cursului mărcii din decembrie 1940 s-a produs „într-un moment nefavorabil” și că ea „a fost absolut nejustificată economic”, totuși căutînd să justifice consimțămîntul guvernanților fasciști la aceasta, arată că ei nu se „așteptau” la o nouă cerere³. Or, se știe că regimul fascist a semnat acordurile la 4 decembrie 1940, adică după ce aderase deja la pactul agresiv tripartit, prin care afirma că-și va consolida situația politică, iar cererile hitleristilor îi fuseseră comunicate încă în octombrie 1940. Caracteristic e de altfel faptul că acordurile au fost semnate din partea României de către Mircea Ciocicov, membru marcant al partidului național-liberal, atît înainte de dictatura fascistă cît și după 23 August 1944.

Noul curs era extrem de avantajos pentru acapararea de către hitleriști a întreprinderilor românești⁴. Acordurile economice de la 4 decembrie 1940 transformau economia românească într-un appendice al economiei de război hitleriste. Executarea lor cerea ca industria românească să stagneze. „Reorganizarea industriei — scria ziarul economic *Argus* comentînd acordurile — e menit să curme unele exagerări primejdioase”⁵, înțelegînd sub „exagerări” industria grea, care, continua ziarul, „produce o marfă care nu poate rezista „nici unei concurențe”. De altfel, „concepții” despre necesitatea lichidării industriei fuseseră expuse de Antonescu din primele zile ale instaurării regimului fascist-legionar, într-un mod categoric : „Toate celelalte ramuri de activitate trebuie să se dezvolte

¹ Vezi protocolul privitor la conclucarea germano-romină pentru realizarea unui plan decenal românesc, *Argus* din 6 decembrie 1940, p. 1.

² Arhiva M.A.E., c. 87, vol. 47, dos. special, f. 11.

³ *Ibidem*, f. 13.

⁴ În perioada 23 martie 1939 — 4 decembrie 1940 au fost înființate 35 noi întreprinderi româno-germane cu un capital de 146-500 000 lei, în timp ce numai în primele trei luni ale anului 1941 au fost constituite 12 societăți româno-germane cu un capital de 68 400 000 lei (Florin Codrescu, *Capitalurile germane în România*, Buc., 1941, p. 17—18).

⁵ *Argus* din 9 decembrie 1940.

ca anexe ale agriculturii”¹. Executarea acordurilor înrobitoare cu Germania hitleristă a provocat de la început o înrăutățire considerabilă a stării materiale a populației. Ziarele fasciste erau nevoite să constate că alimentele de primă necesitate se găseseră cu greu și sînt extrem de scumpe². Autoritățile locale de represiune comunicau și ele starea materială grea a maselor populare. Așa de exemplu, inspectorul regional de poliție din Galați relatează la începutul anului 1941, că populația săracă este lipsită de posibilitatea de a-și procura strictul necesar „din cauza disproporției dintre posibilitățile ei de cîștig și prețurile prea ridicate a tuturor articolelor din comerț”³.

Înrăutățirea gravă a situației economice a țării era cauzată într-o măsură hotărîtoare de noile acorduri economice cu Germania, care au avut ca urmare imediată o lărgire a exportului de produse agroalimentare⁴.

În timp ce economia națională era subordonată Germaniei hitleriste, în țară bandele legionare își dezvoltă pe deplin chipul criminal de agenți plătiți ai hitleriștilor și unelte ale capitaliștilor și moșierilor autohtoni. Legionarii au comis nenumărate samavolnicii, jafuri și asasinat sub gloanțele lor căzînd mii de oameni. O statistică incompletă arată că bunurile jefuite de legionari în decurs de numai cîteva luni (6 sept. 1940—24 ianuarie 1941) s-au ridicat la suma de un miliard lei. Un simpatizant și protector al legionarilor ca ministrul agriculturii sub regimul legionaro-fascist N. Măreș scria în 1942 că bandele legionare s-au compromis „prin hoții, jafuri, omoruri și cruzimi în așa fel, încît numai numele de legionar pronunțat în orice sat, inspira groază”⁵.

Crimele și jafurile legionare au dus la crearea unei stări de dezorganizare și haos în țară. Nemaireprezentînd pentru Germania hitleristă și clasele dominante din țară garanția capacității de executare a planurilor de punerea resurselor umane și materiale ale țării în slujba războiului criminal antisovietic, dictatura legionaro-fascistă a fost înlocuită în ianuarie 1941 cu dictatura militaro-fascistă. Germania hitleristă a sprijinit gruparea fascistă în frunte cu I. Antonescu. Trimisul lui Hitler, Killinger i-a transmis căpeteniei fasciste că hitleriștii îl sprijină pe dînsul⁶. Este foarte semnificativ faptul că în ianuarie 1941 regimul militaro-fascist, ca

¹ ACIIP, fond. Președinția Consiliului de Miniștri, stenograma ședinței Consiliului de cabinet de la 26 septembrie 1940, f. 2. Prin „dezvoltarea agriculturii” Antonescu înțelegea transformarea masei țărănești în robi, care să lucreze pămîntul marilor moșieri. El se declara împotriva unei împroprietării a țărănilor, arătînd că țărănimea săracă trebuie să „execute ceea ce spune statul”. (ACIIP, fond. Președ. Cons. Minis., ședința Consiliului de cabinet de la 10 octombrie 1940, f. 41).

² Vezi, de ex. *Universul* din 12 decembrie 1940, în care se constată lipsa untului de pe piața bucureșteană și creșterea enormă a prețurilor la alimente ca ceapa, ouă etc.

³ ACIIP, dos. 5070, f. 109, nota din 12 ianuarie 1941.

⁴ Într-un raport confidențial șeful secției de legătură cu armatele aliate (așa se numeau armatele hitleriste atunci) din Marele Cartier General, arăta că urcarea vertiginosă a prețurilor „corespunde cu sosirea trupelor germane operative și cu epoca aranjamentelor economice”. Arh. MAE, dos. 71/939, E. 9, IV, vol. V, doc. : „Dare de seamă asupra modului cum s-au făcut aprovizionările necesare trupelor germane din România”, f. 4.

⁵ ACIIP, Fond. Președinția Consiliului de Miniștri dos. 25, declarația lui N. Măreș din 4 septembrie 1942, f. 3.

⁶ Arh. St. Buc., Fond. Președinția Consiliului de Miniștri, pachet 82, dosar 150, Nota lui Valer Pop despre convorbirea cu Killinger, din 31 ianuarie 1941.

și în septembrie 1940 regimul fascist-legionar a fost binecuvîntat nu numai de hitleriști, ci și de liderii partidelor burghezo-moșierești.

În circulara sa către membrii partidului național liberal, D. Brătianu scria: „Astăzi avem un guvern de generali. *Era cea mai bună soluție* (sublinierea noastră — B.B.) ce se putea da crizei actuale”. Și intrucît scrisoarea se adresa prietenilor săi politici, bătrînul reacționar explica clar că el consideră că acest guvern poate împiedica „ca la terminarea războiului sau *la plecarea armatei germane* (subl. ns. — B.B.) țara să nu cadă sub un regim comunist...”¹.

Așadar șeful liberal considera guvernul militar-fascist ca un guvern de durată, care trebuie să conducă România pînă la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial și vedea în prezența armatei hitleriste un sprijin pentru înăbușirea mișcării revoluționare a maselor populare. În această scrisoare-circulară D. Brătianu lauda „patriotismul” și „cinstea” lui I. Antonescu și îl recomanda drept „singurul care poate governa țara în condițiile externe și interne” de atunci. De fapt, prin scrisoarea lui D. Brătianu, regimul militar-fascist căpăta aprobarea deplină a marilor capitaliști și moșieri, care ocupau pozițiile cheie în economia națională a țării.

O poziție de sprijin a lui I. Antonescu și a guvernului militar-fascist a fost adoptată și de celălalt partid burghezo-moșieresc, partidul național-țărănesc. În memoriul adresat guvernului fascist la 27 februarie 1941, I. Maniu aproba cu căldură măsurile adoptate de acest guvern².

Lacheii marii burghezii romînești, liderii social-democrați de dreapta n-au lipsit nici de data aceasta de la „datorie”. Trădătorii clasei muncitoare I. Flueraș, Eftimie Gherman, Ion Mustețiu și alții au adresat o telegramă de adeziune la regimul militar-fascist³. „Devotamentul” acestora a fost în curînd răsplătit prin posturi bine plătite în cadrul Ministerului Muncii și altor instituții fasciste.

Sprijinind clica fascistă în frunte cu Antonescu, guvernau hitleriști cereau să fie recompensați pentru aceasta. Clica antonesciană trebuia să plătească imediat pentru „încrederea” care i s-a arătat. Monopolurile hitleriste puseseră de mult ochii pe întreprinderile metalurgice din țară, pe care țineau să le acapareze cu un dublu scop. În primul rînd devenind stăpîni în întreprinderilor metalurgice ale țării, monopolistii germani puteau dispune și mai mult de economia țării, pe care aceste întreprinderi trebuiau s-o înzestreze în bună măsură cu utilaj, locomotive, mașini agricole și cu o parte din armament. În al doilea rînd exploatarea acestor întreprinderi promitea beneficii enorme, pentru obținerea cărora hitleriștii nu trebuiau să facă nici un fel de investiții.

Guvernul antonescian a acceptat să treacă sub controlul hitleriștilor cele mai importante întreprinderi metalurgice și întregul comerț cu fier

¹ Arh. St. Buc., Fond Președinția Consiliului de Miniștri, pachet 79, dosar 214, Circulara lui D. Brătianu din 14 februarie 1941, f. 5. Vezi de asemenea *Procesul marii trădări naționale*, Ed. Eminescu, 1946, p. 195.

² Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., dos. special 88, Memoriul lui I. Maniu din 27 februarie 1941, f. 1.

³ Arh. St. Buc., Fond Președinția Consiliului de Miniștri, pachet 88, dosar 65, f. 225.

cu scopul mărturisit de a „cointeresa” pe hitleriști în sprijinirea regimului antipopular din țară și a „ordinei” instaurate de acesta.

La câteva zile după formarea noului guvern militar-fascist a sosit la București reprezentantul concernului hitlerist „Hermann Göring Werke”, Guido Schmidt, care a cerut o participare de 60% asupra întreprinderilor „Malaxa” și alte participațiuni, majoritare sau quasimajoritare în alte întreprinderi¹.

Au urmat unele târguieli, în urma cărora s-a convenit asupra fondării societății „Rogifer”, chipurile, în vederea organizării industriei românești în cadrul protocolului din 4 decembrie 1940. Societatea „Rogifer”, la care participau statul român și trustul hitlerist amintit mai sus, a preluat exploatarea uzinelor „Malaxa” care au fost „naționalizate” în acest scop². Efectele acestei „colaborări” au fost dezastruoase pentru economia românească. Hitleriștii au jefuit toate stocurile de materii prime ale uzinei, obținând numai prin aceasta un câstig de 1,6 miliarde lei.

Neavând interes ca întreprinderile să funcționeze, hitleriștii au împiedicat de fapt activitatea lor, ceea ce a dus, după mărturisirea lui M. Antonescu, principalul autor al acordului cu privire la crearea societății „Rogifer”, la închiderea unora dintre secțiile întreprinderii³. În schimb hitleriștii realizau beneficii mari din prelucrarea materialelor românești și livrările făcute de „Rogifer”. În februarie 1943, acțiunile societății „Rogifer” aparținând trustului „Herman Göring Werke” au fost răscumpărate de către statul român, monopoliurile germane, câpătând pentru aceste acțiuni pe lângă o sumă enormă de bani⁴, controlul la uzinele „Reșița” și „Șantierelor Navale Galați”.

„Colaborarea” din cadrul Societății „Rogifer,” venită la scurt timp după încheierea protocolului de la 4 decembrie 1940 și după formarea guvernului militar-fascist constituia un exemplu edificator de felul cum înțelegeau hitleriștii să ajute la „redresarea” economiei naționale românești și o ilustrare a politicii vîrfurilor marii burghezii și moșierimi de a vinde bogățiile țării în speranța că acest procedeu va întări „prietenia” regimului hitlerist pentru ei⁵.

¹ Arhiva M.A.E., cazier 5, dosar 26, Convorbiri diplomatice, Nota asupra convorbirii între M. Antonescu și Guido Schmidt din ziua de 17 septembrie 1942, f. 1.

² Întrucît marea industrieș Malaxa sprijinise „rebeliunea” legionară, regimul militar-fascist l-a arestat și a obținut ca acesta să cedeze 50% din averea sa statului. Restul de 50% din întreprindere a fost „naționalizat”, prevăzîndu-se ca proprietarul să capete valoarea integrală a uzinelor. Cu ocazia așa-zisei „naționalizări” în presă au fost publicate unele date cu privire la profiturile uriașe realizate de Malaxa pe seama livrărilor făcute statului (Vezi, de ex., *Bursa*, din 23 februarie 1941, p. 115).

³ Arhiva M.A.E., cazierul 5, vol. 26. Nota asupra convorbirii între M. Antonescu și Guido Schmidt din 17 sept. 1942, f. 2.

⁴ Vezi în această privință *Procesul marii trădări naționale*, p. 259—260.

⁵ Peste doi ani, M. Antonescu explica în felul următor motivele care au determinat încheierea convenției cu privire la fondarea societății „Rogifer”. „Împrejurările erau atît de tulburi, curentele din Germania asupra României erau atît de variate, nencrederea în poziția României atît de mare, că toate organele subalterne și agenții germani din România își îngăduiau să facă politica lor.

Acordurile acestea au fost o bază care au angajat și interesele germane la păstrarea ordinii în România și a însemnat și voința de colaborare germano-romină în faza pregătitoare

Participînd la „Rogifer” printr-o sumă de 75 milioane lei, monopolistii germani au căpătat la dispoziția lor întreprinderi care erau evaluate în 1940 la suma de 4750 milioane lei, și pe care Banca Națională le credita cu 1,5 miliarde lei¹.

Nu e de mirare că în consiliul de administrație al acestei societăți se aflau alături de hitleriști, reprezentanți ai burgheziei și moșierimii românești ca : Gh. Leon, fost ministru al Economiei Naționale sub dictatura regală și regimul fascisto-legionar, Mircea Cancicov, fruntaș liberal, despre care s-a mai vorbit, D. Gerota un apropiat al lui Maniu, membru al partidului național-țărănesc și reprezentant al acestui partid în guvernul fascisto-legionar.

Guvernul fascist era preocupat în acest timp de problema unei cît mai intense deserviri a economiei de război hitleriste. La 5 martie 1941, I. Antonescu s-a întîlnit la Viena cu Goering pentru a definitiva subjugarea economiei naționale a Romîniei intereselor războiului dus de Hitler.

Este interesant de remarcat faptul că Hillgruber, ca reprezentant al istoriografiei reacționare și revanșarde vest-germane, cu toate că recunoaște că la Viena au fost elaborate condițiile pentru „inclusiunea Romîniei în spațiul economic stăpînit de Germania hitleristă”² se declară nemulțumit de înțelegerea survenită între Goering și Antonescu, sub motiv că deși în întrevvedere de la Viena s-a convenit că Romînia să acorde în măsura cea mai mare posibilă sprijinul său pentru războiul dus de germani, totuși controlul și conducerea economiei naționale romînești chipurile urmau să rămîna în mîinile guvernului romîn. Această denaturare a realității îi este necesară pentru a acredita versiunea că Romînia burghezo-moșierească n-a sprijinit prin toate forțele sale războiul criminal antisovietic. Regimul antonescian căuta și el să acrediteze iluzia că relațiile economice cu Germania sînt favorabile poporului romîn. Încercînd să liniștească opinia publică alarmată de penetrația tot mai mare a hitleriștilor în economia națională, Antonescu a publicat „lămuriri” cu privire la politica economică a guvernului fascist, afirmînd că pătrunderea capitalului hitlerist este în folosul țării și se face sub controlul guvernului, „uitînd” însă să arate că acest guvern este în întregime înfeudat hitleriștilor. În aceleași „lămuriri” Antonescu afirma că lipsurile grele economice prin care trecea țara n-au nici o legătură cu prezența trupelor hitleriste³.

Viața infirma însă toate afirmațiile mincinoase ale claselor dominante și dezvăluia jaful nemilos, căruia îi era supusă economia națională a țării.

a războiului împotriva Rusiei”, Arhiva M.A.E., c. 112, vol. XXVIII, relații cu Germania 1943. Notă asupra convorbirii dintre M. Antonescu și Guido Schmidt din 28 ianuarie 1943, f. 1. Așadar, prin înstrăinarea unei părți importante a economiei naționale, guvernul fascist cîștigă „încrederea” monopolistilor germani și „dreptul” de a fi admis să participe la criminalul război antisovietic.

¹ Arhiva M.A.E., Vorrechte die zugunsten der deutschen Organe auf Grund von verschiedenen Vereinbarungen abzuleiten sind f. 4—5. Folosind din plin concursul Băncii Naționale, „Rogifer” a continuat să primească credite mari de la ea ajungînd ca angajamentele societății la B.N.R., la 5 sept. 1944, să fie de 3 111 383 092 lei. *Procesul mării trădări naționale*, f. 259.

² A. Hillgruber, *lucr. cit.*, p. 161.

³ Vezi *Argus* din 10 martie 1941.

Politica de trădare națională a guvernului militar-fascist provoacă o adâncire tot mai mare a mizeriei maselor populare, creșterea urii poporului față de hitleriști. Într-o notă informativă alcătuită la începutul lunii februarie 1941 de Marele Stat Major se arată că „muncitorii din fabrici... se plîng că luptă cu greutate mari din cauza scumpetii vieții”¹ și se recunoștea că în țară se simte lipsa porumbului, zahărului, bumbacului, a materialelor de încălțăminte și îmbrăcăminte².

Germania hitleristă ajunsese să dispună de produsele agriculturii românești într-o măsură așa de mare, încît guvernul fascist era obligat să roage pe reprezentanții guvernului german să-i „cedeze” din cerealele achiziționate de atotputernicile monopoluri germane³. Starea de spirit ostilă hitleriștilor cuprindea în această perioadă nu numai clasa muncitoare și țărănimea, ci și o parte din aparatul de stat.

Această situație îngrijora puternic autoritățile militar-fasciste care semnalau că numeroși funcționari români „își exprimă pe față părerea că Germania va pierde războiul” prezentînd „această eventualitate ca o dorință proprie”. În legătură cu aceasta I. Antonescu a emis un ordin special care cerea „ca funcționarii de orice categorie să se abțină de la orice discuțiune sau propagandă antigermană”, amenințînd pe cei vinovați de această „crimă” cu pedepsele cele mai severe⁴.

Politica claselor dominante de deslănțuire și ducere a războiului criminal antisovietic a fost tradusă în viață de clica militar-fascistă aflată la putere împreună cu liderii partidelor burghezo-moșierești. Împotriva voinței poporului la 22 iunie 1941 țara noastră a fost împinsă în războiul antisovietic alături de Germania hitleristă.

Monopoliștii germani au folosit împrejurările războiului pentru a jefui nu numai bogățiile țărilor ocupate de către forțele hitleriste în urma unor operațiuni militare, ci și ale acelor care deveniseră „aliatele” lor ca rezultat al politicii trădătoare și antinaționale a cercurilor dominante. În condițiile României a cărei economie națională fusese pusă în mare măsură în serviciul mașinii de război germane încă de la începutul anului 1939 și prefăcută într-o anexă a economiei hitleriste prin acordurile de la 4 decembrie 1940, intensificarea jafului german, era însoțită de propa-

¹ Arh. St. Buc., fond. Președinția Consiliului de Miniștri, pachet 99, dos. 207, sinteza contrainformativă pe ianuarie 1941, partea a II-a, f. 3.

² Ibidem, f. 4.

³ În nota asupra convorbirii lui I. Antonescu și reprezentantul guvernului hitlerist, Clodius, se arată: „Pe planul economic dl. Clodius a admis ca Germania să cedeze României 2 000 vagoane de porumb din cele cumpărate pentru export de către societățile germane. În ce privește cele 2 000 vagoane de secară cerute de România, dl. Clodius și-a rezervat răspunsul” (sublinierile aparțin autorului—B. B.). (M.A.E., cutia 18, vol. I, notă asupra convorbirii avute în ziua de 14 mai 1941 de I. Antonescu cu Clodius, f. 3). Așadar aprovizionarea poporului român depindea de bunul plac al unui hitlerist care „rezervîndu-și” răspunsul contribuia la înfometarea maselor populare. Și în acest timp guvernul militar-fascist cuteza să vorbească de o politică de „demitate”.

⁴ Arhiva M.A.E., cutia 18, vol. I, documentul Președinției Consiliului de Miniștri, nr. 62.584/M.C.I., din 28 mai 1941 semnat din împuternicirea lui I. Antonescu de către generalul I. Șteflea.

ganda mincinoasă despre marile profituri pe care le va căpăta chipurile România de pe urma războiului criminal împotriva Uniunii Sovietice.

Astfel, la ultima întrevedere înainte de intrarea în războiul antisovietic, cu Hitler la München, la 11 iunie 1941, căpeteniile hitleriste i-au făcut lui I. Antonescu promisiuni de anexări ale unor mari teritorii sovietice.

Antonescu s-a înapoiat de la München, după spusele prietenului său apropiat N. Mareș, „nu numai încântat, dar în al noulea cer”¹. După cum nota C. Argetoianu, Hitler promisese lui Antonescu nu numai recuparea teritoriilor sovietice, eliberate de Uniunea Sovietică în iunie 1940, ci noi teritorii sovietice. Promisiunile erau atât de „largi”, încât imaginația bătrînului reacionar C. Argetoianu s-a lăsat furată de visurile de acaparare și l-a făcut să noteze în memoriile sale: „Scriu și mă întreb dacă sînt treaz”².

În depozițiile sale care au fost prezentate la procesul de la Nürnberg. I. Antonescu a arătat că în cursul acestei întrevederi Hitler i-a declarat că România va putea ocupa în schimbul „ajutorului” acordat în războiul contra Uniunii Sovietice „teritorii sovietice pînă la Nipru”³.

Un document publicat de curînd vine să confirme pe deplin aceste declarații. La o consfătuire intimă a lui Hitler cu colaboratorii săi cei mai apropiați în agresiuni și acte de banditism, „führerul” fascist a declarat, la 16 iulie 1941, adică după dezlănțuirea războiului antisovietic, cînd succesele vremelnice obținute de trupele germano-fasciste îi amățiseră într-atîta pe liderii fasciști, că începuseră să „împartă” teritoriul Uniunii Sovietice, că „Antonescu vrea Odesa și Basarabia, precum și o fișie care se întinde de la Odesa la apus și apus-nord”⁴.

La această consfătuire strict secretă s-au discutat însă probleme, care prezintă un interes deosebit pentru lămurirea scopurilor războinice ale Germaniei hitleriste și aliaților acesteia, pentru înțelegerea relațiilor care existau între guvernarea de la Berlin și clicile fasciste din celelalte țări, tîrîte în războiul antisovietic și mai ales pentru cunoașterea soartei pe care hitleriștii o pregăteau țării noastre, în caz că ar fi învins în război.

Datorită caracterului secret al consfăturii, procesul verbal a fost întocmit de locțiitorul lui Hitler, Martin Borman, care a alcătuit pe baza lui un memoriu. Din acest memoriu vom spicui unele amănunte.

Conducătorul bandei fasciste spunea: „În fața opiniei publice trebuie să motivăm măsurile noastre călăuzindu-ne de motive tactice. Trebuie să procedăm acum exact cum am procedat în Norvegia, Danemarca, Olanda și Belgia. Nici atunci n-am vorbit nimic despre intențiile noastre și vom proceda just, dacă vom proceda la fel și de acum înainte.

Așadar vom sublinia din nou, că sîntem nevoiți să ocupăm teritoriul, să instaurăm pe ele ordinea și să asigurăm securitatea; că sîntem chipurile obligați să ne preocupăm în interesul populației locale de siguranță, aprovizionare, transport ș.a.m.d. Pentru aceasta se și introduce ordinea

¹ C. Argetoianu, *op. cit.*, p. 9463.

² *Ibidem*, p. 9477.

³ Нюрнбергский процесс, Москва, 1951, Т. I, p. 375.

⁴ Vezi memoriul secret al lui Borman din 16 iulie 1941 prezentat la procesul de la Nürnberg și publicat în revista sovietică *Novii Mir*, nr. 3/1959, p. 147.

noastră. Nimeni nu trebuie să-și dea seama că această ordine este definitivă. Toate măsurile necesare — execuțiile, expulzările ș.a.m.d. — le vom transpune în viață ori ce s-ar întâmpla... Trebuie să acționăm în așa fel, ca și când am îndeplini un mandat. Dar pentru noi înșine trebuie să fie clar, că din aceste regiuni nu vom pleca niciodată”¹.

Hitler expusese în cuvintele citate întregul program de acțiune al imperialiștilor germani, în lupta lor pentru dominația mondială și nimicirea Uniunii Sovietice. Știindu-se între „ai săi” căpetenia fascistă a expus colaboratorilor săi cei mai apropiați scopurile ascunse ale atacului criminal împotriva Uniunii Sovietice, care consta în distrugerea ordinii socialiste și transformarea țării într-o colonie nemțească.

În această discuție intimă Hitler a arătat în mod categoric că este o prostie a crede că Germania luptă pentru „Europa”. Astfel de declarații arăta el în continuare nu trebuie dezmințite din motive tactice pentru a nu dezvălui în fața lumii adevăratele scopuri ale războiului, și anume că numai monopoliiști germani trebuie să profite de toate rezultatele războiului².

Și pentru a termina cu acest document important vom cita spusele cu privire la soarta României: „relațiile noastre cu România — a spus conducătorul fasciștilor germani — sînt acum bune, dar cine știe cum vor evolua ele pe viitor! Din aceste motive trebuie să fim gata pentru orice eventualitate, între altele să fim gata pentru orice eventualitate și în problema frontierelor. Nu trebuie să ne bazăm pe bunăvoința altora, iată fundamentul relațiilor noastre cu România”³ (sublinierea noastră — B.B.).

Așadar, guvernării hitleriste se pregăteau de pe atunci pentru a preîntîmpina „ori ce eventualitate” în relațiile lor cu România, avînd în vedere în primul rînd problema frontierelor. Atitudinea guvernului hitlerist față de diferite țări cu care încheiase înțelegeri în scopuri agresive la început, pentru ca pînă la urmă să le desființeze ca state independente (Polonia, Ungaria etc.), dezvăluie sensul acestor declarații. De pe atunci Hitler se gîndea la nimicirea statului român și înglobarea lui într-o formă sau alta în montruosul imperiu hitlerist.

¹ Vezi memoriul secret al lui Borman din 16 iulie 1941 prezentat la procesul de la Nürnberg și publicat în revista sovietică *Novii Mir*, nr. 3/1959, p. 146.

² *Novii Mir*, nr. 3/1959, p. 146. Cuvintele lui Hitler arată toată fățărnicia și minciuna propagandei care se făcea în timpul războiului de către oficiile fasciste cu privire la așa-zisul război „european”. Adevărul este însă, că nu hitleriștii mureau pentru „Europa”, ci ei omorau Europa pentru interesele lor.

³ Pentru „obiectivitatea științifică” a lui A. Hillgruber este caracteristic următorul fapt. Din textul cărții sale reiese că dînsul cunoaște și a studiat documentul din 16 iulie 1941, citat de noi și în care este redată convorbirea lui Hitler cu apropiații săi. Dar întrucît conținutul documentului dezmințe categoric întreaga „concepție” a lui Hillgruber cu privire la relațiile germano-române, care chipurile s-ar fi bazat pe principiul egalității și încrederii reciproce, autorul vestgerman, fără a reda în întregime spusele lui Hitler cu privire la soarta pe care o pregătea României în caz de victorie (partea cu privire la granițele României este omisă), le însoțește cu următorul comentariu:

„În timpul acestei convorbiri Hitler din motive care nu se pot preciza, a dat dovadă de o puternică nelcredere în România (A. Hillgruber, *lucr. cit.*, p. 319).

În acest fel, Hillgruber încearcă să falsifice realitatea și să prezinte planurile guvernărilor hitleriste de „nimicire a statului român drept ceva „accidental și inexplicabil” (sublinierile noastre — B.B.).

Planurile de nimicire completă a suveranității statului român nu împiedicau însă pe hitleriști să întrețină în rândurile cercurilor conducătoare românești iluzia că aceștia sînt partenerii lor egali¹.

Burghezia și moșierimea română, participînd în războiul antisovietic, urmăreau nu numai acapararea de noi teritorii sovietice, ci nimicirea Statului Sovietic și înrobirea popoarelor Uniunii Sovietice. Aceasta una pe guvernarea fascistă și liderii partidelor burghezo-moșierești din România cu monopolistii germani și guvernul hitlerist.

În convorbirea pe care a avut-o cu Hitler la 27 noiembrie 1941, M. Antonescu a declarat, că după părerea cercurilor dominante din România, scopul principal al războiului antisovietic este distrugerea comunismului, aceasta constituind în primul rînd „o gravă problemă biologică”². În legătură cu aceasta el recomandă ca împotriva popoarelor sovietice, pe care le considera drept principalele purtătoare ale ideilor comunismului să se adopte o poziție „neșovăitoare”, considerînd orice măsură de nimicire a popoarelor sovietice „legitimă”³. Capul bandei hitleriste s-a declarat imediat de acord cu concepțiile canibalice ale partenerului său din România, declarînd că el vede ca unică rezolvare a „problemei ruse” „soluțiuni de colonizare și de înlăturare biologică”⁴. Liderii partidelor burghezo-moșierești, împingînd țara în războiul antisovietic, erau și ei plini de speranțe că armatele fasciste vor nimici Statul Sovietic și vor restaura în Rusia exploatarea capitalisă. În memoriul adresat lui I. Antonescu la 18 iulie 1941, I. Maniu își exprima încrederea în victoria agresorilor fasciști, care, după părerea lui, vor provoca „prăbușirea regimului bolșevic” și vor crea „o Rusie revenită la sistemul proprietății individuale”⁵.

În același timp liderii liberali Dinu Brătianu și Gh. Brătianu au aprobat pe deplin și ei împingerea României în războiul antisovietic⁶.

Subordonarea continuă a economiei românești intereselor războiului hitlerist era alături de participarea unităților militare pe front drept un mijloc de a obține realizarea planurilor antisovietice ale burgheziei și moșierimii românești.

Documentele vremii dovedesc fără putință de tăgadă că economia națională a României a fost aservită în întregime mașinii de război hitleriste, procurînd profituri enorme monopolistilor germani și claselor dominante din țară. Fără a ne propune să descriem toate aspectele problemei, vom încerca să arătăm cîteva din căile de jefuire directă a economiei românești. Vom începe cu întreținerea așa-zisei misiuni militare germane, care la început conducea unitățile hitleriste care se ocupau cu

¹ În mod cinic, Hitler a denumit planurile de înrobire a Uniunii Sovietice împărțirea „unei imense plăcinte” (*Novi Mir*, nr. 3/59, p. 146).

² Arhiva M.A.E., C. 88, vol. 52, audiența lui M. Antonescu la Hitler la 27 noiembrie 1941, f. 4.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem.

⁵ Arh. St. Buc., Fond. Președinția Consiliului de Miniștri, pachet 166, dosar 8, scrisoarea lui I. Maniu din 18 iulie 1941, f. 2.

⁶ Ibidem, pachet 166, dosar 9, nota din 5 ianuarie 1944, f. 3.

„instruirea” armatei române, iar apoi a devenit organul care dirija și aprovizionează armatele hitleriste dislocate în țară sau în trecere prin România.

Unul din primele acte ale regimului fascist a fost „rugămintea” adresată guvernului hitlerist să trimită trupe germane în țară cu scopul de a instrui armata română. Continuând tratativele începute încă de guvernul dictaturii regale, Antonescu s-a adresat cu această rugămintă încă la 5 septembrie 1940¹. Primele unități hitleriste au început să pătrundă în țară pentru a sprijini cu baionetele lor regimul fascist și pentru a grăbi transformarea României într-un avanpost al agresiunii împotriva popoarelor balcanice și a Uniunii Sovietice. Intrarea așa-zisei misiuni militare germane în România a avut grave urmări economice imediate. Purtându-se ca adevărați ocupanți, hitleriștii folosind banii pe care guvernul român li-i punea cu dărnicie la dispoziție, au început să cumpere de pe piață numeroase alimente și produse ale industriei ușoare pe care le trimiteau în Germania².

Trupele hitleriste invitate în România de către regimul militarofascist cu deplinul consimțământ al lui Maniu și Brătianu au fost întâmpinate cu ură de populație. Marele Stat Major al armatei române într-un document asupra stării de spirit a populației și a armatei în legătură cu prezența trupelor germane în România, recunoștea acest fapt în octombrie 1940, subliniind că populația română „neprivind cu ochi buni prezența trupelor germane dă naștere la diferite incidente cu militarii germani”³. Șeful serviciului secret de informații raporta și el lui Antonescu la 25 octombrie 1940, că populația este contra prezenței trupelor germane în țară. Aceste sentimente erau împărtășite de altfel și de armata română care se temea că prezența hitleriștilor poate să-i oblige pe soldații români să servească unei cauze străine⁴, înțelegând prin aceasta participarea la războaiele agresive ale hitleriștilor.

Aducând trupele hitleriste în țară, I. Antonescu pretindea că în acest fel statul român va realiza economii, căci întreținerea acestei misiuni va costa „ieftin” (100 milioane lei pe lună) și că aceasta îi va permite să demobilizeze o parte din armata română. Viața a arătat însă foarte repede că aceste declarații demagogice erau menite numai să inducă în eroare opinia publică indignată de trădarea comisă de clasele dominante. Desigur, impunând României cu complicitatea căpeteniilor fasciste un curs forțat al mărcii, Germania hitleristă își permitea luxul de „a achita” toate sumele primite în lei din partea României prin trecerea lor într-un cont de clearing, pe care monopoliiștii germani nici nu aveau de gând să-l achite⁵. Într-o convenție încheiată între guvernul român și cel german

¹ Andreas Hillgruber, *lucr. cit.*, p. 96.

² Într-o scrisoare adresată lui Hitler la 15 noiembrie 1943, Antonescu era nevoit să recunoască că „venirea și trecerea trupelor germane pe teritoriul român în 1940—1941 a însemnat o gravă răsturnare a ordinii economice” (Arhiva M.A.E., cazier 3, vol. 17, copia scrisorii f. 17. Vezi și A. Hillgruber, *lucr. cit.*, p. 177).

³ Arhiva M.St.M., dos. 725/1, p. 1.

⁴ Arh. St. fond. Președinția Consiliului de Miniștri, pachet 79, nota 551, din 25 oct. 1940, p. 17—20.

⁵ Într-o convorbire cu ministrul României la Berlin, Bossy, ministrul hitlerist Funk, i-a declarat la începutul lui august 1941 că Germania este lipsită de putința de a-și mări exportul

se spunea chiar că toate cheltuielile de întreținere ale unităților hitleriste privesc exclusiv guvernul german. De fapt însă întreținerea întregii armate hitleriste dislocate în România sau care trecea prin țară, era suportată de statul român, adică în ultimă instanță de către masele noastre populare.

Falsitatea afirmațiilor lui Antonescu și a tuturor convențiilor cu hitleriștii era dovedită chiar de cei mai înflăcărați partizani ai „colaborării” cu Germania hitleristă. Într-o scrisoare adresată de ministrul economiei naționale lui I. Antonescu la 8 aprilie 1941 se arăta că armata hitleristă dislocată în România, a primit din partea Statului român numai în trei luni suma de 2 750 000 000 lei (deși I. Antonescu afirma că armata hitleristă capătă 100 000 000 lei lunar), cumpărînd pentru acești bani, „în mod masiv alimente, îmbrăcăminte, articole de piele și fier... oferind prețuri mult mai mari ca cele fixate...”¹. Ministrul fascist era nevoit să constate cu îngrijorare că „dacă va mai dăinui actuala stare de lucruri... propaganda subversivă antigermană ce se duce azi pe această temă va crește în intensitate”. În zilele de 2, 3, 7 și 10 iunie 1941 Ministerul Finanțelor a dat comandamentului hitlerist din România o sumă de 1 180 000 000 lei². În cursul lunilor octombrie — decembrie 1941 statul român a dat pentru întreținerea trupelor hitleriste suma de 7,5 miliarde lei³. Cererile hitleriste creșteau însă pe fiecare zi, cheltuielile pentru fiecare soldat hitlerist fiind aproape de zece ori mai mari decît cele ale statului fascist pentru ostașul român. Așa de pildă, în perioada octombrie 1941 — martie 1942 misiunea militară germană a cerut din partea statului român o sumă de 11 843 milioane lei pentru întreținerea acelor 34 mii soldați hitleriști aflați în România. În aceeași perioadă, Ministerul de Război din România cheltuisese pentru întreținerea a 340 mii de soldați romîni suma de 13 750 milioane lei⁴. Sumele de bani primite de hitleriști din partea statului român, erau folosite însă după propriile lor hotărîri, călcînd în picioare toate acordurile încheiate chiar cu docilul guvern antonescian. Cea mai mare parte din sumele încasate de armatele hitleriste erau cheltuite pentru aprovizionări directe pe piață, pentru cumpărări masive de produse care erau apoi expediate în Germania în scopuri de speculă. Dacă în lunile octombrie — decembrie 1941 misiunea militară germană a cerut suma de 7 500 milioane lei, ea a cheltuit în același timp pentru cumpărături prin întindenta romînă numai suma de 213 milioane lei⁵. Rezultă deci că în curs de cîteva luni hitleriștii au mînuit sume enorme de bani pe care le foloseau la cumpărarea în mod masiv de alimente, îmbrăcăminte, articole de piele și fier, piese de schimb pentru automobile etc., oferind prețuri

în România și de aceea „nu se va putea împiedica creșterea mai departe a soldului creditor român în Germania” (Arh. M.A.E., c. 18, vol. 48, Raportul Legăției romîne din Berlin, nr. 80 540 din 9 august 1941, f. 1). Cu alte cuvinte Germania nici nu se gîndea să livreze Romîniei mărfuri în schimbul livrărilor romînești.

¹ Arhiva M.A.E., dos. 71/1939 c. 9, IV, vol. V, Scrisoarea lui Gh. Potopceanu din 8 aprilie 1941, f. 1.

² Arh. M.A.E., c. 88, vol. 49, vezi nota M.A.E. din 10 iunie 1941.

³ Arh. Stat. fond. Președinția Consiliului de Miniștri, 166, dos. 9, f. 121.

⁴ Ibidem, f. 122.

⁵ Arh. St. fond. Președ. Cons. de Miniștri, pachet 166, dosar 9, f. 12. Prin convenția încheiată armatele hitleriste nu aveau dreptul de a se aproviziona pe piață.

mult mai mari ca cele fixate de stat. Produsele cele mai deficitare fuseseră monopolizate de nemți în așa măsură, încît statul român era nevoit să împrumute de la comandamentul hitlerist carne! Acest fapt era nevoit să-l raporteze un ofițer reacționar, șeful secției de legătură cu armata hitleristă, care arăta în raportul său: „...noi, în țara în care Germania are surplusuri de vite, nu ne hrănim decît cu zarzavaturi”¹. În raport se mai arată că cumpărătorul cel mai căutat pe piață devenise intendența germană care plătea prețuri exorbitante, îmbogățind o mînă de speculanți, contribuind însă într-o măsură hotărîtoare la urcarea prețurilor, sărăcirea populației și creșterea inflației.

Pentru a ne da seama de dificultățile care se creau pentru economia romînească din cauza cumpărăturilor efectuate de misiunea militară germană, sînt semnificative următoarele cifre: în anul 1940 circuitul de mărfuri general al economiei romînești (intern și extern) era egal cu 234 miliarde lei, din care comerțul exterior cu Germania ocupa 35,8 miliarde lei, iar tranzacțiile efectuate de misiunea militară germană un total de 0,8 miliarde lei. În anul 1941 circuitul de mărfuri se ridicase la 250,8 miliarde lei, în schimb comerțul exterior cu Germania se mărise la 52,6 miliarde lei; iar tranzacțiile efectuate de misiunea militară germană crescuseră de peste 42 de ori ajungînd la enorma sumă de 33,9 miliarde lei². La aprecierea greutății specifice a tranzacțiilor comandamentului hitlerist în România trebuie să se țină seamă și de faptul că armatele hitleriste cumpărau în primul rînd alimente și obiecte de larg consum, ceea ce ducea la scumpirea tocmai a produselor celor mai necesare maselor largi.

Autoritățile fasciste erau nevoite să constate că cumpărăturile efectuate de armatele hitleriste creează o situație cînd piața nu mai poate fi „stăpînită”. Guvernării fasciști în frunte cu I. Antonescu știau că hitleriștii au golit țara de toate produsele în iarna anului 1940 și că se pregătesc s-o golească și în viitor. I. Antonescu dădea vina pentru această situație pe poporul român. În cuvinte pline de dispreț pentru poporul român și țara noastră, dictatorul fascist absolvea pe hitleriști de orice vină pentru jaful practicat în economia națională cu ajutorul banilor primiți din partea statului român³.

Întreținerea trupelor hitleriste intrate pe teritoriul Romîniei costase pînă la începutul anului 1943 uriașa sumă de 35 miliarde lei⁴, suportată în întregime de bugetul țării. Dar toate aceste sume enorme stoarse, păreau hitleriștilor insuficiente. La sfîrșitul lunii aprilie 1944 guvernul hitlerist ceruse pentru lunile mai — septembrie să-i fie puse la dispoziție 65 miliarde lei pentru trupele germane, ceea ce revenea la 11 000 000 000 lei pe lună⁵. În total misiunea germană a fost finanțată cu enorma sumă de cca 67 miliarde lei⁶ (valuta 1938). Această sumă nu reprezenta însă decît o mică

¹ Arh. M.A.E., dos. 71/939, E. 9, IV, vol. V, act. 31.

² Arh. M.A.E., c. 6, dosar special, vezi nota nr. 06 647 din 16 mai 1942, f. 10.

³ Arh. St. Buc. Președ. Consiliului de Miniștri, pachet 20, dos. 13; vezi ordinul lui I. Antonescu referitor la cumpărăturile germane din 1 septembrie 1941, f. 115—117.

⁴ Arh. M.A.E., vezi memorandumul guvernului român din 9/10 ian. 1943, f. 5.

⁵ Arhiva Institutului de istorie a partidului de pe lngă C.C. al P.M.R., fond. Președ. Cons. de Miniștri, stenograma ședinței Consiliului de Miniștri din 29 aprilie 1944, f. 2.

⁶ *Procesul marii trădări naționale*, p. 28.

parte a enormelor pagube cauzate economiei noastre naționale de către clasele dominante din țară și imperialismului hitlerist.

Imperialiștii germani vedeau în țările ocupate de armata hitleristă și în cele „aliat” sursa principală pentru aprovizionarea Germaniei cu materii prime și produse agro-alimentare. Bogățiile României au fost puse în întregime în slujba mașinii de război hitleriste. Prin diferite acorduri înrobitoare pe care reprezentanții guvernului fascist le semnau cu reprezentanții guvernului hitlerist în numele întăririi „colaborării” dintre cele două state, statul român se obliga să exporte în Germania cantități enorme de petrol, cereale, plante oleaginoase, minereuri, înrăutățind în același timp până la maximum condițiile de aprovizionare a populației.

Pentru achiziționarea de cereale, leguminoase și furaje, monopoliiștii germani au creat împreună cu capitaliștii și moșierii români, numeroase societăți ca „Solagra”, „Cereal-comerț”, „Sudostropa”, „I.M.C.”, „Horticola”, „Hanserex”, „Dunarex”, „Danugrau” și altele, care au primit în fapt dreptul monopol de a colecta produse agroalimentare¹. Din consiliul de administrație al uneia din aceste societăți de export de produse agricole românești în Germania, „Dunărea Română”, făceau parte doi secretari generali ai partidului național-țărănesc, care colaborau din plin cu monopoliiștii germani la jefuirea bogățiilor țării noastre și se îmbogățeau pe seama poporului nostru.

Legăția hitleristă de la București sprijinea în mod direct monopolul acordat acestor societăți, intervenind în repetate rânduri în acest sens pe lângă autoritățile românești².

După datele Ministerului Economiei Naționale, numai în perioada de la 1 octombrie 1940 până la 20 septembrie 1941 s-au exportat în Germania 770 000 tone cereale în valoare de 4 272 079 000 lei și 96 823 tone de semințe de plante oleaginoase în suma de 1 327 000 lei³. La aceste exporturi masive spre Germania se adăugau cantitățile uriașe de cereale pe care le consumau unitățile hitleriste înăuntrul țării. Și ele se efectuau în timp ce în țară domnea, după însăși expresia lui I. Antonescu „criza alimentară”⁴. Datorită cursului ridicat al mărcii, deoarece statul român deconta

¹ Așa de pildă societatea „Solagra” însămița prin contracte 360 000 ha cu plante oleaginoase având în același timp monopolul exportului acestor plante în Germania.

² Într-o convorbire cu imputernicitul Germaniei la București pentru probleme economice, M. Antonescu a fost nevoit să arate că prin cumpărăturile efectuate pe prețuri foarte înalte, societățile germane au dus la „epuizarea economică” și „paralizarea” țării. Când guvernul fascist a fixat prețul de 110 000 lei vagonul de grâu, societățile germane au început imediat să ofere 160 000 lei pe vagon „recomandând producătorilor agricoli să nu mai vândă produsele și să aștepte ridicarea prețurilor” (Arh. M.A.E., c. 90, vol. 90, notă despre convorbirea lui M. Antonescu cu Neubacher și Klugkist din 19 decembrie 1941 f. 2). În acest fel, aceste societăți sabotau în mod direct aprovizionarea populației cu pîine, depe urma politicii lor profitînd mării moșieri. Avînd temeri că guvernul fascist ar putea lua măsuri pentru declararea monopolului de stat al cumpărăturilor de grâu, diplomații hitleristi au folosit presiuni puternice asupra guvernului, obținînd, desigur, câștig de cauză. Societățile hitleriste și-au continuat existența. (Vezi Arh. M.A.E., c. 4, problema 71, vol. 20, notă despre convorbirile diplomatice ale lui M. Antonescu cu Steltzer (27 decembrie 1941) și cu Killinger (20 ianuarie 1942).

³ Vezi *Procesul mării trădări naționale*, p. 255.

⁴ Arh. St. Buc., fond Președinția Consiliului de Miniștri, pachet 82, dosar 150, Răspunsul lui I. Antonescu la memoriul lui D. Brătianu și I. Maniu din 12 august 1943, f. 26.

în lei mărcile folosite la cumpărarea cerealelor, diferența dintre prețurile produselor agricole vândute Germaniei de la 1 octombrie 1940 la 1 septembrie 1941 și prețurile pe care România le-ar fi putut obține vânzându-le altei țări s-au ridicat la suma de 768 433 201 lei¹.

Cu toate acestea, guvernul fascist nu numai că livrase Germaniei cantitățile necesare de cereale și carne prevăzute de acorduri înrobitoare comerciale, ci le și depășea. La 5 iunie 1942, M. Antonescu se lauda în fața trimisului fascist Clodius, că România a livrat în plus, peste prevederile acordurilor : 20 000 boi, 15 000 porci, 100 000 oi, 2 000 vagoane grâu, 5 milioane ouă, 1 500 vagoane mazăre etc.².

Mașina de război germană avea nevoie de petrol și cel mai important furnizor al acestui prețios combustibil era România. Cercul dominant din România își făceau un titlu de merit din faptul că au sprijinit războiul dezlănțuit de către Germania hitleristă cu petrol românesc³. Monopoliștii germani doreau însă nu numai să obțină petrolul românesc, ci să-l și capete pe un preț ieftin, ca astfel costul petrolului consumat de mașina de război hitleristă să-l suporte contribuabilul român. Încă în mai 1940 a fost încheiat un acord, cunoscut sub numele de „Oelpakt”, care prevedea ca livrările de petrol românesc să fie compensate în special prin livrările corespunzătoare de armament german, prețurile la livrările reciproce urmînd să fie cele antebelice. Guvernul militar-fascist a exportat în Germania cantități uriașe de petrol, secătuiind rezervele existente în țară și impunînd privațiunile cele mai grele populației țării. Autoritățile hitleriste se amestecau fără nici o jenă în afacerile interne ale țării, urmărind reducerea cît mai severă a consumului intern de petrol și făcînd aspre observații guvernului român, cînd li se părea că consumul intern a crescut peste măsură. Vom cita în această privință unul din numeroasele documente existente.

Într-o adresă a legației hitleriste din 20 noiembrie 1942 se arăta că într-un tabel prezentat de I. Antonescu se strecurase chipurile o greșeală și că în septembrie 1941 (cu 14 luni înainte de trimiterea adresei) în România se consumase numai 91 243 tone păcură și nu 103 737 tone, cum se indicase în tabelul menționat. Guvernul fascist era muștrat că în lunile septembrie-noiembrie 1942 a permis creșterea consumului intern de păcură și se cerea revizuirea necesităților consumului intern, pentru a putea livra cantitățile devenite astfel „disponibile” pentru front⁴. Rivnei cerurilor dominante din România de a livra cît mai mult petrol pentru mașina de război hitleristă, i se adăuga „grija” monopolistilor germani ca nici o picătură de petrol românesc „de prisos” să nu rămînă în România. După cifrele oficiale date de autoritățile fasciste, România a furnizat Axei între 1940—1942

¹ *Procesul mării trădări naționale*, p. 255.

² Arh. M.A.E., c. 6, d. 16, Convorbirea dintre M. Antonescu și Clodius de la 5 iunie 1942, f. 3.

³ Într-o discuție avută la 27 iunie 1940, cu trimisul special al lui Hitler, Killinger, Carol al II-lea a scos în evidență faptul că România a livrat Germaniei petrolul necesar ducerii războiului. Arh. M.A.E., c. 71/939, E. 9, IV, vol. I; vezi Raportul lui Killinger către Hitler asupra întrevederilor avute la București în zilele de 26 și 27 iunie 1940, f. 5 (traducere în limba română).

⁴ Arhiva M.A.E., c. 3, problema 71, v. 14, documentul nr. 5340.

8 285 185 tone petrol din care Germaniei singure i-a dat 6 315 252 tone petrol ¹.

Valoarea totală a petrolului exportat la prețul pentru Germania în acest interval este de 59 650 000 000 lei. România furnizând petrolul însă la prețul antebelic a suferit pierderi de 25 361 211 839 lei ². În același timp însă, guvernul hitlerist deși căpăta petrolul la prețul antebelic, încălca înțelegerea „Oelpaktului” și urca prețurile la produsele pe care le livra. Așa de pildă dacă în aprilie 1941 față de septembrie 1939 prețul petrolului românesc crescuse numai cu 16 %, în același timp prețul cocsului german se mărise cu 141 %, a medicamentelor cu 144,08 %, a uneltelor de fier importate din Germania cu 60,87 % ³. Creșterea prețurilor mărfurilor germane a continuat într-un ritm și mai rapid după 1 aprilie 1941. Monopoliștii germani de fapt nu trimiteau decît o infimă parte din mărfurile pe care se obligau să le livreze.

Așa de pildă la 1 mai 1942 din contingentele promise pe anul în curs hitleriștii nu livraseră nici o tonă din cele 300 000 tone de minereu de fier, 25 t. de fier vechi din 50 000 t., nici o tonă de țagale, o tonă de cositor din 60 tone contingentate etc. ⁴. Trebuie ținut cont de faptul că conductele, materialul de cale ferată pe care hitleriștii le livrau totuși, deși în cantitate insuficientă, foloseau în primul rînd mașinii de război germane, ceea ce nu-i împiedica pe monopoliiștii germani să le considere ca element de acoperire în balanța de plăți și să le vîndă la prețuri exorbitante Romîniei. Armamentul livrat de Germania, deși și el utilizat pentru scopurile agresive în războiul criminal, servea monopoliiștilor germani ca o nouă sursă de îmbogățire. Petrolul românesc era folosit de Germania hitleristă nu numai pentru alimentarea mașinii sale de război, ci și în scopuri de îmbogățire și extindere a dominației sale politice. Așa de pildă, la cererea guvernului hitlerist, Bulgariei i-a fost livrată în anul 1941 o cantitate de petrol românesc după aceleași prețuri scăzute după care se livra și Germaniei. Aceste livrări, după cum constata guvernul militarofascist, se făceau „pentru rațiuni de ordin politic și anume pentru cîștigarea Bulgariei de partea Axei” ⁵. Livrări identice au fost făcute la ordinul guvernului hitlerist și Croației ⁶.

Pînă și organele guvernului antonescian erau nevoite să recunoască faptul că monopoliiștii germani speculau în mod nerușinat cu benzina romînească, pe care o cumpărau cu un preț de favoare de 4 lei litrul și o vindeau apoi cu 45 lei litrul, realizînd un beneficiu de peste 1 000 % ⁷.

¹ Vezi memorandumul guvernului român din 9/10 ianuarie 1943 înaintat lui Hitler, f. 3, Arh. M.A.E., dosar special.

² Vezi memorandumul economic al guvernului român din 9 ianuarie 1943 înaintat lui Hitler, f. 5, Arh. M.A.E., dos. special.

³ Arh. M.A.E., c. 6, dosar 16, nota nr. 06 647 din 16 mai 1942 a Ministerului Economiei Naționale, f. 8—9.

⁴ Ibidem, f. 3.

⁵ Arh. M.A.E., c. 88, vol. 51, Raport asupra avantajilor acordate Germaniei prin acordurile comerciale și de plăți de la începutul războiului, f. 17—18.

⁶ Ibidem, f. 19.

⁷ Ibidem.

Pentru aprovizionarea mașinii de război hitleriste guvernul militarofascist a mers așa de departe încât a cedat hitleriștilor în iulie 1942 pînă și rezerva de benzină a aviației românești¹. Printr-o scrisoare adresată lui Keitel la 14 septembrie 1942, căpetenia fascistă se lauda că numai pe lunile iulie și august 1942 au fost exportate în Germania 660 000 tone petrol și livrate, pe lângă 7 000 tone benzină octanică din rezervele aviației, 20 000 tone din depozitul armatei și 400 tone motorină², și promitea livrarea a noi cantități de petrol pentru lunile viitoare.

Printr-un protocol semnat la 11 ianuarie 1943 guvernul militarofascist se obliga să livreze în decursul aceluia an Germaniei și Italiei o cantitate de 4 milioane tone petrol. Pentru a îndeplini acest „angajament”, I. Antonescu a declarat că va opri pînă și consumul intern pentru încălziri centrale și chiar și activitatea industriei³. În acest fel, guvernarea fascistă din România se integra în mobilizarea totală decretată de hitleriști după înfrîngerile de la Stalingrad. Pentru anul 1944 hitleriștii au cerut ca guvernul militarofascist să livreze numai petrol pentru suma de 32 miliarde lei, declarînd că pentru toate livrările pe care le cer (se mai cereau 60 000 vagoane de grâu, 25 000 vagoane de porumb și orz, 100 000 vite cornute și porci etc.) guvernul hitlerist nu are posibilitatea să plătească și că Germania așteaptă din partea României „contribuții și jertfe”⁴, care însumau numai pentru anul 1944 enorma sumă de 132 miliarde lei.

Monoliștii germani nu se mulțumeau însă cu enormele cantități de petrol pe care le căpătau pe prețuri derizorii din partea statului român. Ei voiau să devină stăpîni bogățiilor petrolifere ale țării pentru ca să le poată folosi după nevoile lor și în acest fel să-și însușească profiturile uriașe care înainte reveneau monoliștilor de altă naționalitate. Tendința de a pune mîna pe petrolul românesc era o parte integrantă din planurile mai vaste ale monoliștilor hitleriști de a acapara toate bogățiile petrolifere ale Europei, ceea ce le-ar fi permis să-și pună în aplicare planurile de a nimici industria statelor europene prin refuzul de a livra combustibil⁵.

Cu ajutorul diferitelor metode de acaparare, sprijiniți de guvernul militarofascist, monoliștii hitleriști ajunseseră să posede un capital imens de 1 759 800 000 lei investit în industria petroliferă românească, deținînd majoritatea acțiunilor dintr-un număr important de întreprinderi petrolifere.

¹ *Procesul mării trădări naționale*, p. 258.

² Arhiva M.A.E., C. 5, vol. 26, Scrisoarea lui I. Antonescu către Keitel din 14 septembrie 1942, p. I.

³ Arh. M.A.E., c. 118, vol. XXVIII, Notă asupra convorbirii dintre M. Antonescu și Neubacher din 12 februarie 1943, f. 2. Din cauza scăderii producției de petrol, a nelivrării de către Germania hitleristă a utilajului necesar pentru extinderea producției și a bombardamentului aerian România a exportat în Germania în 1943 2 217 546 tone petrol, iar în Italia 348 251 tone (*Procesul mării trădări naționale*, p. 258).

⁴ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., Fond Președinția Consiliului de Miniștri, stenograma ședinței Consiliului de Miniștri din 23 februarie 1944, f. 9.

⁵ În anul 1941 societățile hitleriste de petrol s-au unit în societatea „Kontinental-Öl-AG”, care s-a ocupat în anii următori cu acapararea și exploatarea zăcămintelor de petrol din România și din teritoriile cotate de către hitleriști ale Poloniei și U.R.S.S.

Cercurile monopoliste din S.U.A. au colaborat cu imperialiștii hitleriști în industria petroliferă din România.

Societatea de petrol „Romîno-Americană” a fost pusă de monopoliiștii americani în slujba mașinii de război hitleriste. O parte infimă (peste 200 de acțiuni) din acțiunile societății au fost încredințate hitleriștilor Klassen, Breme, Geyer și alții, aceștia fiind cooptați în acest fel în consiliul ei de administrație. Dividendele uriașe realizate de societate se scurgeau către „Standard Oil”, veritabilul stăpîn al societății.

Disponînd prin complicitatea guvernanților fasciști de întreaga producție de petrol a țării, monopoliiștii germani erau interesați ca să fie înlăturate orice fel de piedici, fie cît de neînsemnate, din calea unei exploatare cît mai nemiloasă a zăcămintelor noastre de petrol. Nedorind să investească capital în noi lucrări de prospecțiuni și foraje de exploatare, hitleriștii cere să fie modificată legea minelor în așa fel încît ea să permită exploatarea straturilor petrolifere pînă la epuizare.

După o cerere în acest sens adresată de Clodius guvernului militarofascist, sosește în România subsecretarul de stat hitlerist Erich Neuman, care era în același timp și membru al consiliului de administrație al concernului „Continental Öl” și cere într-o discuție cu M. Antonescu schimbarea imediată a legii minelor, chipurile pentru a înlesni producția de petrol¹. Bineînțeles că cererea hitleriștilor este satisfăcută și la 17 iulie 1942 apare decretul lege care legiferează exploatarea structurilor petrolifere ale subsoului nostru pînă la epuizare.

Ducînd o politică de aservire completă a țării monopoliiștilor hitleriști, elica fascistă își făcea un titlu de onoare din faptul că livrările masive de petrol și exploatarea zăcămintelor dovedesc atașamentul lor față de Germania².

Industria petroliferă era unul din domeniile cele mai importante, dar de loc singurul, spre acapararea căruia ținteau monopoliiștii germani. Fără să intrăm în amănunte asupra diferitelor ramuri ale industriei și comerțului în care pătrunsese capitalul hitlerist e destul să amintim că după statisticile oficiale în perioada scurtă de la 1 august 1940 — 15 august 1941 au fost înscrise numai în registrele Camerei de Comerț din București 67 firme sociale germane sau cu participări de capital german și 115 firme individuale germane. Aceste societăți dispuneau de un capital de 475 774 925 lei³, din care 140 305 000 lei era în întregime capital german. În aceste sume, după cum specifică raportul, nu se cuprinde participația sau cumpărăturile de societăți petrolifere și industrie grea, nici societățile de transport. Or, numai la cumpărarea unui număr de 62 874 acțiuni ale uzinelor „Reșița” monopoliiștii germani au realizat, datorită privilegiilor obținute din partea guvernului fascist, un câștig de 40 230 215 lei⁴.

¹ Arhiva M.A.E., c. 4., vol. 20, Notă asupra convorbirilor dintre M. Antonescu și E. Neuman din 15 mai 1942, f. 1.

² Arhiva M.A.E., dosar special, Memorandumul din 9/10 ianuarie, 1943, f. 4.

³ Arhiva M.A.E., c. 88, vol. 51, Raport asupra avantajilor acordate Germaniei prin acordurile comerciale și de plăți de la începutul războiului (întocmit la 17 septembrie 1941), f. 16.

⁴ Ibidem, Vorrechte die zugunsten der deutschen Organe auf Grund von verschiedenen Vereinbarungen abzuleiten sind, f. 4.

Într-un tablou alcătuit la începutul anului 1943 figura un număr de 136 întreprinderi românești, care fuseseră acaparate de capitalul hitlerist în perioada de după 6 septembrie 1940 ¹.

Comerțul extern al României era în întregime infeudat Germaniei. În 1943, de exemplu, 60 % din export și 85 % din import erau în mâinile firmelor hitleriste ².

Cu toate pagubele enorme pe care le pricinuia economici naționale „colaborarea” economică cu monopolistii hitleriști capitaliști români și guvernării fasciști voiau s-o adâncească, căutînd în acest fel să obțină cît mai multe profituri și să-și asigure un rol mai important în „noua ordine europeană” de care ei erau siguri că va fi organizată în Germania hitleristă.

Astfel, în instrucțiunile date unei delegații de mării industriași români, care pleca la Viena pentru a stabili noi forme de colaborare cu monopolurile hitleriste se arăta că guvernul militar-fascist este gata să acorde concernului german „I. G. Farbenindustrie” avantaje protecționiste speciale și posibilități avantajoase de export în Balcani și Răsărit și chiar în Orientul Apropiat „dacă acest concern va crea întreprinderi pe teritoriul României” ³.

La începutul anului 1942 reprezentantul concernului I. G. Farbenindustrie a vizitat România, punînd la cale împreună cu guvernării fasciști exploatarea „comună” a unor noi ramuri ale economiei naționale românești. În acest scop, hitleriștii propuneau constituirea unui grup român de industriași și bancheri care să colaboreze cu unul identic german ⁴. În același scop a sosit în România și alt reprezentant al monopolistilor germani, fostul ambasador în Italia von Hassel, care a dus tratative cu M. Antonescu, în același sens ⁵. Guvernării fasciști români și-au dat consimțămîntul la propunerile hitleriste și au desemnat un grup de industriași și bancheri români pentru acest scop.

Planurile acestea au fost însă sortite eșecului datorită schimbării radicale intervenite în mersul războiului după bătălia de la Stalingrad.

Dar clasele dominante aserviseră Germaniei hitleriste nu numai bogățiile țării. Pe lângă sutele de mii de jertfe ale războiului criminal, nedrept, căzute pentru interesele monopolistilor germani, guvernul militar-fascist a exportat în Germania și zeci de mii de muncitori, care erau transformați în robi la întreprinderile hitleriste. În ședința Consiliului de Miniștri din 16 septembrie 1941 guvernul militar-fascist a hotărît că în Germania trebuie să plece muncitori pentru a fi folosiți în industria hitleristă ⁶. Muncitorii români erau tratați în Germania la fel ca prizonierii

¹ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., dosar 149/5 copie, f. 22—29.

² *Procesul mării trădări naționale*, p. 30.

³ Arhiva M.A.E., c. 5, vol. 25, nota din 17 ianuarie 1942, cu instrucțiunile date delegației de industriași care a plecat la conferința de la Viena, f. 4.

⁴ Arhiva M.A.E., c. 4, vol. 20, Notă asupra convorbirii dintre M. Antonescu cu Steltzer (însărcinat cu afaceri al Legației hitleriste la București) și Ilgner, din 9 februarie 1942, f. 1—2.

⁵ Ibidem, Notă supra convorbirii dintre M. Antonescu cu von Hassel, din 18 aprilie 1942.

⁶ *Procesul mării trădări naționale*, p. 241.

de război care erau obligați să lucreze în condițiile cele mai neomeneste până la extenuare. În scrisori sfîșietoare muncitorii și ucenicii români descriau viața de amar pe care erau siliți să o ducă, la hitleriști. Aceasta n-a împiedicat însă guvernării fasciști să declare lui Hitler că pentru sprijinirea mașinii de război germane sînt gata să închidă întreprinderile industriale din țară și să trimită muncitorii calificați să lucreze în Germania¹. Această propunere n-a fost pînă la urmă realizată, căci hitleriștii au considerat că au primit un număr suficient de lucrători calificați din România.

Un aspect tot atît de caracteristic pentru aservirea economiei românești de către Germania hitleristă este faptul că guvernul militar-fascist din România plătea pensii enorme familiilor hitleriștilor din așa-zisul grup etnic german, încadrați în unitățile criminale „S.S.”. Așa, numai pe anul 1944 hitleriștii au cerut — și guvernul fascist a acceptat — să plătească pensii în valoare de patru miliarde lei familiilor voluntarilor din unitățile hitleriste².

Poporul român era astfel obligat să recompenseze crimele săvîrșite de bandele de asasini „S. S.”. Enorme au fost pagubele aduse de aservirea economică a țării monopolistilor germani și în alte domenii. Așa, de pildă, calea ferată romînă a suferit de pe urma transporturilor efectuate pentru germani, în afară de distrugerii, o pierdere care se ridică la uriașa sumă de 53 684 090 572 lei³.

Articolul de față nu pretinde să facă o analiză exhaustivă a problemei : se pune totuși în mod firesc o întrebare. Ce rezultate a avut aservirea economiei naționale pentru diferitele clase ale societății românești ?

Pe seama jefuirii țării noastre se îmbogățeau atît monopolistii hitleriști, cît și capitaliștii români.

„Reșița” și-a ridicat profitul de la 188 700 000 lei în 1939 la 201 913 000 lei în 1941, la 268 000 000 lei în 1942 și la 305 000 000 lei în 1943⁴.

„Astra Romînă” a obținut în 1938 un profit de 360 531 000 lei, în 1941 unul de 438 151 000 lei, iar în 1943 840 000 000 lei, pe lângă 836 milioane lei cheltuiți pentru amortizare și 176 000 000 lei pentru reparația instalațiilor⁵. Cîștiguri uriașe au obținut marii moșieri, prin vînzarea către nemți a cerealelor și prin exploatarea mîinii de lucru aproape gratuite a prizonierilor și a țăranilor fără pămînt, obligați să lucreze pămîntul moșieresc.

Situația clasei muncitoare și a maselor largi populare s-a înrăutățit însă în mod considerabil din cauza aservirii țării imperialiștilor germani, a uriașelor jertfe de sînge pentru o cauză nedreaptă și a cheltuielilor enorme pentru războiul criminal antisovietic.

¹ Arhiva M.A.E., c. 112, vol. XXVIII, Notă asupra convorbirilor dintre M. Antonescu cu Neubacher din 2 februarie 1943, f. 2.

² Arhiva centrală a Institutului de istoric a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., fond Președinția Consiliului de Miniștri, stenograma ședinței Consiliului de Miniștri din 23 februarie 1944, f. 5.

³ *Procesul marii trădări naționale*, p. 261.

⁴ Vezi V.V. Protopopescu, G.M. Marin și I. Bozdog, *Ghidul pieții financiare*, București, 1947

⁵ *Ibidem* și *Scnteia* din 14 septembrie 1946.

În vederea înăspririi exploatării și a înăbușirii luptei clasei muncitoare, dictatura militarofascistă a militarizat întreprinderile industriale. În fruntea acestora au fost puși comandanți militari, care dispuneau de dreptul de a aplica muncitorilor cele mai crunte pedepse (carceră, bătaie, ferecare în lanțuri). Întreaga legislație socială cucerită de clasa muncitoare în urma unei lupte grele, îndelungate, a fost abrogată. Ziua de muncă a fost prelungită pînă la 10-14 ore și uneori și mai mult, concediile au fost suspendate. Iată numai unele exemple din numeroasele care se pot aduce referitoare la viața pe care o ducea clasa muncitoare și masele largi populare, în timp ce bogățiile țării luau calea Germaniei hitleriste. La 24 august 1941 Ministerul de Interne anunță că în țară sînt nouă județe înfometate. O notă din 27 august 1942 informa că în calea Rahovei, unde se distribuie mălai, se observă zilnic de-alungul trotuarului două cozi paralele a cca 1 km¹. Comandamentul militar al Capitalei era nevoit să comunice că „lipsa de mălai pe piață ca și prețurile de speculă la care se vinde pe sub mînă, provoacă nemulțumiri în rîndurile populației nevoiașe”². În timp ce grîul românesc era expedit în Germania, populația trebuia să stea la coadă ore întregi pentru a căpăta 1-2 kg de mălai.

Politica antimuncitorească a guvernului militarofascist a dus la o scădere catastrofală a salariilor pe care le primeau muncitorii. La Brăila, în mai 1942, — i se comunica în mod confidențial lui I. Antonescu — cărușaii din port căpătau 2 996 lei pe lună, elevatoriștii 2 012 lei etc.³.

Ca să ne dăm seama de puterea scăzută de cumpărare a acestor bani ne permitem să cităm un fragment dintr-un proces-verbal, încheiat de un preot cu privire la starea personalului C.F.R. : „...un frînar — se arată în acest document — în general primește cca 100 lei netto pe zi, din care plătește 90 lei pentru două mese la cantina C.F.R. din stație, rămînînd ca din 10 lei să hrănească familia, dacă are, să se îmbrace, admitînd că el dimineața nu mănîncă nimic”⁴. Pe lîngă suferințele îndurate din cauza foamei muncitorii umblau desculți și îmbrăcați în zdrențe. La 2 martie 1943 Inspectoratul general al Jandarmeriei comunica faptul că la întreprinderea metalurgică „Dunărea” din Brăila comandamentul militar aducea forțat la lucru pe muncitorii desculți și dezbrăcați⁵.

Aceeași constatare o face în octombrie 1943 comandantul detașamentului 18 pază din zona petroliferă⁶.

Tot atît de greu o ducea țărănimia muncitoare. Un raport din județul Timiș-Torontal informa în august 1942 că porumbul „se vinde la prețuri exagerate de 500-700 lei dublul decalitrul, ceea ce face ca cei bogăți să cîștige prea mult, iar cei săraci să nu poată să se aprovizioneze”⁷.

Ziarul elvețian *Neue Züricher Zeitung* observa în februarie 1944, că în nici o țară din lume prețurile nu s-au ridicat așa de mult ca

¹ Arh. St. Buc., fond. Președinția Cons. de Miniștri, pachet 20, dos. 13, f. 90.

² Ibidem, pachet 135, dosar 1151, f. 99.

³ Ibidem, pachet 50, Buletinul de informații pe luna iunie 1942 (nenumerotat).

⁴ Ibidem, pachet 62, dos. 373-A., f. 414.

⁵ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., dos. 2950, vol. 13, f. 430.

⁶ Arh. St. Buc., fond. Președinția Consiliului de Miniștri, pachet 6, vol. I, f. 224.

⁷ Ibidem, pachet 62, dos. 373-A., f. 472.

în România. Dacă o pereche de ghetete costa în 1939 — 1000 lei, la începutul anului 1944 costul ei se ridicase la 10—15 mii lei, în același timp prețul unui metru de stofă se ridicase de la 750 pînă la 5 000—6 000 lei ¹.

După statisticile oficiale între august 1939 — august 1944 salariile au crescut cu 275,5%, în timp ce prețurile la produsele de larg consum s-au mărit cu 1 392,8%, puterea de cumpărare a clasei muncitoare scăzînd în această perioadă mai mult de cinci ori (pînă la 19,7%) ². Aceasta se datorește în primul rînd aservirii economiei țării de către monopolistii germani care au cauzat economiei noastre naționale pagube enorme care se ridică la suma de 10 000 miliarde lei (valoarea din anul 1945), ceea ce constituia bugetul țării pe mai bine de 12 ani.

Burghezia și moșierimea romînă au subordonat întreaga economie a țării mașinii de război hitleriste. Acest lucru trebuie să-l recunoască și A. Hillgruber care în contradicție cu toate afirmațiile sale, scrie că Germania hitleristă „a reușit în condițiile concrete existente să obțină tot ce era posibil” ³ din partea economiei romînești, adică să stoarcă tot ce se putea stoarce.

Deplina aservire a economiei țării de către imperialiștii germani a constituit o formă a participării burgheziei și moșierimii romînești la pregătirea și ducerea războiului criminal antisovietic.

Insurecția armată din August 1944, organizată și înfăptuită de P.C.R., în condițiile favorabile create de victoriile uriașe ale Armatei Sovietice, a eliberat țara de sub jugul fascist. Ea a pus capăt și jefuirii bogățiilor noastre de către imperialiștii germani. Instaurarea puterii democrat-populare, smulgerea puterii politice din mîinile burgheziei și moșierimii, au creat condițiile pentru dezvoltarea țării noastre pe calea socialismului. Sub conducerea înțeleaptă a Partidului Muncitoresc Român, în frăție strînsă cu țările lagărului socialismului în frunte cu Uniunea Sovietică, poporul nostru ocupă o poziție fermă împotriva militaristilor vest-germani, care încearcă să pășească din nou pe calea agresiunii și a înrobirii altor popoare.

ХАРАКТЕР ЭКОНОМИЧЕСКОГО УГНЕТЕНИЯ РУМЫНИИ ГИТЛЕРОВСКОЙ ГЕРМАНИЕЙ (1940—1944)

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

В настоящей статье выявляются на основе архивного материала, большей частью неизданного, катастрофические результаты экономического порабощения Румынии гитлеровской Германией в течение 1940—1944 годов.

Политика господствующих классов Румынии в период между двумя мировыми войнами определялась страхом перед Великой Октябрьской социалистической рево-

¹ *Neue Zürcher Zeitung*, 23 februarie 1944.

² *Scinteia* din 22 septembrie 1944.

³ A. Hillgruber, *lucr. cit.*, p. 208.

люцией, а также и успехами первого социалистического государства, оказывавшими все большее влияние на угнетенные и эксплуатируемые массы румынских трудящихся; поэтому руководящие круги страны всегда ориентировались в своих действиях на те империалистические иностранные силы, которые, в тот или иной период, находились во главе мировой реакции, готовящей антисоветскую войну.

После установления гитлеровской диктатуры в Германии, главной ударной силы империалистической агрессии, направленной против Советского Союза, господствующие круги буржуазно-помещичьей Румынии в области внутренней политики все более решительно склонялись к установлению фашистской диктатуры, а во внешней — к сближению с гитлеровцами.

В статье раскрывается политика национального предательства румынских буржуазно-помещичьих кругов, которые установили в сентябре 1940 года фашистскую диктатуру, заменив ее в январе 1941 года военно-фашистской диктатурой Антонеску.

В статье раскрываются преступные цели, преследовавшиеся гитлеровцами и фашистским режимом в Румынии.

Развязывание разбойничьей антисоветской войны и втягивание Румынии в эту преступную войну явились в равной степени как делом фашистского режима, так и лидеров „исторических” буржуазных партий (либеральной и национал-цэранистской).

Используя богатый фактический материал, автор показывает, что экономика страны была поставлена на службу гитлеровской Германии. В то время как немецкие и румынские капиталисты получали огромные прибыли, нищета широких народных масс в результате хозяйственного закабаления непрерывно росла и их экономическое положение крайне ухудшилось.

ASPECTS DE L'ASSERVISSEMENT ÉCONOMIQUE DE LA ROUMANIE PAR L'ALLEMAGNE HITLÉRIENNE (1940—1944)

RÉSUMÉ

L'auteur met en lumière, à l'aide de pièces d'archives en grande partie inédites, les résultats catastrophiques de l'asservissement de l'économie roumaine par l'Allemagne hitlérienne, de 1940 à 1944.

Les classes dirigeantes roumaines, dont la politique pendant l'entre-deux-guerres a été dominée par la crainte de l'influence croissante de la Grande Révolution Socialiste d'Octobre et par celle qu'exerçaient sur les masses opprimées et exploitées de Roumanie les succès du premier Etat socialiste, se sont constamment tournées vers les forces impérialistes de l'étranger qui, à tel moment donné, se trouvaient en tête de la réaction mondiale appliquée à préparer la guerre antisoviétique.

Après l'instauration de la dictature hitlérienne en Allemagne, principale force de choc de l'agression impérialiste contre l'Union Soviétique, les cercles dirigeants de la Roumanie se sont orientés de plus en plus catégoriquement vers le fascisme, sur le plan intérieur, tandis que sur le plan extérieur ils se rapprochaient de plus en plus des hitlériens.

L'article souligne la politique de trahison nationale de la bourgeoisie roumaine et des grands propriétaires terriens, qui, en septembre 1940, instaurèrent la dictature fasciste, pour la remplacer, en janvier 1941, par la dictature fasciste militaire d'Antonesco.

L'article met en évidence les buts criminels des hitlériens et du régime fasciste de Roumanie. Le déclenchement de la guerre antisoviétique et l'entrée de la Roumanie dans cette guerre criminelle furent dans une même mesure l'œuvre du régime fasciste et celle des dirigeants des partis dits « historiques ».

En raison d'une riche documentation, l'auteur démontre que toute l'économie du pays fut mise au service de l'impérialisme hitlérien. Alors que les capitalistes hitlériens et autochtones réalisaient des profits gigantesques, l'asservissement économique du pays n'apporta aux grandes masses que l'accroissement de la misère, l'aggravation extrême de leur situation économique.

„ÎNTEMEIEREA” MOLDOVEI ÎN ISTORIOGRAFIA ROMÎNEASCĂ

DE

ȘT. ȘTEFĂNESCU

Problema „întemeierii” statelor feudale românești, problemă centrală a istoriei noastre medievale, a atras în mod deosebit atenția istoricilor vechi. Lipsa unei orientări cu adevărat științifice a cercetătorilor a făcut ca ei să nu poată pătrunde întru totul adevărul istoric, i-a împiedicat să cunoască legile fundamentale de dezvoltare ale vieții sociale premergătoare apariției statului feudal, cauzele interne care au dus la organizarea lui. Nașterea statelor feudale românești era văzută prin prisma unei variante a teoriei antiștiințifice normaniste. Locul criticii izvoarelor istorice l-a luat adesea încrederea în legenda despre formarea statelor feudale ca rezultat al „descălecatului” lui Dragoș Vodă din Maramureș, în Moldova și al lui Radu Negru din Făgăraș, în Țara Românească. Concluziile istoricilor nu depășeau prea mult spusele cronicarilor. Istoria țărilor române începea, astfel — pentru mulți istorici, ca și pentru cronicari — cu „descălecatul” lui Dragoș Vodă și Radu Negru. Acordând credit știrilor istorice cuprinse în legendă, istoricii din trecut se considerau scutiți de a descrie procesul formării claselor sociale, de a arăta cauzele apariției statului, de a explica esența lui.

În studiul de față ne propunem să urmărim evoluția gândirii istorice, în cazul special al studierii formării statului feudal Moldova, oprindu-ne — îndeosebi — asupra părerilor acelor istorici care au închinat problemei amintite cercetări speciale.

Într-o primă etapă a istoriografiei românești, care ține pînă către 1848 și în care sîntem departe de analiza — fie ea și sumară — a procesului istoric, de examinarea legăturii interne dintre fenomenele istorice, de cercetarea condiționării lor reciproce, datele despre formarea statului feudal Moldova coincideau cu cele ale legendei. În lucrările de istorie se

reproducea — într-o formă mai mult sau mai puțin prescurtată — legenda „întemeierii”. Astfel, Florian Aaron — al cărui merit principal este acela de a fi încercat în lucrările sale să depășească concepția despre istorie a cronicarilor, căutînd să nu mai facă din istorie o simplă înșirare a domniilor — în privința nașterii statului feudal Moldova, reda și el aidoma tradiția istorică¹.

Generația anului revoluționar 1848 ne-a dat în domeniul științei istorice doi remarcabili reprezentanți: Mihail Kogălniceanu, în Moldova și N. Bălcescu, în Țara Românească.

Concepția acestora despre istorie în general, ca și poziția lor în cazul special al problemei, care ne interesează, constituie un serios pas înainte față de trecut.

Mihail Kogălniceanu, cel care, pentru prima dată, a strîns și publicat cronicile moldovenești, a încercat și o sinteză a istoriei țărilor romîne, pe care însă nu a terminat-o. De la el ne-a rămas numai o istorie a Țării Românești, după planul căreia intenționa să scrie și pe aceea a Moldovei². Despre modul cum M. Kogălniceanu înțelegea să trateze problema începuturilor statului moldovenesc, ne dăm seama, în trăsături generale, din discursul său de deschidere a cursului de istorie națională la Academia Mihăileană (1843). Deși tributar în mare măsură tradiției istorice, Mihail Kogălniceanu intuiește — lucru foarte important — existența unor formațiuni politice pe teritoriul Moldovei, ca și pe acela al Țării Românești, înainte de formarea statelor feudale independente³.

Marele revoluționar democrat N. Bălcescu a fost primul nostru istoric care, atît în problema formării statelor feudale românești, cît și în alte probleme istorice, dînd dovadă de o largă clarviziune, s-a ridicat împotriva partizanilor teoriei „descălecatului”, căutînd să arate că „feudalitatea” — exprimată prin elementul ei de bază, proprietatea feudală — își are originea în perioada de pînă în sec. al XIV-lea. „Unii dintre istoriografii noștri — sublinia N. Bălcescu — necăutînd printr-o critică sănătoasă a se orienta prin întunecul ce din mulțimea fabulelor acoperă începutul istoriei noastre, precum a tuturor popoarelor vechi și noi, s-au plecat a crede că Radu Negru în Țara Românească, ca și Bogdan Dragoș în Moldova, au fost niște concheranți, ce au coprins aceste țări și le-au împopulat, găsindu-le pustii”⁴. Socotînd greșită această părere și, referindu-se la puținele știri documentare ce-i stăteau la îndemînă în acea vreme, N. Bălcescu arată că, încă înainte de data la care cronicile fixează

¹ „Atunci (1359) — scria el — o colonie de romîni din Maramureș, din Ungaria, supt o căpetenie Dragoș, descăleciînd aci, întemeie Principatul Moldovei” (F. Aaron, *Idee repede de istoria Principatului Țării Românești*, Buc., 1835, p. 29).

² Cf. A. Oțetea, *Prefața la tomul I din Operele lui M. Kogălniceanu*, Buc., 1946, p. 19—20.

³ „În veacurile X și XI — arăta M. Kogălniceanu — răsufîindu-se de năvălirile barbarilor, romîni prind la îndrăzneală, iesă din azilurile lor și, pe coastele sau la poalele munților, se alcătuesc în mici căpitănatuiri și voievozii, subț șefi de sîngelî lor; și, în sfîrșit, în veacurile XIII și XIV, se întind pe șesuri, iesă în țară după expresia vechilor cronice, și întemeiază două staturi neatîrnate: a Valahiei și a Moldovei” (M. Kogălniceanu, *Cuvînt pentru deschiderea cursului de istorie națională în Academia Mihăileană, rostit în 24 noiembrie 1843*, în *Opere*, tomul I, scrieri istorice, ed. critică adnotată cu o introducere și note de A. Oțetea, Buc., p. 649).

⁴ N. Bălcescu, *Opere*, vol. I, Buc., Ed. Acad. R.P.R., 1953., p. 136—137.

„descălecatul” lui Radu Negru și Dragoș Vodă, Țara Românească și Moldova erau destul de populate, că existau aci formațiuni statale proprii, capabile să facă față mai târziu unor puternici dușmani din afară, ca unghurii și turcii ¹.

După N. Bălcescu a crescut interesul pentru problema originii statelor feudale românești. Istoricii încep să se preocupe tot mai mult de starea societății românești de pînă la „intemeierea” statelor feudale. B. P. Hașdeu închină o lucrare specială originii Țării Românești. Ca și înaintașul său, pentru care avea o deosebită prețuire, eruditul istoric combate — cel puțin pentru Țara Românească — teoria descălecatului, susținută în vremea sa, de A. D. Xenopol ², pe care îl socotea ca „ultra-conservator în știință, dușman instinctiv al vederilor nouă” ³. În dorința-i de a scoate în evidență străvechea origine a statelor feudale românești, B. P. Hașdeu a căzut el însuși într-o altă extremă, a comis deseori exagerări, a completat cu bogata sa fantezie datele istorice, a crezut orbește în autenticitatea unor știri — ca, de exemplu, în cea din diploma bîrlădeană (1134) — puse la îndoială mai târziu de critica istorică ⁴.

Lucrările lui A.D. Xenopol și D. Onciul, aducînd în circuitul științific mai multe știri documentare, privind populația băștinașă, dinainte și din vremea „descălecatului”, ca și un început de critică a izvoarelor — vizibilă mai ales la cel de al doilea — marchează un moment însemnat în studierea problemei formării statelor feudale independente românești.

În ceea ce privește pe A.D. Xenopol, acesta admitea o extindere a stăpînirii politice a Haliciului asupra teritoriului Moldovei în sec. XII, se pronunța pentru existența, în același secol, a unui principat al Bîrladului, dovedit — scria el — „chiar dacă s-ar bănui autenticitatea diplomei lui Ivancu Rostislavici”, prin știri din izvoare rusești ⁵.

Comentînd știrile din izvoarele bizantine — din Cinnamus, în legătură cu participarea unui număr însemnat de vlahi în corpul de oaste condus de Leon Vatatzes împotriva unghurilor (1161) și pe cea din Nicetas Choniates, despre prinderea de către vlahi a sebastocratorului Andronic Comnenul, care-și căuta scăparea de furia împăratului Manoil, fugind spre Halici (1167) ⁶, — A.D. Xenopol considera ca dovedită documentar existența în Moldova a unei populații băștinașe înainte de descălecat. Plecînd de la relatările lui D. Cantemir despre republica Cîmpulungului, A.D. Xenopol considera că aceasta datează dinainte de constituirea sta-

¹ N. Bălcescu, *Opere*, vol. I, Buc. Ed. Acad. R.P.R., 1953, p. 136–137.

² Cf. A. Sacerdoțeanu, *Concepția istorică a lui B. P. Hașdeu*, *Studii*, 5/1957, p. 151.

³ B. P. Hașdeu, *Negru Vodă. Un secol și jumătate din începuturile statului Țerei Românești (1230–1380)*. Ca introducere la tomul IV din *Etimologicum Magnum Romaniae*, Buc., 1898, p. XXXIV.

⁴ Împotriva autenticității diplomei s-a ridicat mai întîi I. Bogdan (*Diploma bîrlădeană*, în *An. Acad. Rom. Mem., Secț. isl.*, seria II, t. XI (1888–1889, p. 65–112). Mai târziu I. Bărbulescu se pronunță pentru autenticitatea ei. (*Curentele literare la Romni în perioada slavonismului cultural*, Buc., 1928, p. 9–12). Ca falsă este socotită diploma de P. P. Panaitescu (*Diploma bîrlădeană din 1134 și hrisovul lui Jurg Koriatovici din 1374. Falsurile patriotice ale lui B. P. Hașdeu în Rev. Istorică română*, II, 1932, p. 46–57, unde se dă și literatura problemei).

⁵ A. D. Xenopol, *Istoria romnilor din Dacia Traiană*, ediția a III-a, vol. II, p. 205–206.

⁶ *Ibidem*, p. 216–219.

tului moldovenesc, socotea că de aci s-au întins românii pe teritoriul regatului polon. După părerea aceluiași, bolohovenii ar fi fost vlahi¹.

Deși admitea existența unei populații băștinașe în Moldova, ce trăia în anumite forme statale înainte de „descălecat”, — când era însă vorba de formarea statului independent Moldova — Xenopol acorda totuși o atenție deosebită „descălecatului”. El căuta să împace tradiția istorică despre „descălecarea” lui Dragoș cu știrile, provenite din cancelaria maghiară, în care se vorbește despre mișcarea voievodului maramureșan Bogdan, despre luptele pe care regele Ludovic le poartă în Moldova, despre răsplătirea cu moșii a celor care s-au distins în aceste lupte. Pe baza confruntării celor două feluri de știri, A.D. Xenopol preciza că, în cazul Moldovei, s-au întâmplat, de fapt, două descălecări: „acea a țării Moldovei de Dragoș, la 1288, și aceia a statului său, de Bogdan, în 1348”². A.D. Xenopol socotea că tradiția istorică a amestecat aceste două coborâri ale românilor maramureșeni către cîmpia moldovenească într-un singur eveniment, deși ele sînt două fapte cu totul deosebite nu numai prin personajele conducătoare, dar și prin caracterul lor. „Descălecarea” lui Dragoș ar fi fost determinată — după A.D. Xenopol — de „motive economice”, prin care el înțelegea „dorința Românilor de a căuta un trai mai ușor, către părțile mai joase ale regiunilor carpatine, fără a se desface de stăpînire ungurească”; „descălecatul” lui Bogdan era altceva, „o revoluție politică”, menită „a scoate pe Români, de sub apăsarea Maghiarilor”³. „Descălecatul” era văzut de A.D. Xenopol nu ca o colonizare „întreprinsă de Românii de peste munți, în siliștele deșerte ale viitoarelor principate”, ci ca „o suprapunere a unui element nou coborît din Transilvania, peste unul de băștină, care se pleacă înaintea lui”⁴. Elementul năvălitor ar fi fost destul de puternic „spre a determina alcătuirea politică” a Moldovei „și să imprime poporației băștinașe felul său de a fi”⁵. Oponînd teoriei „balcanice”, susținută de istoricii burghezi șovini, germani și maghiari, teoria „carpatică” — potrivit căreia „întemeierea Țărilor Romîne își are obîrșia în cetatea Carpaților” — A.D. Xenopol considera „descălecarea Românilor” de peste munți ca un fapt de o deosebită însemnătate care „a determinat în mare parte istoria întregă a poporului român din provinciile dunărene”⁶.

Cam în aceeași vreme în care scria A.D. Xenopol, problema originii statelor feudale romînești, Moldova și Țara Romînească, a început să fie în centrul preocupărilor lui D. Onciul, care, mai mult decît oricare alt istoric, și-a legat numele de cercetarea acestor probleme. El a supus pentru prima dată unei serioase analize critice izvoarele și s-a pronunțat hotărît împotriva legendei „descălecatului”, căreia i-a dat o lovitură nimicitoare, arătînd falsitatea ei — mai ales cînd este vorba de nașterea statului feudal Țara Romînească.

¹ A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 220.

² *Ibidem*, III, p. 46.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*, II, p. 222.

⁵ *Ibidem*, III, p. 56.

⁶ *Ibidem*, p. 58.

În ce privește tradiția istorică referitoare la apariția statului feudal moldovenesc, D. Onciul socotea că „tradiția descălecatului cu vinatul zimbrului” — așa cum se află în letopisețul de la Bistrița și în cel de la Putna — nu este altceva decât un mit etiologic, „inventat cu scopul de a explica un fapt dat” — proveniența zimbrului din marca țării — „prin a arăta cauza eficientă”. De asemenea, pentru a explica originea românească a moldovenilor, s-a inventat mitul păstrat în cronică anonimă despre pravoslavnicii frați Roman și Vlahata „ca eroi eponimi ai rominilor ortodoxi, numiți și Vlahi, veniți de la Roma în zilele lui Vladislav craiul unguresc”. Singurul fond istoric al tradiției despre începuturile Moldovei ar fi — după părerea lui D. Onciul — participarea rominilor din Transilvania la luptele împotriva tătarilor și „intemeierea” statului moldovenesc de un voievod român din Maramureș, al cărui nume era Dragoș¹.

Pentru a dovedi existența unei populații românești în Moldova înainte de „intemeiere”, D. Onciul folosește și el știrile din izvoarele bizantine — Cinnamus și Nicetas Choniates — identifică pe bolohovenii amintiți în analele rusești (prima mențiune fiind din 1150) cu vlahii de la hotarele Galiciei, cunoscuți bizantinilor în anul 1164². D. Onciul aduce în discuție o informație mai largă despre brodnici, — menționați de unele izvoare în părțile de miazăzi ale Moldovei — consideră că ei erau „o populație mixtă, compusă din Români și Slavi, cu organizațiune deosebită de cea a Rușilor propriu-zisi, ca și de cea a Cumanilor”³. Ca și A. D. Xenopol, D. Onciul crede că republicile Cimpulung, Vrancea și Tigheci — amintite de D. Cantemir în *Descriptio Moldaviae* — își au originea înainte de „intemeierea” principatului moldovenesc. Acestor republici — adăuga D. Onciul — le-au pus bază rominii care au venit din Transilvania o dată cu sfârșitul secolului al XI-lea. Făcând trimiteri la izvoare, D. Onciul scotea în evidență faptul că, în primul sfert al secolului XIII, acestea menționează pe români ca locuitori — alături de cumani și secui — ai episcopatului cuman, care cuprindea ținutul dintre Carpați și Siret⁴. Năvălirea tătarilor și trecerea Moldovei sub stăpânirea lor, au făcut ca, până la „intemeierea” principatului, rominii să nu mai fie menționați în izvoare, deși — după convingerea lui D. Onciul — ei au continuat să existe și sub stăpânirea tătarilor⁵.

Coroborînd știrile din cronicile moldovenești despre anii de domnie ai lui Dragoș și Sas cu cele din izvoarele de proveniență maghiară, D. Onciul considera anul 1343 ca dată la care Dragoș devine voievod al Moldovei, în urma expediției pe care Andrei, fiul lui Latzk, voievodul Transilvaniei, o întreprinsese în anul acesta împotriva tătarilor și care a dus la eliberarea unei părți a Moldovei de sub jugul tătar. Urmașii lui Dragoș, supuși ca și acesta regelui maghiar, sînt înlăturați de pe tronul Moldovei, de voievodul Maramureșului, Bogdan, sprijinit în acțiunea sa de rominii „rămași — în

¹ D. Onciul, *Opere complete*, tom. I, *Originile Principatelor Române*, ediție critică, adnotată de A. Sacerdoțeanu, p. 281.

² D. Onciul, *op. cit.*, p. 290.

³ *Ibidem*, p. 292—294.

⁴ *Ibidem*, p. 297.

⁵ *Ibidem*, p. 298.

Moldova — din timpul denaintea de invaziunea Tătarilor”. Cu ajutorul lor, Bogdan poartă lupte victorioase cu regele maghiar, pune bazele statului independent Moldova ¹.

Cu toate că a văzut mult mai clar decît alți istorici problema formării statului feudal Moldova, prezentînd mai logic faptele istorice și aordînd mai multă atenție factorului intern, D. Onciul n-a putut pătrunde nici el întru totul procesul istoric care a dus la nașterea statului feudal independent Moldova; nu i-a permis aceasta nici orientarea sa ideologică și nici materialul documentar de care dispunea. Teoriei „descălecatului”, al cărei aprig dușman a fost, D. Onciul nu i-a putut opune o alta cu adevărat științifică.

În loc să ducă mai departe rezultatele cîștigate de acesta în studierea problemei nașterii statului feudal moldovenesc, istoriografia burgheză romînească de după D. Onciul, s-a oprit în cel mai bun caz la rezultatele deja obținute. Faptul că istoria politică a continuat să fie studiată izolat, ruptă de cea social-economică, de istoria dezvoltării forțelor și relațiilor de producție, a făcut ca unii istorici să nu poată concepe o altă explicație a nașterii statului feudal moldovenesc, decît cea dată de legendă; ei au căutat să repună pe picioare teoria „descălecatului” pe care s-au străduit să o explice în fel și chip. Chiar în vremea în care, combătîndu-se unul pe altul, Xenopol și Onciul își publicau studiile lor privind începuturile statale romînești, C. Kogălniceanu aborda și el aceeași problemă, încercînd un compromis între punctul de vedere al lui A.D. Xenopol și cel al lui D. Onciul. În privința „descălecatului lui Dragoș” — urmîndu-l pe D. Onciul — el căuta să desprindă adevărul istoric din învelișul legendar păstrat în cronici; imbinînd concluziile cercetărilor lui A.D. Xenopol și cele ale lui D. Onciul, vorbea de Dragoș ca de voievodul „care a întemeiat, adecă a organizat și colonizat țara Moldovei, deși această țară era locuită și înaintea descălecării sale și se bucura chiar și atunci de oarecare organizație”. C. Kogălniceanu, întocmai ca și A.D. Xenopol, considera că „descălecarea” n-a avut „caracterul unei cuceriri în sensul strict al cuvîntului”, făcea deosebire între caracterul „descălecatului” lui Dragoș căruia îi revine „paternitatea descălecării Moldovei” și cel al lui Bogdan, căruia i se datorește „organizarea și întemeierea propriu-zisă a statului moldovenesc în neatîrnare de Ungaria” ².

Fără să fi întreprins cercetări speciale cu privire la problema amintită — în manualele al cărui autor era, — Gr. Tocilescu adopta de asemenea o cale de mijloc între vederile lui A.D. Xenopol și cele ale lui D. Onciul ³.

¹ D. Onciul, *op. cit.*, p. 306—307.

² C. Kogălniceanu, *Istoria romînilor*, vol. I, *Istoria veche și istoria medie*, partea I, *De la părăsirea Daciei lui Traian de Aurelian pînă la Ștefan cel Mare*, Iași, 1903, p. 159—160. C. Kogălniceanu revine și mai tirziu asupra formării statului moldovenesc într-o lucrare de sinteză în care — în afara unui material factic mai bogat — nu aduce nimic nou, ca mod de rezolvare a problemei (C. Kogălniceanu, *Istoria veche a romînilor*, Buc., 1938).

³ Gr. Tocilescu, *Manual de istoria Romînilor*, Buc., 1899.

În afara publicării culegerii de diplome maramureșene, de către I. Mihalyi¹, a unui studiu al lui R. Rosetti, despre unguri și episcopiile catolice din Moldova², ca și a unei încercări de explicație — plină de sugestii — dată de N. Iorga, tradiției istorice despre vînătorul de zimbri, Dragoș³, nu s-a mai publicat nici-un studiu special — care să merite atenție — privind problema formării statelor feudale românești pînă după primul război mondial.

Între cele două războaie mondiale, deși se lărgeste informația documentară referitoare la existența populației românești și a organizării ei în forme statale pe teritoriul Moldovei înainte de 1359, istoricii nu renunță încă la teoria „descălecatului”, continuă să-i acorde un rol însemnat în nașterea statului feudal independent moldovenesc.

Oprindu-se asupra informației dată de Dlugosz cu privire la ajutorul primit de regele polon în lupta împotriva margrafului de Brandenburg (1326) din partea rutenilor, vlahilor și lituanienilor, coroborînd această informație cu o alta, dintr-o cronică germană de la începutul secolului al XIV-lea — cronică lui Ottokar de Stiria — în care, vorbindu-se de luptele pentru tronul Ungariei dintre Carol Robert și Otto de Bavaria, se amintește un voievod român — foarte probabil la est de Carpați — în studiile lor restrînse ca proporții, I. Minea și Th. Holban trăgeau concluzia că

¹ Ioan Mihalyi, *Diplome maramureșene din sec. XIV și XV*, Maramureș-Sziget, 1900. Culegerea lui I. Mihalyi prezenta — pentru vremea în care a apărut — o importanță deosebită prin faptul că ea stringea la un loc pentru prima dată știrile documentare despre Maramureș, despre frământările de aci și răsunetul lor în Moldova, despre familiile românești din Maramureș, care au jucat un rol anumit în Moldova.

² R. Rosetti, *Despre unguri și episcopiile catolice din Moldova*, Extras din *An. Acad. Rom., Mem. Secf. ist.*, seria II, t. XXVII, Buc., 1905. În studiul său, R. Rosetti arată că, după toate probabilitățile, la data formării statului moldovenesc, se găsea aici o numeroasă populație ungurească — țărani și mici nobili — stabilită, parte în valea Siretului și parte în valea Troțului. În mai puțin de un veac, această populație s-a asimilat complet în masa băștinașilor. În sprijinul afirmației sale, R. Rosetti aduce ca argument numele de influență ungurească pe care-l purtau parte din boierii moldoveni ce apar în sfatul domnesc în primele documente care ni s-au păstrat.

³ N. Iorga arată că legenda vînătorului de zimbri, Dragoș, își are originea într-o baladă de ospetie, înfîlțită atât la romni cît și la unguri. În vremea lui Ștefan cel Mare ea este trecută în letopisețele oficiale, „adăogită cu povestea luptelor craiului Lazlau cu tătarii, cu conștiința originii romane căpătată din cărțile renașterii și din spusele celor care le citiseră”. Legenda a pătruns apoi „în letopisețul scris ungurește prin veacul al XVI-lea de un cleric catolic din Moldova, care întrebase pe poporanii săi. De aici ea a venit în discuția celor dintîi alcătuitoari de cronică scrise românește în veacul al XVII-lea, care aveau și de-a dreptul de la popor cuprinsul baladei domnești de odinioară” (N. Iorga, *Cîteva note despre cronicile și tradiția noastră istorică*, în *An. Acad. Rom., Mem. Secf. ist.*, seria II, t. XXXIII, p. 141). Explicația legendei despre Dragoș a fost reluată mai tîrziu de Romul Vuia (*Legenda lui Dragoș*, Anuarul Institutului de Istorie națională, I, 1921—1922, Cluj, 1922, p. 300—310) care arată că e vorba de o legendă eraldică, care în forme asemănătoare se înfîlțește și la alte popoare: ea este foarte apropiată, mai ales, de legenda cronicilor maghiare despre vînatul lui Hunor și Mogor, ceea ce ar fi un indiciu că prin amploarea cronicilor maghiare această temă a ajuns la noi. I. Minea, neîmpărțînd acest punct de vedere, socotea că legenda lui Dragoș, este de origine populară romînească (*Despre stema Moldovei, Cercetări istorice*, I (1925), p. 401—402).

există la începutul secolului al XIV-lea, ca desigur și în secolul al XIII-lea, un stat românesc la est de Carpați¹.

Existența unor organizațiuni statale pe teritoriul Moldovei înainte de formarea statului independent moldovenesc devine aproape unanim recunoscută în istoriografie; totodată însă se insistă asupra „descălecatului”² ca factor care ar fi grăbit unificarea lor³.

Cauzele „descălecatului” sînt explicate în diferite feluri. Unii cercetători socoteau că „descălecatul” ar fi fost determinat de cauze religioase, de faptul că voievodul Maramureșului, Bogdan, ar fi refuzat să primească religia catolică⁴; alții adăugau cauzelor religioase și unele de ordin politic, ca, de exemplu, încercarea regelor maghiari de a înlocui străvechea instituție slavo-romînă a voievodatului din Maramureș cu cea a comitatului⁵.

În perioada de după primul război mondial teoria antiștiințifică a „descălecatului” și-a găsit în G. Brătianu cel mai însemnat susținător al ei. Într-o serie de studii închinată special problemei formării statelor feudale romînești⁶, G. Brătianu a reluat „concepția și interpretarea” dată odinioară acestei probleme de A. D. Xenopol⁷, a căutat — ignorînd realitatea — să scoată în evidență veridicitatea știrilor istorice cuprinse în tradiția istorică a „descălecatului” și să dovedească valabilitatea acestei teorii, să reliefeze importantul rol jucat de elementele romînești din Transilvania în formarea statelor feudale Țara Romînească și Moldova⁸. Acordînd un rol hotărîtor factorului extern în nașterea statelor feudale de la sud și est de Carpați, G. Brătianu s-a dovedit a nu putea să valorifice în măsura cuvenită știrile despre realitățile din Moldova în perioada premergătoare for-

¹ I. Minea, *Informațiile romînești ale cronicii lui Ian Dlugosz*, Iași, 1926, p. 11—12. Th. Holban, *Romnii pe teritoriul polonez pînă în sec. XVI*, în *Arhiva*, XXXV (1930) iulie—oct. 1930, nr. 3—4, p. 239. Pentru discuția purtată în jurul știrilor din cronica lui Ottocar de Stiria vezi și *Revista istorică Romnă*, nr. 1—2, 1947, p. 119—121.

² Unii istorici au căutat să și arate la ce număr s-ar fi ridicat însoțitorii lui Bogdan. C. C. Giurescu considera, de exemplu, „că n-au atins zece mii” (C. C. Giurescu, *Istoria Romnilor*, vol. I, ediția a V-a, Buc., 1946, p. 397). În cazul lui C. C. Giurescu este de remarcat că el admitea numai pentru Moldova teoria „descălecatului” nu și pentru Țara Romînească, unde înțelegea situația mai clar, pune accentul pe dezvoltarea internă, se declara împotriva celor care susțineau teoria „descălecatului” (C. C. Giurescu, *În legătură cu întemeierea Țării Romînești în Revista Istorică Romnă*, nr. 1—2, 1947, p. 107—114, Idem, *Ist. Romnilor*, p. 365).

³ Exprimînd un punct de vedere aproape unanim recunoscut de istoricii vremii, G. Popa-Lisseanu formula limpede această părere. Vorbînd de elementele interne și de rolul jucat de ele în formarea statelor feudale independente romînești, el scria totodată: „În același timp mi se pare că se adevărește și părerea aceluia care susțin că înjgheburile celor două principate romîne s-a putut face, complet și într-un timp așa de scurt, numai prin conlucarea pe lîngă elementele interne și a elementelor externe, în Muntenia prin elementele romînești de peste Dunăre și de peste Carpați, în Moldova, prin elementele romînești din Maramureș și de peste Nistru” (G. Popa-Lisseanu, *Romnii și izvoarele istorice medievale*, Buc., 1939).

⁴ G. I. Moisescu, *Catolicismul în Moldova pînă la sfîrșitul secolului XIV*, Buc., 1942, p. 40—41.

⁵ I. Moga, *Voievodatul Transilvaniei*, Fapte și interpretări istorice, Sibiu, 1944.

⁶ Studiile au fost strînse în lucrarea *Tradiția istorică despre întemeierea statelor romînești*, Buc., 1945.

⁷ „Și astfel — scria G. Brătianu — după jumătate de secol de discuții și controverse, ne întorcem, în ce privește originea Principatelor, dincolo de Onciul și Iorga, la concluziile lui Xenopol, care, ele înseși nu reprezintă decît linia constantă a tradiției mai vechi a cronicarilor” (G. I. Brătianu, *op. cit.*, p. 222).

⁸ G. I. Brătianu, *op. cit.*, p. 111, 146, 177.

mării statului independent — multe din acestea puse pentru prima dată în circulație chiar de el. Mai mult decât oricare altele, studiile lui G. Brătianu vădese deosebit de limpede faptul că istoriografia burgheză — cu toate că ajunsese să cunoască o mulțime de știri despre prezența populației băștinașe românești în Moldova, despre formele ei de organizare — în lipsa unei metode științifice de cercetare, n-a fost în stare să dea explicație științifică apariției statului feudal independent moldovenesc, a fost nevoită să revină la o teorie a cărei falsitate fusese arătată cu mult înainte.

Încercarea — formulată astfel de G. Brătianu : „de-a repune în valoare tradiția istorică despre descălecatul din Ardeal”¹, a fost primită în chip diferit de istoricii vechi ; luînd atitudine împotriva tezelor proclamate de G. Brătianu, judecînd mai real faptele istorice, unii istorici au cerut renunțarea la mitul „descălecatului”, afirmînd categoric că „Populația romînească întemeietoare de stat, în Țara Romînească și Moldova, a fost de aici”². Un alt istoric, A.V. Boldur — manifestînd rezerve față de tezele repuse în circulație de G. Brătianu — a căutat să opună teoriei „descălecatului” din Transilvania o alta, similară, numită de el pluralistă ; după părerea sa, la nașterea Moldovei au contribuit mai multe elemente romînești, printre care un rol deosebit l-a avut elementul romînesc de la nord de Nistru³. Exprîmîndu-și îndoiala față de datele majorității izvoarelor, A. V. Boldur nega un rezultat de mult cîștigat de istoriografia veche — existența unor formațiuni statale pe teritoriul Moldovei înainte de 1359 ; se declara de asemenea împotriva unui fapt aproape unanim admis — stăpînirea principilor de Halici asupra teritoriului Moldovei înainte de „întemeiere”.

Studiile lui G. Brătianu, ca și ale lui A.V. Boldur, arată clar că, în cercetarea problemei formării statelor feudale — ca, de altfel, și în alte probleme — istoriografia burgheză romînească ajunsese într-un impas. În locul unei teorii constructive, care să generalizeze rezultatele pozitive obținute în trecut, ea căuta să reinvie idei perimate, să dărîme ceea ce realizaseră prin muncă neobosită istoricii progresiști.

Problema formării statului feudal independent moldovenesc a fost reluată, pe baze metodologice științifice, de istoriografia noastră nouă, marxistă, ca, de altfel, și de cea din R.S.S. Moldovenească. Metoda comună de cercetare permite o strînsă colaborare între istoricii din cele două țări, înlesnește ducerea mai departe a rezultatelor pozitive obținute de istoriografia din trecut, asigură cercetarea și — sperăm — rezolvarea multilaterală a problemei începuturilor de stat în Moldova, ca și a închegării statului feudal independent.

¹ G. I. Brătianu, *op. cit.*, p. 10.

² P. P. Panaitescu, *De ce au fost Țara Romînească și Moldova țări separate*, în *Interpretări Romînești*, Buc., 1947, p. 133.

³ A. V. Boldur, *Întemeierea Moldovei*. Extras din *Studiul și cercetări istorice*, vol. XIX, Iași, 1946.

În lucrările de sinteză apărute în ultima vreme la noi, ca și în R.S.S. Moldovenească¹, dar mai ales în tematica *Tratatului de istoria României*² — sînt prezentate în trăsăturile lor esențiale rezultatele cercetărilor întreprinse pînă acum, rezolvarea în general a problemei, se indică calea de urmat pentru soluționarea ei în detaliu.

În lucrările amintite nou este faptul că, în explicarea apariției statului feudal moldovenesc, se pune accentul pe cercetarea bazei economice, a procesului intern de dezvoltare a societății de pe teritoriul Moldovei, se urmărește evoluția relațiilor sociale, se scot în relief contradicțiile de clasă, care se nășteau între clasa stăpîitoare și producătorii nemijlociți ai bunurilor materiale, contradicții care au făcut necesară apariția statului ca organ de presiune în mina clasei stăpîitoare.

În lipsa unor izvoare directe privind perioada feudalismului timpuriu din istoria Moldovei și a unor cercetări ample arheologice sîntem siliți, ca în aprecierea nivelului de dezvoltare a societății locale, să ținem seama de stadiul în care se aflau popoarele vecine — slavii în special — de a căror istorie cea a poporului român a fost strîns legată.

În sec. VI—IX pe teritoriul Moldovei — ca, de altfel, pe întreg teritoriul actualei R.P.R., ca și în lumea slavă³ — se petrecea procesul de destrămare a obștei gentilice, patriarhale, se făcea trecerea la obștea teritorială, care tindea să devină forma dominantă a relațiilor sociale. O dată cu creșterea proprietății private și a inegalității de avere, începea procesul de formare a claselor, de naștere a relațiilor feudale. În astfel de condiții, locul legăturilor gentilice — bazate pe rudenie — tinde să-l ia o legătură mai puternică, se formează o comunitate de oameni ai cărei membri ocupă un teritoriu relativ unitar, care ajung să fie legați între ei de comunitatea de limbă, de cultură, de viață economică. E vorba de un proces îndelungat în timp, care, oricum, poate fi socotit încheiat în trăsături generale pe întregul teritoriu R.P.R. în secolul XII, cînd izvoarele denumesc frecvent populația de aici cu numele de vlahi.

Analiza materialului arheologic arată că o bună parte a teritoriului țării noastre, și, mai cu seamă, teritoriul de la est de Carpați a cunoscut influența civilizației și culturii, destul de avansate pentru acea vreme, a statului feudal timpuriu kievian, fapt care a permis dezvoltarea mai rapidă a societății locale. Din izvoarele scrise luăm cunoștință că, în a doua jumătate a secolului al X-lea, în urma luptelor victorioase împotriva Bulgarilor, cneazul Kievului, Sviatoslav, atras de bogăția din regiunea Dunării, își exprima către

¹ *Istoria R.P.R. Manual pentru învățămîntul mediu*, sub redacția acad. M. Roller, Buc, 1947. Manualul a fost ulterior republicat, ultima ediție — mult îmbunătățită față de prima — fiind din 1956. *История Молдавии*, Т. I. (От древнейших времен до Великой Октябрьской социалистической революции), Кишинев, 1951.

² *Tematica provizorie a Tratatului de Istoria României*, apărută în 1957, ale cărei teze pentru perioada feudalismului timpuriu și dezvoltat în Țara Românească și Moldova au fost formulate de B. Cîmpina. În expunerea noastră ne vom ghida de aceste teze, socotind că ele deschid calea pentru justa rezolvare a problemei. După părerea noastră — autorul lor a pătruns mai mult decît oricare altul procesul de constituire a statelor feudale românești.

³ În ultima vreme despre aceasta, vezi Л. В. Черепнин. *Исторические условия формирования русской народности до конца XV в.*, в *Вопросы формирования русской народности и нации*. Сборник статей, М. Л. 1958.

mama sa și boieri dorința de a rămîne în aceste părți, pe care le socotea ca centrul țării sale¹. Stăpînirea cnezilor ruși la Dunăre se întîlnește și mai tîrziu.

Vladimir Monomahul — ne informează cronica rusă — în secolul XII a trimis pe Ivan Voitisici și acesta așază posadnici la Dunăre².

Dintre cnezatele rusești care s-au constituit ca state semi-independente în urma procesului de fărîmîtare feudală a puterii de stat ce se manifestă încă din prima jumătate a secolului XII în statul kieviau, cnezatul de Halici a avut o influență deosebită asupra societății de pe teritoriul Moldovei. În vremea lui Iaroslav cel înțelept (1152—1187) — după cum reiese din izvoare — cnezatul de Halici cuprindea întregul teritoriu al Moldovei. În *Cîntec despre oastea lui Igor*, amintindu-se de luptele lui Iaroslav cu regele maghiar ce-și întinsese stăpînirea pînă la Carpați, se spune : „Tu munții ungurești i-ai zăvorît /Cu oștile-ți de fier/ Craiului tăindu-i drumul Dunării zăgăzuindu-i porțile /Zvîrlind prin nouri bolovanii grei/ Statornicind județul tău la Dunăre”³. Dominația politică a cnejilor de Halici asupra teritoriului Moldovei se păstrează — se pare — pînă la năvălirea tătarilor. În sprijinul acestei ipoteze pledează știrea dintr-un izvor rusesc ce datează dinainte de năvălirea tătarilor — așa numitul „Slovo o poghibeli Ruskiia Zemli”, în care, vorbindu-se de granițele pămîntului rusesc, se arată că spre apus el se mărginește la Carpați cu Ungaria⁴. Dominația politică a cnejilor de Halici asupra Moldovei n-a însemnat o stăpînire efectivă a ei. În izvoarele rusești se face deosebire între ceea ce însemna „țara rusească”, în adevăratul sens al cuvîntului, și teritoriul de la est de Carpați intrat în sfera de influență a „țării rusești”⁵. În sec. XII—XIII pe teritoriul Moldovei au existat cneji locali a căror putere, departe de a fi lichidată, crește înălăuntrul puterii cnezatului de Halici⁶.

În luptele dintre cnezul Iaroslav al Haliciului și nepotul său Ivan Rostislavici, refugiat „în orașele de la Dunăre”, berladnicii — populație din șesul Moldovei — sînt în măsură să-i acorde acestuia din urmă un număr însemnat de oameni ca ajutor. Cronica rusă indică cifra de 6 000, incluzînd în acest număr pe berladnici și pe polovți⁷.

Știrile din izvoarele bizantine, din Cinnamus și Nicetas Choniates — folosite și în istoriografia romîna din trecut și în ultima vreme de E. Frances⁸ — scot și ele în evidență faptul că, deși se afla sub o stăpînire străină, populația băștinașă de pe teritoriul Moldovei începe să fie menționată în

¹ Повесть временных лет по Лаврентьевской Летописи, М. Л. 1950, vol. I, p. 246.

² *Ibidem*, p. 404.

³ *Cîntec despre oastea lui Igor*, trad. din lb. rusă de M. Beniuc, Buc., 1953, p. 38.

⁴ Слово о погибели Русския земли. Вновь найденный памятник литературы XIII века. Сообщ. X. Лопарева, Памятники древней письменности. LXXXIV. Спб. 1892, стр. 19—22, cf. Л. В. Черепнин, op. cit., p. 57.

⁵ La 1174, principele de Suzdal, *Andretŭ* li se adresa fraților Rostislavici : „de nu voiți să faceți pe voia mea, tu Riurice, du-te în Smolensk la fratele tău, iar tu Davide, du-te în „Berlad”, căci în țara rusească nu-ți îngădui să stai : а ты поиди въ берладъ, а въ Роуцкской земли не велю ти быти” (I. Bogdan, *Diploma bîrlădeană*, p. 102).

⁶ Cf. și B. Clmpina, *Note după cursul predat la Facultatea de Istorie*, 1953.

⁷ Полное собрание русских летописей, vol. II, 1843, p. 83—84, vol. VII, 1856, p. 68.

⁸ E. Frances, *Slavii pe pămîntul patriei noastre în veacul al XII-lea*, în Studii, III, 1955, p. 65—80.

izvoare cu nume diferit de cel al stăpînitorilor. Organizarea ei în formațiuni statale proprii era așa dar destul de avansată ca să se impună în ochii contemporanilor prin numele populației care le alcătua.

Încadrarea teritoriului Moldovei în cnezatul de Halici a avut o însemnătate progresistă pentru istoria Moldovei; asigurînd locuitorilor mai multă liniște, a permis o dezvoltare mai rapidă a raporturilor feudale, a creat condițiile necesare consolidării statale locale — cnezatelor¹. Influența culturii și civilizației Haliciului asupra vieții feudale din Moldova a fost destul de puternică și a lăsat urme pînă tîrziu în sec. XIV—XV. Organizarea latifundiilor boierești, viața politică, instituțiile feudale din Moldova primelor secole după organizarea statului feudal independent, păstrează amintirea vechii stăpîniri rusești.

La începutul secolului al XIII-lea, în condițiile unei vădite destrămări a cnezatului de Halici, izvoarele fac să surprindem tendința stăruitoare a regilor maghiari de a-și întinde stăpînirea la est de Carpați. Înființarea episcopatului catolic al cumanilor (1227) cu scopul convertirii la catolicism a cumanilor și brodnicilor, nu era altceva decît un avantpost al expansiunii maghiare spre răsărit. În diplomele emantate de cancelaria regilor maghiari sau de cea papală pentru episcopia cumanilor, găsim uneori știri deosebit de prețioase privitoare la populația locală, care se afirma prin rezistență opusă încercărilor de a li se impune religia catolică. În diploma cu data de 14 noiembrie 1234, prin care papa Grigore al IX-lea se adresează lui Bela, fiul și coregentul lui Andrei al II-lea, regele Ungariei, amintindu-se prezența valahilor în episcopatul catolic al cumanilor, se vorbește de organizarea lor religioasă, destul de avansată, — cu episcopi —, de refuzul lor de a primi religia catolică; se atrage atenția asupra primejdiei pe care o constituie organizarea religioasă a valahilor pentru credincioșii din regatul Ungariei, care au început să îmbrățișeze ritul lor, se cere să se ia măsuri imediate pentru a sili pe valahi să treacă la catolicism... „Nu se cade ca tu să rabzi în regatul tău — scria papa lui Bela — astfel de schismatici și să lași neîndeplinite făgăduicile atît de plăcute lui Dumnezeu”².

Știut fiind că organizarea religioasă este de neconceput fără o prealabilă organizare politică, știrea din diploma amintită ne face să presupunem o destul de încheată organizare politică a valahilor de pe teritoriul episcopiei catolice a cumanilor din acea vreme, și al Moldovei, în general.

Invazia tătarilor a frînat mult dezvoltarea economică și politică a formațiunilor statale de pe teritoriul Moldovei. Aceasta cu atît mai mult cu cît stăpînirea tătarilor la răsărit de Carpați s-a exercitat mult mai puternic decît în sudul Carpaților, și la sudul Dunării, unde ei s-au mulțumit de multe ori cu un tribut sporadic. În Moldova, tătarii au organizat anumite centre de administrație proprie, au exercitat o oarecare influență asupra vieții politice și economice a populației locale. În organizarea vă-

¹ История Молдавии, p. 55 și urm.

² Doc. privind ist. Rom., C. Transilvania, veac. XI, XII și XIII, p. 275—276. „Mînia și îngrijorarea papei vădesc — scria B. Cîmpina — faptul că valahii, al căror nivel superior de viață e oglindit de rezistența propriei lor organizațiuni bisericești, formau de fapt cea mai mare parte a populației din dieceza „Cumanilor” (B. T. Cîmpina, *Începuturile relațiilor feudale pe teritoriul R.P.R.* (note).

milor din Moldova, de exemplu, s-au păstrat pînă tîrziu unele obiceiuri care își găsesec originea în vremea stăpînirii tătare; în lexic chiar au intrat cuvinte de proveniență tătară.

Stîinjenite în dezvoltarea lor, formațiunile statale locale continuă să existe și în vremea în care teritoriul de la est de Carpați este stăpînit de tătari. Mai mult chiar, pe lîngă alte cauze interne — ca dezvoltarea unor centre economice ce au contribuit la creșterea legăturilor dintre aceste formațiuni statale — lupta împotriva tătarilor a dus la grăbirca procesului de închegare a statului, început de altfel înainte de năvălirea lor.

În izvoarele străine, formațiunile statale de la răsărit de Carpați continuă să fie desemnate prin numele de vlahi și în vremea stăpînirii tătarilor. Plano Carpini ne procură informația că în 1247 printre voievozii ruteni întîlniți în drum spre curtea Hanului, a întîlnit și un voievod valah; în 1276—1277, din cronica lui Thomas Tuscus luăm cunoștință despre o luptă între vlahi și probabil ruteni¹.

În 1288 papa Nicolae al IV-lea dădea scrisori de călătorie călugărilor din Ordinul Predicatorilor care urmau să meargă în mai multe țări din răsărit, printre care și țara vlahilor². În 1326 vlahii sînt menționați — după cum s-a arătat — printre popoarele ce dau ajutor polonilor împotriva margrafului de Brandenburg.

În ultimii ani dezvoltarea economică a societății de pe teritoriul Moldovei în vremea stăpînirii tătare a fost supusă de B. Cîmpina unei atente cercetări. Studiind istoria așezărilor genoveze la gurile Dunării și rolul jucat de genovezi în aceste părți, autorul a urmărit problema deosebit de importantă a contactului dintre ei și locuitorii Moldovei, a pus în valoare o serie de informații documentare prețioase pentru cunoașterea situației economice de la răsărit de Carpați, la sfîrșitul secolului al XIII-lea și prima jumătate a secolului al XIV-lea³. Printre acestea, un loc deosebit îl ocupă analiza „portulanelor”, a hărților întocmite la cererea negustorilor genovezi și în care e notată existența porturilor, dîndu-se detalii despre coastele Dobrogei și cursul inferior al Dunării. Cît privește teritoriul Moldovei date importante se desprind în special din portulantul alcătuit la 1339 de către A. Dulcert pentru nevoile marinarilor ce străbăteau Mediterana și Marea Neagră; acesta notează în dreptul Liovului, că spre această cetate se îndreaptă negustori ce vin din Marea Neagră și care-și continuă drumul spre Marea Baltică și Bruges⁴. Înainte de 1339 trecea deci prin Moldova un drum comercial care lega Marea Neagră de Liov. Prin semne cartografice speciale — de-a lungul acestui drum — sînt indicate pe harta lui A. Dulcert o serie de localități⁵, de tîrguri, a căror naștere este de căutat înainte de data întocmirii hărții. Din alte informații se știe că orașul

¹ Vezi *An. Acad. Rom., Mem. Secf. ist.*, seria III-a, t. XXVII, mem. 9, Buc., 1945, p. 10.

² *Doc. privind ist. Rom., C. Transilvania, veac. XIII*, vol. II, p. 302.

³ B.T. Cîmpina, *Despre rolul genovezilor la gurile Dunării în sec. XIII—XIV*, Studii, I, III, 1953.

⁴ C. Racoviță, *Începuturile suzeranității polone asupra Moldovei (1387—1432)*, în *Rev. ist. Romînd*, MCMXL, vol. X, p. 306.

⁵ Descrierea hărții la Dr. M. Popescu-Spineni, *Romînia în istoria cartografiei pînd la 1600*, vol. I, Buc., 1938, p. 74—75.

Baia exista încă din prima jumătate a secolului XIV¹. Exista de asemenea, târgul Siret care reprezenta pentru negustorii genovezi un obiectiv destul de important. Către acest târg genovezii au trimis în 1340 o misiune franciscană. În același an — relatează cronica franciscană — la Siret sînt uciși doi franciscani de către „barbari”². Este vorba aici de lupta dusă de populația locală — și care continuă în tot cursul secolului al XIV-lea — împotriva încercărilor de a fi convertită la catolicism. Către mijlocul secolului al XIV-lea, genovezii își consolidează stăpînirea politică și militară la gurile Dunării ca și asupra drumului comercial al Moldovei. Pe acest drum ei au căutat să organizeze un contact permanent cu Europa răsăriteană și de nord, completînd astfel rețeaua activității lor comerciale în Marea Neagră³.

În opoziție cu ceea ce se scria în istoriografia din trecut despre genovezi, care erau prezentați ca factor de progres, B. Cîmpina a subliniat caracterul jefuitor al activității lor pe teritoriul Moldovei, a dovedit falsitatea teoriei istoricilor vechi care vedeau în drumul de comerț deschis de genovezi pe văile Siretului și Prutului, cauza principală a nașterii statului feudal al Moldovei⁴. Autorul scrie pe drept cuvînt că această teză este dezmințită de lunga dezvoltare anterioară a Moldovei, care arată că altele au fost cauzele întemeierii statului feudal moldovenesc; e de subliniat în primul rînd creșterea internă treptată a raporturilor feudale. Natura activității genovezilor era în contradicție cu orice progres pe teritoriul Moldovei. Se înțelege că genovezii al căror profit rezulta din jefuirea unor populații slab dezvoltate din punct de vedere economic și social, și care profit se datora tocmai acestei situații de slabă dezvoltare, nu aveau interesul să contribuie la schimbarea situației de la răsărit de Carpați. Se constată că, pe măsură ce societatea locală înregistrează evidente progrese economice, pe măsură ce se dezvoltă schimburile comerciale și se nasc forțe economice noi, activitatea genovezilor este în continuă scădere. Prin urmare, ideea că în prima jumătate a secolului al XIV-lea activitatea genovezilor ar fi fost cauza dezvoltării procesului de feudalizare a Moldovei, se dovedește a fi falsă, în contradicție cu faptele istorice, cu procesul de dezvoltare istorică.

¹ N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. III, Ctitorii, Buc., 1937, p. 204, pt. detalii, E. Virtosu, *Din sigilografia Moldovei și a Țării Românești*, în *Documente privind istoria României, Introducere*, vol. II, Buc., 1956, p. 46, și urm.

² *Revista istorică*, an XIII, nr. 1—3, ian.—mart. 1927, p. 86. După „Centenarul al VII-lea de la moartea sfințului Francisc de Asisi!”. Editura Seminarului franciscan din Hălăușești (1926).

³ B. Cîmpina arată că, de la începutul sec. XIV, timp de un veac și jumătate, genovezii au căutat să asigure circulația mărfurilor pe trei mari direcții de schimb, care se întîlnesc pe coasta Mării Negre în dreptul gurilor Dunării. 1) Un drum ce ducea către Extremul Orient, prin ținuturile stăpînite de tătari și Persia pînă în India și China. 2) Drumul mediteranean pe care veneau mărfurile din Italia și apusul Europei. 3) Drumul deschis la începutul sec. XIII spre nord și nord-est prin Liov, care făcea legătura cu confederația de orașe negustorești germane de la Marea Baltică, numită „Marea teutonică”, care își prelungea activitatea pînă la Liov (B. Cîmpina, *Note de pe cursul predat la Facultatea de istorie în anul 1953*).

⁴ La principauté (Moldave) a ses débuts—scria G. I. Brătianu — s'est instituée gardienne de cette voie commerciale naissante et l'on peut dire qu'ici vraiment la route a créé l'Etat (subl. n.s.) (Gh. I. Brătianu, *Notes sur les Génois en Moldavie au XV-e siècle*, în *Rev. Ist. Rom.*, III, 1933, p. 155).

Sîntem în măsură să înțelegem astăzi că apariția tîrgurilor în Moldova, determinată de procesul intern de diviziune a muncii din unele așezări sătești, a constituit un serios pas înainte în istoria relațiilor sociale; s-au născut schimburi comerciale care, deși nu aveau o extensiune prea mare, asigurau unitatea vieții economice pentru o anumită regiune. În tîrgurile Moldovei veneau periodic țărani cu produsele muncii lor de un an pentru a cumpăra în schimb ceea ce le lipsea din gospodărie. Între oamenii din cadrul aceleiași unități economice se naște astfel o solidaritate puternică, întemeiată pe legăturile economice dintre locuitorii aceluiași teritoriu. Aceasta a constituit baza economică a luptelor ce aveau să fie duse de către căpeteniile locale împotriva încercărilor continue ale regalității maghiare de a-și extinde stăpînirea la răsărit de Carpați, ca și împotriva tătarilor.

Despre stadiul de maturizare al raporturilor feudale în Moldova în prima jumătate a secolului al XIV-lea, o importantă mărturie o constituie un document emis de cancelaria papală (4 oct 1332, Avignon), în care papa își manifesta grija pentru organizarea episcopiei catolice a Milcoviei ce luase locul fostei episcopii a cumanilor și care se întindea pînă la Siret, iar la nord pînă la apa Bistriței. Din scrisoarea papei reiese că episcopia Milcoviei se afla în regatul maghiar, „în ținuturile tătarilor”. În ea se spune că după ce teritoriul episcopiei a fost devastat de tătari și catedrala dărîmată, „moșiile, bunurile și drepturile episcopiei și ale bisericii” au fost crotopite de „puternicii acelor părți” (a potentibus illarum partium)¹. Referindu-se la această informație, B. Cîmpina conchidea în mod just că în a doua jumătate a secolului al XIII-lea a avut loc o substituție a unor căpetenii locale în drepturile feudale create de arpadieni pentru episcopia Milcoviei. Cu această ocazie, au fost confiscate de către aceste căpetenii locale moșiile și au fost abrogate anumite drepturi feudale administrative și judecătorești, recunoscute de Bela al IV-lea episcopiei Cumaniei. În această parte a Moldovei, din a doua jumătate a secolului al XIII-lea, existau deci căpetenii a căror stăpînire avea toate trăsăturile caracteristice unei puteri feudale. Din mijlocul lor s-au ridicat frunțași politici a căror autoritate ne este semnalată la sfîrșitul secolului al XIII-lea și începutul secolului al XIV-lea și pe care am avut prilejul s-o arătăm. Faptele amintite, de genul intervenției conducătorilor politici valahi în conflicte ce depășeau hotarele Moldovei, arată totodată consolidarea puterii feudale în interiorul țării. În aceeași perioadă, un proces similar se petrecea și în Țara Romînească, ceea ce arată paralelismul în dezvoltarea relațiilor feudale în cele două țări romînești.

Procesul de unificare al formațiunilor politice locale de pe teritoriul Moldovei într-un stat feudal de sine stătător a fost grăbit de lupta pe care aceste formațiuni au trebuit să o poarte împotriva tătarilor, ale căror jafuri constituiau o permanentă amenințare pentru ele, ca și pentru popoarele vecine. Victoria asupra tătarilor și eliberarea teritoriului Moldovei au fost înlesnite de lupta comună a popoarelor subjugate de tătari sau care sufereau adeseori jafurile lor. Către sfîrșitul secolului al XIV-lea, datorită loviturilor repetate date tătarilor de cnejii ruși, ei sînt nevoiți să se retragă

¹ *Doc. privind ist. Rom., C. Transilvania, veacul XIV, vol. III, p. 279.*

în limitele Hoardei, care-și avea centrul către Volga. Izbînda deplină asupra tătarilor a fost precedată însă de o serie de succese militare — cu consecințe asupra istoriei Moldovei — ale regatului maghiar care, interesat în a împinge stăpînirea tătară cît mai departe de hotarele sale, face spre mijlocul secolului al XIV-lea un efort deosebit pentru a pune capăt frecvențelor invazii ale tătarilor. Documentele vremii emise din cancelaria regală oglindesc concentrarea forțelor regatului în special asupra luptelor cu tătarii¹.

În 1352—1353, în urma victoriilor obținute de armatele maghiare cu sprijinul populației locale, s-a constituit pe versantul răsăritean al Carpaților un fel de marcă militară de graniță din a cărei dezvoltare se va naște statul independent Moldova. Cu asentimentul căpeteniilor locale în fruntea acestei mărci ajunge Dragoș, un voievod român din Maramureș, ținut ce întreținea strînse legături cu Moldova. Participant la expediția victorioasă împotriva tătarilor din 1352—1353, Dragoș e numit de regele maghiar ca voievod al Moldovei. El este acceptat în această funcție de căpeteniile politice locale, interesate să continue lupta împotriva tătarilor în condițiile formării unui organism politic mai cuprinzător decît cele de la sfîrșitul sec. al XIII-lea și începutul sec. al XIV-lea. Noua formațiune politică era încă departe de a acoperi întreg teritoriul Moldovei.

Dependența strînsă a Moldovei din timpul lui Dragoș și a fiilor săi, de regatul maghiar însemna de fapt trecerea teritoriului ei de sub jugul tătar în stăpînirea feudalilor maghiari. „Feudali unguri — se scrie în istoria Moldovei pregătită de istoricii sovietici — au acaparat în Moldova cele mai bune pămînturi, au supus pe locuitori, au încercat să-i maghiarizeze, să le impună credința catolică. S-a întărit asupra social-economică și național-religioasă. O dată cu aceasta s-a întărit și împotrivirea, s-a ascuțit lupta de clasă, s-a creat una din cele mai importante premize social-economice pentru formarea statului independent moldovenesc”².

În vremea în care în Moldova creșteau nemulțumirile întregii populații față de politica feudalilor unguri și se manifesta tendința noului stat de a se desprinde de Ungaria, creîndu-și erarhia sa feudală proprie, într-o altă regiune romînească, în Maramureș, se petrecea un fapt asemănător. Politica dusă de regii maghiari de a desființa autonomiile provinciale, de a le încadra erarhiei feudale a regatului, de a înlocui în cazul special al Maramureșului vechea organizație romîno-slavă a voievodatului cu comitatul³, menit să dea mai multă unitate regatului, întîmpină o puternică rezistență din partea căpeteniilor politice locale care încetează de a mai asculta de regii maghiari. Exponentul forțelor de fărîmițare din Maramureș era fostul voievod Bogdan, amintit în izvoarele maghiare ca rebel încă din 1343⁴. Folosind contradicțiile din sînul feudalilor romîni din Maramureș, regele maghiar a reușit să-l înlocuiască pe Bogdan din funcția

¹ *Doc. privind ist. Rom.*, C. Transilvania, veac, XIV, vol. IV, p. 128, 129, 462 etc.; *Hurmuzaki*, I, p. 22, 24, 25—26, 27—28 etc.

² *История Молдавии*. p. 87.

³ I. Moga, *Voievodatul Transilvaniei*, p. 65 și urm.

⁴ *Doc. privind ist. Rom.*, C. Transilvania, veac. XIV, vol. IV, p. 157—158.

de voievod al Maramureșului; el n-a putut însă desființa instituția, care cu mici întreruperi a continuat să existe¹.

Înființ în încercarea sa de a pune capăt dependenței Maramureșului de regatul maghiar, Bogdan se alătură mișcării din Moldova îndreptate împotriva feudalilor unguri și ajunge conducătorul forțelor locale de rezistență. Profitând de conjunctura politică internațională favorabilă pentru a desprinde teritoriul de la est de Carpați de regatul maghiar, el îndepărtează de la tron pe urmașii lui Dragoș, slugi plecate ale regelui, și reușește, în 1359, să pună bazele statului feudal independent Moldova.

Încercările ungarilor de a readuce Moldova sub stăpânirea lor s-au dovedit zadarnice. Expedițiile întreprinse în acest sens s-au izbit de serioasa împotrivire a populației. Mențiunea din unele documente emise din cancelaria regală după 1359 despre o „reșezare a țării noastre a Moldovei” (*restauratio terrae nostrae Moldauanae*)² era o simplă formulă de cancelarie care nu exprima realitatea ci mai mult o dorință, o pretenție — nerealizată de altfel — a regilor maghiari.

În 1359, situația lui Bogdan în Moldova, era aceeași ca cea a lui Basarab, voievodul Țării Românești, în 1330 și ulterior cu a fiului acestuia Nicolae Alexandru care, continuând politica tatălui său, căuta — în aceeași perioadă în care voievodul Bogdan lupta împotriva regelui — să rupă și el definitiv cu orice urmă de dependență a țării de coroana maghiară³.

Coincidența de date e deosebit de importantă pentru a arăta paralelismul în dezvoltarea istorică a celor două țări românești. Situate la sud și est de Carpați, la periferia regelui maghiar, ce căuta să le înglobeze și în fine în cadrul hotarelor sale, ele s-au desprins treptat de sub stăpânirea acestuia, pe măsură ce se consolidau raporturile feudale și creștea puterea căpeteniilor politice locale. La mijlocul sec. al XIV-lea, stadiul de dezvoltare al celor două țări era destul de avansat ca să permită despărțirea lor definitivă de Ungaria și crearea unor erarii feudale proprii.

Cît privește Moldova, neputînd să-l aducă la ascultare pe Bogdan, care „spre paguba majestății sale” — cum se spune într-un document — continua să domnească aci, regele maghiar se mulțumește cu confiscarea

¹ I. Moga, *op. cit.*, p. 73—75.

² La 20 martie 1360 regele maghiar Ludovic I dăruia lui Dragoș, fiul lui Gyula, „credinciosul român din Maramureș” mai multe sate pentru slujbele arătate — scria regele — „în cele mai multe treburi și războaie ale noastre, încredințate și date în seama lui și mai cu osebite în reșezarea țării noastre a Moldovei, potrivit iscusitei sale vrednicii, cînd a întors cu veghetoare grijă și cu neobosită strădanie pe calea statorniceii credințe ce trebuie păstrată către coroana regească, pe mulți romni răzvrățiți, rătăciți din calea credinșei datorate” (subl. noastră — St.S¹.) (I. Mihalyi, *Dipl. Maramureș*, p. 37—39; *Hurmuzaki-Densușianu*, I, p. 61—62, în trad. în arhiva Inst. de Ist). Știrea din acest document e importantă și prin faptul că, amintind de mișcarea din Moldova îndreptată împotriva regelui, arată că în crearea statului feudal moldovenesc de sine stătător, rolul principal l-au jucat forțele interne; ea desminte teoria „descălecatului”.

³ La 29 aug. 1359 regele Ludovic I dăruia mai multor romni moșii și sate, arătînd că: „în vremea cînd Alexandru Basarab, voievodul Țării Românești, nu voia să ne cunoască de domn al său firesc... <ei> au stat alături de majestatea noastră cu atîta statornicie încît nici paguba în averile lor, nici pustiirea moșiilor lor, nici loviturile morții, nici spaima <pricinuită> de alte primejdii nu i-au putut abate de la această statornicie în credință, ba, mai mult, părăsindu-și toate moșiile și bunurile aflătoare în Țara Românească, ni s-au alăturat ei înșiși majestății noastre ca să ne slujească cu credință” (*Hurmuzaki-Densușianu*, 1—2, p. 60, în trad. în arh. Inst. de Ist).

averii acestuia din Maramureș, pe care o dăruiește voievodului Balc, cel alungat de Bogdan de pe tronul Moldovei¹.

În vremea domniei lui Bogdan, ce durează pînă în 1365, statul de sine stătător Moldova își întinde hotarele prin înglobarea în cadrul lui și a altor formațiuni politice existente pe teritoriul de la est de Carpați. Feudalii moldoveni folosesc roadele luptei poporului pentru independență, își întăresc puterea, creîndu-și propriile organe de represiune a maselor populare. Ca urmare a dezvoltării generale a forțelor de producție, a crescut productivitatea muncii, s-au dezvoltat orașele și o dată cu ele întreaga viață economică.

În izvorul rusesc „Lista orașelor rusești de departe și de aproape”² ce datează de la sfîrșitul sec. al XIV-lea³, vorbinduse și de orașele din Moldova (Болошкие), este amintită o întreagă rețea ce cuprindea tot teritoriul țării, formată din orașele: Chilia, Cetatea Albă, Iași, Roman, Neamț, (Tg. Neamț), Piatra Neamț, Suceava, Siret, Baia, Ilotin. Raportînd numărul acestor orașe la teritoriul Moldovei, înțelegem că viața economică a țării la sfîrșitul secolului al XIV-lea și desigur și înainte de această vreme, era destul de dezvoltată ca să asigure independența noului stat.

★

Rezultatele cercetărilor arheologice, care încep deja să ne dea o imagine mai completă a populației băștinașe din Moldova în perioada de pînă la formarea statului feudal independent, fac necesară pe viitor reluarea și analiza mai amănunțită a tuturor izvoarelor, coroborarea știrilor cu materialele arheologice, impun totodată revizuirea tuturor punctelor de vedere prin prisma unei largi baze documentare și a metodologiei marxiste.

Cercetările ulterioare vor completa și dezvolta ceea ce în istoriografia noastră nouă a devenit un bun cîștigat și anume că statul feudal de sine stătător Moldova s-a născut „pe baza unui proces secular de dezvoltare a raporturilor feudale în sînul societății romînești” că el „s-a cristalizat în urma maturizării acestui proces și în cadrul luptei împotriva cotoritorilor tătari”⁴.

¹ În documentul din 2 februarie 1365, referindu-se la dania făcută lui Balc, regele maghiar Ludovic I scria că: „acesta părăsindu-și și lăsîndu-și în urmă părinții săi scumpi și foarte multe rude, ca și toată averea lui, a venit din țara noastră moldovenească în regatul nostru al Ungariei . . . <unde i s-au dăruit satele și moșiile> trecute în mîinile noastre regești de la voievodul Bogdan și fiii săi, cunoscuți necredincioși învederați ai noștri pentru blestemata lor vină de necredință, din aceea că acel Bogdan și fiii săi, fulgerați de diavolul, dușmanul neamului omenesc care i-a îndemnat de mai multe ori să se abată de la calea adevărului și de la statornicia credinței datorate, plecînd pe ascuns din zisul nostru regat al Ungariei, în sus pomenita noastră țară moldovenească, uneltea s-o păstreze spre paguba majestății noastre, <drept care noi> pentru ca nebulnia lor să nu fie cumva pilda altora, care ar cuteza fapte asemănătoare, am lipsit și despuiat cu totul, ca pe niște nevrednici, pe acel Bogdan și fiii săi sus zîși de sus numitele moșii, nimicînd, stricînd și socotînd deșarte toate actele scrise și întocmite pentru acel Bogdan și fiii săi cu privire la sus numitele moșii (I. Mihalyi, *op. cit.*, p. 56—58; *Hurmuzaki-Densușianu*, I₂, p. 94, în trad. în arh. Inst. de Ist.).

² Полное собрание русских летописей, IV, 1925, p. 623.

³ cf. Л. В. Черепнин, *op. cit.*, p. 80.

⁴ *Tratat de istoria Romîniei* (Tematica provizorie), Ed. Acad. R.P.R., 1957, p. 39.

„ОСНОВАНИЕ“ МОЛДАВСКОГО ФЕОДАЛЬНОГО ГОСУДАРСТВА В РУМЫНСКОЙ ИСТОРИОГРАФИИ

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

Автор указывает, что хотя вопрос о возникновении феодальных румынских независимых государств привлек особое внимание старых историков, все же он не мог быть разрешен полностью в прошлом. Отсутствие действительно научного историко-материалистического метода привело исследователей к тому, что они не могли полностью понять и увидеть историческую правду, оно помешало им познать основные законы развития жизни общества, предшествовавшей появлению феодального государства, внутренние причины, приведшие к его созданию. В буржуазной историографии возникновение феодальных румынских государств рассматривалось сквозь призму одного из вариантов антинаучной норманистской теории. Приняв без оговорок легенду об „основании" государства Драгошем Вода из Марамуреша в Молдавии и Раду Негру из Фагараша в Валахии, историки не считали нужным изучать процессы образования социальных классов, анализировать причины возникновения государства и объяснять его сущность.

Исследуя развитие исторической мысли в области изучения образования феодального Молдавского государства, настоящая статья устанавливает этапы этого развития и указывает, что является специфическим для каждого из них. Автор в особенности останавливается на современном этапе румынской историографии, подчеркивая, что историки-марксисты, в отличие от историков прошлых времен, обращают внимание, при объяснении возникновения феодального Молдавского государства, на исследование экономической базы, на исследование внутреннего процесса развития общества на территории Молдавии. Они прослеживают эволюцию социальных отношений и выявляют классовые противоречия, возникшие между господствующим классом и непосредственными производителями материальных ценностей, которые привели к созданию государства как орудия угнетения в руках господствующего класса.

В конце статьи, приведя выводы, сформулированные марксистской румынской историографией в тематике нового *Учебника истории Румынии*, автор заключает, что самостоятельное феодальное государство Молдавия возникло на основе векового процесса развития феодальных отношений внутри румынского общества и оформилось в результате созревания необходимых экономических условий и в рамках борьбы против захватчиков татар.

LA «FONDATION» DE LA MOLDAVIE DANS L'HISTORIOGRAPHIE ROUMAINE

RÉSUMÉ

Bien que le problème de l'apparition des Etats féodaux roumains indépendants ait attiré tout particulièrement l'attention des anciens historiens, il n'a pu être entièrement résolu par le passé. Dépourvue d'une orientation vraiment scientifique, incapable donc de pénétrer la vérité historique, de connaître les lois fondamentales du développement de la vie sociale, les causes

intérieures qui menèrent à l'apparition de l'Etat féodal, l'historiographie bourgeoise considérait la naissance des Etats féodaux roumains à travers le prisme d'une variante de la théorie anti-scientifique normannie. La légende de Dragoș Vodă descendu dŭ Maramureș pour fonder la Moldavie, celle de Radu Negru venu de Făgăraș en Valachie, jouissaient d'un plein crédit.

S'attachant à suivre l'évolution de la pensée historique dans le cas particulier de la formation de l'Etat féodal moldave, l'auteur précise les étapes de cette évolution et indique les traits spécifiques de chacune d'elles. Ce faisant, il s'arrête tout spécialement à l'étape actuelle de l'historiographie roumaine pour souligner que, à la différence des historiens d'autrefois, les historiens marxistes, en expliquant l'apparition de l'Etat féodal moldave, posent l'accent sur l'étude des bases économiques et du processus intérieur du développement de la société sur le territoire de la Moldavie. Ils suivent l'évolution des relations sociales et font ressortir les contradictions entre la classe dominante et les producteurs directs des biens matériels, contradictions qui rendirent nécessaire l'apparition de l'Etat comme organe de répression entre les mains de la classe dominante.

Reprenant la conclusion à laquelle aboutit l'historiographie marxiste dans le nouveau « Traité d'Histoire de la Roumanie », l'auteur conclut à son tour en affirmant que l'Etat féodal autonome de la Moldavie a pris naissance à la suite d'un processus séculaire de développement des relations féodales au sein de la société roumaine et qu'il s'est cristallisé par la maturation de ce processus et dans le cadre de la lutte contre les envahisseurs tatars.

BRESLELE BUCUREȘTENE ÎN SECOLUL XVIII

DE

C. ȘERBAN

În secolul XVIII piața locală a orașului București a cunoscut o puternică consolidare. Nucleul comercial bucureștean, apărut inițial în jurul zidurilor Curții Vechi și menționat în acte mai înainte sub numele de târgul de Sus și târgul de Jos, ia la sfârșitul secolului XVII un alt nume, care arată sfârșitul unei etape de unificare teritorială. Începând din 1698 denumirea de târgul din Lăuntru, care se referă la acest teritoriu ocupat de ulițele și mahalalele de meșteșugari și negustori, devine tot mai frecventă¹. De la această dată nu mai întâlnim, în secolul XVIII, topicele de târgul de Sus și târgul de Jos. Ceva mai târziu, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, în partea de nord a târgului din Lăuntru apare o altă piață, Târgul Cucului² care reprezintă o nouă extindere a pieței bucureștene.

Târgul din Lăuntru avea în această vreme aproximativ următoarea extindere teritorială; limita de vest o forma hanul sf. Ioan cel Mare, mănăstirea Sărindari; limita de nord hanul lui Radu, mănăstirea sf. Sava, mănăstirea Colțea; limita de est biserica Scaune, Răzvan, hanul Filaret, sf. Gheorghe Vechi, hanul sf. Ioan cel Nou care urma aproape malurile Bucureștioarei; limita de sud era Dimbovița cu bălțile sale³.

¹ Arh. St. Buc., Mitrop. Țării Rom., CCLVII-10 (7 oct. 1798).

² I. Ionașcu, *Documente privind proprietățile mării Colțea*, Buc., 1941, p. 172 (21 mai 1767); Arh. St. Buc., M-rea Zlătari, XVII bis, nr. 5, 16, 18.

³ Vezi o reconstituire a centrului comercial și meșteșugăresc bucureștean din sec. XVIII la Muzeul de istorie a orașului București, alcătuită de G. D. Florescu. În 1798 târgul din Lăuntru formează o singură subunitate administrativă în cadrul orașului și anume este una din cele cinci plăși cunoscută sub numele de plasa târgului. La această dată plasa târgului cuprindea următoarele mahalale: sf. Nicolae Șelari, sf. Gheorghe Nou, sf. Gheorghe Vechi, Stelea, Hanul sf. Gheorghe Nou, Hanul Colței, Hanul Șerban Vodă, Hanul Stavropoleos, Hanul Grecilor, Hanul sf. Ioan, sf. Spiridon Vechi, Hanul Zlătari, Mahalaua Zlătari, Bălăceanul, Hanul Constantin Vodă, Scaune, Scaunele pescarilor, sf. Ioan Nou, Colțea, Răzvan, Biserica Doamnei, Popa Hera Sibilele, Schinderul, Hanul Filipescu, Hanul lui Zamfir, Acad. R.P.R., *Mss*, 52, f. 89.

Cît privește piața orașului de dincolo de vechiul hotar (vezi planșa) al târgului de Jos, ea rămînea mai departe sub numele de târgul din Afară, așa cum fusese cunoscut și în sec. XVII. Limita sa teritorială ocupa o suprafață mai mare către exterior — către nord-est — iar limita de sud atîngea vechiul hotar al târgului din Lăuntru. Târgul din Afară era străbătut de ulița târgului din Afară devenită ulterior podul Tîrgului din Afară care era de fapt o prelungire către nord-est a uliței Mari începînd de la Poarta de jos a Curții Vechi.

Față de vremurile anterioare în sec. XVIII se produc de asemenea transformări în procesul de dezvoltare a meșteșugurilor. Prin specializarea produsă în interiorul diferitelor ramuri de producție apar noi meșteșuguri care lucrează independent. Astfel, în domeniul metalurgiei întîlnim clopotari¹ și cazangii². În domeniul construcțiilor sînt: șindrilari³, teslari⁴, strungari în lemn⁵, știucatori⁶, și nisipari⁷. Prelucrarea pieilor dă la iveală un nou meșteșug anume al conduragilor⁸. În domeniul țesătoriei apar specializări ca: ișlicari⁹, găitănari¹⁰, șalvaragii¹¹, pieptănari¹², ibrișingii¹³, calpaccii¹⁴, trăistarii¹⁵, și boiangii¹⁶. În domeniul meșteșugurilor alimentare noile meșteșuguri sînt: simigii¹⁷, plăcintarii¹⁸, pacegii¹⁹, cofetarii²⁰, jimblarii²¹, pasmăgarii²², pescarii²³, făinari²⁴. Meșteșugurile de artă se îmbogățesc cu următoarele specialități noi: argintarii²⁵, ceasornicarii²⁶, tîmplarii²⁷, iconarii²⁸. Alte meșteșuguri noi diverse erau: coșarii²⁹, eișmigii³⁰, sticlarii³¹.

- ¹ *Miron Costin*, 1915, p. 76—78 (1743).
- ² Arh. St. Buc., M-rea Radu Vodă, LVIII-35 (14 dec. 1782).
- ³ V. A. Urechia, *Istoria Romnilor*, vol. VI, p. 70 (1793).
- ⁴ Arh. St. Buc., Mitrop. Țării Rom., CXCII—1 (26 aprilie 1746).
- ⁵ *Ibidem*, CCLVIII—4 (26 oct. 1771).
- ⁶ *Bul. Com. Mon. Ist.*, 1924, p. 147—168 (1724).
- ⁷ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. VI, p. 625.
- ⁸ *Miron Costin*, 1915, p. 76—78 (1743).
- ⁹ Arh. St. Buc., Mitrop. CCV—8 (12 dec. 1745).
- ¹⁰ *Ibidem*, M-rea Radu Vodă, XLIX—78 (1 aprilie 1797).
- ¹¹ *Ibidem*, Mitrop. Țării Rom., CXCVI—1 (27 febr. 1756).
- ¹² *Miron Costin*, 1915, p. 76—78 (1743).
- ¹³ Arh. St. Buc., M-rea Radu Vodă XLIX—2 (7 oct. 1778).
- ¹⁴ *Ibidem*, XLIV—83 (20 nov. 1801).
- ¹⁵ *Ibidem*, XLIV—61 (16 mai 1797).
- ¹⁶ *Ibidem*, Mitrop. Țării Rom., CCVIII—10 (15 dec., 1748).
- ¹⁷ *Ibidem*, M rea Radu Vodă, XXX—1 (18 iulie 1776).
- ¹⁸ *Miron Costin*, 1915, p. 76—78 (1743).
- ¹⁹ Arh. St. Buc., Mitrop. Țării Rom., CCVI—27 (26 oct. 1766).
- ²⁰ *Ibidem*, CCXXII—11 (17 sept. 1762).
- ²¹ *Ibidem*, Episc. Rîmnice, IX—15 (10 aug. 1781).
- ²² *Ibidem*, Mss 449, f. 529 (9 martie 1719).
- ²³ *Miron Costin*, 1915, p. 76—78 (1743).
- ²⁴ Arh. St. Buc., M-rea Radu Vodă, LXVI—1 (31 martie 1799).
- ²⁵ *Ibidem*, M-rea Cernica, VI—3 (1 dec. 1776).
- ²⁶ I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 114 (18 mai 1726).
- ²⁷ Arh. St. Buc., Mitrop. Țării Rom. CCV—28 (11 apr. 1754).
- ²⁸ Inscricții din orașul București Ed. Acad. R.P.R. (mss)
- ²⁹ Arh. St. Buc., Mitrop., Țării Rom., CCXXII—14 (23 febr. 1761).
- ³⁰ *Ibidem*, Stavropoleos, XIII—18 (26 oct. 1800).
- ³¹ *Ibidem*, Mitrop. Țării, Rom., CXCII—3 (18 august 1749).

Concentrarea acestor noi meșteșuguri pe ulițe și mahalale pentru a putea lupta cu succes împotriva concurenței a dat naștere unor noi ulițe și mahalale în târgul din Lăuntru, ca de ex.: ulița Boiangiilor¹, căreia i se înai spunea la început „în Boiangii”²; ulița „în Abagii”³; ulița „în Mărgelari”⁴, ulița „în Salvaragii”⁵, ulița Scaune⁶ deosebită de ulița Scaunelor cele vechi⁷, mahalaua Scaune⁸, Mahalaua Cărămidarii de Sus⁹, mahalaua Lăcătușilor¹⁰, ulița Căldărarilor¹¹.

Grupuri compacte de meșteșugari se aflau în București în această vreme și pe teritoriul altor mahalale care purta de obicei numele unor biserici și mănăstiri proprietare ale locurilor date cu embatic negustorilor și meșteșugarilor. De exemplu mahalaua Colțea era locuită de un mare număr de cojocari¹², mahalaua Radu Vodă vecină cu mahalaua Tabacilor era împestrătată cu așezările tăbăcarilor¹³ care de altfel se întindeau și pe podul Șerban Vodă. Mahalaua Sf. Gheorghe din Târgul Cucului era locuită de boiangii, abagii, și mărgelari¹⁴, iar mahalalele Popa Rusu, Popa Chițu și Batiștei, vecine cu mahalaua Scaune, aveau multe prăvălii și ateliere de cojocari și săpunari¹⁵.

Elementul cel mai de seamă în dezvoltarea meșteșugurilor bucureștene în sec. XVIII îl constituie transformarea frățiilor de meșteșugari în bresle, proces început încă din a doua jumătate a sec. XVII. Apariția breslelor în sec. XVII fusese determinată de necesitatea constituirii asociației profesionale de tipul frățiilor cu ajutorul cărora meșteșugarii puteau să lupte mai bine împotriva exploatării feudale și a concurenței¹⁶. La început, reglementarea producției meșteșugărești lipsea cu desăvârșire iar diviziunea tehnică a muncii în lăuntru meșteșugului era mai puțin dezvoltată¹⁷; de aceea și ierarhia administrativă și profesională era redusă. Meșteșugarii nu simțeau încă nevoia să aibă un statut scris și intrarea în frăție se făcea fără nici o restricție. Această etapă în organizarea meșteșugurilor în general și deci și a celor bucureștene reprezintă un stadiu inferior caracterizat prin existența dreptului cutumiar, iar durata ei s-a întins aproape un secol.

Pe la jumătatea sec. XVIII pe măsură ce meșteșugarii au trecut în număr cât mai mare la producția pentru piață, s-a dezvoltat schimbul

¹ Arh. St. Buc., Mitrop. Țării Rom., CCVIII—3 (15 apr. 1712).

² Ibidem, M-rea Radu Vodă XXXIV—37 (1707). Acad. R.P.R. CXXIII—136.

³ Ibidem, Mitrop. Țării Rom. CXCVII—3,4 (6 iunie 1710).

⁴ Ibidem, CXCVII—2 (31 mai 1710).

⁵ Ibidem, CCVI—39.

⁶ Arh. St. Buc., M-rea Căldărușani, XXI—2 (15 martie 1754).

⁷ Arh. St. Buc., Mitrop. Țării Rom. CCXXII—26 (26 oct. 1775). Scaunele cele vechi din sec. XVIII nu sînt aceleași din sec. XVII, zise din Țigănie devenite apoi mahalaua Săpunari, ci altele mai către periferia orașului.

⁸ Acad. R.P.R., LXVIII—22 (1 dec. 1738).

⁹ Gh. Ionescu, *Istoria Cotrocenilor*, Buc., 1903, p. 511.

¹⁰ Arh. St. Buc., M-rea Radu Vodă, XXXIV—37 (1709).

¹¹ Ibidem, XXXIV—48 (16 martie 1743).

¹² I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 41.

¹³ Arh. St. Buc., M-rea Radu Vodă, XLIV—26—72., Ms. 266 f. 43.

¹⁴ Arh. St. Buc., M-rea Sf. Gheorghe Nou, XXXV—1; Mitrop. Țării Rom. CCII—2.

¹⁵ I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 106—107, Acad. R.P.R., LXXV—37.

¹⁶ Marx-Engels, *Opere*, vol. III, Ed. politică, 1958, p. 25.

¹⁷ P. I. Liașenco, *Istoria economiei naționale*, Buc., 1955, vol. I. p. 2.

pe piața internă, a crescut concurența între meșteșugari și negustori, concurență căreia meșteșugarii îi puteau face cu greu față. În asemenea condiții frățiile de meșteșugari au solicitat din partea domniei exclusivitatea monopolului de producție în baza unui hrisov care urma să reglementeze modul de procurare a materiei prime, dimensiunile, cantitatea și calitatea mărfurilor, locul de desfacere a acestora, îndatoririle breslașilor, raporturile lor cu clienții, cu boierii și târgoveții etc. Cea mai veche mențiune documntară referitoare la întocmirea hrisovului de breaslă bucureșteană prin care se acorda totodată și autonomia în conducerea meșteșugarilor este din prima domnie a lui Scarlat Ghica (1758—1761). E vorba de hrisovul croitorilor din 1760 menționat într-un act mai târziu. În 1764 obțin hrisov de breaslă boiangiilor bucureșteni¹, în 1766 meșteri tabaci², în 1767 papugiii, cavafii și cizmarii³, în 1768 bărbierii⁴, în 1775 cojocarii⁵ ca și șalvaragiii⁶, pînzarii și abagiii⁷, în 1780 zăbunarii⁸ și blănarii⁹, în 1782 işlicarii¹⁰ etc. Ultimii meșteșugari bucureșteni care s-au constituit în breaslă și au obținut în sec. XVIII hrisov, au fost iaurgiii¹¹.

Despre breslele bucureștene în sec. XVIII există pînă în prezent date sumare în vechile monografii referitoare la orașul București¹², precum și în unele lucrări referitoare la bresle¹³. În aceste lucrări se dau mai mult informații generale și se insistă asupra categoriilor de bresle, conducerii lor și funcției religioase pe care au îndeplinit-o. Lipsește însă o preocupare asupra studierii funcțiilor economice, sociale și politice ale breslelor în perioada de care ne ocupăm.

Din analiza celor 75 de hrisoave aparținînd celor 51 de bresle bucureștene identificate ca existente în sec. XVIII¹⁴, am ajuns la concluzia că organizarea lor internă, semnele exterioare, nomenclatura, existența unei autonomii administrative și profesionale erau foarte asemănătoare cu cele din țările vecine și chiar din cele mai îndepărtate, cum ar fi de exemplu : breslele din Moldova¹⁵, Transilvania¹⁶, Bulgaria¹⁷, Polonia, Rusia¹⁸ și cu

¹ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. II, p. 281.

² *Ibidem*, vol. VII, p. 112; Arh. St. Buc., Mss 33 f. 3.

³ Arh. St. Buc., Mss, 2, f. 23 v—24 v.

⁴ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 451—452.

⁵ S. Prager, *Blănăria în trecutul Țărilor Românești*, Buc., 1906, p. 47.

⁶ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. IV, p. 288—290.

⁷ *Ibidem*, vol. II, p. 195—196.

⁸ *Ibidem*, vol. I, p. 437—438.

⁹ S. Prager, *op. cit.*, p. 74—76; Arh. St. Buc., Mss, 3, p. 290—294.

¹⁰ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 442.

¹¹ *Ibidem*, vol. VIII, p. 103.

¹² D. Papazoglu, *Istoria fondării Orașului București*, Buc., 1892; Gh. Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*, Buc., 1899; N. Iorga, *Istoria Bucureștilor*, Buc., 1939.

¹³ C. Ed. Wachmann, *Despre corporațiuni (Bresle)*, Buc., 1902; C. C. Giurescu, *Din istoricul breslelor bucureștene*, în *Din trecut*, Buc., 1942, p. 215—225.

¹⁴ Arh. St. Buc., Mss 93, f. 275; S. Prager, *op. cit.*, p. 124—125.

¹⁵ E. Pavelescu, *Economia breslelor, din Moldova*, Buc., 1939.

¹⁶ Șt. Pascu, *Meșteșugurile din Transilvania pînă în sec. XVI*, Buc., 1954, p. 258—337.

¹⁷ *Istoria Bulgariei*, Moscova, 1954, vol. I, p. 226—227; D. Ilichev, *Documentele iznașurilor și organizarea lor în perioada turcească*, Spisanie na bălgarscoto iconomicesco drujestvo, 1907, vol. VII, p. 455—458.

¹⁸ B. A. Ribac v, *Meșteșugurile în Rusia Veche, Moscova, 1948, cap. X*, M. M. Tiho-mirov, *Orașele vechi rusești*, Moscova, 1956, p. 110—114.

acelea din apusul Europei¹ bineînțeles păstrînd unele particularități specifice locale.

Problemele pe care le ridică hrisoavele breslelor bucureștene se referă în primul rînd la membrii breslei, al căror număr varia de la brăslă la breaslă. Aceștia recunoșteau între ei existența unei ierarhii profesionale în funcție de locul pe care-l ocupau în procesul de producție. În această ierarhie profesională existau trei trepte : ucenicia, călfia și meșterea, iar persoanele erau : ucenicii, calfele, și meșterii.

Ucenicii munceau în atelierul meșteșugăresc pentru folosul meșterului și în scopul învățării meșteșugului². În hrisovul croitorilor bucureșteni din 1781 se arată că ucenicii urmau : „să aibe a sluji spre buna învățare a meșteșugului”³. Ei erau recrutați de obicei din membrii familiilor orășenilor, fii de meșteri⁴, de negustori, de slujbași sau chiar din rîndul orfanilor. Hrisovul orfanotrofiei din București din 1798 relatează că unii copii sînt împărțiți la „meșteri de ispravă” pentru meșteșuguri⁵. Interesul negustorilor și meșteșugarilor de a-și da copiii să învețe meșteșugul ca ucenici era acela de a-i lăsa apoi la conducerea prăvăliei și atelierului. Ucenicii erau primiți de tineri, cam la vîrsta de 10—12 ani. În 1779 aflăm că fiul lui Radu, copil de casă, era ucenic la un meșter zugrav și împlinise la sfîrșitul sorocului uceniei vîrsta de 14 ani⁶.

Angajarea ucenicului de către meșter se făcea în baza unui contract numit *zapis* încheiat între acesta și părinții copilului ; cînd ucenicul era orfan, actul se încheia cu epitropii orfanotrofiei. Într-un asemenea act în sec. XVIII se arată că ucenicul era angajat „după *zapisul* și tocmeala ce vor face meșterii”. În *zapisul* susamintit se menționau drepturile și datorile reciproce ale ucenicului și meșterului. Timpul cît muncea la meșter însemna pentru ucenic primirea de cunoștințe profesionale, educație și completa întreținere (hrană, locuință, îmbrăcăminte) din partea meșterului⁷. El nu primea de loc salariu. În 1789 Mihai sin Craia bogasier arată că a fost la meșter să învețe cojocăria și a slujit acolo „fără de plată pînă a ajuns la vîrstă”⁸. O excepție întîlnim în 1795 cînd ucenicii de dulgher primesc cîte 45 bani pe zi⁹. Principala obligație a ucenicului era să muncească pînă la soroc — un timp hotărît dinainte — la același meșter¹⁰. De asemenea ucenicul sau părinții acestuia trebuiau să plătească meșterului o sumă de bani drept despăgubire numai cînd acesta ar fi plecat de la meșter înainte de împlinirea termenului. În 1779 părintele unui ucenic este

¹ H. See, *Histoire économique de la France*, Paris, 1931, vol. I, P. Boissonade, *Le travail dans l'Europe chretien au Moyen âge*, Paris, 1921 p. 253—279 ; 372—392.

² Fr. Engels, *Anti-Duhring.*, E.S.P.L.P., Buc., 1955, p. 289.

³ Arh. St. Buc., *Mss* 2. f. 103 .

⁴ Ca și în Rusia în aceeași perioadă vezi *Istoria Moscovei*, vol. I, Moscova, 1952, p. 392—393.

⁵ Arh. St. Buc., *Mss* 40 f. 39.

⁶ N. Iorga, *Scrisori și zapise de meșteri romni*, București, p. 36—37.

⁷ H. See, *op. cit.*, p. 41.

⁸ Arh. St. Buc., *Mss* 18, p. 1.

⁹ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. VI, p. 697.

¹⁰ Arh. St. Buc., *Mss* 20, f. 445.

obligat să plătească 30 de taleri pe an pentru că fiul său nu stătuse la meșter decît un an și jumătate, după care fugise întorcîndu-se la părinți¹.

La unele bresle pentru ucenici se plătea o taxă în momentul angajării. Astfel în 1803 constatăm că meșterii boiangii plăteau pentru fiecare ucenic angajat cîte un taler la cutia breslei „așîderea ucenicul cînd se va tocmi la meșter . . . să dea stăpînul ucenicului taler unul”². În cazul cînd ucenicul se dovedise că din cauza meșterului nu învățase meșteșug în limitele sorocului stabilit, patronul său era obligat să plătească o amendă de 10 taleri la cutia breslei³.

La sfîrșitul sorocului meșterul împreună cu conducerea breslei verificau cunoștințele profesionale ale ucenicilor și în caz că le găseau desăvîrșite, hotărau ca ucenicii să beneficieze de dreptul de simbrie sau leafă. În această nouă situație ei urmau să mai lucreze în atelierul aceluiași meșter încă un an de zile ca „simbriași” adică ucenici cu leafă. Ucenicul nu putea să fie considerat în această nouă situație drept calfă deoarece nu avea libertatea de a încheia un contract individual de muncă⁴, dar nici ca un simplu ucenic, pentru că acum el nu mai învăța meșteșugul. Această condiție, și anume ca ucenicul să mai lucreze în atelierul meșterului încă un an, era una din caracteristicile sistemului de exploatare în cadrul breslelor. Spre deosebire de Moldova⁵, în Țara Romînească și București categoria de ucenici cu simbrie are o mai largă răspîndire. De exemplu este menționată în hrisoavele breslelor ișlicarilor⁶, ale astaragiilor⁷, ale croitorilor, ale blănarilor subțiri și cojocarilor groși și ale cojocarilor subțiri bucureșteni⁸.

După expirarea și a acestui soroc, cînd ucenicul lucra cu simbrie, acesta era promovat în categoria calfelor. Plecarea ucenicilor de la meșteri se făcea în cadrul unor petreceri la care participau toți membrii breslei în frunte cu starostele și epitropii. La București ele se făceau de obicei în afara orașului, la cișmelele din Țirgul din Afară. În 1801. vel agă Caragea și vel vornicul Constantin Știrbei fac cunoscut domniei că breasla lemnarilor, zidarilor, cărămidarilor și nisiparilor are obicei „ca în vremea cînd ies calfele dintre ucenici învățați și iscusiți desăvîrșiți la meșteșugul lor, să se adune la un loc, fac un șulc ce-l și numesc triferiție cu cheltuiala cutiilor”⁹.

Calfele erau lucrători calificați și salariați ai meșterilor; lucrînd în atelier, ele urmăreau ca prin desăvîrșirea meșteșugului să ajungă meșteri. Recrutarea lor se făcea din rîndul ucenicilor care slujiseră un an de zile cu simbrie, fie din București, fie din altă parte.

Angajarea calfelor la meșteri se făcea cu știrea tuturor breslașilor pe baza unui zapis de tocmeală în care erau menționate : lucrul pe care trebuia să-l facă, timpul cît trebuia să stea și leafa pe care trebuia s-o primească.

¹ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 94—95.

² *Ibidem*, vol. XI, p. 282.

³ Arh. St. Buc., *Mss* 2, p. 103.

⁴ E. Pavelescu, *op. cit.*, p. 185.

⁵ *Ibidem*, p. 185—186.

⁶ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 442—444; vol. III, p. 53—56.

⁷ Arh. St. Buc., *Mss* 11, p. 63 v.

⁸ S. Prager, *op. cit.*, p. 86—92.

⁹ Arh. St. Buc., *Mss* 43, f. 404.

Plata lucrului făcut de către calfă se făcea la soroc după zăpis. Sorocul prevăzut în zăpisul de tocmeală era de obicei de un an de zile. După încheierea tocmelii atît calfa cît și meșterul plăteau cîte o taxă: meșterul la cutie, iar calfa ceașului breslei¹. O altă categorie de calfe primeau leafă cu ziua. Ne referim la calfele de dulgher și de zidar, care tocmeau lucrul împreună cu meșterii lor. Calfele de dulgher primeau cîte un taler și jumătate pe zi iar cele de zidar mai puțin, adică un taler și 30 de bani pe zi².

Calfele aveau datorii materiale față de breaslă și anume erau obligate să contribuie cu o taxă săptămînală la cutia breslei. De exemplu calfele de bărbieri plăteau în 1783 cîte 2 bani pe săptămîină ca și în 1786, 1791, 1793, 1796³, calfele de zăbunari cîte o para⁴, cele de ișlicari cîte 3 bani atît în 1784 cît și în 1794, cele de șalvaragii cîte o para în 1792⁵. Această taxă era de obicei mai mică decît aceea pe care o plăteau meșterii la cutie. Numai la bresla zăbunarilor taxa săptămînală plătită de calfă era egală în valoare cu aceea plătită de meșter⁶.

În atelierul meșterului calfa era obligată să lucreze de dimineață pînă seara o cantitate de marfă cît mai mare și de bună calitate; cît privește întreținerea sa (hrana și locuința), era la bunul plac al meșterului. Meșterii exploatau în mod nemilos calfele ca și pe ucenici și căutau întotdeauna să profite de pe urma muncii și priceperii lor.

Prin pregătirea pe care o aveau, calfele prezentau uneori încredere în fața meșterilor și a conducerii breslei și de aceea li se încredințau chiar posturi de răspundere. De exemplu în 1803 calfele de boiangii erau puse să conducă prăvălia unui meșter pe timpul cît acesta — din motive de boală — nu era în stare să-și administreze singur afacerile comerciale. Aceasta însă se făcea întotdeauna cu știrea conducerii breslei, „Iar cînd vre-unul din cei ce nu-i dă mina să ție calfa se va îmbolnăvi ca să nu-i șadă prăvălia închisă, să se ia o calfă de la cel ce va avea mai multe să se dea la cel bolnav”⁷.

Numărul calfelor din fiecare breaslă era diferit. Desigur că unii meșteri puteau să angajeze mai multe calfe, alții mai puține, în funcție de posibilitățile materiale. În 1795 breasla lemnarilor, zidarilor, cărămidarilor și nisiparilor avea 16 calfe la căror obligație, printre altele, era să participe și la stingerea incendiilor din orașul București⁸.

În urma unui examen, calfa primea aprobare de a deschide atelier și prăvălie pe cont propriu. În hrisovul ișlicarilor bucureșteni în 1787 se spune: „Cei care vor să iasă de la stăpîn ca să-și deschidă prăvălie, să nu aibă voie de sineși fără de voia stăpînului și fără de voie de la epitropi și de la rufet ca să-l cerceteze mai întîi de este vrednic a avea prăvălie și a se numi meșter și de a ști meșteșugul desăvîrșit”⁹.

¹ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. II, p. 197.

² *Ibidem*, vol. VI, p. 697.

³ Arh. St. Buc., *Mss* 15, f. 29; *Mss* 20, f. 170—171; *Mss* 26, f. 6; *Mss* 34, f. 9 v.

⁴ *Ibidem*, *Mss* 26, f. 52, *Mss* 34, f. 104.

⁵ *Ibidem*, *Mss* 15, f. 37.

⁶ *Ibidem*, *Mss* 20, f. 445.

⁷ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. XI, p. 282—283.

⁸ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. VI, p. 700.

⁹ Arh. St. Buc., *Mss* 15, f. 37.

Intrarea calfelor în rîndul meșterilor era consemnată în catastiful breslei de către staroste. De exemplu în 1802 în catastiful cavafilor bucureșteni se fac următoarele însemnări de către starostele Manu cavaf: „1802 august în 9 zile au ieșit Nicola meșter cu știrea starostei și cu ai epitropilor dîndu-și havaietul după obicei . . . 1803 iulie 28, se știe că au ieșit meșteri Dimeca și au mulțumit cutia cu taleri 4 cu știrea epitropilor . . . 22 septembrie 1802 Mihai au ieșit meșter calfa lui meșter Pîrvan cu știrea starostei”¹. Asemenea însemnări sînt numeroase; din analiza lor rezultă că de fiecare dată erau primiți ca meșteri în breaslă și cîte unul dar și cîte doi — trei pînă la cinci de o dată.

Meșterii sau stăpînii de ateliere și prăvălii se numesc în documente *jupîni*, confundîndu-se desori cu negustorii care se ocupau exclusiv cu desfacerea mărfurilor². De asemenea, meșterii mai pot fi întîlniți în documente sub numele meșteșugului pe care-l practicau alăturat numelui lor de botez, de exemplu Sterie luminărarul, Constantin cojocarul, Mutul zugravul etc.

Din punct de vedere profesional, meșterii fi învățau pe ucenici meșteșugul și aveau dreptul să țină în prăvălie și atelier, ucenici și calfe. Din punct de vedere administrativ, meșterii aveau dreptul să facă parte efectiv din breaslă să aleagă și să fie aleși pentru unul din posturile de răspundere ale breslei. Așa dar meșterul beneficia propriu-zis de titlul de breslaș.

La început intrarea în breaslă s-a făcut cu ușurință; ulterior însă au apărut o seamă de piedici din ce în ce mai mari. Viitorii meșteri trebuiau să cunoască în mod desăvîrșit meșteșugul, să respecte prevederile hrisovului breslei, să plătească taxele la cutia breslei. O categorie de meșteri breslași proveneau din rîndul calfelor localnice.

O altă categorie de meșteri proveneau din rîndul meșterilor străini. În hrisovul șelariilor bucureșteni din 1787 se menționează următoarele: „Cîți străini șelari vor veni din străinătate în București să lucreze meșteșugul acesta al șelăriei să aibă datoria a da în știre întii starostiei și epitropilor ca să cerceteze de este cu știința meșteșugului pe deplin și așa cu știre să aibă voia a deschide prăvălie”³. Aceeași condiție există și în hrisovul ișlicarilor bucureșteni din același an⁴.

Meșterii erau trecuți în catastiful breslei ca și în catastiful breslelor aflate la Cămara domnească după care primea pecetluri domnești, adică autorizația de a beneficia de privilegiile breslei respective⁵.

Promovarea meșterilor în breaslă era condiționată de plata unei taxe numită taxa pentru deschiderea prăvăliei. Ea se plătea: 1) la cutia breslei, sau 2) la cutia breslei și starostelui sau formă de havaet. În 1793 zăbunarii bucureșteni plăteau cinci taleri⁶ ca și șelarii în 1787⁷; șalvaragii în 1792

¹ Acad. R.P.R., MLXXXIV b. Materialul indicat de tov. P. Cernovodeanu.

² *Arh. Oltenei*, 1938, p. 93—94.

³ *Arh. St. Buc.*, *Mss* 17, f. 239.

⁴ *Ibidem*, *Mss* 15, f. 37.

⁵ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. V, p. 271.

⁶ *Arh. St. Buc.*, *Mss* 26, f. 52; *Mss* 34, f. 104.

⁷ *Ibidem*, *Mss* 17, f. 239.

cîte 10 taleri¹, ca și zugravii de icoane și chipuri², ca și ișlicarii³, cojocarii subțiri⁴, ișlicarii și cojocarii bașcali⁵, și blănarii și cojocarii groși⁶: boiangii plăteau în 1803 cîte 10 lei⁷. Două excepții constatăm în fixarea taxei de deschidere a prăvăliei. Una în 1775—1781 cînd pînzarii și abagii plătesc o taxă cu mult mai mare decît ceilalți meșteșugari breslași și anume 50 de lei⁸ și a doua cînd cavafii bucurcșteni plătesc în 1802 numai 4 taleri la cutie, o taxă destul de mică⁹.

Unele bresle plăteau și taxa la cutia breslei dar și o taxă ca havaiet al starostelui. De exemplu în 1784 astaragii bucureșteni plăteau cinci taleri la cutie și doi taleri havaietul starostelui¹⁰. Croitorii în 1795 plăteau cinci taleri și jumătate la cutie și doi taleri și jumătate și 30 de bani havaietul starostelui¹¹.

Feciorii de meșteri beneficiau de un privilegiu în privința plății taxei pentru deschiderea prăvăliei. Ei erau scutiți de aceasta cu condiția ca prăvălia cea nouă să fie deschisă pe locul vechii prăvălii care aparținea tatălui. Scutiți de plata taxei de prăvălie mai erau și meșterii care nu posedau un atelier propriu datorită specificului muncii lor. De exemplu bucătarii, lemnarii, zidarii, nisiparii, cărămidarii, dulgherii care se deplasau în diferite locuri pentru a-și exercita meșteșugul.

Numărul meșterilor breslași era de obicei mic. Ei se succedau din tată în fiu sau prin rude foarte apropiate. Datele cunoscute pînă în prezent referitoare la numărul meșterilor patroni sînt următoarele: în 1785 erau în București 7 patroni zăbunari¹², în 1786 14 luminărari meșteri¹³, în 1791 59 croitori meșteri¹⁴ în timp ce în 1775 fuseseră numai 30¹⁵. În 1786 erau 20 de meșteri brăgari ca și în 1791¹⁶; după cinci ani rămăsese numai un singur meșter din cauza lipsei de materie primă consumată în timpul războiului¹⁷. În 1784 erau 60 de meșteri astaragii din care 6 de origine armeană¹⁸, în 1776 erau 33 de măcelari¹⁹, 7 abagii și 4 pînzari²⁰.

Meșterii trebuiau să respecte normele tehnice de producere a mărfii respective. De exemplu: luminărarii de seu nu aveau voie să amestece seul

¹ Arh. St. Buc. *Mss* 20, p. 445.

² *Ibidem*, *Mss* 17, f. 128 v.

³ *Ibidem*, *Mss* 15, f. 37.

⁴ S. Prager, *op. cit.*, p. 86—92.

⁵ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. V, p. 270—274.

⁶ Arh. St. Buc., *Mss* 15 f. 24.

⁷ V. A. Urechia, *op. cit.*, XI, p. 281—284.

⁸ *Ibidem*, vol. II, p. 195.

⁹ Acad. R.P.R., MLXXXIV—b.

¹⁰ Arh. St. Buc., *Mss* 11, f. 63 v.

¹¹ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. V, p. 282—284.

¹² *Ibidem*, vol. I, p. 437—438; S. Prager, *op. cit.*, p. 144—145.

¹³ *Ibidem*, *op. cit.*, vol. I, p. 458.

¹⁴ Arh. St. Buc., *Mss*, 2, p. 103.

¹⁵ *Ibidem*, *Mss* 26, p. 7.

¹⁶ *Ibidem*, *Mss* 17, p. 96; *Mss* 20, p. 198—199.

¹⁷ *Ibidem*, *Mss* 31, p. 43, scara 3.

¹⁸ *Ibidem*, *Mss* 11, f. 63.

¹⁹ *Ibidem*, *Mss* 3, p. 193—194.

²⁰ V. A. Urechia, *op. cit.*, 11, p. 195—196.

cu altceva ci să-l folosească „curat și strecurat”¹. Orice greșeală de natură profesională care putea să ducă și la stricarea materialului clientului se pedepsea cu plata unei taxe la cutia breslei dar și cu despăgubirea clientului. Această măsură este prevăzută în hrisovul boiangiilor bucureșteni din 1803 „cînd vreunul din boiangii va strica lucrul cuivași sau va înșela pe cinevași arătînd stăpînul lucrului pe acel boiangiu la proestos dator să vie proestosul și cu cei mai întîi a aduce pe acel boiangiu și prin cercetarea să facă negreșit îndestulare de plată acelui stăpîn”². În ceea ce-i privește pe meșterii bucătari, despăgubirile pentru stricarea bucatelor clienților erau plătite de către vătăful breslei”³.

Meșterii beneficiau de anumite privilegii printre care era dreptul de protimisis în cumpărarea de materii prime. De exemplu: cojocarii aveau dreptul să cumpere piele de hîrsă de la scaunele de măcelărie și de la mocan înaintea altor negustori⁴. Meșterii boiangii puteau să cumpere vopselele necesare de la negustori înaintea altora. Iată ce spune un document: „cînd va veni marfă de vopsele pentru meșteșugul lor (al boiangiilor — C. Ș.) să nu fie volnic nimeni din isnaful lor a merge singur să o cuprindă și cu toții dimpreună mergînd să ia fieșcare după puterea sa”⁵. Meșterii lumînărari își procurau seul de la măcelari înaintea meșterilor săpunari⁶. „Seul de la măcelarii pămînteni ce taie vite aici în orașul Bucureștilor să aibă a lua ei lumînărarii totdeauna cu riza pazaru”⁷.

Meșterii beneficiau de asemenea de scutirea de vama tîrgului pentru marfa făcută pe care trebuiau s-o vîndă. De exemplu tăbăcarii bucureșteni erau scutiți de vama tîrgului pentru pieile „ce le vînd lucrate”. Ei dețineau acest privilegiu din 1766 și l-au menținut an de an și în 1807

Conducerea breslei. Starostele era conducătorul efectiv al breslei. El reprezenta breasla în relațiile cu puterea centrală, cu orașenii și cu toate persoanele străine de breaslă. Ocuparea acestui post de răspundere se făcea prin alegerea de către toți breslașii. În hrisovul breslei zăbunarilor bucureșteni din 1797 se arată că starostele Matei se afla în fruntea breslei „după alegerea a tot rufetul lor”⁸. De asemenea cartea de starosti a cavafbașei din București din 1785 se începe astfel: „... care după alegerea a toată breasla papugiilor de aici din orașul domniei mele București l-am făcut staroste de papugii”⁹.

Provenit din rîndul breslașilor înstăriți, starostele trebuia să fie cel mai bătrîn, cel mai priceput și acela care se bucura de toate stima și ascultarea obștei breslașilor. În documente întîlnim în afară de denumirea de staroste termenul de protomeșter și de proestos. În hrisovul bărbierilor bucureș-

¹ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 458—459.

² *Ibidem*, vol. XI, p. 283.

³ *Ibidem*, vol. V, p. 287.

⁴ Arh. St. Buc., *Mss* 15, f. 24.

⁵ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. XI, p. 283.

⁶ Arh. St. Buc., *Mss* 26, f. 214.

⁷ *Ibidem*, *Mss* 33, f. 73, *Mss* 45, f. 375, V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 453.

⁸ *Ibidem*, *Mss* 34, f. 104 v—105.

⁹ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 445.

teni din 1786 starostele este denumit protomeșter¹ iar în al cojocarilor și șlicarilor bașcali proestos².

Sub influența organizării meșteșugurilor din sudul Dunării mai ales din Imperiul otoman breslele bucureștene au primit în sec. XVIII și numele de iznafuri și rufeturi³. Cît privește starostele, el poartă de cele mai multe ori o denumire cu rezonanță orientală. De exemplu starostele de croitori se numește terzibașa⁴, cel de cojocari chiurcibașa sau kürküci-bașa⁵, cel de argintar cuiumgibașa⁶, cel de zidari, lemnari, tâmplari, nisi-pari, strungari, cărămidari, maimarbașa sau mimarbașa⁷, cel de cavafi, cavafbașa, cel de giuvaergii, giuvaergibașa, cel de işlicari, calpaccibașa, cel de zugravi, cacașubașa⁸, cel de bucătari, accibașa⁹.

La breslele lipsite de hrisov, care n-aveau autonomie¹⁰ deplină, conducătorul acestora era numit de către domnitor și purta numele de vâtaf. Această situație o întâlnim în sec. XVIII la breslele: măcelarilor, brutarilor, iaurgiilor, brăgarilor, lumînărarilor, bucătarilor, lemnarilor, zidarilor, strungarilor, cărămidarilor, nisiparilor, tâmplarilor, căldărarilor etc. Vâtaful putea fi schimbat de domnie ori cînd se iveau reclamații întemeiate împotriva sa¹¹.

La sfîrșitul sec. al XVIII-lea vâtaful mai poartă numele de epistat. Această denumire îl arată ca slujbaș al domniei. Astfel, în 1794 vâtaful de lumînărari de seu din București poartă titlul de epistat¹². Vâtaful primește chiar leafă și caftan de la Curte, odată pe an. În 1802 Ioniță maimarbașa primea de la Casa răsurilor leafa de 50 de taleri pe lună și un caftan din partea domniei¹³.

Starostele era ales de obicei pe timp de un an și trebuia să dea socoteală în fața epitropilor breslei de activitatea sa. În hrisovul șelarilor bucureșteni din 1787 se menționează referitor la aceasta „În toți anii să aibă starostele a-și da seama înaintea acelor epitropi”¹⁴. Hrisovul bărbierilor din 1803 dă informații mai ample: „În toți anii să aibă starostea a-și da socoteala înaintea celor 6 epitropi, care cheltuieli se arată prin foaie, anume la ce, unde și cît s-au dat, ca să fie cunoscută și celorlalți de obște, spre a-i se vedea slujba de ieste cu credință sau nu”¹⁵. De rezultatul cercetării activității starostelui depindea reelegerea acestuia și în anul următor.

¹ Arh. St. Buc., *Mss* 25, f. 29.

² V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. III, p. 53.

³ *Istoria Bulgariei*, Moscova, 1954, vol. I, p. 226.

⁴ Arh. St. Buc., *Mss* 2, f. 22 v.

⁵ S. Prager, *op. cit.*, p. 47.

⁶ Arh. St. Buc., *Mss* 2, f. 22, *Mss* 20, f. 37—37 v.

⁷ *Ibidem*, *Mss* 20, f. 114 v—115.

⁸ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. III, p. 600—601.

⁹ Arh. St. Buc., *Mss* 20, p. 166 v—167.

¹⁰ La aceste bresle domnia fixa cantitatea de marfă, prețurile de vânzare, se îngrijea de aprovizionarea lor cu materie primă: ele n-aveau la conducere decît vâtaf.

¹¹ *Ibidem*, *Mss* 2, f. 52.

¹² V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. V, p. 278—281.

¹³ *Ibidem*, vol. XI, p. 270.

¹⁴ Arh. St. Buc., *Mss* 17, f. 239.

¹⁵ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. XI, p. 277.

Nu s-au păstrat pînă în prezent catastife prea numeroase ale breslelor din care să reiasă numele staroștilor. Totuși în unele documente din sec. XVIII putem afla cine și cînd a fost staroste la breslele cunoscute. De exemplu: în 1764 starostele de bărbieri Marin locuia în mahalaua Bălăceanului¹; în 1766, era un altul care se numea Nicola², în 1791 era Mușat³, iar în 1796, Dragnea⁴. Breasla cojocarilor avea la 1796 ca staroste pe Ioan sin Marcu⁵, aceea a șalvaragiilor pe Ienache sin Ilie⁶. La conducerea breslei giuvaergiilor era în 1793 Eliazar⁷. Pentru zăbunari cunoaștem mai multe nume de staroști, de exemplu: Ioan sin Procopie (1785)⁸, Matei (1800)⁹ apoi Anton¹⁰, Stoian în 1801¹¹. Argintarii bucureșteni aveau la 1775 ca staroste pe Enache¹², în 1788 și 1791 Gheorghe sin Ghica¹³. Staroștii croitorilor erau: în iunie 1767, Mihai¹⁴, iar în decembrie același an, Șerban¹⁵, în 1803 Naum¹⁶. Astaragii îl aveau în 1784 pe Gheorghe¹⁷; zugravii de icoane și chipuri în 1787 pe Gheorghe Vernier¹⁸, în timp ce zugravii de binale pe Ioniță¹⁹; pînzarii și abagii în anii 1775—1781 pe Hagi Dinu sin Radu Chițu²⁰; cizmarii în 1754 pe Stan²¹ în fine cavafii pe cunoscutul staroste Manu Cavafu²².

Iată acum nume de vătăfi conducători ai breslelor. La bresla măcelarilor se aflau în 1708 Oprea, Șerban și Pîrvul²³, în 1720 Ianea, Necula, Voico și Neagul²⁴; în 1725 Nicolae²⁵; în 1759 Manciu²⁶. Bresla căldărarilor a avut în anii 1725—1749 ca vătăfi pe Șerban²⁷, ceaprazarii în 1754 pe Ștefu²⁸; șelarii în același an pe Nan²⁹. Brutarii la sfîrșitul sec. XVIII și începutul sec. XIX pe Manea³⁰. La breasla constructorilor lemnari

¹ Arh. St. Buc., M-rea Plumbuita, XV—49.

² *Ibidem*, XV—52.

³ Arh. St. Buc., Mss 20, f. 279.

⁴ *Ibidem*, Mss 34, f. 9 v.

⁵ S. Pragcr, *op. cit.*, p. 120.

⁶ Acad. R.P.R., LXXIII—241.

⁷ Arh. St. Buc., Mss 23, f. 75.

⁸ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 437—438.

⁹ *Ibidem*, vol. III, p. 65.

¹⁰ *Ibidem*, vol. VIII, p. 102—103.

¹¹ *Ibidem*, vol. VIII, p. 100.

¹² Arh. St. Buc., Mss 2, f. 22.

¹³ *Ibidem*, Mss 17, f. 327 v; Arh. St. Buc., Mss 20, f. 37—37 v.

¹⁴ Arh. St. Buc., M-rea Radu Vodă, LVIII—21

¹⁵ *Ibidem*, LVIII—22.

¹⁶ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. VIII, p. 656.

¹⁷ *Ibidem*, vol. I, p. 449.

¹⁸ Arh. St. Buc., Mss 17, f. 128 v.

¹⁹ *Ibidem*, f. 117.

²⁰ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. II, p. 195.

²¹ Arh. St. Buc., M-rea Radu Vodă, LVIII—13

²² Acad. R.P.R., MLXXXIV b.

²³ Arh. St. Buc., Mitrop. Țării Rom., CCLV—2.

²⁴ *Ibidem*, CCXVIII—2.

²⁵ *Ibidem*, CCXVIII—3, 4, 5.

²⁶ *Ibidem*, CCLVII—25, Acad. R.P.R., CXXXV—96, 107.

²⁷ *Ibidem*, CCXIV—1—5, CCLII—7.

²⁸ Arh. St. Buc., M-rea Cotroceni XXIX—12—13.

²⁹ *Ibidem*, XXIX—13; M-rea Radu Vodă, LVIII—13.

³⁰ N. Iorga, *Studii și documente, Inscriptii*, p. 318—319.

întîlnim în 1754—1755 pe Radu¹, în 1766 pe Șerban², în 1768 pe un grec al cărui nume nu s-a păstrat³, iar în 1796 pe Paraschiva⁴; zidarii în 1754 pe Burcea⁵ și apoi pe Simion⁶, în 1766 pe Vlad⁷, în 1768 pe Mușat⁸, în 1778 pe Nedelco⁹ și apoi pe Neagul¹⁰, în 1780 pe Ion¹¹, în 1784 pe Constantin¹², în 1788 pe Neagul¹³ probabil un altul decît din 1778, în 1796 pe Tudor¹⁴; cărămidarii în 1784 aveau de asemenea vătăf¹⁵.

Alegerea starostelui de către breslași era confirmată de către domnie prin așa-numita carte de staroste. Ni s-au păstrat numeroase asemenea cărți de staroste și de vătăfi. De exemplu : din 1784 există cartea de maimarbașa a lui Toader¹⁶, în același an o carte de vătășie a lui Panait accibașa¹⁷; din 1785 cartea de staroste a unui cavafbașa bucureștean¹⁸. De asemenea s-au păstrat cărți de staroste ale astargiilor¹⁹, giuvaergiuilor²⁰, argintarilor²¹, măcelarilor²², șelarilor²³, papugilor²⁴, cojocarilor²⁵.

Pentru faptul că starostele era reprezentantul breslașilor și răspundea pentru întreaga lor activitate profesională, el trebuia să cunoască personal modul cum se desfășoară munca în atelierele lor. De asemenea hotărîrile sale erau obligatorii pentru breslași. Orice împotrivire și insultă adusă acestora era sancționată de conducerea breslei sau de domnie. Asemenea prevederi sînt menționate în cartea de starostie a breslei șelarilor din 1787²⁶. În 1800 dulgherul breslaș Mitea a fost trimis în surghiun la mănăstirea „Snagov pentru că ar fi necinstit cu ocări și înjurături pe Lazăr epistatul dugherilor”²⁷.

Starostele se bucura de autoritate nu numai din partea breslașilor dar și din partea meșteșugarilor nebreslași precum și în general din partea tuturor orășenilor. În hrisovul bărbierilor bucureșteni din 1786 se arată

¹ Arh. St. Buc., M-rea Radu Vodă, LVIII—13; Acad. R.P.R., XI—85.

² Ibidem, M-rea Plumbuita, XV—56.

³ Ibidem, Mitrop. Țării Rom., CCVIII—14.

⁴ Ibidem, Mss 29, f. 54 v., scara 10.

⁵ Ibidem, M-rea Radu Vodă, LVIII—13.

⁶ Ibidem, Episcop. Buzău, LXXXV—34.

⁷ Ibidem, M-rea Plumbuita, XV—56.

⁸ Ibidem, Mitrop. Țării Rom., CCVIII—14.

⁹ Ibidem, CLXXXI—11.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Arh. St. Buc., Mitrop. Țării Rom. CCXLVI—8.

¹² Acad. R.P.R., CXCVII—9.

¹³ I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 247—248.

¹⁴ Arh. St. Buc., Mss 29, f. 54 v., scara 10.

¹⁵ Acad. R.P.R., CXCVII—9.

¹⁶ Arh. St. Buc., Mss 20, f. 114—115.

¹⁷ Ibidem, f. 166 v—167.

¹⁸ Arh. St. Buc., Mss 2, f. 23—23 v.

¹⁹ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 449.

²⁰ Arh. St. Buc., Mss 20, f. 37—37 v.

²¹ Ibidem, Mss 2, f. 22.

²² Ibidem, Mss 2, f. 52.

²³ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. III, p. 64.

²⁴ Arh. St. Buc., Mss 20, f. 100.

²⁵ S. Prager, *op. cit.*, p. 48.

²⁶ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. III, p. 64.

²⁷ Arh. St. Buc., Mss 43, f. 208.

că starostele urmează să fie ascultat în afară de breslași „și de călărașii, dorobanții, sîrbii, și slujitorii, care practicau acest meșteșug în afara breslei¹. Starostele breslei constructorilor sau maimarbașa era ascultat în aceeași măsură de călărași, lipscani și oameni domnești „scutelnici, poslușnici”, care se ocupau cu acest meșteșug².

Printre principalele atribuțiuni ale starostelui erau : să aprobe angajarea și plecarea din breaslă a ucenicilor și calfelor, să aprobe intrarea în breaslă a calfelor și meșterilor străini, să participe la desfacerea mărfurilor străine pe piața orașului. În mod special starostele breslei asociate a constructorilor se ocupa cu repartizarea breslașilor (zidari, cărămidari, lemnari etc.) la lucrul diferitelor binale din oraș. Pînă la 1795, nici o bina nu se tocmea fîă știrea maimarbașei ; după această dată breslașii zidari, dulgheri, lemnari etc. obțin dreptul de a angaja asemenea lucrări și fără consimțămîntul starostelui. De asemenea maimarbașa era deseori chezaș la încheierea unei tocmele a meșterilor breslași cu clienții. În 1780, pe zăpisul de tocmeală dintre Tudor și Ivan zidari, Marin ceauș de lemnari și Ion Sfeti Spiridon lemnar și biv vel Ban Nicolae Dudescu pentru construirea a 3 odăi „cu cămările lor, cu tindă și un foișor” întilnim semnătura maimarbașei ca chezaș pentru împlinirea acestei lucrări³.

Starostele îi judeca pe breslași pentru greșelile de natură profesională. La judecata sa erau supuși deopotrivă meșterii, calfele și ucenicii. În instanța de judecată starostele era asistat de epitropii breslei. Sentința era dată de staroste împreună cu epitropii în scopul îndreptării celor vinovați⁴. Pedepsele aplicate se rezumau la „certare și dojană” precum și la plata unei amenzi în bani. În cazurile grave, vinovații erau trimiși în fața unui for superior, la Cămara domnească, pentru a fi judecați de către marele cămăraș. În 1784 se prevede într-un document că pedeapsa maximă pentru breslașii astaragii era pierderea privilegiului de producere a mărfurilor prevăzute în hrisovul breslei respective, cu alte cuvinte excluderea din breaslă⁵.

Starostele trebuia să aibă grijă ca meșterii breslași să plătească vama domnească pentru mărfurile pe care le vindeau sau le cumpărau. În hrisovul blănarilor din București se spune în legătură cu aceasta : „să aibă chiurciubașa dimpreună cu tot rufetul purtare de grijă în toată vremea a cerceta și a găsi pre toți cei ce vrea să păgubească vama domnească dintre acest rufet al lor...” În caz cînd vreun breslaș se eschiva de la plata vămii el era pedepsit și dat de exemplu celorlalți⁶.

Starostele stabilea participarea breslașilor la beilicul ce urma să se facă la Curtea domnească. Beilicul era o obligație permanentă a meșteșugarilor din orașul de reședință al domniei și care se făcea pe rînd de către toți breslașii. Pentru această muncă breslașii erau retribuiți de domnie sub prețul pieții orașului. Aceasta e o formă de exploatare a bre-

¹ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. III, p. 60—61.

² *Ibidem*, vol. VI, p. 698 ; vol. XI, p. 270—272.

³ Acad. R.P.R., I—153 ; III—84.

⁴ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. IV, p. 289.

⁵ Arh. St. Buc., *Mss* 11, f. 63 v.

⁶ S. Prager, *op. cit.*, p. 66—80, 86—92.

slaşilor bucureșteni care se făcea cu sprijinul starostelor și epitropilor. Beilicul se făcea la cererea domniei și starostele răspundea împreună cu breslașii de executarea lui. În hrisovul zăbunarilor bucureșteni din 1793 se dau indicații cu privire la reglementarea beilicului la Curtea domnească¹. Când se întâmpla ca breslașii să refuze lucrul la Curtea domnească ei riscau să piardă privilegiul de a mai practica meșteșugul². Aceleași prevederi le aflăm și în hrisovul șalvaragiilor din 1792 precum și în acela al croitorilor și cojocarilor din 1775³. De beilic nu erau scutiți nici staroștii și nici vătafii unor bresle. Într-un act din 1793 se prevede că vătaful breslei bucătarilor trebuia să fie „trebuincios” la Curtea domnească⁴. Tot așa și starostele argintarilor în 1788⁵. O altă sarcină a starostelui era să păstreze catastiful breslei precum și cutia de milostenii a acesteia⁶.

Funcția de staroste implica nu numai îndatoriri ci și beneficii. De exemplu, în general, starostele se bucura de unele privilegii ca: havaiet din partea breslașilor, scutelnici, scutire de clacă, scutire de bir și de alte angarale din partea domniei. Starostele de croitori primea în 1795 cîte 2 taleri și jumătate și 30 bani de la fiecare breslaș sub formă de havaiet la deschiderea unei prăvălii noi⁷. Maimarbașa avea havaiet de la breslașii localnici cîte 11 parale iar de la meșterii străini cîte 22 parale pe an⁸. Și starostele cavafilor beneficia de havaiet. Nu-i cunoaștem valoarea precisă, totuși în catastiful breslei se menționează la 18 august 1802 „au ieșit Tudor meșter cu știrea starostei dîndu-și havaietul”⁹. De scutelnici beneficia maimarbașa „un scutelnic de ajutor pentru poslușania casei”¹⁰. În 1803 numărul acestor scutelnici se ridica la 6¹¹.

Scutirea de dări și angarale, ca privilegiu al starostelui, varia de la breaslă la breaslă. De exemplu maimarbașa era scutit în 1784 de fumărit¹². Starostele de plăpumar era scutit în 1801 de vinărici și de dajdia vintieriei¹³, starostele de croitori era apărat de angarale și corvoadă. Un singur caz cunoaștem — e vorba de vătaful de măcelari — cînd conducătorul breslei deține privilegiul de a vinde marfă într-o anumită zi din săptămîină în timp ce prăvăliile celorlalți breslași sînt închise. Astfel în ziua de luni numai vătaful de măcelari vindea carne¹⁴.

La conducerea breslei starostele era ajutat de *epitropi*, meșterii cei mai buni și cei mai de frunte, dar și cei mai înstăriți. În documente ei poartă adesea numele de proestii. Epitropii erau aleși, de către membrii

¹ S. Frager, *op. cit.*, p. 145—146.

² V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. VII, p. 114.

³ S. Prager, *op. cit.*, p. 47.

⁴ Arh. St. Buc., *Mss* 26, f. 52.

⁵ *Ibidem*, *Mss* 17, f. 327.

⁶ Arh. St. Buc., *Mss* 35, f. 106 v.

⁷ *Ibidem*, *Mss* 26, f. 7.

⁸ Arh. St. Buc., *Mss* 34, f. 58.

⁹ Acad. R.P.R., MLXXXIV b, f. 1 v.

¹⁰ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 444—445

¹¹ *Ibidem*, vol. XI, p. 270—72.

¹² *Ibidem*, vol. I, p. 445.

¹³ *Ibidem*, vol. VIII, p. 100.

¹⁴ Arh. St. Buc., *Mss* 2, f. 52.

breslei, pe un timp mai îndelungat decât starostele¹. Numărul lor era variabil, de obicei proporțional cu numărul breslașilor. În 1797 breasla bucătarilor avea trei—patru epitropi². Breasla constructorilor avea în 1797 câte 5 epitropi de fiecare breaslă asociată, adică 5 epitropi pentru zidari, 5 pentru lemnari, 5 pentru nisipari etc³. În 1783 bărbierii aveau 6 epitropi⁴. Tot 6 epitropi aveau și cojocarii⁵. În schimb creditorii dispuneau în 1780 de patru epitropi, breasla asociată a ișlicarilor și cojocarilor bașcali tot câte patru epitropi dar altfel dispuși și anume: 2 pentru ișlicari și 2 pentru cojocari⁶. Când în 1784 ișlicarii aveau o breaslă separată erau conduși de patru epitropi⁷. Câte 3—4 epitropi aveau în 1787 șelarii⁸ și zugravii de binale⁹. Mai puțini epitropi aveau bresелеle giuvaergiilor (câte 1—2)¹⁰ boiangiilor (câte 2—3)¹¹, astaragiilor câte 2¹². Breasla asociată a blănarilor subțiri și a cojocarilor groși avea în 1786 șase epitropi și anume: patru pentru cojocarii subțiri și 2 pentru cojocarii groși¹³. Aceeași breaslă avusese în 1780 zece epitropi și anume cinci pentru blănari, trei pentru ișlicari și 2 pentru cojocari¹³. Breasla pînzarilor și abagiilor, tot o breaslă asociată cu 2 epitropi își repartizase câte un epitrop de fiecare bransă¹⁴. Din cele de mai sus rezultă că în București la conducerea breslelor existau un număr de epitropi care varia între unul și zece, în nici un caz numărul precis de 12 pentru fiecare breaslă așa cum apare această informație în lucrări mai vechi¹⁵.

Numele epitropilor îl întâlnim mai greu în documente. Iată totuși o listă de epitropi ai diferitelor bresle din București păstrată în catastiful breslei cavafilor: Bobă cavaf epitrop, Hagi Dumitru cavaf epitrop, Nicola cizmar epitrop, Gheorghe cizmar epitrop, Petco emengiu epitrop, Stoian emengiu epitrop, Radu cizmar epitrop, Manu condoragiu epitrop, Ene condoragiu epitrop, Dumitru mardanegiu epitrop, Iane mardanegiu epitrop¹⁶.

Principala sarcină a epitropilor era să supravegheze respectarea hrisovului breslei, să asiste la judecarea breslașilor alături de staroste¹⁷. Hotărîrea luată la judecarea breslașilor de către epitropi și staroste era consemnată în catastiful breslei. Contestațiile împotriva acestei hotărîri se puteau face numai în fața marelui cămăraș¹⁸.

¹ Arh. St. Buc., *Mss* 25, f. 24.

² *Ibidem*, f. 106 v.

³ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 451.

⁴ Arh. St. Buc., *Mss* 24, f. 58.

⁵ *Ibidem*, *Mss* 26, f. 24 l.

⁶ S. Prager, *op. cit.*, p. 81—86.

⁷ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 442—444.

⁸ Arh. St. Buc., *Mss* 17, f. 239.

⁹ *Ibidem*, f. 117.

¹⁰ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 700.

¹¹ *Ibidem*, vol. XI, p. 281—284.

¹² Arh. St. Buc., *Mss* 11, f. 63 v.

¹³ S. Prager, *op. cit.*, p. 66—74.

¹⁴ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. 2, p. 195—196.

¹⁵ Gh. Ionnescu-Gion, *op. cit.*, p. 742; C. C. Giurescu *op. cit.*, p. 217.

¹⁶ Acad. R.P.R., MLXXXIV-b, p. 128 v. (pagina răsturnată).

¹⁷ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 449.

¹⁸ *Ibidem*, vol. XI, p. 282.

În prezența epitropilor și a starostelui se proceda la achiziționarea de materie primă de pe piața târgului de la negustorii străini, urmînd a fi apoi distribuită meșterilor breslași. De exemplu epitropii cojocarilor subțiri bucureșteni asistau în 1784 la desfacerea mărfurilor aduse de cazaclii și lipsecani necesare meșteșugului lor; după fixarea prețului prin tocmeală și aceste mărfuri erau apoi cumpărate de către breslașii cojocari subțiri¹.

Ca și starostele, epitropii erau răspunzători față de domnie dacă se constata că au tăinuit cu bună știință pe vreun breslaș vinovat și nu l-au sancționat².

O sarcină principală a epitropilor era exercitarea controlului asupra veniturilor și cheltuielilor cutiei breslei. În prezența lor se pecetluia și se despecetluia cutia breslei. În hrisovul işlicarilor bucureșteni din 1787 se arată că „acea cutie să nu să deschidă de altul și față înaintea starostelui și acelor patru (epitropi) ce au pus pecețile să se deschidă³”.

Conducerea breslei mai avea și un slujbaș pentru munca administrativă numit *ceauș*. El putea să facă parte dintre breslași sau din afara breslei. Fiecare breaslă își avea ceaușul ei, iar breslele asociate cite un ceauș de fiecare breaslă asociată. Angajarea ceaușului se făcea prin tocmeală de către conducerea breslei. De la început se stabileau prin zapis: simbria, havaietul și sarcinile. Ceaușul trebuia să fie ascultător și supus, să nu săvîrșească abuzuri la strîngerea havaietului; în caz contrar el își pierdea nu numai simbria dar și slujba⁴.

Numele ceaușilor se întîlnesc în documente și mai rar, de exemplu în 1785 era ceauș de zidari Pătrașcu⁵, în 1797 ceauș de lemnari era Iane, ceauș de zidar Ilie, și ceauș de nisipar Anghel⁶.

Atașat pe lîngă conducerea breslei, ceaușul depindea de obicei mai mult de staroste, fiind subalternul acestuia, ca și vătăful acelor bresle lipsite de autonomie⁷. Ceaușul de zidari însoțea pe maimarbașa la prețuirea caselor care urmau să fie vîndute. Un asemenea caz întîlnim în 1785 cu prilejul prețuirii unei case din mahalaua Șerban Vodă⁸.

Ceaușul avea o strictă evidență a membrilor breslei într-un catastif personal în care erau trecute numele și adresa breslașului pentru a putea fi chemat oricînd în fața conducerii breslei. În acest catastif erau trecute deopotrivă și calfele „toți lucrătorii calfe, . . . să fie scriși cu numele și cinul lor atît la condica breslei cît și la catastiful numitului ceauș după orînduială ca să fie știut, și ceaușul să fie îndatorat cu purtare de grijă de a raportui apurarea starostei și epitropilor pentru cîți au pierit și pentru cîți au lipsit măcar în târgul, la mahalale, în hanuri sau veri unde aici în politică (adică în București), arătînd dreptul adevăr⁹”.

¹ S. Prager, *op. cit.*, p. 74—80.

² V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. V, p. 284—285.

³ Arh. St. Buc., *Mss* 15, f. 37.

⁴ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. II, p. 197.

⁵ Arh. St. Buc., M-rea Măgureanu, 1—11.

⁶ *Ibidem*, *Mss* 34, f. 9 v.

⁷ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. XI, p. 282.

⁸ Arh. St. Buc., M-rea Măgureanu, 1—11.

⁹ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. II, p. 198.

Una din principalele sarcini ale ceașului era să convoace în fața starostelui și epitropilor de breslași la judecată sau pe breslași la adunarea obștească a breslei. O altă atribuție era strângerea contribuțiilor bănești de la breslași pentru cutia breslei¹.

Ceașul era un salariat al breslei. El era plătit din banii depuși la cutie de către breslași pentru deplasările acestuia când trebuia să-i convoace în fața conducerii breslei. Această contribuție obștească a breslașilor destinată pentru plata ceașului se numea treapăd. La sfârșitul sec. XVIII valoarea treapădului era de 40 de bani². La începutul sec. XIX ceașul mai primea o contribuție săptămînală de o para de fiecare prăvălie a breslașilor³. Cheltuielile făcute de breaslă cu salarizarea ceașului erau consemnate în catastiful breslei. Astfel, în 1802 se arată la catastiful breslei cavafilor că s-a plătit ceașului 15 taleri din cei 75 cît fuseseră adunați de la breslași. Altă dată i s-au dat 4 taleri⁴.

Ca și starostele, ceașul beneficia de anumite privilegii. El era scutit de dajdie și angarale, așa cum se prevede într-un act din 1784⁵.

Problemele de interes general, profesionale și organizatorice, raporturile dintre breslași și ale breslașilor cu restul orășenilor erau rezolvate în *adunările breslelor*. În sec. XVIII fiecare breaslă bucureșteană putea să convoace două feluri de adunări : a) adunarea restrînsă a starostelui și a epitropilor ; b) adunarea întregii comunități a breslașilor (ucenici, calfe, meșteri).

a) Adunarea restrînsă a breslei compusă din staroste și epitropi purta numele de *longea*, ca și în Moldova⁶. Existența longei este menționată în hrisovul breslei constructorilor astfel : „maimarbașa dimpreună cu bătrînii rufetului acelaia . . . făcînd longe după obiceiul lor să le cerceteze și să le judece după obiceiullor”⁷. Hotărîrile acestei adunări erau absolut obligatorii pentru toți breslașii ; în caz contrar ei puteau să fie excluși din breaslă. Longea sau longeaua era convocată la cererea starostelui și epitropilor, într-o anumită zi cînd puteau cu toții să participe. De exemplu longea breslei constructorilor se aduna numai în zi de repaus, cînd nu lucra nimeni⁸.

Longea avea o seamă de atribuții de natură profesională și administrativă. Ea constata nivelul calificării ucenicilor, calfelor și meșterilor⁹, stabilea simbria pe care urmau s-o primească ucenicii¹⁰ hotărârea trecerea calfelor pe treapta meșterilor¹¹. De asemenea longea aproba intrarea în

¹ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. IV, p. 289.

² S. Prager, *op. cit.*, p. 81—92.

³ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. XI, p. 282.

⁴ Acad. R.P.R., MLXXXIV-b, f. 1 v.

⁵ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 444—445.

⁶ E. Pavelescu, *op. cit.*, p. 254—255.

⁷ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. XI, p. 271.

⁸ *Ibidem*, p. 270.

⁹ *Ibidem*, p. 271.

¹⁰ *Ibidem*, vol. I, p. 459.

¹¹ Acad. R.P.R., MLXXXIV-b, f. 12.

breslă a meșterilor străini, deschiderea și închiderea prăvăliilor meșteșugarilor, judeca greșelile săvârșite de breslași pe linie profesională; în fiecare an ea prelungea sau retrăgea mandatul de funcționare al starostelii.

b) Adunarea obștească a membrilor breslei, sau *sfatul de obște*, era convocată numai în cazuri extrem de importante când se discutau probleme de interes general. Un asemenea caz îl întâlnim întotdeauna când meșteșugarii constituiți în frății se hotărâsc să înființeze o breslă. Cu acest prilej ei alcătuiesc ponturile hrisovului și-l supun spre aprobare domniei¹.

Sfatul de obște se întrunea de asemenea pentru a lupta în vederea menținerii și apărării privilegiilor breslei amenințate de persoane din afara breslei. Apărarea acestor drepturi se făcea prin întocmirea unei jalbe pe care breslași constituiți în sfatul de obște o prezentau domniei. Tăbăcarii bucureșteni se ridică la sfârșitul secolului XVIII împotriva abuzurilor săvârșite de vameși la procurarea materiei prime necesare meșteșugului lor. Jalba lor din 16 august 1785 a fost primită de domnie care a hotărât să se ia măsuri împotriva slujbașilor domnești dovediți că săvârșiseră abuzuri împotriva tăbăcarilor². De aici rezultă că acțiunea sfatului de obște pentru păstrarea privilegiilor era hotărâtoare.

Tot sfatul de obște stabilea cheltuielile ce urmau să fie făcute în folosul breslașilor din fondul cutiei breslei. Deasemenea el acorda ajutoare la diferite persoane sau instituții din afara breslei.

Sfatul de obște era convocat pentru sărbătorirea patronului breslei și ajutorarea bisericii acesteia. De exemplu bresla bărbierilor se aduna în fiecare an la 14 octombrie când făcea praznic la care participa sfatul de obște³.

Breslele bucureștene erau persoane juridice recunoscute de puterea centrală și aveau avere mobilă și imobilă. Avera nemișcătoare o constituia localul unde se întrunea în mod periodic longea breslei. De obicei sediul breslei se afla pe strada care purta numele acesteia. Avera mișcătoare o constituia *cutia de mile* sau *de milostenii* a breslei. Din această cutie se puteau face cheltuielile în folosul membrilor breslei și tot aici erau depuse contribuțiile obligatorii și benevole ale breslașilor. Fiecare breslă avea o cutie a ei de milostenie. Cutia breslei era confecționată din lemn ferecată cu bare de fier, încuiată cu un mecanism complicat și apoi pecetluită. Numeroase hrisoave menționează existența cutiei breslei. În hrisovul bărbierilor bucureșteni din 1783 se spune: „pentru cutia de milostenie ce are obicei a ține bresla aceasta”⁴; de asemenea într-o anafora din 1783 se arată că bresla bucătarilor avea o cutie „pentru strîns banii într-însa”⁵.

Cutia breslei era deschisă și închisă numai în fața conducerii ei, când se făcea despecetluirea și pecetluirea. De aici rezultă că epitropii

¹ Arh. St. Buc., Mss 43, f. f. 529.

² V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 453.

³ Arh. St. Buc., Mss 20, p. 86 v. — 87.

⁴ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 451.

⁵ *Ibidem*, vol. III, p. 64.

și starostele posedau pecete personală. Cea mai veche pecete de staroste cunoscută pentru secolul XVIII este aceea a lui Șerban vătaf de căldărari existentă pe niște acte din anii 1740—1741¹. Pecetea era imprimată pe ceară roșie cât și pe negru de fum, ceea ce rezultă că era făcută din metal. Ea putea să fie folosită și pentru întărirea semnăturii pe diferite acte oficiale și particulare.

În cutia breslei se păstrau: a) catastiful breslei; b) catastiful de venituri și cheltuieli al breslei; c) hrisovul și toate hîrțile care întăreau privilegiile breslei; d) banii breslei.

a) *Catastiful breslei* cuprindea numele meșterilor breslași. Un asemenea catastif se păstra la cămara domnească de către marele cămăraș. Înregistrarea și ștergerea meșterilor breslași din catastif era în grija starostelui și a epitropilor. Hrisovul breslei bucătarilor bucureșteni din 1794 arată că starostele avea printre alte sarcini și pe aceea de a ține catastiful breslei și a-i înregistra pe meșterii breslași într-însul².

b) *Catastiful de venituri și cheltuieli al breslei* se afla tot în grija starostelui. În el erau consemnate toate contribuțiile în bani ale breslașilor cât și cheltuielile făcute. Anual registrul era verificat de către epitropi și contrasemnat, întărindu-se astfel activitatea starostelui pe anul expirat. S-a păstrat pînă azi catastiful breslei cavafilor din București conținînd evidența de venituri și cheltuieli de la începutul sec. al XIX-lea³.

c) *Hrisovul breslei* era eliberat de domnie. El era scris pe pergament sau pe hîrtie groasă lucioasă cu cerneală neagră și roșie. La multe din ele întîlnim chenare pe margini, înflorate și colorate în roșu și verde. Hrisovul conținea de asemenea semnătura autografă a domnitorului. În hrisov erau menționate vechile acte anterioare (dacă era vorba de o întărire a unui act mai vechi) îndatoririle conducerii breslei, ale breslașilor, funcțiile economice ale acestora⁴.

d) *Veniturile cutiei de milostenie* a breslei proveneau din diferite taxe obligatorii și contribuții benevole acoperite de breslași. Taxele obligatorii erau: taxa pentru deschiderea prăvăliei, taxa din vînzarea mărfurilor, taxa săptămînală, gloabele (amenzile) etc. Contribuția benevolă putea fi acordată și de persoane din afara breslei.

Taxa de deschidere a prăvăliei era o sumă care varia de la breaslă la breaslă după cum s-a arătat mai sus.

Taxa percepută pentru vînzarea mărfurilor cumpărate sau pentru lucrările angajate era și ea destul de mare. În 1795 se arăta în hrisovul breslei zidarilor și timplarilor că aceștia erau obligați să dea la cutie cîte două parale de fiecare leu din prețul de tocmeală adică $1/20$ din valoarea totală a lucrării⁵. Tot așa în 1786 meșterii zugravi plăteau 3% din valoarea unui zăpis de tocmeală⁶. Cît privește boiangiile bucureșteni, aceștia erau obligați în 1803 să plătească cîte $1\frac{1}{2}$ bani de fiecare oca de vopsea cum-

¹ Arh. St. Buc., Mitrop. Țării Rom. CCXIV — 3—4.

² Ibidem, Mss. 35, f. 106 v.

³ Acad. R.P.R., MLXXXIV — h.

⁴ Arh. St. Buc., Mss. 2, f. 23 v — 24 v.

⁵ V. A. Urcchia, *op. cit.*, vol. VI, p. 698.

⁶ Ibidem, vol. III, p. 600.

părată¹. Cojocarii subțiri din București plăteau în 1795 cîte 30 de bani la suta de lei din valoarea mărfurilor cumpărate ca și cojocarii groși și blănării subțiri în 1786².

În 1775—1781 adeverirea zapiselor de tovărășie între meșterii abagieri și pînzari era supusă la plata unei taxe de 3 lei plătitibilă la cutia breslei „veri ce zapise de tovărășie ale acestei bresle (a abagiilor și pînzarilor. —C.S.) se vor adeveri de către staroste și să aibă să dea cutiei (breslei—C.S.) 3 lei”³.

Taxa săptămînală era de asemenea o obligație a fiecărui breslaș. Ea se plătea de obicei la sfîrșitul săptămîinii, sîmbăta; alte bresle, de exemplu a bărbierilor și a șelariilor, o plăteau duminica. Valoarea ei varia de la breaslă la breaslă. Bărbierii bucureșteni plăteau în 1783 cîte 3 bani iar calfele lor cîte 2 bani⁴. Această măsură s-a menținut în anii următori pînă în 1803⁵. Tot așa plăteau în 1795 cojocarii subțiri din București⁶, iar în 1786 blănării subțiri și cojocarii groși⁷.

Zăburarii plăteau această taxă în 1793 cîte o para, atît meșterii cît și calfele⁸; astaragii în 1794 tot cîte o para dar numai meșterii. Probabil că la această breaslă calfele nu erau impuse⁹. Tot așa plăteau în 1786 zugravii de binale¹⁰ iar în 1795 croitorii¹¹. Boiangii plăteau această taxă în 1803 cîte 4 parale¹², șelarii cîte 3 bani de meșter și 2 bani de fiecare calfă în 1787¹³. În 1792, șalvaragii plăteau cîte două parale de meșter și cîte o para de calfă¹⁴, cavafii cîte o para de fiecare meșter¹⁵, ișlicarii cîte 6 bani de meșter și 3 bani de fiecare calfă, ca și în 1784 și în 1787¹⁶. Cît privește ișlicarii și cojocarii bașcali, în 1794 plăteau la fel ca și ișlicarii¹⁷.

În general taxa săptămînală era obligatorie. Totuși existau și unele excepții. De exemplu, breasla bucătarilor plătea această taxă în mod benevol. În acest scop, unul din breslași purta cutia breslei pe la bucătari, acolo unde erau angajați să lucreze, o dată pe săptămîină pentru a strînge cîte o para de la fiecare¹⁸.

¹ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. XI, p. 283.

² *Ibidem*, vol. III, p. 56—60; S. Prager, *op. cit.*, p. 74—80; V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. V, p. 284—285.

³ *Ibidem*, vol. II, p. 197.

⁴ *Ibidem*, *op. cit.*, vol. I, p. 451—452.

⁵ *Ibidem*, vol. III, p. 60—61, vol. IV, p. 290—291, vol. V, p. 281—282, vol. VII, p. 117—118, 121—122, vol. XI, p. 276—277.

⁶ S. Prager, *op. cit.*, p. 86—92, V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. V, p. 284—285.

⁷ *Ibidem*, p. 74—80; V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. III, p. 56—60.

⁸ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. V, p. 285, vol. VII, p. 113—114; S. Prager, *op. cit.*, p. 145—146.

⁹ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 457.

¹⁰ *Ibidem*, vol. III, p. 600—601.

¹¹ *Ibidem*, vol. V, p. 282.

¹² *Ibidem*, vol. XI, p. 281—284.

¹³ *Ibidem*, vol. III, p. 64.

¹⁴ *Ibidem*, vol. IV, p. 288—290.

¹⁵ Acad. R.P.R., MLXXIV, f. 2.

¹⁶ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 440—444; vol. III, p. 53—56.

¹⁷ *Ibidem*, vol. V, p. 270—274, S. Prager, *op. cit.*, p. 81—86.

¹⁸ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. VII, p. 121—122.

Plata taxei săptămânale reprezenta deseori o greutate pentru unii breslași al căror meșteșug avea un specific deosebit. De exemplu meșterii lemnari și zidari care lucrau cu tocmeală și erau angajați la diferite binale pe un timp mai lung de o săptămână au socotit în 1795 că plata acestei taxe la cutie în mod global pe întreaga breslă ar fi mai avantajoasă. Ei propuneau să se plătească o dată pe an câte 1 500 de taleri în două rînduri. Cererea lor a fost acceptată de domnie și în acest scop li s-a eliberat un nou hrisov, care specifica modul de plată a acestei contribuții¹.

Gloabele sau amenziile erau plătite de breslași în urma sentinței date de longe. Ea purta numele de *geremea* sau *gloabă*.

Numele de *geremea* apare mai ales în actele referitoare la cojocari și blănari. În hrisovul din 1780 al blănarilor se spune „însă pe unii ca aceia vinovați să-i hotărască a da și câte o oareșcare *geremea* la cutia de milostenii a breslei lor după măsura vinii în loc de pedeapsă”². În alte acte întîlnim termenul de „*jeremea*” care înseamnă de fapt același lucru³. Numele de *gloabă*, corespunzător amenzii, îl aflăm în hrisovul breslei ișlicarilor și cojocarilor bașcali din București din 1794 a cărei valoare se ridică la 50 de taleri⁴.

Una din cauzele pentru care era plătită *germeaua* se referă la stricarea materialului clientului de către unii meșteșugari. Astfel, hrisovul breslei zăbunurilor din 1793 menționează că această amendă se ridică la 3 taleri iar în caz de recidivă valoarea ei se dublează⁵. Același lucru îl întîlnim și în actele referitoare la meșterii boiangii⁶.

Alteori amenda era percepută și în cazul cînd meșteșugarii breslași erau dovediți că au vîndut materiale socotite ca materie primă concu-rînd astfel pe negustorii de profesie⁷.

Pînzarii și abagii erau supuși la amendă, în anii 1775—1781, cînd se împotriveau să plătească taxa pentru deschiderea prăvăliei⁸. În ceea ce-i privește pe bucătarii breslași, aceștia plăteau o amendă de o sută douăzeci de bani — echivalentă cu de două ori contribuția lor săptămînală — în cazul cînd erau dovediți că lucrau fără a fi anunțat în prealabil pe vîtaful breslei⁹.

De asemenea, plata amenzii era percepută și în cazul cînd breslași nu respectau orariul de funcționare a prăvăliilor și atelierelor. De exemplu era interzisă vinderea mărfurilor în zilele de sărbători religioase. Pentru aceasta meșterii breslași abagii și pînzari erau supuși la plata unei amenzi de 25 lei la cutie¹⁰. Aceeași valoare avea și amenda pe care o plăteau abagii și pînzarii cînd primeau comenzi în aceste zile.

¹ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. VII, p. 116.

² S. Prager, *op. cit.*, p. 67.

³ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. XI, p. 281—284.

⁴ S. Prager, *op. cit.*, p. 81—86.

⁵ *Ibidem*, *op. cit.*, p. 145—146.

⁶ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. XI, p. 281—284.

⁷ S. Prager, *op. cit.*, p. 81—86.

⁸ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. II, p. 195—196.

⁹ *Ibidem*, vol. VII, p. 121.

¹⁰ *Ibidem*, vol. II, p. 196.

Contribuția benevolă sau milosteniile sînt prevăzute mai în toate hrisoavele de breaslă, fără a se preciza valoarea lor. În hrisovul șalvaragiilor bucureșteni din 1792 se menționează că asemenea dare este „pentru mîntuirea sufletului său să aibă a pune la cutie”¹.

Venitul cutiei era consemnat în catastiful breslei, în mod periodic sau cînd era perceput. În 1802 o însemnare în catastiful breslei cavafilor arată că în timp de trei săptămîni (de la 26 iulie la 16 august) se strînseseră 53 de taleri și 17 bani².

Cheltuielile cutiei rezultau din același fond al cutiei breslei. Ele se făceau de obicei numai în sprijinul membrilor breslași iar destinația lor avea un caracter social. Alteori cheltuielile aveau un caracter administrativ, religios etc.

Cheltuielile cu caracter social sînt deseori menționate în hrisoavele breslelor și în cărțile de staroste. De exemplu în hrisovul cojocarilor bucureșteni se arată cum se vor acorda ajutoarele din cutia de milostenii. Astfel: „să se facă mai multe milostenii din cutie pentru îngroparea celor ce vor muri întru scăpătăciune, cum și pentru ajutorul aceluia ce de vreo boală îndelungată sau din altă întîmplare va cădea la vreo sărăcie din iznaful lor”³. În actele cunoscute pînă acum nu am întîlnit indicații cu privire la valoarea la care se ridicau aceste ajutoare. În catastiful breslei cavafilor bucureșteni apare deseori însă suma de 5 taleri care era dată diferiților meșteri breslași cavafi. De exemplu: în anii 1802—1803 s-au dat meșterului Radu 5 taleri ca și meșterului Petre, fără însă a se indica motivul ajutorării. Ceea ce trebuie însă să reținem este faptul că de aceste ajutoare se bucurau numai meșterii, în schimb ucenicii și calfele, aflați în întreținerea patronului atelierului, erau excluși⁴.

O altă categorie de cheltuieli aveau un caracter administrativ. Ne referim la anumite contribuții ale breslei față de unele instituții de stat. Aceste cheltuieli erau hotărîte de către domnie și conducerea breslei trebuia să accepte. De exemplu în 1786 brăgarii bucureșteni contribuiau cu 600 de taleri pe an la orfanotrofie, obligație pe care o întîlnim și în 1791⁵, breasla asociată a constructorilor plătea în 1803 cîte 750 taleri la cutia podurilor⁶. Breslele mai contribuiau cu cheltuieli la porunca domniei pentru orice fel de acțiuni de interes obștesc al orașului București. De exemplu în 1798 cu prilejul amenajării caselor de oaspeți din oraș pentru curierii turci toate breslele au contribuit prin cislă cu o sumă de bani⁷. Un alt gen de cheltuieli erau de natură religioasă, legate fiind de patronul breslei. Aceste cheltuieli se făceau de obicei la sărbătorirea hramului breslei precum și din timp în timp la construirea sau repararea bisericilor fiecărei bresle. În catastiful breslei cavafilor bucureșteni sînt menționate sumele cheltuite în acest scop. De exemplu: „S-au dat 38 de

¹ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. IV, p. 289.

² Acad. R.P.R., MLXXXIV-b, f. 1 v.

³ S. Prager, *op. cit.*, p. 65.

⁴ Acad. R.P.R., MLXXXIV b. f. 4 v.

⁵ *Ibidem*, vol. III, p. 520—521, vol. IV, p. 287—288.

⁶ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. XI, p. 270—272.

⁷ *Ibidem*, vol. VII, p. 212—213; *Arh. Stat Buc.*, *Mss* 39, f. 15 v.

taleri meșterului Stoian la cheltuiala Sf. Spiridon", sau „15 taleri s-au dat în Sărindari la biserica i la învelitoarea bisericei din taleri 38”¹.

Breslașii abagii și pînzarii cheltuiau din veniturile cutiei breslei cu prilejul sărbătoririi praznicului la 29 iunie de Sf. Petru și Pavel iar meșterii bărbieri la 14 octombrie de ziua Sf. Paraschiva, patronul breslei². După cum s-a mai amintit, breasla contribuia cu bani pentru cheltuielile făcute cu prilejul sărbătoririi calfelor care urmau să treacă în rîndul meșterilor. Breasla bucătarilor contribuia cu bani, cu untdelemn și lumînări la cheltuielile făcute de biserica Domnească de la Curtea veche³.

Aceste cheltuieli, acordate din cutia breslei atît breslașilor cît și celor din afara breslei, erau hotărîte în sfatul de obște. În hrisovul croitorilor bucureșteni din 1793 se menționează aceasta⁴. „Acea milostenie ce o vor face din cutie să se urmeze darea cu obștescul sfat unde vor găsi cu cale acolo să deie”.

Mai toate hrisoavele din a doua jumătate a sec. XVIII cuprind o seamă de prevederi care duc la concluzia că o dată cu organizarea breslelor s-a înăsprit reglementarea producției, depunîndu-se mari eforturi pentru păstrarea secretului profesional, pentru menținerea strictă a monopolului de producție și a unei rigide ierarhii profesionale.

În perioada cînd meșterii breslași erau puțini la număr și lucrau singuri în atelier și prăvălie, drepturile lor erau egale. După ce unii din ei își măresc atelierul și prăvălia, acumulează materie primă, angajează ucenici și calfe mai multe cîștigînd de pe spinarea lor, în rîndurile acestora apare o diferențiere social-economică. Astfel, întîlnim meșteri mai înstăriți și meșteri săraci. Aceștia din urmă își reduc activitatea în cadrul unui singur atelier lucrînd deseori chiar fără ucenici⁵. De exemplu în 1791 erau în București meșteri croitori mai săraci.

Această diferențiere din rîndul meșterilor bucureșteni se face simțită mai ales în a doua jumătate a sec. XVIII. De aceea întîlnim mențiunea de meșteri buni, meșteri de frunte și meșteri de a doua mînă. De exemplu în hrisovul breslei lemnarilor și zidarilor din București (1795) se arată că sînt meșteri dulgheri de două categorii : meșterii cei de frunte, buni, și meșteri de a doua mînă⁶. Diferențierea meșterilor breslași în două categorii mai este constatată și de unele privilegii de care se bucură numai o parte a meșterilor. De exemplu din rîndul meșterilor de frunte se aleg de obicei starostele și epitropii breslei. De asemenea, meșterii de frunte beneficiau de dreptul de protimisis la deschiderea prăvăliei. Este cazul acelorora din breasla bărbierilor (1783) : „pînă nu vor deschide meșterii cei mai de cinste prăvăliile să n-aibe voie ceilalți bărbieri a le deschide”⁷.

¹ Acad. R.P.R., MLXXXIV, b. f. 44-v.

² V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 452; vol. II, p. 195.

³ *Ibidem*, vol. V, p. 286-287.

⁴ *Ibidem*, vol. V, p. 283.

⁵ Arh. St. Buc., *Mss* 20, f. 67.

⁶ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. VI, p. 697.

⁷ *Ibidem*, vol. I, p. 452.

Cît privește meșterii de frunte, brăgarii, aceștia trebuiau să fie căsătoriți și statornici în oraș¹.

În această vreme diferențierea social-economică apare și în rîndul calfelor, de ex : calfele de boiangii se împărțeau în trei categorii : calfe mari, calfe de mijloc și calfe mici. Ele plăteau la cutia breslei sume diferite, ceea ce denotă că se impusese și o ierarhie a salariilor în rîndul calfelor². La sfîrșitul sec. XVIII breslele bucureștene au devenit instituții închise, care frînau dezvoltarea forțelor de producție, o dată cu creșterea producției de mărfuri și a relațiilor de schimb. Un factor semnificativ îl constituie existența unor greutăți din ce în ce mai mari la primirea de noi membri breslași ; locurile pentru noii breslași erau rezervate în mod preferențial fiilor de meșteri și rudelor apropiate ale acestora. În acest fel, calfele cît și ucenicii erau condamnați să muncească toată viața în atelierul meșterului patron cu un salariu fixat de conducerea breslei și care nu reprezenta niciodată valoarea reală a muncii depuse.

Toate încercările ucenicilor și calfelor de a dispune de anumite drepturi cît lucrau în atelierul meșterului erau înfrînte. Împotriva ucenicilor și calfelor se solidarizau meșterii din aceeași breaslă precum și meșterii care practicau meșteșuguri înrudite. În hrisovul astaragiilor bucureșteni în 1784 sînt indicații din care rezultă că ucenicii nu aveau dreptul să părăsească atelierul meșterului unde învățase meșteșugul pentru a se angaja la un altul în intervalul sorocului prevăzut în zapisul de angajare. „Stînd pînă la soroc, menționează actul, tot la mîna aceluiași meșter, iar să nu se prefacă din meșter în meșter, cum toți meșterii să se ferească de a primi ucenicii altuia”³.

Aceeași măsură luată împotriva ucenicilor o întîlnim și în hrisovul bărbierilor din 1791 unde se spune „Nici vreunul din meșteri să nu îndrăznească a lua ucenicul altuia”⁴. Tot așa în hrisovul croitorilor din 1793⁵. Menținerea cu forța a calfelor în atelierul meșterului pe tot timpul tocmelii este amintită în hrisovul ișlicarilor și cojocarilor bașcali din 1794 în felul următor : „Meșterii prăvăliași ori ișlicari, ori cojocari, să nu fie volnici a lua calfa altuia pînă nu se va împlini sorocul tocmelii”⁶.

Exploatarea nemiloasă de către patronii de ateliere a calfelor mai ales prin salarii mici le determinau să părăsească de cele mai multe ori atelierul, cu sau fără voie. Plecarea calfei de la meșter, în mod neprevăzut, îl împiedica pe patron să-și termine uneori lucrul efectuat la comanda clienților. De aceea în a doua jumătate a sec. XVIII întîlnim în hrisoavele de breaslă mențiunea cu privire la plecarea calfei de la meșter.

În cazul în care calfa pleca fără voie sau fugea de la meșter înainte de expirarea termenului tocmelii, risca să nu primească simbria pe timpul

¹ Arh. St. Buc., *Mss* 17, f. 96 v.

² V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. XI, p. 282.

³ Arh. St. Buc., *Mss* 11, f. 64 v.

⁴ *Ibidem*, *Mss* 20, f. 86 v.

⁵ *Ibidem*, *Mss* 26, f. 7.

⁶ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. V, p. 272.

cît lucruse. În același timp pierdea și dreptul de a mai putea fi angajat la lucru de un alt meșter din aceeași breaslă¹.

În hrisovul breslei ișlicarilor din 1787 se arată că fuga calfei „înainte de soroc fără de pricină vrednică” creează situația ca aceasta să rămîie „păgubase de toată simbria lui ce au slujit”, iar un alt meșter nu poate să o mai primească².

La sfîrșitul secolului XVIII plecarea calfei de la meșter este reglementată și menționată în hrisoavele breslei. Ea se face numai în două cazuri: 1) calfa pleacă să se angajeze la un alt meșter unde i se ofereau condiții mai bune; 2) calfa părăsea vechiul atelier pentru a-și deschide pe cont propriu prăvălie. În primul caz hrisoavele prevăd amestecul nemijlocit al conducerei breslei în relațiile dintre calfe și meșter. Privitor la aceasta în hrisovul croitorilor bucureșteni din 1781 se spune: „să nu fie slobozzi (calfele — C.S.) a ieși de la acel meșter pînă se va cerceta de terzibașa (starostele breslei — C.S.), de epitropii rufetului pricina eșirii iar într-acel chip să nu lipsească...”.

În cazul deschiderii pe cont propriu a unei prăvălii — și aceasta după ce calfa intrase în rîndul meșterilor — greutățile apăreau din nou. Aceleași hrisoave menționează necesitatea obținerii unei aprobări din partea conducerii breslei, a unui examen profesional dat în prezența meșterilor de frunte și depunerea unei taxe la cutia breslei. Din datele amintite mai sus valoarea acestei taxe era la începutul sec. XVIII în medie de 10 taleri. Ea echivala cu 13 zile de lucru pentru un dulgher sau 16 zile de lucru pentru un zidar sau 25 de zile de lucru ale unui salahor³.

Pînă și locul pentru deschiderea prăvăliei de către calfă era specificat în unele hrisoave numai pentru a nu atrage clientela altor breslași și mai ales a aceluia unde ucenicul învățase meșteșugul, sau unde calfa lucruse. În hrisovul breslei boiangiilor bucureșteni în 1803 se precizează distanța minimă pe care trebuia s-o respecte prăvălia calfei față de aceea a fostului ei patron. „Calfa (de boiangii — C.S.) să nu deschidă prăvălia lîngă meșterul ce au lucrat, să fie mai departe măcar peste cinci sau șase prăvălii”⁴.

Diferențierea social-economică din rîndul breslașilor cît și faptul că pătura meșterilor înstăriți își impunea tot mai mult punctul ei de vedere în alcătuirea rînduieiilor breslei a dus în a doua jumătate a secolului XVIII la adîncirea contradicțiilor existente în rîndul breslașilor.

În acest fel meșterii mai înstăriți — din rîndul cărora se alegeau starostele și epitropii — încearcă adeseori să beneficieze în mod exclusiv de anumite privilegii ale breslei, fapt care determină creșterea opoziției breslașilor săraci. Această situație a dus deseori la jalbe îndreptate împotriva starostelui breslei. De exemplu în 1791 meșterii croitori mai săraci din București înaintează o jalbă la domnie împotriva terzibașei, arătînd că nu le permite să lucreze decît după vederile sale personale, nemaiținînd seamă de privilegiile de care dispuneau breslașii.

¹ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. II, p. 193—194.

² *Ibidem*, vol. I, p. 460.

³ *Ibidem*, vol. IV, p. 312—317.

⁴ *Ibidem*, vol. XI, p. 283.

Meșterii croitori mai săraci arătau că li se interzisese să lucreze în același timp și pentru piață (lucru de târg de la negustori) și la comanda clienților (lucru de la mușterii), ci sau numai pentru piață sau numai la comandă¹.

După ancheta făcută direct de domnie, Mihail Suțu transmitea hotărîrea sa biv vel serdarului, anume că jalba croitorilor mai săraci bucureșteni era întemeiată potrivit „vechiului obicei”, și hotărînd ca aceștia să lucreze pe viitor în același timp și la comanda clienților și pentru negustori. Această poruncă domnească urma „să-i apere” pe aceștia de orice altă hotărîre a starostelui breslei².

Un alt caz cînd breslașii înaintează jalbă la domnie arătînd că starostele lor calcă privilegiile breslei îi aflăm în 1795, cînd meșterii lemnari și zidari cer domniei schimbarea maimarbașei Manole pentru că acesta manifestase o comportare necorespunzătoare față de ei. Breslașii arătau că „îi înjură și îi necinstește” precum și că îi trimite să presteze beilicul la Curte fără a mai consulta în prealabil și longea breslei. Ancheta a fost efectuată de către vornicul de poliție Alexandru Gheorghe și serdarul Pană Băjescu care au stabilit că numitul staroste nu ar fi „călcat” rînduielile meșteșugului și de aceea el nu putea să fie schimbat așa cum doreau breslașii. Domnia, de acord cu punctul de vedere al anaforalei întocmite de boierii anchetatori, îl menține mai departe pe Manole ca maimarbașa de zidari și lemnari³.

Meșterii breslași bucureșteni dețineau monopolul producției mărfurilor meșteșugărești precum și desfacerea lor pe piața locală și internă. În multe hrisoave de breaslă întîlnim porunca domniei prin care se precizează fără echivoc natura meșteșugului și categoriile de marfă pe care meșteșugarii puteau să le producă. În hrisovul astragiilor bucureșteni din 1784 se arată că „afară din aceștia aleși, nimeni din alte rufeturi să nu fie volnic a lucra astare sau pestemane fără de numai ei”⁴; în hrisovul șalvaragiilor din 1792 sînt înșirate categoriile de marfă pe care le fac aceștia, de exemplu, șalvari, dulămi, mintene, giubele, iarmuluce⁵. Tot așa în hrisovul din 1785 al zăbunarilor sînt enumerate mărfurile pe care le fac numai aceștia și anume: „anterie și zăbune femeiești și copilărești și altfel de zăbune mari”⁶. Același hrisov menționa că numai ei puteau să lucreze și să vîndă marfă de zăbunărie. Cît privește lucrul meșterilor cojocari subțiri bucureșteni în 1795 sînt înșirate în hrisovul breslei nu mai puțin de 21 de obiecte rezervate a fi lucrate de ei⁷.

Adesea hrisoavele se referă nu numai la categoriile de marfă dar și la cantitățile de materie primă pentru fiecare obiect. De exemplu în hrisovul blănarilor se menționează pentru fiecare obiect produs (blană) numărul de pielicele sau tanele. De exemplu o blană întreagă de singiepi

¹ Arh. St. Buc., Mss 20, f. 67.

² Ibidem, Mss 20, f. 67 v.

³ Ibidem, Mss 28, f. 420.

⁴ Ibidem, Mss 11, f. 63 v.

⁵ Ibidem, Mss 20, f. 223 v.

⁶ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 438.

⁷ Arh. St. Buc., Mss 26, f. 243 v—244; S. Prager, *op. cit.*, p. 86—92.

negri avea 225 tanele, blană întreagă de cacom 140 tanele, blană întreagă de pîntece de vulpe numai 16 tanele¹. În hrisovul croitorilor din 1781 se menționează categoriile de materie primă folosită de aceștia. De exemplu ei trebuiau să croiască sau să coasă „materii cu fir și alte cu mașuri ori mătase i de bogasieru i alagea i de postav bun afară numai de postav de țară ce lucrează rufetul șalvaragiilor făcîndu-le haină și le vînd gata și afară din rufetul abagiilor care au a lucra numai marfă de aba cum și zăbunarii care au aface numai haina de bumbac”². După cum reiese din text, hrisovul menționa categoriile de marfă și pentru alte bresle (a șalvaragiilor, a abagiilor și a zăbunurilor) pentru evitarea pe cît posibil a concurenței, dar și a conflictelor. Meșterii din breasla papugiilor, cavafii și cizmarilor bucureșteni lucrau în 1775 cizme, papuci și meși în baza unui hrisov mai vechi din 1767, „ca să aibă numai ei (adică papugiții, cavafii și cizmarii din București — C.S.) a lucra cizme, papuci, meși și tot lucrul cavafesc i papugesc”³.

Cît privește pe meșterii de binale, aceștia trebuiau să păzească normele cu privire la clăditul caselor pentru a nu depăși linia uliței și hotarele orașului fixate de domnie. „Să se îndatoreze calfele zidari i lemnari cum și meșterii, se spune în document, a nu se întinde pe pod⁴ cu binaua ce vor lucra pe la unii, alții sau a face case din căpătiul podului înainte pe linia drumului ca să se lungească podurile, nici afară din hotarele ce sînt puse pe marginea Bucureștilor”⁵.

Acordarea monopolului de producție breslașilor bucureșteni era condiționată de obicei de producerea unor mărfuri de calitate pe care urmau să le vîndă la un preț stabilit anterior și pe care nu trebuiau să-l depășească. De exemplu, în hrisovul ișlicarilor și cojocarilor bașcali din 1786 reinnoit în 1794 se menționează: „să fie datori în toată vremea a vinde marfa lor cu preț drept și a lucra meșteșugul lor curat fără de a strica lucrul cuivași sau a-l schimba și prețul să-l ceară numai pe cît se cade fără a se lăcomi la cîștig spre înșelăciunea cumpărătorului”⁶.

Apărarea monopolului de producție al breslelor bucureștene se făcea prin intermediul mai multor instanțe. În vremea lui Constantin Brîncoveanu această sarcină cădea în grija organelor administrative ale orașului și reprezentanților domniei, de ex. căpitani de tîrguri, pîrcălabii, județul tîrgului⁷. Mai tîrziu în a doua jumătate a sec. XVIII aceasta era sarcina ispravnicilor și a marelui agă al orașului. În 1788 marele agă al orașului București, primește poruncă din partea domniei să interzică boiangiilor liberi de a deschide dughene pentru lucrul boiangelicului, pentru că, cu acest meșteșug se ocupau boiangiții, breslași care posedau o cherhana lîngă

¹ S. Prager, *op. cit.*, p. 86—92.

² V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. II, p. 193—194.

³ Arh. St. Buc., *Mss* 11, f. 23 v.

⁴ Termenul de „pod” este în sensul de stradă mai largă așternută cu birne groase de lemn. În București erau la sfîrșitul sec. XVIII următoarele poduri: Mogoșoaia, Caliței, Beillicului sau al lui Șerban Vodă, al Tîrgului din Afară.

⁵ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. V, p. 290.

⁶ *Ibidem*, *op. cit.*, vol. V, p. 273.

⁷ N. Iorga, *Studii și documente*, vol. V, p. 340.

poarta de jos a Curții domnești. „Să oprești pe toți alții a nu lucra acest meșteșug și a nu ținea altă prăvălie dă lucru boiangelicului”¹.

Instanța supremă care hotăra pedepsele împotriva acelor care nu respectau monopolul de producție al breslelor era domnia. Acesta intervenea ori de câte ori breslașii meșteșugari și negustori din București sau din alte orașe ale țării sezeșau puterea centrală prin jalbe de călcarea monopolului. Din analiza actelor din a doua jumătate a sec. XVIII referitoare la conflictele diferitelor bresle bucureștene care apărau monopolul de producție rezultă că acestea se pot grupa în următoarele categorii :

a) conflictele dintre diferitele bresle de meșteșugari ; b) conflicte ale breslelor de meșteșugari cu breslele de negustori ; c) conflictele meșteșugarilor breslași cu meșteșugarii (liberi localnici și străini) ; d) conflictele breslelor cu întreprinderile manufacturiere.

a) conflictele dintre diferite bresle de meșteșugari erau mai ales în legătură cu procurarea materiei prime. În 1785 se constată judecata între breasla îșlicarilor și breasla cojocarilor din București referitoare la procurarea pieilor albastre folosite de meșteșugarii ambelor bresle în procesul de producție. Îșlicarii care aveau neapărată nevoie de piei albastre adică pielele stîrpituri, cum se menționează în document, pentru confecționarea căciulilor cazacliești sau bosnecești au constatat că breslașii cojocari bașcali cumpărau această categorie de marfă și o revindeau (o precupețeau) în prăvăliile lor „printr-ascuns pe la negustorii străini” și chiar făceau din ele căciuli pe care le vindeau pe piață. La cercetarea întocmită de vel logofăt Scarlat Greceanu, cojocarii bașcali au recunoscut că-l procuraseră din târguri o dată cu pielea groasă și pielele subțiri în schimb au tăgăduit că ar fi făcut din ele marfă de îșlicărie spre vânzare. După cercetarea hrisoavelor care au fost prezentate de conducerea ambelor bresle, vel logofătul Scarlat Greceanu propune domniei să se inventarieze toată marfa de îșlicărie aflată în dughenele cojocarilor bașcali care marfă să fie apoi depusă la Cămara domnească iar breslașii cojocari bașcali aflați în vină să primească pedeapsa cuvenită². La 20 mai 1785 domnia întărește propunerea boierului anchetator adăugînd totodată să se pecetluiască întreaga marfă de îșlicărie și să se țină pe loc în prăvăliile cojocarilor bașcali pînă la o nouă poruncă³. Printr-un pitac din 7 august 1785 domnia face cunoscut vel căminarului procedeu pe care trebuie să-l aplice în viitor în asemenea cazuri⁴.

b) Conflictele breslelor de meșteșugari cu breslele de negustori se referă atît la producerea cît și la desfacerea mărfurilor pe piața bucureșteană. La 24 ianuarie 1776, cojocarii bașcali bucureșteni se ridică împotriva negustorilor străini care vînd marfă „cu mărunțișu” și concurează pe cei localnici. Ei cer ca „după obiceiul de mai înainte” aceștia să nu-și dezlege” marfa decît cu știrea starostelui de cojocari bașcali și să vîndă cojocarilor breslași marfa „cu ridicata”. Totodată ei solicită ca aceștia să

¹ Arh. St. Buc , Mss 15, f. 89.

² Anafora din 14 mai 1785. V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 439—441.

³ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 439.

⁴ *Ibidem*, p. 441—442.

nu aibe voie a-și deschide prăvălii în târgul din Afară și în târgul Cucului unde erau instalate dughenele cojocarilor ¹.

După aproape zece ani în 1785, cojocarii bucureșteni înaintează jalbă împotriva altor negustori, „bogasierii prăvăliași” prin care reclamau că în loc să aducă marfă de cojocărie de la panaghiurile ² țării turcești, aceștia cumpără asemenea marfă chiar din oraș și o lucrează cu lucrători simbriași angajați în acest scop. Această marfă era de asemenea vîndută și prin târgurile din restul țării. Asemenea comportare și activitate a negustorilor bogasieri aducea mari pagube cojocarilor breslași ³.

Ancheta orînduită de domnie a fost făcută de paharnicul Ienache Lehliu, stolnicul Nicolae și medelnicerul Ioanis. În urma cercetărilor boierii amintiți întocmesc la 10 iulie 1785 o anafora în care propun să se stabilească ce cantități de cojocărie deținea iznaful bogasierilor, să se vîndă apoi această marfă direct cojocarilor sau pe piața locală în limitele unui soroc stabilit; după soroc urma să se interzică negustorilor bogasieri producerea de marfă cojocărească. În august același an domnia întărea propunerea celor trei boieri anchetatori ⁴.

c) Conflictele dintre meșteșugarii breslași și meșteșugarii nebreslași (liberi autohtoni și străini) aveau aceleași cauze ca și cele de mai sus. De exemplu în 1794: dintr-o anafora a epistatului Agiei, postelnicul Costache Gherase, aflăm că rufetul lumînărilor de seu reclamase pe Hristea, lumînărar de meserie din mahalaua Scaune, că a deschis atelier și face lumînări de seu „o sumă de oca” cîte 25 de bucăți la oca. Ancheta la fața locului a fost făcută de stegarul agiesc care constatînd veracitatea celor reclamate de breslași a pecetluit prăvălia și atelierul pîritului, potrivit obiceiului, și apoi l-a dus pe meșteșugarul Hristea la Agie. Aici acesta a fost anchetat din nou, de data aceasta de epistatul Agiei și apoi închis urmînd să i se confiște marfa și să fie pedepsit după porunca domnească pentru călcarea monopolului breslei lumînărilor de seu bucureșteni ⁵.

Un alt caz îl întîlnim în 1800 cu prilejul jalbei breslei zăbunurilor împotriva a doi negustori străini care sînt și meșteșugari, Marin Străinul și Asan Holteiul armeanul ⁶. Din anaforaua întocmită de boierii Radu Golesecu și Ion Cuteanu, la 27 ianuarie 1800 rezultă că cei doi pîriți deschiseseră în luna octombrie 1799 prăvălii de zăbunărie fără știrea starostelui breslei zăbunurilor. În urma anchetei boierii propun ca toată marfa de zăbunărie aflată în prăvălia celor doi negustori să fie vîndută într-un termen fixat (soroc) fie breslașilor zăbunari, fie altora, și pe viitor să li se interzică să mai exercite acest meșteșug ⁷.

Alteori însă judecarea conflictelor din această categorie se termină prin aplicarea pedepsei corporale împotriva inculpatului dovedit că a încălcat monopolul de producție al breslașilor. Ne referim la un document

¹ S. Prager, *op. cit.*, p. 52—53.

² Corect Panair trg, bazar (l. turcă).

³ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 447—449.

⁴ *Ibidem*, p. 448.

⁵ Arh. St. Buc., Mss 28, f. 67—67 v.

⁶ În sec. XVIII mulți din meșteșugari sînt în același timp și negustori, adică își desfac marfa pe piață în mod nemijlocit.

⁷ Arh. St. Buc., Mss 42, f. 220 v—221 v.

din 1795 din care rezultă că luminării de seu breslași bucureșteni reclamașeră pe un anume Ivan „ot Batiște” luminărar de seu nebreslaș, pentru că deschisese dugheană de luminărarie și vindea asemenea marfă și la un preț mai ridicat. Din anafora de întocmită de boierul anchetator rezultă că un zăpciu agest care a făcut perchezitie în dugheana pîrîtului aflate în magazie 25 de ocale de luminări și 30—40 de ocale de seu. În urma judecării, domnia poruncește ca Ivan „ot Batiște” să fie pedepsit cu două sute de bețe la tălpi iar marfa sa de luminări de seu să fie împărțită pe la închisori¹.

Meșterii breslași bucureșteni se ridicau și împotriva meșterilor nebreslași străini. Astfel în 1804 croitorii breslași înaintează o jalbă la domnie împotriva croitorilor sudiți pentru motiv că aceștia nu mai țineau seamă de ponturile hrisovului lor, și anume că le ia calfele „momindu-le”. De asemenea, se arată că aceștia nu erau impuși la dări ca și ei și că nu erau obligați să facă beilic la Curte. Din această cauză se arată în jalbă „mare chedir² ni se face pricina lor”. În concluzie, croitorii breslași bucureșteni cereau respectarea hrisovului lor prin recăpătarea calfelor aflate prin prăvăliile și atelierelor croitorilor sudiți pentru ca să se ajute cu calfele la beilic și la alte angarale³. Jalba a fost trimisă spre cercetare marelui agă al orașului cu mențiunea „să fie descoperit acela care nu se supune la rînduiala iznafului”. Drept urmare meșterii croitori sudiți au fost obligați să formeze o breaslă deosebită al cărui staroste să beneficieze de anumite privilegii și scutiri. Totodată se stabilea o seamă de obligații față de domnie care contribuiau la ușurarea obligațiilor croitorilor breslași bucureșteni⁴.

đ) Conflictele breslelor cu întreprinderile manufacturiere se referă mai ales la suprapunerea unor același operații din procesul producției de marfă. De exemplu breslașii boiangii luptau pentru desființarea atelierului de boianerie existent în manufactura de șaluri și ghermesuturi. Faptele s-au petrecut astfel: breasla boiangiilor din București deținea monopolul vopsirii stofelor și mătăsurilor și orice fel de obiecte de îmbrăcăminte din 1764, privilegiu reinnoit în 1781. Pînă la începutul sec. XIX „au fost boiangii nesupărați lucrîndu-și meșteșugul lor fără de a se amesteca alții”⁵. În 1803 a luat ființă la București o manufactură de șaluri și ghermesuturi cu cheltuiala vel vornicului obștilor Grigore Ghica. Printre privilegiile noii întreprinderi era și acela de a deschide o prăvălie de boianerie „ce este trebuincioasă fabricii”⁶. În acest chip meșterii breslași boiangii trebuiau să renunțe la monopolul vopsirii stofelor și mătăsurilor pentru că în această manufactură se vopseau diferitele obiecte produse. Drept răspuns breslașii boiangii au înaintat jalbă la domnie împotriva patronului manufacturii, susținînd că mîngheleau de boianerie a manufacturii pricinuia mari pagube veniturilor lor. Meșterii boiangii își inte-

¹ Arh. St. Buc., *Mss* 28, f. 153, v. — 154.

² Corect Cheder = supărare, necaz (l. turcă).

³ Arh. St. Buc., *Mss* 37, f. 37—37 v.

⁴ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. XI, p. 278—279.

⁵ *Ibidem*, p. 281.

⁶ *Ibidem*, vol. VIII, p. 660.

meiau reclamația pe vechimea mare pe care o aveau de cînd obținuseră prima dată acest monopol.

Din poruncă domnească ancheta a fost făcută de vel logofăt Isaac Ralet ca reprezentant al domniei și Ioniță biv vel tretii logofăt ca vechil din partea întreprinderii manufacturiere în cauză. După cercetarea hrisoavelor care conțineau privilegiile celor două părți în litigiu boierii anchetatori propun la 22 martie 1803 ca isnaful boiangiilor să oprească funcționarea menghenelei lor și în soroc de două luni să o scoată din țară urmînd ca meșterii boiangii să-și facă meșteșugul cu fier (să deie lustru cu hier) ca și pînă la înființarea cherhanalei în 1788, în timp ce manufactura de șaluri și ghermesuturi să fie obligată să nu se amestece în lucrul meșteșugului lor¹. Drept urmare domnia reînviește hrisovul isnafului boiangiilor în București la 28 august 1803² menționînd și prevederile poruncii domnești din 22 martie 1803. În plus față de vechile hrisoave se adaugă că monopolul boiangiilor va fi apărut și împotriva altor meșteșuguri, de exemplu bazmagii, abagii, ceaprazarii, ibrișingii, mătăsargii armeni cu condiția ca și boiangiile breslași să nu se amestece în meșteșugul altora³.

Din cele de mai sus rezultă că în sec. XVIII meșteșugurile bucureștene ajunseseră la o mai mare specializare și drept urmare au apărut noi meșteșuguri care lucrau independent. Totodată ele au contribuit la lărgirea pieții locale prin unificarea tîrgului de Sus cu tîrgul de Jos sub numele de tîrgul din Lăuntru. Majoritatea meșteșugurilor bucureștene au atins în această vreme o formă superioară de organizare depășind faza frățiilor și ajungînd la bresle propriu-zise. Modul de organizare al breslelor bucureștene în a doua jumătate a sec. XVIII, pe bază de hrisov domnesc, oglindește existența unei autonomii în conducerea administrativă și profesională. Atît ierarhia profesională cît și organizarea internă a breslei era foarte asemănătoare cu aceea din țările vecine și mai ales cu aceea din sudul Dunării.

Conducerea breslei, adunările ei, veniturile și cheltuielile breslașilor, funcțiile economice, sociale, politice și religioase au totuși particularități locale pe care nu le întîlnim în alte părți. Relativ la breslele lipsite de hrisov și deci de autonomie ele reprezintă totuși o formă mai avansată decît a frățiilor întîlnite pînă în sec. XVIII.

În a doua jumătate a secolului XVIII pe măsură ce s-a întărit regimul de breaslă, s-a adîncit diferențierea social-economică între breslași și au crescut contradicțiile din rîndul lor și întîlnim din ce în ce mai des forme de luptă ale ucenicilor și calfelor împotriva meșterilor și ale meșterilor săraci împotriva celor înstăriți.

O dată cu dezvoltarea producției de marfă și întărirea relațiilor de schimb se intensifică lupta breslașilor bucureșteni pentru apărarea monopolului producției de marfă împotriva altor meșteșugari, breslași liberi și străini împotriva întreprinderilor manufacturiere. Breslele aflate sub

¹ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. XI, p. 292.

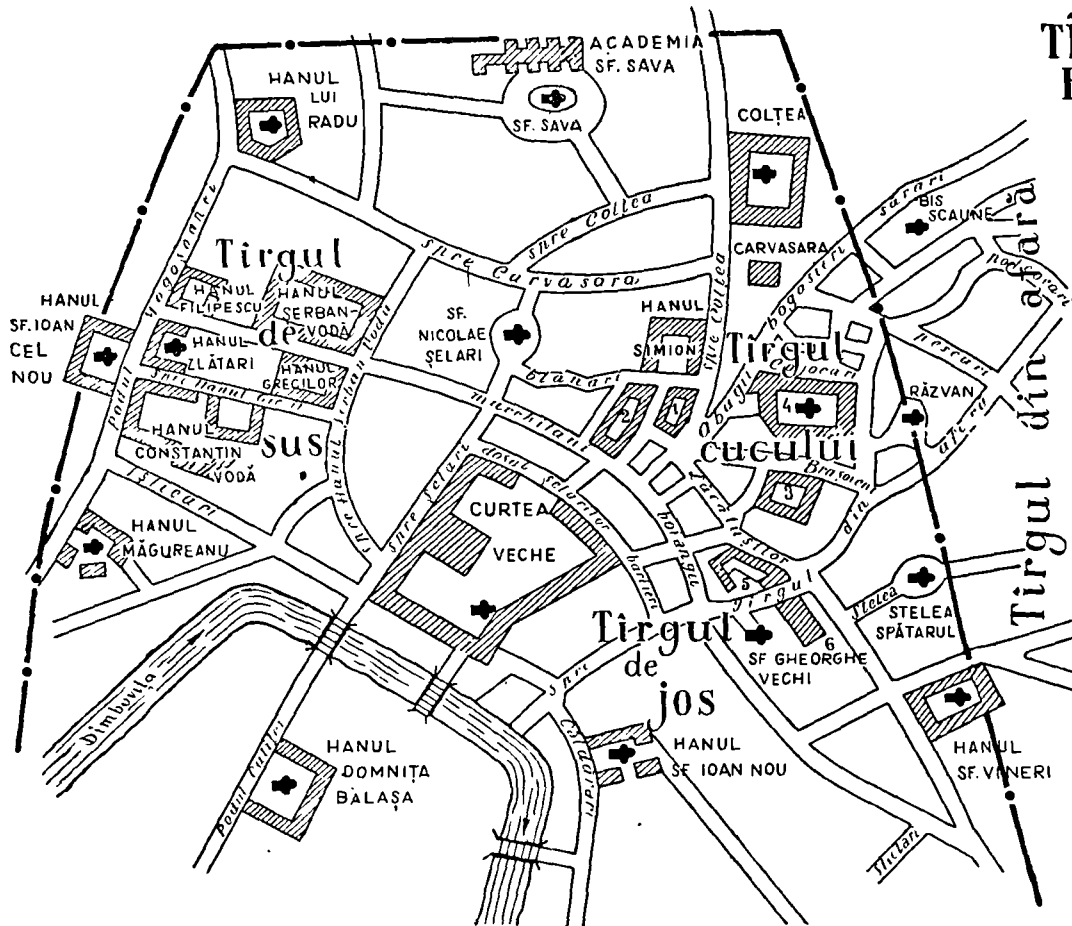
² *Ibidem*, p. 281—284.

³ *Ibidem*, p. 283.

TÎRGUL din LĂUNTRU BUCUREȘTEAN

în sec. XVIII

După G.D. Florescu

' LEGENDA

- 1 HANUL LUI ZAMFIR
- 2 HANUL CUTEI
- 3 HANUL FILARET
- 4 HANUL SF. GHEORGHE NOU
- 5 HANUL PAPAZOGLU
- 6 ȘCOALA SLAVONEASCĂ

— — — — — Limita tirgului din lăuntru

protecția domniei reușesc să-și apere privilegiile față de târgoveți cu excepția manufacturilor care beneficiază de privilegii mai mari decât breslele și cu care sînt nevoite să împartă dreptul monopolului de producție.

Frământările social-economice din rîndurile breslașilor bucureșteni care se accentuează la sfîrșitul sec. XVIII sînt caracterizate în procesul de dezvoltare al orașului București, în perioada de descompunere a feudalismului și apariției relațiilor capitaliste.

БУХАРЕСТСКИЕ ЦЕХОВЫЕ ОРГАНИЗАЦИИ В XVIII В.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

В XVIII в. бухарестские ремесла достигли высокого развития и специализации. Появились новые ремесла и вместе с ними новые улицы и предместья, что способствовало расширению местного бухарестского рынка. Следствием этого явилось объединение Верхнего базара с Нижним базаром под названием Внутреннего базара. Наблюдается непрерывный рост местного рынка.

Большая часть бухарестских ремесел перерастает рамки братств и организуется в цеха на основании княжеских грамот. Эти грамоты обеспечивали административную и профессиональную автономию цеховых ремесленников. В профессиональной иерархии так же, как и во внутренней организации бухарестских цехов, наблюдается большое сходство с организацией ремесленных цехов в соседних странах, особенно в южно-дунайских.

Во второй половине XVIII в. возникает сильная социально-экономическая дифференциация среди цеховых ремесленников и углубляются противоречия между ними. В результате чего имеет место борьба учеников и подмастерьев против мастеров и бедных мастеров против более имущих.

Для сохранения монополии кустарного производства цехи ведут упорную борьбу. На основании документов, находящихся в Государственном Архиве и Академии РНР, устанавливаются четыре категории конфликтов этого рода: 1) конфликты между различными ремесленными цехами; 2) конфликты между ремесленными и торговыми цехами; 3) конфликты цеховых ремесленников с свободными ремесленниками, местными и иностранными; 4) конфликты цехов с мануфактурными предприятиями.

LES CORPORATIONS BUCARESTOISES AU XVIIIe SIÈCLE

RÉSUMÉ

Au XVIIIe siècle les métiers bucarestois se développent et se spécialisent de plus en plus. De nouveaux métiers apparaissent, déterminant la naissance de nouvelles rues et de nouveaux faubourgs et contribuant ainsi à étendre le marché local. La « ville haute » et la « ville basse » se réunissent pour former la « ville intérieure », et le marché local continue de s'accroître.

La plupart des métiers de la ville dépassent la phase des confréries et se constituent en corporations, autorisées par une charte princière qui assure l'autonomie administrative et professionnelle de la corporation. La hiérarchie professionnelle et l'organisation intérieure des corporations bucarestoises présentent une grande similitude avec celles des pays voisins, du sud du Danube notamment.

La seconde moitié du XVIIIe siècle voit se produire une différenciation sociale et économique marquée parmi les membres des corporations. Par suite de l'aggravation des contradictions entre eux, on voit prendre forme la lutte des compagnons et des apprentis contre les maîtres-artisans, et celle des maîtres pauvres contre les plus riches.

Les corporations luttent vigoureusement pour sauvegarder le monopole de la production artisanale. Les documents conservés aux Archives de l'Etat, à Bucarest, et à l'Académie de la R.P.R. permettent de classer ces différents conflits en quatre catégories distinctes : 1° conflits entre différentes corporations d'artisans ; 2° conflits entre corporations d'artisans et corporations de marchands ; 3° conflits mettant aux prises les artisans affiliés aux corporations et les artisans indépendants autochtones ou étrangers ; 4° conflits entre corporations et entreprises manufacturières.

NOI DOCUMENTE PRIVIND RELAȚIILE ROMÎNO-POLONE
ÎN PERIOADA 1589—1622

DE

IRENA SULKOWSKA (Varşovia)

În *Archiwum Główne Akt Dawnych* (Arhivele centrale de acte vechi) din Varşovia se păstrează, între noile achiziții, câteva documente referitoare la unele aspecte ale relațiilor romîno-polone de la sfîrșitul secolului XVI și începutul secolului XVII. Este vorba de un număr de șase scrisori în limba polonă, provenind una de la Petre Șchiopul, alta fără semnătură și adresă, dar pe care o atribuim lui I. Zamoyski, cancelarul și marele hatman al Poloniei, trei de la Ieremia Movilă și una de la Ștefan Tomșa.

În ceea ce privește conținutul lor, scrisoarea lui Petru Șchiopul din 27 august 1589 aduce elemente noi în legătură cu activitatea lui de mediator între poloni, turci și tătari, pentru a nu se trece la război, al cărui teatru ar fi fost Moldova.

Pentru a nu fi bănuț de turci de trădare, domnul a căutat să evite orice discuții inutile cu polonii, dacă acestea nu duceau la tratative directe cu turcii.

Scrisoarea lui I. Zamoyski către un logofăt, pe care îl identificăm în persoana lui Luca Stroici, are o importanță deosebită prin faptul că în ea se pomeneste de cronica Moldovei, pe care Stroici o promisese cancelarului polon și pe care acesta i-o cerea în octombrie 1597. Faptul constituie o dovadă în plus de existența și circulația unei cronici oficiale a țării în acel timp și care va forma izvodul intern pentru cronica lui Gr. Ureche¹.

În scrisorile lui Ieremia Movilă din 11 și 22 iulie 1601 se cere ajutor comandantului Cameniței pentru reinstalarea și susținerea lui Simion

¹ Parte din scrisoarea lui Zamoyski, și anume cea mai importantă, privitoare la cererea cronice, a fost publicată de I. Macurek, *Slovane v pojeti starsich rumunskych kronikării* (Slavii în operele vechilor cronicari romîni), în *Sborník*, I, Bidla, Praga, 1928, p. 124, nota 5. Ea a fost reprodusă, în traducere romînească, de P. P. Panaitescu, *Cronica moldo-polonă în Revista istorică romînă*, I, 1931, p. 120. Am găsit necesar totuși să publicăm textul în întregime.

Movilă în Țara Românească, iar în cea din 8 august același an i se anunță înfringerea și refugierea lui Sigismund Báthory în Moldova, precum și reapariția lui Mihai Viteazul, ca o nouă amenințare pentru movilești și poloni.

În sfârșit, în scrisoarea lui Ștefan Tomșa din 28 noiembrie 1622 se cheamă negustorii din orașul și voievodatul Kiev să vină cu mărfuri în Moldova, unde securitatea comerțului le era asigurată după pacea de la Hotin.

Documentele aduc o contribuție nouă la cunoașterea relațiilor economice, politice și culturale dintre români și poloni din perioada de mai sus. Ca valoare, ele se situează la un nivel egal cu documentele publicate pînă acum la noi în colecția Hurmuzaki și în alte lucrări mai recente. Le publicăm aici sub numele Irenei Sulkowska de la Arhivele centrale de acte vechi din Varșovia, care le-a pregătit pentru tipar, cu dorința de a fi publicate în revista noastră. Interpretarea textului polon aparține tov. I. Corfus.

Țuțora, 27 august 1589

Pètru Șchiopul către Pavel Uchanski, sol polon la Poartă

S-a reținut curierul la Hotin și nu-i va permite intrarea în țară decât numai pentru a trece la turci. Solului îi permite însă liberă trecere spre Siliștra și Constantinopol, promițîndu-i ajutor în tratativele cu turcii.

Piotr z łaski bożej hospodar wołoski, pan a dziedzic prawy ziemie mołdawskiej.

Życzliwości naszej łaskawe zalecanie wielmożny panie pośle przyjacielu łaskawy. Isz w tych trwogach i niebezpiecznych czasiech ziemia nasza zaparta jest, cośmy dla tego uczynili, abyśmy podejrzenia i wszelkiego domniemania u Turków uszli, a parkałabowie nasi chocimscy słuę WM zatrzymali a listy WM do nas odesłali, aby to WM nie obraziko ani u WM w podziwieniu było WM naprzód żądamy. Zrozumieliśmy z listu WM, że WM od króla Jego M-sci pana swego posłem wielkim byę raczysz do najjaśniejszego cesarza tureckiego, żądając nas, abyśmy słuę WM wolne przeście dali przez ziemię naszą do Beglerbega, skąd dalej do Czarygroda od WM mu droga jest zadana. Skorośmy list WM przeczy[ta]li, pisaliśmy zarazem do słuę WM jeśli by do Beglerbega a z tamtąd do Czarygroda skonicznie jechać chciał, żeby do nas przyjechał obiecując mu na żądanie WM we wszem łaskę i staranie nasze, a jeśli by jedno z nami się widzieć chciał, żeby raczej nazad jechał, gdyby tym nas jedno do kłopotu przywieść mógł u Turków. A jeśli WM samego Bog wszechmogący w dobrym zdrowiu do nas przywieść, w czym królowi Jego M. i koroni polski u Beglerbega i u porty cesarski słuę będziemy mogli z chęcią to rad uchynić chcemy. I nie wadziłoby było, byś (f. 1 v.) WM

rychlej był przyjechał. Wszakże mamy nadzieję w Bodże, że za szczęśliwym przyjechaniem WM te trwogi się uskromią. Wolne przeście WM jako posłowi zacnemu przez ziemię naszą dozwolamy i przyjacielskie słuszby i chęcie naszy po wtórze WM ofiarujemy, zalecamy się za tym dobrej przyjaźni WM.

Dan z Czoczori, dnia 27 Augusti, roku Pańskiego 1589.

Wielmożności Waszej przyjaciel życzliwy

Idem qui supra

Ex commissione propria
sua Illuss. Cels.

Wielmożnemu panu panu Pawłowi Uchańkiemu¹ staroście drohobyckiemu i posłowi Jego K.M. do najjaśniejszego cesarza tureckiego panu przyjacielowi łaskawemu.

Petru din mila lui dumnezeu domn și moștenitor legitim al țării Moldovei.

Încredințăm grațios de bunăvoința noastră pe puternicul domn sol și prieten al nostru milostiv. Pentru că țara noastră se află în aceste spaime și vremuri primejdioase, de aceea am făcut ceea ce am făcut ca să scăpăm de bănuieți și de orice presupuneri neîntemeiate la turci, iar pîrcălabii noștri de Hotin au reținut pe sluga d-tale și scrisorile d-tale le-au trimis la noi. Te rugăm deci mai întii pe d-ta ca aceasta să nu te jignească, nici să te mire. Am înțeles din scrisoarea d-tale că d-ta binevoiești să fii sol mare din partea m.s. regelui, stăpînul d-tale, la m.s. împăratul turcesc, cerîndu-ne să dăm liberă trecere slugii d-tale prin țara noastră la beglerbeg², de unde i s-a poruncit de d-ta să meargă mai departe spre Țarigrad. Indată ce am citit scrisoarea d-tale, am scris tot atunci slugii d-tale ca, dacă ar voi să meargă la beglerbeg, iar de acolo neapărat la Țarigrad, să vină la noi, făgăduindu-i, la cererea d-tale, mila și grija noastră în toate, iar dacă ar voi să se vadă numai cu noi, să se întoarcă mai bine înapoi, pentru că prin aceasta ar putea să ne pună numai în încercătură la turci. Iar dacă atotputernicul dumnezeu te va aduce pe d-ta în persoană la noi în bună sănătate, atunci vom putea sluji m.s. regelui și Coroanei polone la beglerbeg și la Poarta împărătească, aceasta dorim să facem cu plăcere. Și n-ar fi rău ca d-ta să vii mai grabnic. Totuși, avem nădejde în dumnezeu că o dată cu sosirea fericită a d-tale, aceste spaime se vor potoli. Îți îngăduim d-tale, ca unui sol însemnat, libera trecere prin

¹ Paweł Uchański wojewoda belski, starosta gnieźniński, drohobycki, w 1580 jeździł w poselstwie do papieża Grzegorza XIII, następnie do cesarza Maksymiliana, trzeci raz do porty ottomańskiej. Podczas tego ostatniego poselstwa zmarł w Konstantynopolu w 1590 r. w wieku 42 lat (Niesiecki, *Herbarz Polski*, t. IX, s. 191–192).

² Beglerbegul de Silistra, comandantul suprem al trupelor turcești de la Dunăre.

țara noastră și îți oferim din nou bunăvoința și slujbele noastre prietenești și cu aceasta ne încredințăm bunei prietenii a d-tale.

S-a dat din Țuțora, în ziua de 27 august, anul domnului 1589.

Al d-tale prieten binevoitor

Idem qui supra

*Ex commissime propria sua
illus. Cels.*

[Adresa] : Domniei sale domnului Pavel Uchánski¹, staroste de Drobrobycz, sol al m.s. regelui la m.s. împăratul turcesc, domnului prieten al nostru milostiv.

(Archivum Główne Akt Dawnych w Warszawie, achiziția nr. 295, h'rtie 210 × 330 mm, 2 foi, pe verso adresa și pecetea (diametrul 35 mm) timbrată. În capul textului însemnare cu mfa din sec. XVII „1589. 27 Aug”).

Zamośe, octombrie 1597

[I. Zamoyski către Luca Stroici]

Cere să-i trimiță știri în legătură cu întoarcerea hanului tătarilor din Ungaria și cu solul polon trimis la turci, precum și alte noutăți din Turcia; de asemenea cere să-i trimiță cronica Moldovei.

Milosciwy Panie Logofecie.

Zaleciwszy zyczliwe służby swe łasce Waszej Miłości etc. Dziekuje Waszej Miłości ześ mię Wasza Miłość raczył nawiedzić pisaniem swem. Proszę Waszą Miłość co by tam za ponowy były o powrocie cara Tatarskiego y o Jego Mości panu Halickiem pośle Jego Krolewskiej Miłości y takzie co nowego z Turek, abyś mi Wasza Miłość raczył oznaimiać.

Prosze takze Wasza Miłość pilnie o kronike woloską, któraś mi Wasza Miłość raczył obiecać. Łasce się Waszej Miłości zalecam. Z Zamościa dnia... Octobra 1597.

Milostive domnule logofăt.

Recomandind slujbele mele binevoitoare grației d-tale etc., îți mulțumesc că ai binevoit să mă cinstești cu scrisoarea d-tale. Te rog să binevoiești a-mi face cunoscut ce noutăți ar fi acolo despre întoarcerea hanului tătarilor și despre dumnealui domnul Halicki, solul m.s. regelui, precum și ce-i nou din Turcia. De asemenea te rog stăruitor să-mi trimiți cronica Moldovei, pe care ai binevoit să mi-o promiți. Mă încredințez grației d-tale. Din Zamośe, în ziua de [loc gol] octombrie, 1597.

(Archiwum Zamoyskich, Țără cotă)

¹ Pavel Uchánski, voievod de Belz, staroste de Gnieźno și Drohobycz, a plecat în anul 1580 în solie la papa Grigorie al XIII-lea, apoi la împăratul Maximilian și a treia oară la Poarta otomană. În timpul acestei ultime solii a murit la Constantinopol în anul 1590, în vîrstă de 42 de ani (Niesiecki, *Herbarz Polski*, IX, p. 191–192).

Iași, 11 iulie 1601

Ieremia Movilă către I. Potocki, staroste al Cameniței.

Ii cere ajutor pentru reinstalarea lui Simion Movilă în Țara Românească, căruia-i sînt gata să-i ajute tătarii și turcii.

M-ciwy panie starosto kamieniecki.

Zalecam pilnie służby moje w łaskę WM mego m-go pana i przyjaciela etc.

Dałem już znać WM memu m-mu panu o pogromieniu pana wojewody multańskiego prosząc abyś WM mój m-ciwy pan i przyjaciela radą i prętkim ratunku danie zabieżeć temu raczył. W tejże sprawie i teraz piszę i posyłam do WM mego m-go pana i przyjaciela urodzonego pana Bazylego Czolhanskiego prosząc pilnie, abyś WM mój m-ciwy pan wiadomość prętką dać raczył, bo jusz Tatarowie na pomoc panu wojewodzie multańskiemu przybyli i są u Pokucia, a czekać długo nie chcą i nie mogą. Basza tyz, który jest z wojskiem w Ruszczuku, posłał do mnie, że tyz są jusz pogotowiu dając znać i abyśmy niemieszkanie pana wojewode multańskiego brata naszego posłali albo sami żebyśmy się ruszyli, pisał do mnie, bo Multanie ślali tam prosząc o inszego pana. A tak pilnie i powtóre WM naszego m-go pana prosimy o prętką wiadomość i naukę, gdysz nie chciałbym nic czynić w tej sprawie bez rady i nauki WM-ci, jedno że ta sprawa zabawy i zwłoki nie potrzebuje, jakosz i ja ruszyć się niemieszkanie muszę, bo wojska te żadną miarą, które są tatarskie i tureckie, czekać nie będą. Zalecam przytym powtóre służby moje w łaskę WM mego m-go pana. Datum w Jasich, die XI Julii, anno M^oDC^oI^o.

WM zawsze życzliwy przyjaciel

Hieremii Mohiła z łaski Bożej wojewoda
i gospodar ziemie moldawskiej etc.
[podpis]

Jego M-ci panu Janowi Potockiemu z Potoka¹ generalowi podolskiemu, kamienieckiemu, latyczowskiemu etc staroście, pisarzowi polnemu koronnemu naszemu m-mu panu i przyjacielowi należy.

Milostive domnule staroste al Cameniței.

Recomand stăruitor slujbele mele grației d-tale, domnul și prietenul meu milostiv etc.

Ți-am mai dat de știre, domnul meu milostiv, despre înfringerea domnului voievod al Munteniei², rugînd ca d-ta, domnul și prietenul meu milostiv, să binevoiești să îndrepti lucrurile prin sfat și prin dare de ajutor grabnic. În aceeași privință scriu și acum și trimit la d-ta, domnul

¹ Jan Potocki, ur. 1555 r., pisarz polny koronny i wojewoda braclawski, generał ziem podolskich, starosta latyczowski, zmarł w 1611 r. w obozie pod Smoleńskiem (L. Romanowski, *Rodowód Potockich*, W-wa, 1882).

² Simion Movilă.

și prietenul meu milostiv, pe nobilul domn Vasile Czolhański, rugînd cu stăruință ca d-ta, domnul meu milostiv, să binevoiești a-mi da știre grabnică, pentru că tătarii au și sosit în ajutorul domnului voievod al Munteniei și se află în Pocuția¹ și nu vroiesc și nu pot să aștept mult. La fel și pașa, care se află cu oastea în Rusciuk, a trimis la mine, că și ei se află acum gata, dîndu-mi de știre ca să trimitem fără întîrziere pe domnul voievod al Munteniei, fratele nostru, sau ca noi înșine să pornim, mi-a scris mie, pentru că muntenii au trimis acolo, cerînd alt domn. De aceea te rugăm din nou și stăruitor pe d-ta, domnul nostru milostiv, să ne dai știre și învățătură grabnică, căci n-aș vrea să fac nimic în această treabă fără sfatul și învățătura d-tale, numai că în această treabă nu trebuie să se producă zăbavă și întîrziere; deoarece și eu trebuie să pornesc neîntîrziat, pentru că aceste oști tătărăști și turcești nu vor aștepta de loc. Cu aceasta, recomand din nou slujbele mele grației d-tale, domnul meu milostiv. S-a dat în Iași, în ziua de 11 iulie, anul domnului 1601.

Al d-tale prieten totdeauna binevoitor
 Ieremia Movilă din mila lui dumnezeu voievod
 și domn al țării Moldovei etc.
 [semnătura]

[Adresa]: Domniei sale domnului Ioan Potocki de Potok², general al Podoliei, staroste de Camenița, Latyczów etc., secretar de cîmp al Coroanei, domnului și prietenului nostru milostiv se cuvine.

Archiwum Główne Akt Dawnych, Varșovia, achiziția nr. 295. Hirtie 200 × 306 mm, textul pe 1,5 foi. Pe verso adresa și un rest din pecetea inelară timbrată. (În capul textului, însemnare de mîna din secolul XVII „1601, 11 iulie”).

Iași, 22 iulie 1601

Ieremia Movilă către I. Potocki, starostele Cameniței.

Îi cere ajutor pentru susținerea lui Simion Movilă în Țara Românească.

M-ciwy panie starosto kamieniecki.

Przyjacielskie życzliwe służby nasze zalecamy pilnie w łaskę WM naszego m-go pana i przyjaciela etc.

To, co nam pan Goreczki od WM naszego m-go pana i przyjaciela przyniósł, zrozumieliśmy dobrze; pilnie dziękujemy WM naszemu m-mu panu za tę chęć, którą nam WM ofiarować raczysz, nie w tym nie wątpię, iż WM jako nam tak i panu wojewodzie multańskiemu w tym przypadku przyjacielem się pokazać być nie zaniechasz i prętką pomoc w tej potrzebie dać będziesz raczył, o co pilnie WM naszego m-go pana i przyjaciela pro-

¹ Citește: Bugeac.

² Ioan Potocki, născut în anul 1555, secretar de cîmp al Coroanei și voievod de Braclaw, general al Podoliei, staroste de Latyczów, a murit în anul 1611 în tabăra de lângă Smolensk (L. Romanowski, *Rodowód Potockich*, Varșovia, 1882).

simy. W której sprawie wysyłamy tam zaraz do WM pana Broniowskiego rotmistrza naszego z panem Weweryczą dwornikiem, przez których i res-pons dostateczny na wszystko i to, co należeć będzie do tej sprawy, onym zleciwszy WM oznajmiemy. Zalecamy przy tym powtore służby nasze życziwe w łaskę WM naszego m-go pana i przyjaciela. Datum w Jasich, die XXII Julii, anno Domini M^oDC^oI^o.

WM cale życzliwy przyjaciel służyć gotów
Hieremii Mohiła z łaski Bożej wojewoda
i gospodar ziemie mołdawskiej etc.

[podpis]

Jego M-ci panu Janowi Potockiemu z Potoka generałowi podolskiemu, kamienickiemu, latyczowskiemu staroście, pisarzowi polnemu koronnemu etc naszemu m-mu panu i przyjacielowi należy.

Milostive domnule staroste al Cameniței.

Recomandăm stăruitor slujbele noastre prietenești și binevoitoare grației d-tale, domnul și prietenul nostru milostiv etc.

Ceea ce ne-a adus domnul Gorecki din partea d-tale, domnul și prietenul nostru milostiv, am înțeles-o bine. Mulțumim mult d-tale, domnul nostru milostiv, pentru această bunăvoință pe care d-ta găsești de cuvîntă să mi-o arăți, neîndoindu-mă de loc că d-ta te vei arăta în această întîmplare prieten atît nouă cît și domnului voievod al Munteniei¹ și nu vei renunța să binevoiești a ne da în această luptă ajutor grabnic, pentru care te rugăm cu stăruință pe d-ta, domnul și prietenul nostru milostiv. În care treabă trimitem îndată la d-ta pe domnul Broniowski, rotmistrul nostru, cu domnul Veveriță dvornicul, prin care și răspuns îndestulător pentru toate și ceea ce va fi nevoie pentru această treabă, dîndu-le în seama lor, le aducem la cunoștința d-tale. Cu aceasta, recomandăm din nou slujbele noastre binevoitoare grației d-tale, domnul și prietenul nostru milostiv. S-a dat în Iași, în ziua de 22 iulie, anul domnului 1601.

Al d-tale prieten cu totul binevoitor gata de slujbă.

Teremia Movilă din mila lui dumnezeu
voievod și domn al țării Moldovei etc.

[semnătura]

[Adresa]: Domniei sale domnului Ioan Potocki de Potok, general al Podoliei, staroste de Camenița și Latyczów, secretar de cîmp al Coroanei etc., domnului și prietenului nostru milostiv se cuvine.

(Archiwum Główne Akt Dawnych, Varșovia, achiziția nr. 295. Hirtie 200 × 314 mm, text 1,5 foi. La începutul textului însemnarea de mînă din sec. XVII: „1601, 22 iulie”. Pe verso adresa și pecetea inelară timbrată, cu diametrul 17 mm).

¹ Simion Movilă.

Iași, 8 august 1601

Ieremia Movilă către I. Potocki staroste al Cameniței.

Îi anunță înfrângerea lui Sigismund Báthory de către trupele imperiale în colaborare cu Mihai Viteazul și refugiarea lui în Moldova, manifestându-și teama de urmările posibile ale noii situații.

M-ciwy panie starosto kamieniecki.

Zalecăm pilnie przyjacielskie służby nasze w łaskę WM naszego m-go pana etc.

Oznajmujemy WM naszemu m-mu panu i przyjacielowi, isz Jego M. pan wojewoda siedmigrocki Zygmunt Batory miał potrzebę z wojskiem niemieckim, w którym był Michał dnia 3 Augusta i pogromion jest od wojska niemieckiego prze zdradę samych Węgrów. Sam pan wojewoda siedmigroccki uszeł przez góry tu do granic wołoskich, przy którym co przedniejszy panowie zostali i są z nim. Nowina ta niebarzo pocieszna jest, za którą Pan Bóg to wie, czego się potym spodziewać trzeba, WM nasz m-ciwy pan i przyjaciel jako baczny rozumieć łatwo możesz. Niebezpieczeństwo to rady prętkiej i w czas zabiżenia rzeczom potrzebuje. Dalej co za wiadomość weźmiemy, oznajmić WM nie zaniechamy. Zalecăm przy tym powtore przyjacielskie służby nasze w łaskę WM naszego m-go pana i przyjaciela. Datum w Jasich, die VIII Augusti, anno Domini M^oDC^oF^o.

WM uprezejmie życzliwy przyjaciel
Hieremii Mohiła z łaski Bożej wojewoda
i gospodar ziem mołdawskich etc.
[podpis]

Jego M-ci panu Janowi Potockiemu z Potoka generalowi podolskiemu, kamienieckiemu, latyczowskiemu etc staroście, pisarzowi polnemu koronnemu, naszemu m-mu panu i przyjacieliwi należy.

Milostive domnule staroste al Cameniței.

Recomandăm cu stăruință slujbele noastre prietenești grației d-tale, domnul nostru milostiv etc.

Aducem la cunoștiința d-tale, domnul și prietenul nostru milostiv, că dumnealui domnul voievod al Transilvaniei, Sigismund Báthory, a dat lupta cu oastea nemțească, în care se afla Mihai, în ziua de 3 august și a fost înfrânt de oastea nemțească prin trădarea ungarilor înșiși. Domnul voievod al Transilvaniei însuși a trecut peste munți aici la granițele Moldovei cu care au rămas cîțiva domni mai de frunte și sînt cu dînsul. Această noutate este puțin îmbucurătoare, după care domnul dumncezu știe la ce trebuie să ne așteptăm, după cum d-ta, domnul și prietenul nostru milostiv, ca un om prevăzător, poți ușor înțelege. Pentru această primejdie trebuie sfat grabnic și o prevenire la timp a lucrurilor. Mai departe ce știre vom primi, nu vom omite s-o aducem la cunoștiința d-tale. Cu aceasta,

recomandăm din nou slujbele noastre prietenesti grației d-tale, domnul și prietenul nostru milostiv. S-a dat în Iași, în ziua de 8 august, anul domnului 1601.

Al d-tale prieten binevoitor
Ieremia Movilă
din mila lui dumnezeu voievod
și domn al țării Moldovei etc.
[semnătura]

[Adresa]: Domniei sale domnului Ioan Potocki de Potok, general al Podoliei, staroste de Camenița, Latyczów etc., secretar de câmp al Coroanei, domnului și prietenului nostru milostiv se cuvine.

(Archiwum Główne Akt Dawnych, Varșovia, achiziția nr. 295. Hirtle 200 × 312 mm; foi 1,5, în colțul de sus din stînga deasupra textului, însemnare de mînă din sec. XVII: „1601, 8 aug.” Pe verso adresa și pecetea inelară timbrată cu diametrul de 17 mm precum și însemnarea de mînă din sec. XVII: „Ieremia Mohila”).

Iași, 24 octombrie 1622

Ștefan Tomșa către St. Chmielecki, voievod de Kiev.

Îi cere să dea de știre negustorilor că îi cheamă să vină cu mărfuri în Moldova, unde, după încheierea păcii, s-a restabilit siguranța pentru comerț.

M-sciwy panie Chmielecki.

Tak mniemam, że WM memu m-ci panu nie jest tajny pokój zastanowiony pod Choczyniem, którego teraz z łaski Bożej Jego M-ość pan poseł wielki do Jego Cesarskiej M-sci potwierdzić jechał i on doskonale postanowić. Także i ludzi swawolnych, którzy przeszkodą byli do przejechania ludziom wszelakiego stanu jusz za łaską Bożą nadpłoniło się ich, że teraz jusz nie tak szkodzą jako pirwi, gdyżem tego kazał purkałabom na granicy mieszkającym przestrzegać, aby się jusz więcej ta swawola nie mnożyła. Proszę tedy WM mego m-sci pana racz WM mój m-sci pan z łaski swej rozkazać oznajmić ludziom kupieckim, aby bezpiecznie szli z kupiami swemi do ziemie mojej nie obawiając się żadnego niebezpieczeństwa, tę łaskę uznaną w tej mierze WM memu m-sci panu wzajemnym sposobem zadziaływać winien zostawam, do której się jako najpilniej oddawam. Z Jas, 24 8-bris, anno 1622.

WM mego m-sci pana życzliwy przyjaciel i sądiad.

Stephan Tomsza z Bożej łaski wojewoda i hospodar ziemie mołdawskiej.

[podpis alfabetem słowiańskim]

Jego M-ci panu Stephanowi Chmieleckiemu¹ memu m-ci panu i przyjacielowi.

¹ Ștefan Chmielecki (zm. 1630 r.), sluziul Homonayowi w jego walkach o tron siedmiogrodzki z Bethlenem (1616). Był w sluzbie woj. kijowskiego Tomasza Zamoyskiego od 1616 r., strzegł dóbr Zamoyskich i Ostrogskich od napadów tatarskich. Podkomendny Konięcpolskiego, następnie regimientarz wojsk ukraińnych. W 1629 r. mianowany wojewodą kijowskim (*Polski Słownik Biograficzny*, III, 318–320).

Milostive domnule Chmielecki ¹.

Așa cred, că d-tale, domnul meu milostiv, nu-ți este necunoscută pacea încheiată la Hotin, pe care acum din mila lui dumnezeu dumnealui domnul sol mare a mers la m.s. împăratul s-o întărească și s-o consolideze foarte bine. De asemenea, și oamenii răufăcători care au fost o piedică pentru trecerea oamenilor de orice stare, au fost nimiciviți cu mila lui dumnezeu, astfel că acum nu mai dăunează ca mai înainte, pentrucă am poruncit pîrcălabilor care stau la graniță să fie de pază ca această dezordine să nu se mai înmulțească. De aceea te rog pe d-ta, domnul meu milostiv, să binevoiești d-ta, domnul meu milostiv, din grația d-tale să poruncești să se dea de știre negustorilor ca să vină în siguranță cu mărfurile lor în țara mea, netemîndu-se de nici o primejdie. De această grație, recunoscută în această treabă, domnul meu milostiv, îți rămîn îndatorat să mă achit la rîndu-mi, încredințîndu-mă ei cît mai stăruitor. Din Iași, 24 octombrie anul 1622.

Al d-tale, domnul meu milostiv, prieten și vecin binevoitor

Ștefan Tomșa din mila lui dumnezeu voievod și
domn al țării Moldovei
[semnătura în chirilică]

[Adresa]: Domniei sale domnului Ștefan Chmielecki, domnului și prietenului meu milostiv.

(Arhivum Głowne Akt Dawnych, Varșovia, achiziția nr. 295. Hîrtie 200 × 300 mm, 2 foi, pe verso adresa și pecetea cu diametrul de 45 mm, timbrată).

¹ Ștefan Chmielecki (mort în 1630) a servit lui Homonyai, în luptele acestuia cu Bethlen pentru tronul Transilvaniei (1616). A fost în slujba voievodului de Kiev, Toma Zamoyski, începînd cu anul 1616; a apărut bunurile familiilor Zamoyski și Ostrogski de năvălirile tătarilor. Subaltern al lui Komieckolski, apoi locțiitor de comandant al trupelor ucrainene, în anul 1629 a fost numit voievod al Kievului (*Polski Słownik Biograficzny*, III, p. 368–320).

DIN CONTRIBUȚIA MARINARILOR ROMÎNI LA ZDROBIREA FASCISMULUI GERMAN

DE

Căpitan-locotenent ION HUZA

Singurul partid care a dezvăluit masele scopul războiului fascist și caracterul reacționar, antinațional al dictaturii antonesciene a fost P.C.R. El a organizat și condus luptele forțelor patriotice pentru răsturnarea dictaturii militaro-fasciste, pentru ieșirea din războiul antisovietic și izgonirea fasciștilor de pe teritoriul patriei noastre. Din adîncă ilegalitate partidul marxist-leninist al clasei muncitoare și-a menținut și lărgit legăturile cu masele, mobilizînd pături largi ale poporului la lupta antifascistă.

Munca desfășurată de P.C.R. în rîndurile armatei a făcut ca numărul soldaților care urau politica lui Hitler și Antonescu să crească zi de zi. După victoriile hotărîtoare obținute de Armata Sovietică la Moscova, Stalingrad, Kursk, manifestările potrivnice politicii fasciste dusă de guvernul lui Antonescu aveau caracter de masă atît pe front cît și în spatele frontului. În anul 1944 ia dezvoltare lupta de partizani. Grupe și detașamente de partizani acționau în munții Vrancei, în Oltenia, Delta Dunării¹ etc. Spiritul patriotic, antihitlerist creștea continuu ca urmare a activității P.C.R. care ducea cu masele de militari o muncă continuă de lămurire asupra caracterului dezastruos pentru România a războiului antisovietic.

Manifestul lansat de P.C.R. la 1 Mai 1944 „Către poporul român”, are larg răsunset și în rîndul masei de soldați și ofițeri patrioți cărora li se adresa :

„Soldați, subofițeri, ofițeri și generali” !

„Refuzați să mai luptați și să muriți pentru criminalii lui Hitler și Antonescu” !

„Cei de pe front treceți cu tot armamentul și echipamentul de partea Armatei Roșii, care vă va ajuta să luptați pentru dezrobirea Patriei noastre” !

¹ *Contribuția Romniei la războiul antihitlerist*, Ed. M. F. A., Buc., 1958, p. 22.

Cei din spatele frontului erau chemați să refuze plecarea pe front și să formeze grupe de partizani, care trebuiau să dezarmeze și să nimească pe cotropitorii hitleriști¹.

În august 1944 P.C.R. lansează manifestul: „La luptă cu hotărîre pentru salvarea patriei”! unde se adresează direct militarilor:

„Salvați avutul și hrana poporului de jefuitoarii nemți”. „Întoarceți armele contra nemților și trădătorilor din slujba lor”! „Alăturați-vă Armatei Roșii eliberatoare și luptați împreună cu ea pentru curățirea României de nemți pentru pacea și libertatea României”!²

Un răsunset deosebit de puternic îl avea cuvîntul Partidului printre „gradele de jos” care reprezentau masa de soldați și marinari care sufereau cumplit de pe urma nedreptăților, bătăilor și asupririlor ce domneau în armata și flota romînă, ca și printre ofițerii cinstiți pe care îi interesa soarta poporului și patriei lor. În această masă foarte mulți soldați și marinari, proveniți din rîndurile oamenilor muncii aduceau ideile revoluționare, starea de spirit din uzinele și fabricile unde lucraseră înainte de a fi încorporați.

Guvernul lui Antonescu a cerut hitleriștilor ajutor pentru lichidarea spiritului de revoltă din rîndul maselor și al armatei. Comandamentul hitlerist i-a satisfăcut cererea instalînd numeroase comandamente, trupe de poliție S.S., formațiuni de serviciu, trupe de marină etc. „Toate aceste trupe păzeau centrele industriale și zonele petrolifere, apărau punctele importante aflate pe litoralul maritim și de-a lungul Dunării”³.

Dar nimic nu mai putea stăvili creșterea nemulțumirilor și atitudinea antihitleristă a maselor. Numărul ostașilor care fugeau de pe front creștea vertiginos, iar refuzul soldaților de a lupta împotriva Uniunii Sovietice era tot mai frecvent. Chiar Antonescu este silit să recunoască nesupunerea armatei la ordinele lui de a continua războiul alături de Germania hitleristă. Acest lucru îl declară chiar el în ultimul Consiliu de Miniștri: „că s-a gîndit să dea un vot de blam „armatei” pentru că refuză să lupte contra rușilor”⁴.

„Este un prilej de îndreptățită mîndrie patriotică — arăta tov. Chivu Stoica la a 14-a aniversare a eliberării patriei noastre — pentru poporul nostru faptul că întreaga armată romînă, împotriva voinței regelui și a partidelor burghezo-moșierești, răspunzînd chemării forțelor patriotice conduse de P.C.R., a întors armele împotriva Germaniei hitleriste, dușmanul independenței noastre naționale și a civilizației umane. Astfel se năște armata populară care s-a ridicat la luptă pentru adevăratele interese naționale, pentru cauza poporului”⁵.

Conform planului operativ întocmit de Comitetul Militar, la indicațiile și sub îndrumarea P.C.R., forțele armate romîne în cadrul

¹ *Documente din istoria P.C.R.*, ed. a II-a, E.S.P.L.P., 1953, p. 379.

² *Ibidem*, p. 387.

³ *Contribuția României la războiul antihitlerist*, Ed. M.F.A., Buc., 1958, p. 9.

⁴ *Scînteia* din 15 mai 1946.

⁵ *Ibidem*, 23 August 1958.

insurecției armate declanșate în seara zilei de 23 August 1944 au trecut la curățirea teritoriului patriei de cotropitorii fasciști.

Marinei romine, cu forțele de la mare și fluviu, i s-au dat misiunile :

1) să împiedice orice încercare de trecere germană din Dobrogea în Muntenia peste Dunăre ; toate mijloacele de trecere să fie trase pe malul de vest al Dunării și puse sub pază ;

2) comandamentul forțelor fluviale va proceda la îndeplinirea acestei misiuni folosind mijloacele la dispoziție în Deltă, unde să lase strictul necesar pentru pază ; mai întâi va lua măsuri de anihilare și dezarmare a unităților germane din Sulina ;

3) comandamentul forțelor navale maritime în legătură cu divizia 9 infanterie, comandamentul litoralului... vor proceda la dezarmarea unităților navale și de litoral germane din zona Constanța ;

4) nici un german din Dobrogea nu trebuie să treacă peste Dunăre...¹.

Pentru îndeplinirea acestor misiuni, forțele navale maritime se găseau într-o situație cu mult mai puțin favorabilă decât forțele fluviale. La 24 august operațiunile pe mare erau în completă stagnare, aproape toate navele noastre maritime găsindu-se concentrate la Constanța. Disponind de un număr mai mare de baterii de artilerie care dominau portul precum și de bateria Tirpitz de calibrul 280 mm, hitleriștii posedau o forță superioară mijloacelor noastre de apărare și puneau în pericol navele noastre, portul, orașul și locuitorii lui.

Ca măsuri imediate navele rominești intră în stare de alarmă și supraveghează vasele hitleriste, fiind în măsură a deschide focul contra lor. Artileria de coastă s-a pregătit pentru a interveni cu foc contra unităților inamice de uscat și a bateriei Tirpitz, în cazul când acestea ar deschide focul asupra unităților noastre. Din marinarii serviciilor și ai navelor indisponibile s-a format un batalion de intervenție în măsură să participe la apărarea terestră a orașului Constanța împreună cu formațiunile de luptă patriotice. Curajul, atitudinea fermă și intervenția trupelor romine și a formațiunilor de luptă patriotice i-a determinat pe hitleriști să se retragă în grabă din regiunea Constanța lăsând intact portul și instalațiile portuare ².

Cu toată ura ce domnea în rândurile echipajelor împotriva hitleriștilor, navele aparținând forțelor maritime militare romine au întâmpinat greutăți în îndeplinirea misiunii ce le-a revenit, din cauza atitudinii reacționare a unor elemente ofițerești care aparțineau claselor exploatare. Atitudinea acestor elemente reacționare s-a manifestat prin faptul că nu au trecut la luarea măsurilor efective de dezarmare a navelor militare fasciste aflate în baza maritimă Constanța, precum și lipsa măsurilor de asigurare împotriva unor eventuale atacuri ale navelor militare fasciste.

Aceste greutăți ce se puneau în calea luptei maselor de marinari români împotriva fascismului german au fost lichidate cu ajutorul dat de marinarii și ofițerii sovietici care au sprijinit efectiv năzuința echipajelor

¹ Arh. M. St. M., Jurnal de operații al Comand. Forțelor Fluviale.

² Broșura editată de A.V.S.A.P. cu ocazia „Zilei marinei R.P.R.”, 1958.

românești de a pune la conducerea navelor, ofițeri patrioți legați de dorințele și aspirațiile maselor largi populare. Echipajele de pe majoritatea navelor au dovedit adevăratul lor patriotism făcând siguranța antisubmarină a zonei și portului Constanța, interzicând apropierea navelor fasciste de litoralul român între Gura Portiței și Vama Veche și au pilotat navele sovietice la intrarea și ieșirea din portul Constanța prin barajele de mine ¹.

Datorită acțiunilor de luptă duse de marinarii români în strînsă cooperare cu marinarii sovietici au fost paralizate acțiunile forțelor hitleriste de a transforma orașele românești de la Marea Neagră și de pe Dunăre în ruini și cenușă. Este cunoscut că eșaloanele conducătoare ale armatei hitleriste aveau ca directive de acțiune nu numai obiectivele date de lupta directă, de front, ci și distrugerea localităților, a monumentelor de cultură, exterminarea populației.

Lupte puternice împotriva fascistilor germani au dus marinarii români și sovietici pentru salvarea de la distrugere a orașelor Galați, Călărași, T. Severin, Constanța ș.a.

O contribuție de seamă adusă pe toată durata războiului de către marinarii români împotriva hitleriștilor a fost asigurarea navigației pe Dunăre. În acest scop, forțelor fluviale de pe Dunăre le revenea misiunea : asigurarea navigației pe Dunăre în sectorul de la gurile Dunării pînă la Baziaș prin :

- a) efectuarea lucrărilor de dragaj ;
- b) procedînd cu dragoarele navele în sectoarele periculoase prin minare ;
- c) organizarea serviciilor de salvare și avarii a navelor, precum și curățirea albiei fluviale ;
- d) asigurarea navigației din punct de vedere al cerințelor hidrografice ;
- e) paza porturilor românești contra unor posibile acțiuni inamice ².

Unitățile fluviale ale diviziei de Dunăre care la 24 august 1944 se găseau deblocate la gurile Dunării, chiar din ziua cînd trupele sovietice ajung la Ismail și Chilia, le ajută pe acestea la trecerea unităților și materialului de luptă din sudul Moldovei în Dobrogea. După patru zile de activitate a navelor fluviale pentru trecerea trupelor sovietice pe Dunăre în raioanele de luptă și executarea dragajului, amiralul sovietic Kuznețov mulțumește și felicită pe soldații de marină și ofițerii români pentru activitatea lor în sprijinul armatei sovietice.

Navele Forțelor Fluviale au împiedicat retragerea navelor nemțești pe Dunăre încărcate cu materiale de război și trupe, dintre care nu lipseau nici materiale „civile” ; spre exemplu, la Turnu Măgurele au fost dezarmate nave nemțești care aveau printre alte obiecte jefuite de pe teritoriul Uniunii Sovietice și un mare număr de covoare.

¹ Din relatările verbale ale unor ofițeri marinari participanți la războiul antihitlerist.

² Arh. M. St. M., Jurnal de operații al Comand. Forțelor Fluviale pe luna noiembrie 1944, p. 5, dos. nr. 211/1.

Echipajele românești au instalat un baraj de mine în zona Ostrovul Corbului care a pus pe hitleriști în imposibilitate de a se scurge prin zona T. Severin de a manevra pentru luptă și-i obligă pe aceștia să scufunde aproximativ 60 de nave transformând o zonă de 3—5 km într-un adevărat cimitir de epave. Au fost sprijinite acțiunile unităților terestre românești de lichidare a trupelor hitleriste interzicându-se încercările forțelor germane de a trece Dunărea din Bulgaria și Iugoslavia pentru a veni în ajutorul trupelor fasciste din România. Au fost stăvilite prin lupte puternice atacurile inamice din raionul orașului Orșova cu scopul de a nu da inamicului sub nici o formă posibilitatea de infiltrare spre vechile poziții.

În operațiunea de curățire a Dunării de epavele navelor hitleriste și de mine o mare contribuție a adus Flotila de Dragaj. Pentru dragarea minelor magnetice și a celorlalte tipuri de mine, marinarii Flotei de Dragaj au dat dovadă de iscusință, bărbăție și curaj, mai ales dacă ținem seama de mijloacele tehnice din dotare. Pentru îndeplinirea cu conștiință patriotică a misiunilor, iscusința marinarilor, voința lor de a contribui la zdrobirea fascismului german, au înlăturat din cale tot ce îngreua îndeplinirea ordinelor. Remorchere și șalupe destinate altor scopuri erau amenajate pentru a executa dragaj de mai multe categorii, inclusiv cel magnetic.

Echipajul remorcherului „Călărași” amenajează remorcherul pentru lansarea și dragarea unui tip nou de mine de fluviu. În nopțile de 28 spre 29 august și 31 august—1 septembrie 1944 întrebuițind pentru prima dată în marina română astfel de materiale, a lansat două baraje de mine împotriva navelor germane¹. Scopul barajelor de mine lansate a fost atins. Navele germane au fost blocate în portul Prahovo (Iugoslavia) și făcute inofensive. La momentul oportun tot echipajul acestui remorcher, împreună cu alte nave, au asigurat prin curățirea acestor porturi de mine, trecerea navelor sovietice pentru urmărirea dușmanului pe Dunăre.

În zilele lunii septembrie (5—7 ; 21—25) 1944 mai multe nave mici din „Detasamentul Dunărea de sus” au luat parte alături de nave fluviale sovietice la trecerea prin forțare peste Dunăre a trupelor sovietice în regiunea Șimian—Schela—Cladova pentru a zdrobi o puternică grupare fascistă ce se pregătea pentru ofensivă pe direcția Cladova (Iugoslavia)-T. Severin. Aceste acțiuni au fost întreprinse și reușite prin lupte dârze. Trecherile s-au făcut sub bombardamentul puternic al aviației și artileriei inamice. Cu toată rezistența opusă de unitățile germane, misiunea de a transporta trupele sovietice în punctele de luptă stabilite a fost îndeplinită. Au fost produse pierderi însemnate umane și materiale la inamic. Echipajele românești au avut numeroși răniți și s-a scufundat o șalupă (M.R. 143)².

O unitate de vedete ale Flotei Române a primit misiunea de la Comandamentul Corpului de Armată de sub comanda g-ralului Alchimenco de a contribui alături de unitățile fluviale sovietice pentru a aproviziona cu muniție, tehnică de luptă și alimente o divizie sovietică în regiunea Mihailovăț. Misiunea a fost executată prin forțare pe fluviu în raioanele de acțiune a inamicului puternic organizat pentru luptă. Forțarea s-a

¹ Arhiva M. St. M., dos. nr. 724/2, p. 193.

² Ibidem, p. 194.

executat de-a lungul a 5 km în fața liniilor germane în regiunea Birza—Palohka (Iugoslavia) ¹.

Pentru modul exemplar și eroic în care s-au comportat echipajele românești în diferite acțiuni grele de luptă cu acest prilej, Flotila fluvială română a primit mulțumiri de la Comandamentul Sovietic.

Faptele de eroism în lupta împotriva fasciștilor se manifestau în întreaga masă a marinarilor militari, a marinarilor marinei comerciale precum și în rîndul muncitorilor de la șantierele navale de reparații. Lipsa de armament și muniții — prin care elementele reacționare din guvernul lui Sănătescu și partidele „istorice” căutau să slăbescă lupta armatei române împotriva Germaniei fasciste — au fost suplinite de eroismul maselor largi populare.

În lupte dure marinarii noștri alături de marinarii sovietici au dovedit că pot distruge mașina germană de război ce acționa pe Dunăre.

Spiritul de sacrificiu, eroismul, dîrzenia marinarilor în lupta împotriva fascismului creșteau mereu și se manifestau sub diferite forme. Din documentele vremii reies numeroase cazuri în care marinarii români refuzau să plece în concediu, cereau să plece mai repede din spitale la unități, ca astfel să se întărească capacitatea de luptă a forțelor Marinei Militare.

Un episod deosebit al frăției de arme romîno-sovietice l-a constituit sprijinul dat de marinarii romîni celor sovietici în perioada septembrie—octombrie 1944 în regiunea localităților Șimian—T. Severin—Cladova ²; Calafat—Vidin, Panciova—Novisad, Saringrad, Ilok (Iugoslavia) pentru transportul trupelor sovietice și a materialelor și tehnicii de luptă la locul de desfășurare a atacurilor.

În marele cot din fața orașului T. Severin, trupele sovietice au forțat cursul Dunării pentru a alunga pe hitleriști de pe teritoriul Iugoslaviei. Cu ocazia cooperării dintre Forțele Fluviale romîne și Forțele Fluviale sovietice pentru debarcarea unui corp de armată sovietic pe malul iugoslav, din fața orașului T. Severin s-a remarcat în mod deosebit echipajul unei vedete blindate. Echipajul acestei vedete a fost felicitat în mod special de Comandamentul Sovietic, iar comandantul ei decorat cu ordinul sovietic „Pentru Apărarea Patriei” pentru modul excepțional de comportare, pentru bărbăție și iscusință în luptă ³.

Echipajele noastre „Petru Rareș”, „Bistrița”, „Alba-Iulia”, „Sarmisegetuza” ș.a. au dat dovadă de eroism și spirit de sacrificiu deoarece luptau sub focul îndîrjit al trupelor fasciste care sperau că-și vor „restabili” situația. În aceste lupte mulți marinari romîni au fost decorați cu ordine și medalii de către Comandamentul Sovietic.

Pentru merite deosebite în acțiuni de luptă duse cu pricepere de la 7 noiembrie—27 decembrie 1944 au fost decorați „post mortem” un număr de marinari romîni printre care sergentul motorist Colichi Gh., serg. maj. timonier Tătaru Valeriu ș.a. ⁴. Acești marinari în perioada amintită au luat parte la toate misiunile de luptă înfruntînd cu hotărîre și curaj atît

¹ Arh. M. St. M., dos. nr. 724 2, p. 195.

² Ibidem, p. 121—125.

³ Ibidem, p. 3.

⁴ Ibidem, p. 121.

pericolul de mine cât și vitregia vremii, viscol, ceață și sloiurile de gheață de pe Dunăre. Muncind zi și noapte au luptat cu toată energia lor tineră ască la menținerea canalului navigabil în zona de operații afectată secției a II-a de șalupe, dragoare. Curajoși și hotărâți, dînd dovadă de un înalt spirit de sacrificiu, neprecupețind oboseala și neținînd seama de pericolele ce-i amenințau, utilizînd un material improvizat și greu de manevrat au știut să-și îndeplinească în mod deosebit și cu succes toate misiunile primite. Într-una din zilele lui decembrie 1944 într-o misiune de dragaj au căzut la datorie.

În lupta dusă de marinarii romîni pentru eliberarea țării de sub ocupația fascismului german, un mare rol a avut clasa navelor mari de fluviu — monitoare. Astfel monitoare „Ardeal” și „Lahovary” în cooperare cu celelalte forțe (terestre) din organica marinei au capturat de la fasciști o șalupă armată, 3 pontoane armate, 2 remorchere și 8 șleपुरi. Alte monitoare au capturat un ponton armat, 16 remorchere, 2 șalupe și 62 șleपुरi.

La succesele obținute în lupta marinarilor romîni nu putem trece fără să arătăm aportul adus de forțele terestre care făceau parte din organica marinei. În lupta pentru dezarmarea trupelor fasciste care intenționau să treacă de la Călărași la Silistra în Bulgaria, ostașii romîni aparținînd unităților de infanterie și geniu marină au dat dovadă de fermitate și hotărîre în luptă.

Coloanele hitleriste aveau misiunea de a trece prin Călărași—Silistra în Bulgaria pentru regroupare. Datorită organizării unităților terestre din compunerea marinei romîne și dorinței arzătoare a ostașilor romîni de a nimici pe cotropitori, într-un timp foarte scurt s-au organizat în dispozitiv pentru luptă. La somațiile făcute hitleriștilor să predea armele și să se considere prizonieri comandantul coloanei germane (generalul Bukhard)¹ a refuzat categoric. Unitățile de infanterie și geniu marină, cu un curaj excepțional încep lupta cu un inamic superior, recunoscut de cinci ori mai puternic numericeste. A fost deschis focul cu tot armamentul și cu maximum de intensitate asupra fasciștilor. Coloana germană a fost forțată să se predea.

Abnegația și eroismul ostașilor romîni din aceste unități au dus la obținerea de rezultate neașteptate în luptă cu dușmanul. Aceste unități, prin luptă îndrîjită, au dezarmat și luat prizonieri: 1 general, 15 ofițeri superiori, 160 ofițeri inferiori, 860 subofițeri și 4 100 soldați².

După aceste acțiuni unitățile de infanterie și geniu marină din acest raion s-au reorganizat pentru a interzice pătrunderea altor coloane germane în Călărași. Au organizat în cooperare cu navele fluviale, paza pe malul Borcei cu scopul de a opri scurgerea navelor germane în amonte. Prin măsurile luate la timp, s-a organizat paza localității Roșeți unde era și depozitul Regimentului infanterie marină și s-a capturat un tren de car-

¹ Arh. M. St. M., dos. nr. 724/2, p. 170.

² Ibidem, p. 170.

buranți în spre Lehliu¹. Au fost produse, prin lupte mari, pierderi umane și materiale inamicului, iar unitățile românești au avut pierderi minime.

Datorită luptei ostașilor români din unitățile de infanterie și geniu marină, sprijinite efectiv de unitățile Forțelor Fluviale românești și sovietice, a fost salvat orașul Călărași de la distrugere cât și avutul și viața cetățenilor.

În această acțiune un mare rol au avut unitățile de geniu marină care au luptat în cooperare cu celelalte unități militare și cu formațiuni de luptă patriotice. Pentru aceasta batalionul de intervenție a regimentului geniu marină a primit ordin să organizeze genistic în timp cât mai scurt apărarea orașului Călărași, iar prin lucrările ce le va executa să ușureze lupta unităților de infanterie marină pentru zădărnicierea planurilor hitleriste, de a trece în Bulgaria venind dinspre Slobozia prin Călărași.

Pentru îndeplinirea misiunii, batalionul de intervenție geniu marină a trecut la : baricadarea drumurilor, minarea punctelor de trecere cu explozive și mine, minarea podurilor metalice de la ieșirea din portul Călărași spre punctul Chiciu (vis-a-vis de Silistra)².

La 26 august 1944 cooperează cu unitățile de infanterie marină și Forțele Fluviale, ajutând la dezarmarea unor remorchere și șlepuri germane. În lupte dirze și pline de curaj batalionul de intervenție din Regimentul geniu marină, în cooperare cu celelalte Forțe Fluviale pe timpul de la 24 august pînă la 4 sept. 1944 a capturat : 56 ofițeri germani, 60 subofițeri, 1 227 soldați, 18 civili precum și materiale și tehnică de luptă inamică³.

Prezentînd aceste aspecte care n-au pretenția de a epuiza faptele numeroase de arme, de eroism ale marinarilor români în cooperare cu celelalte genuri de arme din compunerea marinei și cu glorioșii marinari sovietici alături de care au luptat marinarii noștri, ne dăm seama de dragostea nețărmurită care era în sufletul fiecărui militar de a nu-și precupeți nimic, nici viața, pentru libertatea și independența patriei noastre.

Echipajele de pe navele de luptă românești, în cooperare cu celelalte unități terestre și cu Forțele Fluviale sovietice au produs hitleriștilor pierderi, nimicind sau capturînd aproximativ 430 nave diferite printre care : 155 șlepuri, 76 tancuri petrolifere, 3 vase maritime, 1 șantier naval și scufundînd circa 60 nave diferite. În lupta pentru curățirea teritoriului țării au fost dezarmați prin acțiuni de luptă terestre cca 6 000 de hitleriști³.

O contribuție de seamă adusă pe toată durata războiului împotriva hitleriștilor a fost asigurarea navigației pe Dunăre și Marea Neagră în apele teritoriale românești. Îndeplinind această misiune, echipajele navelor militare românești au dragat peste 2 130 mine și au redat navigației întregul curs al Dunării de la Sulina la Baziaș³.

¹ Arh. M. St. M., dos. nr. 724/2, p. 176.

² Ibidem, Jurnal de operații a Reg. geniu marină, nr. 673/1, p. 1.

³ *Contribuția României la războiul antihitlerist*, Ed. M.F.A., Buc., 1958, p. 222.

Mai mult cu mijloace improvizate Flotila de Dragaj a executat mii de kilometri de dragaj dintre care numai grupul I de dragaj a totalizat peste 3 000 km dragaj magnetic în zona Zimnicea—T. Măgurele—Calafat—T. Severin—Baziaș—Moldova Veche—Drencova¹. Nu putem însă vorbi de aproape nici o realizare, de nici un succes al poporului nostru, al armatei noastre fără să arătăm ajutorul multilateral al Uniunii Sovietice. Acest ajutor s-a simțit peste tot atunci când am făcut fiecare pas în viața noastră nouă. În luptele duse împotriva fascismului german s-a întărit frăția de arme romîno-sovietică. Ca semn al aprecierii faptelor de arme ale marinarilor militari romîni, în lupta pentru zdrobirea fascismului, pe pieptul multora dintre ei strălucesc astăzi ordine și medalii acordate de guvernul sovietic și guvernul R.P.R. Aceste distincții simbolizează trăinicia frăției de arme romîno-sovietice cimentată prin sîngele vărsat de ostașii romîni și sovietici în lupta comună pentru nimicirea fascismului, frăție de arme care astăzi se întărește și se adîncește continuu.

Din cele înfățișate pînă acum, reiese clar că în lupta antihitleristă a poporului nostru sub conducerea Partidului Comunist din România, o contribuție importantă alături de forțele patriotice populare, precum și de forțele militare terestre și aeriene, a fost adusă de vitejia și eroismul marinarilor romîni.

ВКЛАД РУМЫНСКИХ МОРЯКОВ В РАЗГРОМ НЕМЕЦКОГО ФАШИЗМА

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

Целью работы является выявление роли, которую сыграли румынские моряки, сражавшиеся во взаимодействии с остальными родами войск и с бойцами Советской Армии, в изгнании гитлеровцев с территории Румынии.

В результате работы, произведенной Коммунистической партией Румынии, 23 августа 1944 г. вся румынская армия примкнула к борьбе широких народных масс за разгром врага.

Героизм и самоотверженность румынских моряков, знание военного дела проявленное ими в борьбе против более многочисленного и опытного врага, привели, к победному завершению тяжелых боев с гитлеровскими войсками.

В работе говорится также о боевом содружестве между румынскими и советскими моряками, о взаимно оказанной ими поддержке в целях разгрома их общего врага — немецкого фашизма. Румынские моряки отважно сражались бок о бок с советскими моряками, героически защищая приморские и придунайские города Румынии.

¹ Din relatările verbale ale unor ofițeri de marină participanți la războiul antihitlerist.

QUELQUES ASPECTS DE LA CONTRIBUTION DES MARINS ROUMAINS À LA DÉFAITE DU FASCISME ALLEMAND

RÉSUMÉ

L'article se propose de mettre en lumière la contribution des marins roumains, à côté des soldats des autres armes et en étroite collaboration avec les troupes soviétiques, à l'expulsion des nazis du territoire du pays.

L'activité déployée par le Parti Communiste Roumain eut pour effet d'entraîner, le 23 Août 1944, toute l'armée roumaine, aux côtés des masses populaires, dans la lutte pour l'écrasement de l'ennemi.

L'héroïsme et l'abnégation des marins roumains, qui n'hésitèrent pas à sacrifier leur vie, leur habileté dans une lutte qui les mettait aux prises avec un ennemi supérieur en nombre et en expérience, leur permirent de remporter des victoires au cours des durs combats qu'ils eurent à livrer contre d'importantes forces nazies.

L'auteur met également en relief la fraternité d'armes qui unissait marins roumains et marins soviétiques, et l'appui qu'ils s'accordaient mutuellement dans leur lutte pour la défaite de l'ennemi commun, le fascisme allemand. Aux côtés des marins soviétiques, les marins roumains se battirent avec acharnement et héroïsme, pour sauver de la destruction les villes roumaines du littoral de la Mer Noire et des rives du Danube.

O „DESCRIERE” A MOLDOVEI ȘI ȚĂRII ROMÎNEȘTI DIN ANUL 1699 *

DE

D. CIUREA

În secolul al XVII-lea începe editarea marilor opere istorice în genul colecției *Theatrum Europaeum*¹, *Istoriei moderne a Europei* a lui E. Happelius² și atlaselor³.

Alături de acestea continuă să apară cronicile în stil medieval, dar cu amprenta puternică a Renașterii și Barocului, și „descrierile” de ocazie, tot mai numeroase, ale călătorilor.

„Descrierea” din 1699 a fost publicată — cum o arată și titlul rezumativ al lucrării — pentru informarea cercurilor europene asupra situației noi politice rezultate din pacea de la Carlowitz. Nu are menționat locul imprimării. S-ar putea exprima părerea că a fost tipărită la Viena, sau, mai curînd, într-o altă localitate din Imperiul Habsburgic. Autorul rămîne necunoscut. Este opera unui erudit, care se bazează, în expunerea sa, pe informația din vechile lucrări ale istoriografiei europene din secolul al XVI-lea, în special poloneze, pe descrieri ale călătorilor, pe informații din arhivele habsburgice, publicată apoi de Veress în colecția sa⁴, și corespondență recentă din Polonia. În orice caz, el nu pare a fi un cleric; deși dă relații ample cu privire la religia „valahilor” nu este favorabil catolicismului.

* *Curiöse Beschreibung von der Moldau und Wallachey...Gedruckt im Jahr 1699*. Două exemplare se află în Biblioteca Academiei R.P.R. și unul la Biblioteca Batthyaneum din Alba Iulia. Descrierea n-a fost utilizată pînă acum și n-a format obiectul unei prezentări.

¹ Frankfurt a. M., vol. I—XXI (1617—1738).

² *Historia moderna Europae oder eine historische Beschreibung des heutigen Europae*, Anno 1691.

³ *Nouvel Atlas ou Théâtre du Monde*, Amstelodam, 1658.

⁴ În special aceea referitoare la politica generalului imperial Castaldo față de Moldova și la exploatarea fiscală a populației din Moldova de Ieremia Movilă, care lua cîte un ducat pe lună de fiecare țaran. Cf. Veress, *Documente*, vol. I, p. 47, 102—105, 202—205, vol. VI, p. 115.

Limba operii este germana secolului al XVII-lea, cu numeroși termeni latini, italieni și, mai ales, francezi.

Conținutul lucrării nu corespunde titlului; majoritatea paginilor (139) sînt consacrate situației din Polonia și un număr relativ redus (41) principatelor romîne. Aceasta datorită, desigur rolului politic și militar jucat de Polonia în a doua jumătate a secolului XVII-lea, ale cărei planuri expansioniste, care îmbracă forme de cruciată tîrzie, eșuează la sfîrșitul acestuia și singurul rezultat favorabil este reobținerea fortăreței Camenița cu raiaua în 1699¹.

O importanță documentară deosebită prezintă capitolele XVI și XVII, care se referă la expediția regelui Ian Sobieski din august 1686 în Moldova, cu unele detalii necunoscute², și la reconsolidarea dominației turcești asupra principatelor, care, totuși, apărea mai suportabilă decît cea habsburgică³.

Moldova și Țara Romînească apar și în această „descriere” cu puține orașe, neîntărite cu ziduri, ci cu garduri de nuiete și pălănci⁴, cu o populație variată, dar muncitoare și sobră⁵. Instabilitatea politică și infidelitatea boierilor față de domni, care conduc efemer și sînt înlăturați prin asasinat, constituie particularități puternice⁶.

¹ ...hat die Cron Polen unter andern die bekandte importante Vestung Camenieck in dem gegenwärtigen Zustande mit allen Stucken und Munition vermittelt gedachten Friedens bekommen und zwar mit dem darzu behörigen Lande Podolien und darinnen enthaltenen Bisthum Camenieck wicher Landes = Strick von etlichen Land = und Reichs Beschreiben auff 200. Meilen gerechnet wird.

² Aceste date întregesc expunerea din lucrarea lui I. Moga, *Rivalitatea polono-austriacă și orientarea politică a Țărilor Romîne la sfîrșitul sec. XVII*, Cluj, 1933, p. 193—195. „Descrierea” nu se referă și la expediția polonă din 1691, pentru care există detaliile neutilizate de Moga din *Theatrum Europaeum*, vol. XIV (1702), p. 21.

Prin Ștefănești (Stephanopoli) Ian Sobieski, cu Ștefan Petriceico, fostul domn al Moldovei, a intrat în Iași la 15 august. A pus ingineri să fortifice localitatea. Populația l-a primit „unter klingenden Spiel”. I s-ar fi prezentat regelui „cheile orașului” (die Schlüssel der Stadt praesentiret) și a fost aclamat ca salvator al Moldovei de sub jugul Turcilor și Tătarilor. Regele a mers în biserica metropolitană și a fost asigurat de credința țării. Constantin Cantemir, cu boierii de curte și vistieria, s-a retras la sultanul Nuradin în Buceag. La 23 august (stil nou), Sobieski pornea spre Buceag, contra sultanului Nuradin. Lubomirsky cu 5.000 cavaleriști a fost trimis în recunoaștere. Au avut loc ciocniri. Prins într-o poziție defavorabilă, a fost salvat de intervenția regelui cu grosul cavaleriei polone. Tătarii au pierdut peste 600 oameni. Lipsa de furaje (iarba era uscată din cauza căldurii excesive) și apă potabilă a determinat pe rege să dispună retragerea peste Prut. Deoarece nu s-a putut fortifica suficient Iașii și curtea domnească, garnizoana s-a retras, după incendierea orașului, spre Sniatyn.

³ ... Wie sie denn solches an ihren Nachbarn denen Siebenbürgen wohl vernommen welche melden dass sie dem Türcken in 5 bis 6. Jahren nicht so viel contribuiren dürffen als denen Kayserlichen in weniger Zeit.

⁴ ... so hatman in der Moldau wenig oder keine bemauerte und befestigte Städte sondern nur Marckflecken und Dörffer...

⁵ ... die wenigsten unter dem gemeinen Volcke lésen, viel weniger schreiben können ausgenommen etwas der Furst und seine Hoff Beidienten... Popii ortodocși cultivă cîmpul ca și țărani (... nähren die so in denen Dörffen wohnen sich auch des Feld=Baues, säen und ackern als andere Bauren...).

⁶ ...welches aber in einem so genandten Christlichen Lande und Nation nicht wohl zu verantworten stehet... die Wallachen unter allen barbarischen Völckern in denen Morgen = Ländern an ihren Herrn am treulosesten zu handeln pflegen...

Autorul se referă la originea romană, în parte, a populației din cele două principate și combate părerea umaniștilor italieni, adoptată apoi și de cronicarii moldoveni din sec. XVII, că numele „valahilor” ar deriva de la „Flaccio”. El derivă de la „Wälschen”, adică „italienii”¹.

Cadrul geografic al principatelor, trasat de autor, conține numeroase erori²; numirile localităților, ca și ale unor personaje istorice, sînt rediate diform, explicarea sensului termenilor naivă³.

Vechile relații politice ale principatelor cu Ungaria sînt denaturate prin menționarea unui tribut anual.

Redarea, pe larg, a modului de viață, portului, unor obiceiuri ale „valahilor”, sublinierea ospitalității, prezintă importanță de ordin etnografic.

În ce privește partea istorică propriu-zisă, sînt rediate, nu fără erori și confuzii, cîteva episoade și personalități istorice. Mihai Viteazul este prezentat realist și rolul său în combaterea pericolului turcesc este puternic subliniat. Expunerea ia caracterul unei comemorări de o sută de ani. Andrei Bathory, arogant și perfid, care considera „cioban” (Vieh = Hirt) pe Mihai Viteazul și întreprinde relații cu turcii, este condamnat. Mihai Viteazul a căzut victimă neîncrederii Habsburgilor, acuzațiilor de trădare și înțelegere cu turcii și polonii, aduse cu complicitatea lui Basta⁴. Alături de Mihai Viteazul și Aron voievod este prezentat ca un luptător contra turcilor. Ioan voievod este prezentat după expunerea contemporană a lui Gorecius.

Sînt stigmatizați asasinii lui Despot, om de vastă cultură⁵. Boierul moldovean, rămas neidentificat, complice al generalului Castaldo la asasinarea lui Ștefan Rareș, apare cu numele diform de Bageron, adică

¹ ... also ist's vermutlichlich dass die Wallachey von denen Italiänischen oder Wälschen Kriegs = Troupen un Colonien solcher Gestalt behahmet sey, nicht aber wie etliche meynen von dem Römer Flaccio... Die heutige Sprache der Wallachen zeigt annoch ihre Vorfahren und deren Herkunft, dass sie nehlich Italiäner oder Wälschen gewesen seyn, welche obgemeldter massen in das Land gezogen seyn, in dem Innwohner die so genandte Wälsche Sprache noch heutiges Tages reden wiewohlen sehr corrupt und übel zu verstehen, welches nicht zu verwundern wegen der langwierigen Zeit derer benachbarten Barbarischen Völcker und feindlichen Einfälle...

² Este interesantă totuși observația în legătură cu vărsarea Dunării în mare (... der grosse Donau = Stroh... sich in das Schwartze Meer mit unbeschreiblichen Gebrause hincinfället sogar dass auch der Stroh sein süsses Wasser auff 3.000 Schritt darinen behält...)

³ Bucureștii apar sub forma „Pogrest”, Cîmpulung sub forma „Langenovia” (... wo selbst jährlich grosse Hajrmärckte gehalten werden...), Argeș sub forma „Argus”, Succava, confundată cu Iași (Iassö), „Zuicavia oder Soscowa” (der vornehmste Ort). Moldova s-ar fi numit și „Valahia neagră”, „von wegen des schwartzen Getreydes so darinen häufig wächst”.

⁴ ... Michael ... ein tapffer, muthiger und Kriegserfahrner Herr ... so war dieser tapffer Kriegs-General einēs so plötzlichen Todes und unglücklichen Endes unwürdig...

⁵ ... ein anschlicher und wohlbederter Mann der in 4. Sprachen nehlich Griechischer, Lateinischer, Frantzösischer und Italiänischer erfahren...

pretendentul Aron („egregius vir Aron”), care se dădea drept fiu al lui Bogdan cel Orb¹.

În ansamblu valoarea „descrierii” din 1699 relativ redusă consistă în faptul că autorul nu este un simplu narator, ci ia atitudine în legătură cu rolul diverselor personaje istorice și explică situația nefavorabilă a țărilor române prin așezarea lor în mijlocul a trei puteri (Imperiul Otoman, Imperiul Habsburgic și Polonia), care duc o politică expansionistă și oprimentă.

¹ Cf. și I. Minea, Discuții istorice mărunte, în *Cercelări Istorice*, a. X—XII. Aron a îndrăjit boierimea contra lui Ștefan Rareș prin executarea, din ordinul acestuia, a două „slugi” la care s-au descoperit scrisori de la pretendent, cu care, de fapt, n-aveau nici o legătură.

CONTRIBUȚII LA VECHEA TOPOGRAFIE A BUCUREȘTILOR: OSTROVUL DÎMBOVIȚEI (SEC. XVI—XVII)

DE

PAUL CERNOVODEANU și NICOLAE VĂTĂMANU

Ostrovul Dîmboviței este o noțiune geografică rămasă cu totul necunoscută istoriei capitalei noastre. Singur G. I. Ionescu Gion pomeneste acest topic¹ atunci cînd citează un document în legătură cu „baia domnească”, dar o face în treacăt, o singură dată și fără a căuta vreo explicație termenului. Ne grăbim să precizăm că Ostrovul în discuție nu are nimic comun cu vreuna dintre micile insule nisipoase apărute și dispărute fără urme în albia Dîmboviței. Ostrovul la care ne referim se întindea pe o suprafață apreciabilă și adăpostea o baie, mori, case și o mănăstire care purta același nume, mănăstirea Ostrovului, dispărută și ea fără de urme în decursul vremurilor. Acest Ostrov s-a dezvoltat într-un interval de timp nedeterminat, dar documentar îl surprindem în cursul unui singur secol, al XVII-lea.

Izvoarele referitoare la această problemă sînt foarte puține la număr. Pentru prima oară Ostrovul bucureștean apare într-un document din 28 mai 1639 (7147) prin care Matei Basarab întărește bisericii domnești dreptul de proprietate asupra unui vad de moară din apa Dîmboviței, vad situat „despre baie, despre ostrov, de acea parte”², citat reproduș și de G.I. Ionescu Gion.

Într-un al doilea document, din 15 iunie 1665 (7177), Dragotă, județul Bucureștilor cu 12 pîrgari întărește fiilor lui Ivașcu Ceparitul, mare armaș, nepotul jupînului Ion mare agă din vremea lui Mihnea Turcitul, un loc dăruit de acel voievod „alătura cu mănăstirea ce se chiamă Ostrovul”³.

¹ G. I. Ionescu Gion, *Istoria Bucurescilor*, București, 1899, p. 133: „ceea ce Matei Basarab numește ostrov, noi nu cunoaștem”.

² Anexa I.

³ Anexa II.

În alte două documente, din 4 august 1680 (7188) și 17 octombrie 1680 (7189), găsim menționate proprietățile altui boier, clucerul Matei Ciorogîrleanu, așezate „pre lângă Poenari, în Ostrov” alături de casele tirgovețului Ștefan Nețul, cu care face schimb¹.

În sfârșit, al cincilea document, din 4 martie 1697 (7205)², cuprinde întărirea de către Constantin vodă Brîncoveanu a stăpînirii marelui comis Radu Golescu asupra locului „ce se chiamă Ostrovul”.

Pe temeiul acestor cinci documente vom căuta să lămurim problema Ostrovului și, în același timp, alte probleme adiacente care se vor înfățișa în cursul expunerii.

Așadar pentru situarea Ostrovului în cadrul topografiei bucureștene dispunem de trei indicații: baia și proprietățile lui Matei Ciorogîrleanu și ale lui Radu Golescu.

Baia. Prima baie din București cu calificativul „cea nouă” apare într-un document din 31 octombrie 1585 (7094), prin care Mihnea vodă Turcitul închină mănăstirii Xeropotamului de la muntele Athos o dată cu mănăstirea de la Podul Colentinei și „baia cea nooă de lângă orașul domnii mele”³; această baie fusese făcută de tatăl său Alexandru Mircea voievod. Aceeși baie, dar numită „cea mare”, „care iaste din sus de curtea domnească lângă apă”, este întărită mănăstirii de la Podul Colentinei de Radu vodă Mihnea la 18 noiembrie 1614 (7123) și de Alexandru vodă Cuconul la 8 iunie 1626 (7134)⁴. Lângă baie găsim așezate morile mănăstirii sf. Troiță și citeva dintr-acele domnești la 15 ianuarie 1615 (7123) și 10 februarie 1630 (7138)⁵. Cu denumirea „baia domnească” o regăsim la 20 aprilie 1625 (7133) tot lângă morile mănăstirii sf. Troiță „la vadul de peste apă”⁶, ceea ce arată că morile erau așezate dincolo de Dîmbovița. Prin urmare, folosind termenii hrisovului lui Matei Basarab din 1639, Ostrovul trebuia să se găsească „de acea parte”, adică peste gîrlă unde era baia.

Casele lui Matei Ciorogîrleanu. La 4 august 1680 clucerul Matei Ciorogîrleanu cumpără cu 100 taleri de la grecul Hristodor clucerul și fiul său Ralis casele „pre lângă Poenari, în Ostrov, aice în oraș, în București”. O dată intrat ca stăpînitor în Ostrov, Matei Ciorogîrleanu a căutat să-și lărgească proprietatea făcînd un schimb, la 4 octombrie al aceluiași

¹ Anexele IV și V. Matei Ciorogîrleanu mai este înfîlțit ca mare sluger la 18 iunie 1690 (7198) (Arh. St. Buc., *M-rea Radu vodă*, CI/21) și mare vistier, în sfatul domnesc, la 20 octombrie 1691 (7200), 21 mai 1692 și 25 august 1692 (7200). (Cf. I.C. Filitti, *Arhiva G. Gr. Cantacuzino*, Buc., 1919, p. 40, nr. 148, p. 120, nr. 358, p. 232, nr. 721); el mai cumpără cu 120 taleri case și pivniță și loc în București la 15 sept. 1693 (7202) de la Iorga bărbierul, în apropierea locurilor mănăstirii Radu vodă și ale meșterului Antonie croitorul (Arh. St. Buc., *M-rea Radu vodă*, XLII/72). La 18 ianuarie 1694 (7202), Matei Ciorogîrleanu și soția sa erau răposați lăsînd prin diată toată averea lor mănăstirii Radu vodă (I. Ionașcu, *Răspuns lui I. C. Filitti în Arhivele Otteniei*, XIV (1935), nr. 77-78, p. 172, nr. 5).

² Anexa VI.

³ *Documente privind istoria Romniei*, Editura Academiei R.P.R., veacul XVI, B. *Țara Romînească*, vol. V, București, 1952, p. 212, nr. 224.

⁴ *D.I.R.*, veacul XVII, B. *Țara Romînească*, vol. II, București, 1951, p. 334, nr. 297; Arh. St. Buc., *Condica m-rii Plumbuila*, mss. 255, fo. 16-17 v°.

⁵ *D.I.R.* *Ibidem*, p. 354, nr. 313; Acad. R.P.R., CCCXCVII/43.

⁶ *D.I.R.*, veacul XVII, B. *Țara Romînească*, vol. IV, București, 1954, p. 499, nr. 521.

an, cu târgovețul Ștefan Nențu și soția sa Paraschiva, luându-le casa lor din Ostrov, cumpărată de la un oarecare Sobischi și dându-le o altă casă pe care Ciorogirleanu o cumpărase de la Nica fustașul. Este de notat amănuntul că boierul a socotit casa sa mai bună decât a târgovețului și a mai pretins, pe deasupra, încă 8 taleri. Singurul martor întâlnit în acest zăpis de schimb este Theofan, ieroschimonah cel bătrîn, ctitorul bisericii sf. Nicolae din Prund de mai târziu.

Proprietatea lui Radu Golescu. Întărind stăpînirea lui Radu Golescu asupra locului din Ostrov, hrisovul lui Constantin vodă Brîncoveanu spune că proprietatea era așezată lângă un alt loc al lui Radu Golescu cumpărat de la jupîneasa Stanca a lui Ianăș fost mare serdar, „pre lângă acesta, din căpătîiul podului în jos precum mîergi ulița pînă < > în lacul ce vine de la deal și iar se împreună cu acestu locu, pre unde au fost scurmat dinainte vrîme Dămbovița” etc. Podul despre care se vorbește aci este al Cilibiului¹; lacul este apa Gîrliței, care se scurge dintr-un lac numit mai târziu Băltețul; „pre unde au fost scurmat dinainte vrîme Dămbovița” este începutul Dîmbovicioarei, la desfacerea ei din matca Dîmboviții.

Aceeași topografie o regăsim și într-un alt document din 8 august 1732 (7240)² unde se spune că alături cu locul „înconjurat de pîriu”, pe care-și aveau casele Bartolomeo Ferrati, medicul lui Constantin vodă Brîncoveanu, se găsea „locul caselor Golescului”.

Pe temeiul acestor două indicii apare limpede că Ostrovul reprezenta porțiunea de teren cuprinsă între cele două brațe ale Dîmboviții, adică între Dîmbovița propriu-zisă și Dîmbovicioara. Planul orașului București ridicat de ofițerii topografi ruși pe la 1770³, precum și planul lui Sulzer⁴, arată clar cum această zonă forma într-adevăr un ostrov.

Ostrovul și Prundul. În general, configurația acestei regiuni a rămas aceeași pînă la începutul veacului al XIX-lea, cînd Dîmbovicioara s-a transformat însă într-un simplu șanț de scurgere, pentru ca apoi să fie cu totul astupată⁵. Zona ostrovului și-a pierdut acest nume încă de pe la sfîrșitul veacului al XVII-lea, dincoace de care nu mai întîluim denumirea de Ostrov și, în schimb, apare numele nou de Prund.

O confirmare a acestei identități o constituie cartea lui Constantin vodă Brîncoveanu din 12 iulie 1693 (7201) prin care întărește marelui

¹ Acad. R. P. R., doc. foto XXV/43, prin care Duca vodă întărește la 4 aprilie 1678 (7186) lui Ianăș fost mare jîtnicer, un loc de casă în București „în mahalaoa Arhimandritului, preste Dămbovița, de la capul podului Cilibiului, pre lângă apă în jos alături cu ulița, pînă în gârlișoara care vine despre dealu, pînă unde dă în apa cea curgătoare”. Locul îl cumpărase Ianăș de la „Matei paharnicul Bărsescu, feciorul jupănesii Dobrii Bărsasca”. Asupra lui Ianăș mai vezi: Al. Ștefulescu, *Mănăstirea Tismana*, ed. a III-a, București, 1909, p. 417—419 și documente la Muzeul de istorie a orașului București, sub nr. inv. 31217—31226 și 31228.

² Pr. George Negulescu și dr. N. Vătămanu, *Casa din București a doctorului Bartolomeo Ferrati protomedic al lui Brîncoveanu*, București, 1940, p. 7.

³ I. Ionașcu, *Planul cartografic inedit al orașului București din anul 1770*, în *Studii*, an. XII (1959), nr. 5, p. 126—127 (hartă).

⁴ Franz Joseph Sulzer, *Geschichte der transalpinischen Daziens...*, vol. I, Wien, 1781, anexa I. Pentru analiza acestui plan vezi George D. Florescu, *Din vechiul București*, București, 1935, p. 9—12.

⁵ Emil Virtosu, Ion Virtosu și Horia Oprescu, *Începuturi edilitare*, I, București, 1936, p. 35, nr. XXIII.

paharnic Cornea Brăiloiu niște locuri de case în București, cumpărate „de la niște abagii și oameni de rîndul de jos... în prund, peste Dîmbovița, alătura cu apa Dîmboviței, însă din Podul agăi lui Iane, în sus spre marginea Dîmboviței, pînă în locul boierinului... Matei Ciorogîrleanu”¹. Cum din cuprinsul documentelor din 4 august și 17 octombrie 1680 am constatat prezența caselor acestui boier în *Ostrov* și întrucît în documentul din 1693 Ciorogîrleanu este arătat vecin cu cumnatul său Cornea Brăiloiu în *Prund*, rezultă demonstrarea identității Prundului cu *Ostrovul*. Semnificativ este și faptul că Ciorogîrleanu își avea casele „pre lîngă Poenari, în *Ostrov*”, adică pe lîngă acelea ale clucerului Apostol din Poenari, întilnit ca scriitor al unor zapise de vînzări de case în regiunea *Prundului*, la 29 septembrie 1669 (7178) și 10 iulie 1679 (7187)². Acest al doilea nume de Prund a durat pînă aproape de epoca noastră. Pentru ca să fie posibilă o asemenea schimbare au fost necesari doi factori: dispariția mănăstirii care păstra numele regiunii și o modificare a configurației regiunii însăși. Cu alte cuvinte *Ostrovul* a trebuit să-și piardă caracterul de insulă și să se transforme într-un simplu prund.

Înainte de a trece mai departe, să lămurim noțiunea de prund. O definiție satisfăcătoare o găsim într-o mărturie din 1780³ care spune că Prundul se întindea „împotriva Curții gospod... adică din apa Dîmboviții pînă în Dîmbovicioara”. Este, după cum se vede, și definiția *Ostrovului*. Mărturia mai adaugă că Prundul era loc domnesc.

Pentru ca toată această regiune cunoscută sub numele de Prund să fi fost într-adevăr prund, trebuie să admitem că în vechime cîndva, pe acolo se întindea peste tot albia Dîmboviții. Acea largă albie era plină din mal în mal, cînd veneau apele mari; dimpotrivă, cînd apele scădeau, Dîmbovița șerpuia capricios în albia ei. Totdeauna rămîneau cele două brațe, Dîmbovița și Dîmbovicioara, care cuprindeau între ele *Ostrovul*. Tribulațiile Dîmboviții în albia ei largă sînt cunoscute documentar sub denumirea de „matca cea veche” și de „gîrla cea nouă”⁴. Aceste schimbări erau datorite de cele mai multe ori unor cauze naturale care au determinat și coturile⁵. Alteori însă erau provocate intenționat, de către vecinii interesați, cu scopul de a ciștiga teren.

Valea veche. Termenul apare în seria de hrisoave ale bisericii domnești de la Curtea veche, începînd cu cel emis de Gheorghe Duca vodă la 21 mai 1678 (7186)⁶. În acel document se spune că biserica poseda un vad de moară cu două roți „din sus de Curtea domnească, împotriva văii

¹ Acad. R.P.R., XLV/84 ap. G. D. Florescu, *Din vechiul București*, p. 130, n. 635; o mențiune la Ștefan Grecianu, *Genealogiile documentate ale famitiilor boeresti*, vol. III, Buc., 1915, p. 68.

² Emil Vîrtosu și Ion Vîrtosu, *Așezămintele Brîncovenesti. O sută de ani de la înființare 1838—1938*, Buc., 1938, p. 3, nr. 1 și anexa III a prezentei lucrări.

³ Virg. Drăghiceanu, *Palatul lui Constantin vodă Brîncoveanu*, în *Buletinul Comisiei monumentelor istorice*, XIX (1926), fasc. 47 (ian.-martie), p. 1.

⁴ Arh. St. Buc., *M-rea sf. Ioan din București*, XII/2, doc. din 12 decembrie 1666 (7175); *M-rea Radu vodă*, XXX/13, doc. din 25 septembrie 1646 (7155).

⁵ G. Vîlsan, *București din punct de vedere geografic. Temelia Bucureștilor*, extras din *Anuarul de geografie și antropogeografie*, București, 1909—1910, p. 148.

⁶ Acad. R.P.R., mss. nr. 907, f. 34 vo. — 35 vo.

cei vechi”. „Dar”, spune hrisovul, „noroiindu-se apa Dîmboviții, pe unde fi este matca și ieșind apa mai pe deasupra” a făcut stricăciunea grădinii domnești și „surpare malului unde este sfînta mitropolie, casă a toată țara”. În cuprinsul hrisovului citat se pomenește în trei rînduri de surparea malului mitropoliei. Este evident însă că nu Dîmbovița putea ajunge să surpe malul mitropoliei, ci numai Dîmbovicioara. Se știe că acest braț se desfăcea din Dîmbovița, curînd după marele cot și se îndrepta spre sud; el primea pe dreapta afluentul numit de cele mai multe ori Gîrlița, dar alteori Gîrlișoara¹, sau pîrăul lui Duca Diianu². Apele lor împreunate tăiau Podul Calicilor, trecînd pe sub podul lui Haidîm³ și își continuau drumul drept pînă în dealul mitropoliei, de care lovindu-se coteau la stînga, către răsărit și ajungeau iarăși la Dîmbovița. Dîmbovicioara era, așadar, o apă de o însemnătate și de o bogăție deosebită, cel puțin în anumite epoci ale anului, dacă era în stare să „topească” frumoasa grădină domnească „tocmită și înfrumusețată cu vii și cu pometuri roditoare cu de tot felul de pomi” și, mai ales, capabilă să surpe dealul mitropoliei. Aspectul documentar este, după cum se vede, departe de biata șuviță de apă și, mai mult încă, de șanțul de scurgere de la începutul veacului trecut.

Dacă noi am întrebuițat aici numele de Dîmbovicioara pentru a desemna brațul sudic, am făcut-o pentru că este mai cunoscut. Dar în veacul al XVII-lea acelui braț i se spunea „valea veche” sau „matca veche”. Denumirea minoră de Dîmbovicioara a apărut doar mai tîrziu, către mijlocul veacului al XVIII-lea cînd o întîlnim alternînd cu aceea de „Dîmbovița mică”⁴. Aceste două denumiri corespund micșorării în însemnătate și volum de apă a acestui braț. Pe de altă parte, hrisovul sus-amintit al lui Duca vodă spune clar că apa Dîmboviții s-a noroit și a ieșit pe deasupra, stricînd grădina domnească și dealul mitropoliei. S-ar părea deci, că pe acea vreme, în secolul al XVII-lea, Dîmbovița era cea care curgea pe lîngă malul drept al albiei, ocolind ostrovul pe la sud, prin „valea veche” sau „matca veche”. Dimpotrivă, ceea ce s-a numit Dîmbovița în secolele următoare, al XVIII-lea și începutul celui de-al XIX-lea, era atunci doar un braț de o însemnătate cu totul redusă față de „valea veche”. Importanța văii vechi se reflectă și în notația călătorului francez Jacques Bongars, care părăsind capitala în vara anului 1585 scrie că a trecut „le pont de la Dombe et un autre par de là”⁵.

La începutul brațului sudic, deci în fața defacerii lui din Dîmbovița, „împotriva văii cei vechi”, se găsea moara bisericii domnești. Duca vodă a pus să se taie moara pentru sus-amintita stricăciune pe care o făceau apele Dîmbovicioarei în grădina domnească. Pe vremea lui Brîncoveanu „matca cea veche” era și mai rău astupată de mîl. Cineva care avea nevoie să o desfunde, și-a închipuit că îndreptînd grosul apei pe matca

¹ Vezi nota 1, p. 117.

² Arh. St. Buc., copie sub dată 14 iunie 1677 (7185).

³ Pr. George Negulescu și dr. N. Vătămanu, *op. cit.*, p. 5.

⁴ La călătorul rus Ipolit Vișenski în 1708, cf. G. Bezviconi, *Călători ruși în Moldova și Muntenia*, București, 1947, p. 86.

⁵ Herman Hagen, *Iacobus Bonqarsius. Ein Beitrag zur Geschichte der gelehrten Studien des 16–17 Jahrhunderts*, Bern, 1874, p. 71.

veche, va reuși să o despotmolească. Gîndul acesta, nu tocmai bine chibzuit, l-a avut Radu Popescu cronicarul, ale cărui așezări trebuie să se fi găsit în această regiune. Radu Popescu a zăgăzuit apa și a înecat livezile brîncovenesti precum și livezile și morile mănăstirii sf. Troiță. Într-o scrisoare din 13 iunie 1708 (7216) către marele sluger Radu Dudescu, vărul cronicarului, Brîncoveanu îi răspunde că „dacă au fost văru-tău cu atîta minte, n-avem ce face. Au trebuit cînd au făcut zăgazul să abată apa la matca cea veche, întîi să fie săpat șanțul să dea cale apei, apoi să fie făcut zăgaz; iar el au făcut zăgaz și șanțul n-au făcut... Ci cîtă pagubă și stricăciune s-au făcut, toată va să plătească, atît cît s-au făcut în livada noastră, cît și ale altora”¹.

Mănăstirea Ostrovului. Am spus mai înainte că Ostrovul, ca regiune, și-a pierdut numele și prin faptul că dispăruse mănăstirea omonimă; dimpotrivă, Prundul și-a păstrat denumirea chiar atunci cînd nu mai curgea Dîmbovicioara, datorită lăcașului bisericesc cu același nume, sf. Nicolae din Prund. După cum am arătat mai sus, existența mănăstirii Ostrovului este învederată de un singur document, acela din 1669, prin care Dragotă județul cu 12 pîrgari dădeau carte la mina feciorilor lui Ivașcu Cepariul mare armaș, nepot al jupînului Ion, fost mare agă pe vremea lui Mihnea Turcitul, pentru a stăpîni un loc dăruit lui aga Ion de către Mihnea „alătura cu mănăstirea ce se chiamă Ostrovul”².

Este știut că în această regiune a clădit schimonahul Theofan biserica lui „din Prund”, închinată la 21 septembrie 1682 (7191)³ mitropoliei din București. Era o biserică de piatră, cu chilii.

Sîntem înclinați a crede că Theofan și-a clădit ctitoria pe locul unei mai vechi biserici, poate de lemn, aceea care se numea a popii Matei, în 1679, tot aci „în Prund dăspre baie... alătura cu locul dumnealui Costandin Brîncoveanu mare agă”⁴.

Enoria și biserica popii Matei. Pentru prima oară întîlnim acest nume la 9 ianuarie 1578 (7086)⁵, cînd „diaconul” Matei iscălește printre martori la vînzarea unei prăvălii. Peste doi ani, la 28 noiembrie 1580 (7089)⁶, popa Matei semnează ca martor la încheierea unui act de vînzare, între aceleași persoane, dar de astă dată pentru o casă cu grădină. Lipsește

¹ C. Giurescu, *Contribuțiuni la studiul cronicelor muntene*, București, 1906, p. 158, anexa VII.

² Anexa II. Ion din Cepari apare în sfatul domnesc al lui Mihnea II Turcitul ca mare paharnic la 6 iulie 1585 (*D.I.R.*, veacul XVI, B. *Țara Românească*, vol. V, p. 191, nr. 204) și ca mare stolnic între 14 iulie și 22 octombrie 1585 (*Ibidem*, p. 193, nr. 266 și p. 215, nr. 225).

Ivașco mare armaș este fiul lui Stanciu logofăt din Bumbesti și Clocotici și al Dobrii, sora lui Ion din Cepari, întîlnit ca mare agă (cf. *D.I.R.*, veacul XVII, B. *Țara Românească*, vol. IV, p. 63, nr. 74 și p. 354–355, nr. 362 și I. Ionașcu, *Biserici, chipuri și documente din Olă*, vol. I, Craiova, 1934, doc. nr. V din 23 aprilie 1645 (7153), p. 57–58). Fiii marelui armaș Ivașco amintiți în document se numeau Necula, Radu și Pirvu (I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 54, nota și I. C. Filitti, *Arhiva Gh. Gr. Cantacuzino*, București, 1919, p. 34, doc. nr. 132, p. 222, doc. nr. 704 și p. 228, doc. nr. 713).

³ Emil Virtosu și Ion Virtosu, *op. cit.*, p. 267, nr. 330.

⁴ Anexa III.

⁵ *D.I.R.*, veacul XVI, B. *Țara Românească*, vol. IV, București, 1952, p. 304, nr. 308.

⁶ *Ibidem*, p. 493, nr. 484.

însă numele lui Matei dintre „toți popii din București” luați ca martori — sînt cincisprezece la număr — la întărirea unei mori a sf. Troițe, de lângă Ciutărie, la 6 februarie 1587 (7095) ¹. Din 1590 (7098) avem un document ² prin care Mihnea Turciful întărește mănăstirii sf. Dimitrie din Bucureștii de sus³ niște case cu locul lor aflate în „enoria popii Matei”; casele fuseseră cumpărate de mama voievodului, doamna Ecaterina. Apoi, o fată a popii Matei, preoteasa Ștefana vindea prăvălii în București, la 12 iunie 1628 (7136) și în 1649 ⁴ și în sfîrșit tîrziu, în 1679 se pomenea de biserica popii Matei ⁵.

Fără îndoială că nu se poate susține, din lipsă de dovezi documentare, identitatea categorică a acestor persoane. Dar pe de o parte în micul număr de popi din București, arătați nominal în documentul din 1587 nu există nici un Matei, iar pe de altă parte, primele trei mențiuni din 1578, 1580 și 1590, apropiate în timp, privesc verosimil aceeași persoană. Menționarea fiicei lui Matei, în 1628 și 1649, în generația următoare deci, se înscrie pe linia aceleiași verosimilități. Astfel încît credem că nu exagerăm socotind că este vorba, cu toată probabilitatea, de aceeași persoană.

Aceste considerații sînt menite a ne ajuta la discutarea altui aspect al problemei, acela privind „Biserica popii Matei”. După cum am arătat, constatăm existența acestei biserici în 1679 cînd, desigur că popa Matei nu mai era în viață, pentru că ar fi trebuit să aibe 120—130 de ani! Dacă însă bisericii i se mai zicea încă după numele lui și nu după al vreunuia dintre popii care au slujit acolo în suta de ani scursă ⁶, aceasta este un indiciu că lăcașul era însăși ctitoria popii Matei. Va fi fost, presupunem, o bisericuță de lemn, care în secolul de existență avusese destul timp ca

¹ D.I.R., veacul XVI, B. Țara Românească, vol. V, p. 295, nr. 307.

² Gr. Nandriș, *Documente românești în limba slavă din mănăstirile muntelui Athos*, București, 1936, p. 74, nr. 74.

³ În doc. citat mănăstirea sf. Dimitrie este arătată în două rînduri ca fiind în Bucureștii de sus și o dată în Bucureștii de jos; socotim aceasta din urmă ca o greșală de redactare a documentului original.

⁴ Arh. St. Buc., *M-rea Radu vodă*, XIV/1 și Gr. Nandriș, *op. cit.*, p. 190, nr. 37.

⁵ Anexa III.

⁶ Din veacul al XVII-lea obișnuit se desemnau mahalalele și bisericile după numele preotului care slujea acolo. Astfel găsim:

— Mahalaua popii lui Gheorghe la 15 mai 1626 (7134) (Acad. R.P.R., LXXIV/4).

— Biserica popii lui Plăcintă la 10 aprilie 1636 (7143) (Arh. St. Buc., *M-rea sf. Ioan*, XII/1).

— Mahalaua popii Manea la 6 iunie 1670 (7178) (N. Iorga, *Documente privitoare la București*, în *Buletinul Comisiei istorice a României*, XI (1932), p. 31, nr. 1).

— Mahalaua popii Manta la 15 februarie 1677 (7185) (Arh. St. Buc., *M-rea sf. Ioan*, XII/7).

— Mahalaua popii Irimia la 10 septembrie 1679 (7188) (Arh. St. Buc., *fond Pappasoglu*, CLXXVII/8).

— Mahalaua popii Istrate la 8 mai 1681 (7189) (Arh. St. Buc., *Mitrop.Buc.*, XCIV/32).

— Mahalaua popii Stoica sterpu la 9 martie 1692 (7200) (Arh. St. Buc., *fond Pappasoglu*, CLXXVI/9).

să se dărapene, astfel încît Theofan să o poată înlocui cu biserica lui, de piatră¹.

S-ar putea ridica unele obiecțiuni cu privire la identificarea popii Matei din 1590 cu ctitorul bisericii amintite la 1679 și respectiv la amplasarea enoriei acestuia în Ostrov. Dacă însă ținem seama că în Ostrov se găsea baia pe care au clădit-o și au dăruit-o Alexandru Mircea voievod și doamna Ecaterina mănăstirii de la podul Colentinei, că tot în Ostrov avea aceeași mănăstire case dăruite de Lăudat căpitanul², că pentru morile din Ostrov se judeca aceeași mănăstire cu mănăstirea sf. Troiță, constatăm interesul deosebit pe care-l aveau pentru această regiune, atît mănăstirea de la podul Colentinei cît și, mai ales, perechea voievodală. Și cînd, apoi, doamna Ecaterina face o danie „în enoria popii Matei” și știm că, mai tîrziu, era în mod cert situată în Ostrov biserica cu același nume, socotim că sîntem îndreptățiți a considera că și enoria, pe lângă ctitoria acestui cleric, se găsea tot în Ostrov.

Am spus la începutul acestui studiu că mănăstirea Ostrovului a rămas cu totul necunoscută³. Grigore Ureche amintește însă, în legătură cu moartea și îngroparea lui Alexandru Mircea voievod, de o mănăstire Ostrov. El spune: „Vă leato 7085 aprilie 15, răposat-au Alexandru vodă, domnul muntenesc, fratele lui Pătru vodă, și l-au astrucat în mănăstirea Ostrovul, aproape de București, ce iaste zidită de dînsul”⁴. Grigore Ureche face două greșeli: data morții, care n-a fost 15 aprilie, ci după 11 septembrie 1577 (7086)⁵ și locul înmormîntării, care n-a fost la mănăstirea

¹ Emil Vîrtosu și Ion Vîrtosu, *op. cit.*, p. 266, nr. 329 reproduc un zăpis din 1655 (7164) oct. 1, pentru vînzarea unui loc cu case din prund al mănăstirii Plumbuita către marele stolnic Radu Fărcășanu; din doc. citat și din cele următoare nu reiese însă că pe acel loc a clădit apoi Theofan biserica lui.

² *Ibidem.*

³ Un document din 26 februarie 1669 (7177) (foarte prost conservat), reprodus de George D. Florescu, *Din vechiul București*, p. 129, pomenește de o mănăstire în legătură cu donația unui loc domnesc de lângă baie de către Antonie vodă din Popești lui Gheorghe fost mare stolnic, loc care aparținuse unui grec țarigrădean și fusese confiscat. Fostul mare stolnic Gheorghe era de fapt Gheorghe Gheța, care ocupase această dregătorie între 23 aprilie 1666 și 8 ianuarie 1669 (cf. gl. P. V. Năsturel, *Genealogia Năsturelilor*, în *Rev. pt. ist., arh. și fil.*, vol. XIII (1912), p. 53—54, 56; N. Iorga, *Studii și documente*, vol. V, București, 1903, p. 303, nr. 49; I. C. Filitti, *Arhiva Gh. Gr. Cantacuzino*, p. 98, nr. 301). De la 20 aprilie 1669 Gheorghe Gheța a devenit mare clucer în sfatul domnesc (cf. Năsturel, *op. cit.*, p. 57) el fiind socrul lui Șerban vodă Cantacuzino, cf. Filitti, *ibidem*, p. XXXIII și N. Iorga, *Studii și doc.*, vol. VI, București, 1902, p. 339 (errata et addenda la vol. III, p. 28).

Mănăstirea amintită ar putea fi Ostrovul, dar cum știm că și mănăstirile Plumbuita și Radu vodă aveau proprietăți în același loc, terenul în discuție ar fi putut aparține oricăreia dintre aceste trei lăcașuri.

⁴ Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei* (ed. P. P. Panaitescu), București (ed. a II a), 1958, p. 2 5.

⁵ Starea proastă de conservare a fragmentului păstrat din lespeda funerară a voievodului Alexandru Mircea, nu îngăduie o lectură precisă a datei morții sale, iar elementele cronologice din inscripție nu sînt concludente (Crugul soarelui și al lunii sînt exacte, indicațional însă și temelia sînt greșite, cf. *D.I.R.*, vol. 1, București, 1956, anexa XII, p. 461). La Șt. Nicolaescu, *Istoricul mănăstirii sf. Treime (Radu vodă) din București* în publicația Muzeului Municipal, *București*, an. III (1937), nr. 1—2, p. 123—125, unde vezi întreaga discuție și bibliografie, se indică totuși o dată eronată a morții voievodului, 17 iunie, ce nu poate fi acceptată în nici un caz, de vreme ce ultimele două hrisoave cunoscute de la Alexandru vodă Mircea

Ostrovului ci la sf. Troiță, fapt în afară de orice discuție¹. Dacă Ureche numește mănăstirea Ostrovul aceasta se datorește numai unei confuzii făcută de acei de la care deținea informația, confuzie posibilă prin cunoscuta așezare a mănăstirii sf. Troița pe o înălțime înconjurată de apă, ceea ce a făcut și pe unii dintre călătorii care au cercetat-o să o descrie ca pe o insulă².

În concluzie, subliniem interesul deosebit pe care-l prezintă pentru istoria Bucureștilor studiul acestei regiuni. Prefacerile suferite de cursurile de apă în zona cea mai bogat irigată din București, așezările importante: baia, morile și lăcașurile bisericesti, locuințele puternicilor feudali, unul dintre cele mai importante drumuri care traversa Ostrovul, totul arată o așezare veche și căutată.

Pe lângă acestea situarea Ostrovului, între ape, în fața Curții domnești pe care se pare că o apăra dinspre miazăzi, sugerează și alte rosturi, care ar putea fi eventual puse în legătură cu însăși înființarea orașului.

ANEXE

I

1639 (7147) mai 28, București

Matei Basarab voievod întărește bisericii domnești din București stăpînirea asupra unui vad de moară în apa Dîmboviții „despre bae, despre ostrov, de acea parte” dăruit ei de Radu Mihnea voievod.

Cu mila lui Dumnezeu Io Matei v<oe>v<o>d și domn a toată Țara Romînească, nepotul marelui și prea bunului bătrînului răposatului Io Basarab v<oe>v<o>d, dat-am domnia mea această poruncă a domniei mele sfintei și dumnezeestii beserici din orașul domniei mele din București, unde iaste hramul cinstita sfîntă bl<a>goveștenie a născătoarei de Dumnezeu și preoților de la clirosul domniei mele, ca să aibă a ținea un vad de moară în apa Dămboviții, despre bae, despre ostrov, de acea parte. Pentru că acest vad de moară ce s-au zis mai sus, au fost dat și miluit de răposatul Radu vodă, feciorul Mihniei v<oe>v<o>d din domnia dăntăii sfintei beserici domnești pentru pomană, de când au fost eclisiarh pop<a> Borcea, ca să fie sfintei beserici de întărire și preoților de chiverniseală și domniei mele <sic> vecinică pomenire, ca să păzească preoții la sfânta

sînt date în București la 11 septembrie 1577 (7086) (Originalele slave, la Arh. St. Buc., S.I., nr. 1 1037 și 1038, ap. *D.I.R.*, veacul XVI, B. *Țara Romînească*, vol. IV, p. 292–293, nr. 294 și p. 293–294, nr. 295).

¹ *D.I.R.*, veacul XVI, B. *Țara Romînească*, vol. V, p. 271, nr. 284 și p. 295, nr. 307.

² Relația anonimă a însoțitorului solului polon la Poartă, George Krasinski, din 1636 (Klemens Kantecki, *Z podróży Oswiecima* (Din călătoriile lui Oswiecim), Lwów, 1875, p. 21; traducerea romînească la P. P. Panaitescu, *Călătorii poloni în Țările Române*, București, 1930, p. 30) și descrierea arhidiaconului Pavel, din Alep la 1657 (*Călătoriile patriarhului Macarie din Antiohia în Țările Române* (ed. Emilia Cioran), București, 1900, p. 208).

beserică și să le fie acel vad de moară ohabnicu în veci. Și de atuncea tot au stăpănit preoții acest vad, ce s-au scris mai sus, cu bună pace și au făcut preoții doao roate de moară într-acel vad cu multă cheltuială și cu mare osteneală. După <ă> aceia când au fost în zilele lui Alexandru v<oe>v<o>d feciorul răposatului Iliiaș v<oe>v<o>d, întru întâiul rând de domnie, iar el domnia sa au călcat pomana Radului v<oe>v<o>d și au luat Alexandru vod <ă> morile gata din mâinile preoților de la clirosul domniei mele de le-au dat călugărilor de la sfânta mănăstire Plumbuita de la Colintina (hramul sfântul Ioan) fără <ă> de cale. Apoi decă au venit Radu v<oe>v<o>d în al doilea rând de domnie, iar domnia sa iarăși au dat morile besericii domnești cum au fost date de domnia lui și în rândul dintăi. Și am văzut domnia mea și cartea răposatului Radului v<oe>v<o>d de milă pentru aceste mai sus zise mori de când au fost curgearea anilor 7131 și au cumpărat Radu v<oe>v<o>d alt vad de moară la Boleasca pentru acel vad de moară al sfintei besericii domnești de l-au dat călugărilor de la Plumbuita, vad pentru vad.

Deci când au fost în zilele lui Alexandru v<oe>v<o>d feciorul Radului v<oe>v<o>d, după moartea tătine-său Radului v<oe>v<o>d s-au sculat călugării de la sfânta mănăstire hramul sfânta Troiță, ce iaste din josul orașului Bucureștilor, pe vremea ce-au fost răposatul părintele vlădica Grigorie igumen la sfânta mănăstire sfânta Troiță, apoi preoții n-au cutezat să să părăscă cu sfinția sa, ci au stăpănit călugării de la sfânta Troiță morile sfintei besericii în silă și fără <ă> de dreptate. Iar după <ă> aceia, când au fost acum în zilele domniei mele după <ă> moartea părintelui vlădicăi Grigorie, iar pop <a> Borcea eclisiarhul și pop <a> Stanciul și pop <a> Dragul de la besereca domniei mele, ei au venit înaintea domniei mele la marele divan la păra cu igumenul¹ de la sfânta Troiță de s-au părât de față și au arătat preoții la divan cartea răposatului Radului v<oe>v<o>d de milă pentru acel vad ce s-au zis mai sus și încă am silit domnia mea pe preoții din clirosul domnesc de au adus înaintea domniei mele mărturia la divan pre igumentul Ignatie de la sfânta mănăstire Snăgovul și pe i<gu>m<enul> Anthim de la sfeti Gheorhie și 12 preoți din București anume popa Dumitru cel bătrân și popa Manta și popa Stanciul de la Sârbi și popa Marco și popa Bărcă și popa Petco și popa Stanciul și pop <a> Ivan și pop <a> Tatomir și popa Mărzea și popa Stoica și bătrînii orașului anume Niță *fast mare* agă și Mușat căp <itan> i Dumitru iuz <bașa>, i Iancul săpunarul, i Vladul județul, i Vladul Gură, i Balomir, i Manea biglarul, i Vasilie ceaușul, i Dumitru văt <af> și mulți oameni buni de au spus și au mărturisit toți înaintea domniei mele cu sufletele lor, cum au fost dat acel vad de moară popilor de la clirosul domniei mele cum s-au scris mai sus. Intru aceia domnia mea însumi am căutat și am judecat după <ă> dreptate și după <ă> legea lui d <u> mnezău, împreună cu părintele nostru kir vlădica Theofil și cu toți cinstiții boiarii domniei mele și văzând domnia mea atât <i> a preoți și atât <e> a mărturia, iar domnia mea însumi

¹ Loc alb în original. În 1639 era egumen la mănăstirea Radu vodă, Athanasie sau Tănasie (vezi Șt. Nicolaescu, *Egumenii mănăstirii sf. Treime a Radului vodă din București* în publicația *București*, an. III (1937), nr. 1–2, p. 214).

am dat și am miluitu ca să fie acel vad cu morile ak<e> sfintei beserici domnești cum au fost dat și de răposatul Radul v<oe>v<o>d ca să fie sfintei beserici de întărire și preoților din clirosul domnesc din București (hramul blagoveștenia născătoarii de dumnezău) de baștină și ohabnică în veci, ca să fie și domnii mele pomană. Însă să se știe, să ia preoții domnești care pomenescu pe domniia, mea la sfântul jărtvénic, trei părți de la moară din tot venitul, iar diaconii să ia a patra parte, iar grămăticii nimica treabă să n-aibă, fără numai popii din clirosul domnesc, pentru că s-au părât de față preoții cu călugării de la sfânta Troiță și au rămas igumen.¹ de lege și de judecată dinaintea domnii mele, cum mai multă treabă să n-aibă călugării de la sfânta Troiță cu vadul și cu morile în veci și de niménea să nu se clătească după zisa domnii mele. Încă și blestem am pus domniia mea după petrecerea domniei mele, pre cine va alege d<o>mnul d<u>mnezău a fi dup<ă> noi domnu Țării Românești, au din fii domniei mele, au din neamul nostru sau dup<ă> păcatele noastre din alt neam, de va cins^ti și va înnoi și va întări această carte a domniei mele de milă pentru acel vad de moară ce s-au scris mai sus, pre acela domnul d<u>mnezău să-l cinstească și să-l păzească întru domniia lui și în veacul viitor sufletul lui. Iar de nu va cinsti și nu va înnoi și nu va întări această carte a domnii mele, ci o va călca și o va strica și o va dăfăima și la uitare o va lăsa, acela să fie procler și anathima și afurisit de 318 sfinți părinți de la Nichea și să aibe parte cu Iuda și cu Aria la un locu. Iată și mărturii puneam domniia mea pe jupan Theodosie mare ban de la Craiova, și jupan Hrizea mare dvor<nic> și jupan Grigorie mare log<ofăt> și jupan Radul mare vist<ier> și jupan Preda mare spat<ar> și jupan Buzinea mare clucer și jupan Socol mare stol<nic> și jupan Radul mare com<is> și jupan Vucina mare pah<arnic> și jupan Costandin mare post<elnic>. Ispravnicu Gligorie mare log<ofăt>. Și am scris eu Lepădat log<ofăt> în orașul București în luna lui mai 28 zile, în anul 7147 <1639>.

+ Acest izvod ce iaste scris rumânește, l-am cercetat și l-am găsit scris asemenea depre hrisovul cel sârbesc.

+ Florea ierei dasc<ăl> slov<enesc>.

Copie românească din sec. XVIII, Academia R.P.R., DCCCV/2 (fost mss. 1063, fila 2 și 11).

II

1665 (7177) iunie 15, București

Dragotă județul Bucureștilor cu 12 pîrgari întărește fiilor lui Ivașcu Cepariul, mare armaș, nepotul jupanului Ion mare agă din vremea lui Mihnea vodă Turcitul, un loc dăruit de acel voievod, „alătura cu mănăstirea ce să chiamă Ostrovul”.

¹ Loc alb în original.

În numele tatălului și al fiului și al sfântului duh, troiță de o ființă și nedespărțită

+ Adec<ă> eu Dragotă județul den oraș den București cu 12 părgari și cu preoții și cu toți bătrânii orașului, scriemu și mărturisim cu această carte a orașului, ca să fie de bunî credinți la mâna feciorilor dumnealui Ivașco care au fost mare armaș Cepariul, nepotul jupan<ului> Ion care au fost la Mihnea vod<ă>, feciorul lui Alexandru vod<ă>, mare agă, pentru ca să se știe că au fost miluit măriia sa vod<ă> pre jupan Ion, care au fost mare agă, cu un loc alătura cu mănăstirea ce să chiamă Ostrovul preste tot. Dup<ă> ce l-au miluit măriia sa Mihnea vod<ă>, cumpărat-au dumnealui un vad de moară între Ostrov și între mănăstirea ce să chiamă s<ve>ti Nicolae și între mănăstirea Tîrnova, de la jupuneasa Stana de Sărata a Vladului post<elnic> drept 5000 de aspri gata. Iar cându au fostu acuma în zilele mării sale domnu<lui> nostru Ion Antonie voevod, venit-au feciorii dumnealui paan Ivașco mare armaș cu cărți de la măriia sa Mihnea vod<ă> scriîndu pentru Ostrov și pentru un vad de moară în matca Dâmboviții cei vechi. Deci măriia sa domnu nostru denpreună cu tot divanul mării sale trimes-au pre Tudor *al doilea* portariu la noi și la orășani carii au știut Ostrovul și matca cea bătrână a Dâmboviții. Deci noi cu toții denpreună mers-am și l-am ales preste tot și l-am semnat și l-am înpietrit. Iar cine vor avea niscai cărți de cumpărătoare să le scoaț<ă>, că am întrebat și nu se-au aflat nimea cu cărți. Într-acéia după ce l-am înpietrit și l-am semnat, vîndut-au și dumneaei postelniceasii Elinii, jupuneasa jupan<ului> Costandin mare post<elnic> cu zăpis de la mâna lor.

Deci noi cu toții făcut-am și cartea orașului la mâna lor pre cărțile răposatului Mihniei vod<ă>, să le fie moșie stătătoare precum le-au și fostu. Și la această carte a orașului fost-au și mărturii preoți și orășani care-și vor pune pecetile și iscăliturile mai jos. Și pentru credință am pus și pecetia orașului¹

.^a Vlădil<ă> gram[m]at<ic> de la biserica domnească cu învățatura lor. Iun<ie> 15 zile anul 7177 <1665>.

L. S.

Popa Barbul clisiarh

Pop<a> Stoica fiul pop<ii> Stanciul star<ostea>

Groziia diacon Costandin (?)

Eu Alexandru fiul lui Borcea log<ofăt>

+Eu Staico post<elnic> (deget)

Original romînesc, hîrtie cu pecetia orașului înfățișînd buna vestire, în fum negru ; puțin deteriorat la indoitură. Arhivele Statului București, Donații, XXX/18.

¹ Rupt. Probabil „ca să se crează”.

^a Rupt. Completăm : „am scris eu”.

III

1679 (7187) iulie 20, București

Ion fustașul și cu soția sa Stana vînd egumenului Anania de la mănăstirea Brîncoveni, un loc de casă în București cu casă, grădină și pomet „în prund dăspre bae”, alătura de biserică popei lui Matei.

+Adecă eu Ion fustașul îr preună cu făméia mea anume Stana scriem și mărturisim cu acest al nostru zapis ca să fie de bună de credință la mîna părintelui Ananii egumen de la sfînta mănăstire Brîncovénii, unde iaste hramul uspenii *prea sfîntei născătoare de dumnezeu*, cum să știe că i-am rînduit un loc de casă aicea în București, cu casă și cu grădina și cu pometul, care loc iaste în prund dăspre bae și iaste lângă biserică popei lui Matei. Însă să știe sémnele locului, alătura cu ulița care vine despre Curte, alătura cu locul dumnealui Costan<din> Brîncoveanul mare agă, care loc l-am cumpărat de la Stoichița spătarul din Plosca și în sus alătura pre lângă locul Mihului comisului Brezoianul și lângă locu lui, pe uliță dăspre po<a>rta dascălului Vasălie și la vale pînă în ulița care merge alătura cu Dumbăvița, care loc iaste al nostru mai denainte vréme de la alți domni bătrâni și tot l-am ținut cu bună pace pînă acum în zilele mării sale domnului nostru Ion Șarban voivod. Iar cîndu au fost acum eu l-am făcut vînzător și ne-am tocmît cu sfinția lui de a noastră bună voe, fără de nici o silă, cu știrea tuturor vecinilor și din sus și din jos, de i-am vîndut acest loc, grădina și cu casa, precum scrie mai sus, drept bani gata t<a>leri 20 și ne-au dat sfinția lui toți bani gata și i-am luat în mîinile noastre. Drept acéia și noi i-am dat sfinții sale acest zapis al nostru la mîna sfinții sale ca să știe cu bună pace și mărturii boiar<ii> carel<e> vor iscăli mai jos. Și noi pentru adevărat <ă> credință ne-am pus pecețile mai jos ca să știe crează. Și am scris eu Apostol clucér *din Poinar<i>*. Luna iul<ie> 10 zile, în anul 7187 <1679>.

Copie romînească. Arhivele Statului București, *Condica mănăstirilor Brîncoveni și Tîrșor* (mss. 718), fila 43.

IV

1680 (7188) august 4, București

Hristodor clucer cu fiul său Ralis vînd lui Matei clucerul Ciorogîrleanu casele lor din București, „cu locul, cu grădina și cu toate dirisurile ... pre lângă Poenari, în Ostrov”, pe 100 de taleri.

+ Adec<ă> eu Hristodor clucer împreună cu fiu-miu Rale, scris-am zapisul nostru ca să fie de bună credință la mîn<a> dumnealui Matei clucer Ciorogîrleanul, cum să știe că i-am vîndut casele mele, cu locul, cu grădina și cu toate dirisurile ce ar fi pre lângă cas<ă>, care loc iaste pre lângă Poenari, în Ostrov, aice în oraș în Buc<u>reșt<i>.

Și am vândut de a noastră bună voe dript ban<i> gata t<a>leri 100¹, care loc îmi iaste și mie de cumpărătoare de la² și l-am ținut tot cu bun<ă> pace acum. Iar acum l-am vândut ca să-i hie moșie stăt<ă>toară ohabnic<ă> și i-am dat și zapisul cel vechi de cumpărătoar<e>. Și cându am vândut acest loc, fost-au mulți boiar<i> mărturie cari vor pune iscălituril<e> mai jo[o]s. Și pentru mai adev<e>rit<ă> credință am iscălit și noi ca să s<e> crează.

Avg<us>t zile 4 în anul 7188 <1680>.

Ραλης Χριστοδουλου
<Ralis a lui Hristodul >

Χριστοδουλος βεβεονο τα ανοθεν
<Hristodul, întăresc cele de mai sus >
Barbul mare arm<aș> mărt<urie>

Șerban al doilea log<o>f<ăt>

Șerban Cant<acuzino> mare căm<ăraș> mărturie

Costandin Filipescul
al doilea post<elnic> mărt<urie>
Radul al doilea vist<ier>

Preda al doilea spăt<ar>

mărt<urie>
Eu Iordache al treilea vist<ier>

Cernic<a> com<is>
mărt<urie>

Χριστοδουλος σλουτζιαρης μαρτηρης
<Hristodul sluger mărturie >

+Eu Istratie log<ofăt> din Stănești<i> mărt<urie>

+Eu Radul care au fostu stegar de aproz<i> mărturie

Original romînesc, hîrtie, fără pecetî; Arhivele Statului București, *M-rea Radu Vodă*, IV 56.

V

1680 (7189) octombrie 17, București

Ștefan Nențul cu soția sa Paraschiva fac schimb de case în București cu Matei clucerul Ciorogîrleanu, dîndu-i casa lor din Ostrov, cumpărată de la Sobischi și încă 8 taleri, pentru casa lui, cumpărată de la Neca fustașul.

+ Adec<ă> eu Ștefanu Nențul împreun<ă> cu fomeae mea Paraschiva scris-am zapisul nostru ca să fii de bun<ă> credință la mîna dumnealui Matei clucerul Ciorogărelnul³, cum să s<e> știe că am făcut cu dumnealui tocmal<ă> de am datu cas<a> mea den Bucureșt<i> cu tot țănutul însă den Ostrov lăngă cas<a> dumnealui, car<e> am cumpărat-o de la Sobischi. Deci i-am datu cas<a> mea cu tot locul șe ne-au dat dumne-

¹ Scris și (100) pe lingă ȕ.

² Loc alb în original.

³ Corect *Ciorogîrleanul*.

lui cas<a> care au cumpărat de la Neca fustașul. Deci fiindu casa dumnelui mai bun<ă>, mai datu i-am tal<eri> 8, căci [că] ne-am tocmit de a noastră bună voia și i-am dat-o ca să-[i] fie domnelui stătă.or¹ și să o ție cu bun<ă> pace cu tot țănutul, pe cum amă țănutu și noi. Și cându am făcut această tocmal<ă> fost-au mulți boer<i> mărturie car<e>-șu vor pune șe iscălituril<e> mai jos. Și pentru mai <a>deverit<ă> credință pusu-ne-m șe degetil<e> mai jos ca s<ă> <se> crează.
Oht<ombrie> 17 zile în anul 7189 <1680>.

Eu Ștefan Nențul și Paraschiva fămea mea

+ Theofan <i>ereu schimonah cel bătrân

Original, romnesc, hirtie, fără peceti; Arhivele Statului București, *M-rea Radu Vodă*, XLII/51.

VI

1697 (7205) martie 4, București

Constantin Brncoveanu voievod întărește lui Radu Golescu mare comis, locul numit Ostrovul din București, pe care acesta îi făcuse case; locul fusese al lui Statie vistier, cumnatul lui Radu Golescu; îi mai întărește un loc lângă acesta, în jos de căpătiul podului, cumpărat de la Stanca Coțofeanu, o prăvălie la ulița cea mare în rîndul șelarilor și o grădină cu pomi în mahalaua Broșteni.

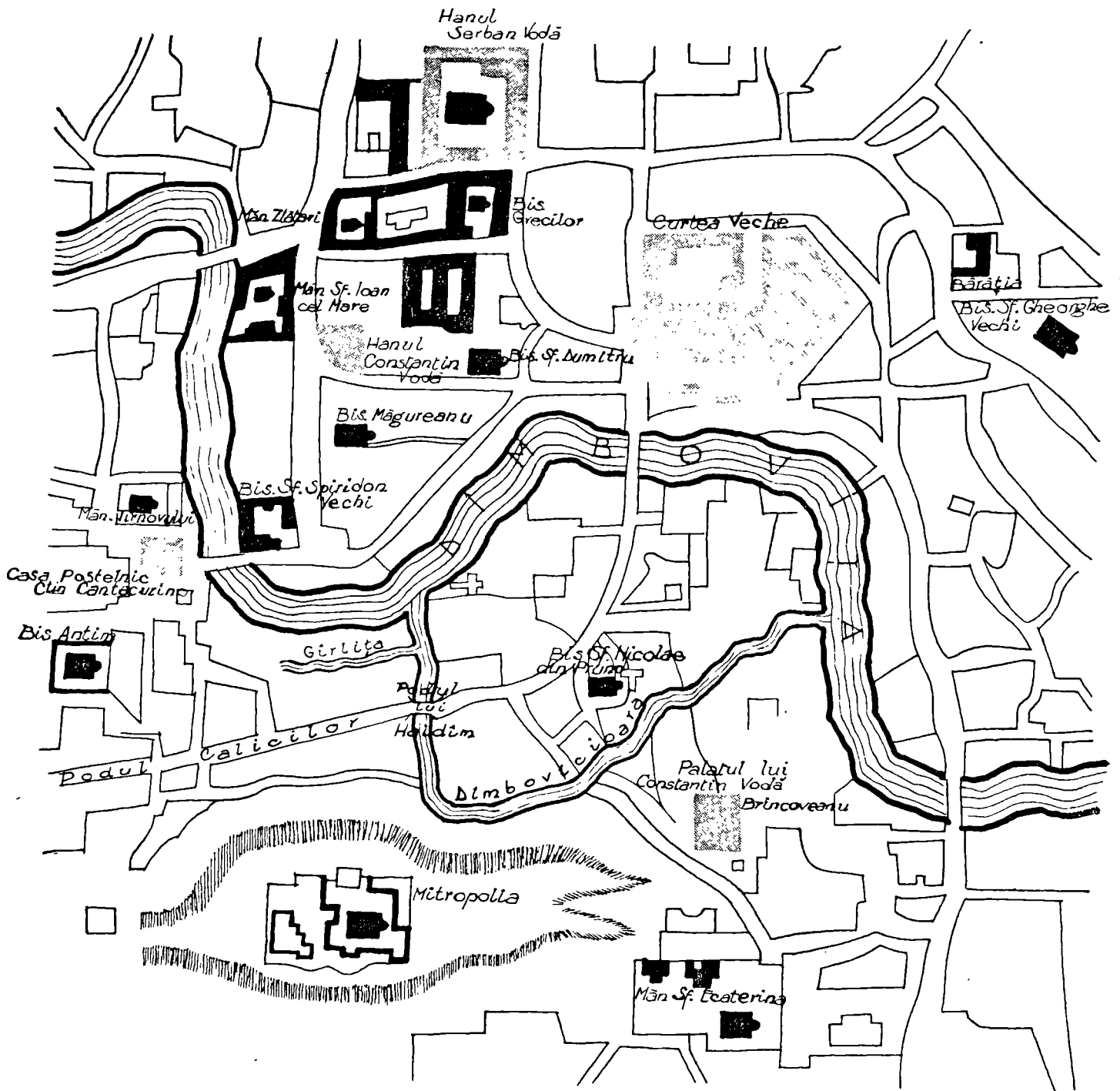
1 carte a cinstitului și credinciosului boiarinului domnii mele Radul Golescu mare com<is> și cu feci<o>rii lui căți dumnezeu îi va dărui, ca să-i fie lui niște locuri de casă aici în orașul domnii mele în București, însă locul ce se chiamă Ostrovul, care loc și-au făcut boiarinul domnii mele case și temeie pre den sus. Pentru ca acestu loc ce scrie mai sus, mai denainte vrême au fost a lui Theodosie monah care s-au chemat pre mirenie Tudoran fost mare cliucer. Deci și Theodosie monahul el încă au fost vândut acest loc lui Statie fost mare vist<ier> dreptu t<a>l<eri> 30 cu zapis de la mânia lui și au ținut și Statie vist<ier> acest loc pre seama lui cu bună pace în viața lui păn<ă> în zilele răposatului unchiului domnii mele Șarban vod<ă>. Deci cându au fostu atunci după moartea lui Statie vistiiar, iar megiiășii din satul Fiiani, ei s-au fost rădecat cu pără asupra jupănésii Predii, care au fost jupâneasa lui Statie vist<iar>, sora boiarinului domnii mele Radul Golescu mare com<is>, zicând cum că ei ș-ar fi vândut părțile lor de moșie den Fiiani ce ar fi avut lui Statie vist<iar>, iar banii nu le-au dat de plin precum le-au fost toceuala, ci le-a rămas o sumă de bani ce au luat ei de la Statie vist<iar> și să-și rescumpere moșia înapoi. Iar boiarinul domnii mele Radul Golescul mare com<is> au făcut așezămîntu, cu acei megiiășii den Fiiani de le-au mai dat priste banii ce au fost luat ei de la Statie vist<iar> încă t<a>l<eri>

¹ Corect stătător.

45 și au luat zapis de la mâna lor de tocmeală și de așezămîntu pre moșia din Fiianii, de l-au dat la mâna surorii-sa jup <ă>nesii Predii vist <ie>resii. Într-acéia și soru-sa jupăneasa Preda pentr <u> acești bani ce scriu mai sus, t <a> l <eri> 45, au dat acestu locu ce să chiamă Ostrovul care scrie mai sus, boiarinului domnii méle Radul Golescul mare com <is> și cu zapis de la mâna lui <sic> de tocmeală și cu boiari mărturii. Și luând boiarinul domnii méle acest loc pre seama lui, ș-au făcut case bune și direase de temei pre acestu loc, ca să-i hie de moștenire. Și iar să fie boiarinului domnii méle Radul Golescul mare com <is> un loc iar pe lângă acesta din căpătiul podului în jos precum mergi ulița pân <ă> în lacul ce vine de la deal și iar să împreună cu acestu locu, preunde au fost scurmat dinainte vréme Dîmbovița, care loc mai denainte au fostu al lui Matei Bărsescul și Matei Bărsescul l-au fcstu vândut lui Ianăș sârdarul drept bani gata ughi 10 și un cal, cu zapis de la mâna lui și cu mărt <u> rii. Iar dup <ă> acéia jupăneasa Stanca Coț <o> feanca, ce au fost jupăneasa lui Ianăș sârdariul, dup <ă> moartea lui, ia încă au fostu vândut acestu loc boiarinului domnii méle Radul Golescul mare com <is> drept bani gata t <a> l <eri> 40 și cu zapis de la mâna lui <sic> de vânzare și cu mulți boiari mărturii iscăliți în zapis. Și iar ca să fie boiarinului domnii méle Radul Golescul mare com <is> 1 prăvălie aici în orașul d <o> mnii méle în București, la ulița cea mare, în rîndul șelarilor, alătura cu Defta croitorul pre din sus, care prăvălie o au cumpărat boiarinul d <o> mnii méle Radul Golescul mare com <is> de la Istratie armașul feci <o> rul Ghinii căp <i> tanul dreptu bani gata t <a> l <eri> 78 cu zapis de la mâna lui de vînzare și cu mărt <u> rii. Și iar să fie boiarinului domnii méle Radul Golescul mare com <is> o grădină cu pomi aici în București, în mahalaoa ce să chiamă Broșteni, care grădină iaste pre loc domnescu, dăn casa,¹ precum ocolești Dămbovița, până în casa lui Cernat. Pentru că au cumpărat boiarinul d <o> mnii méle cu alte grădini de la¹ dreptu bani gata t <a> l <eri> 17 cu zapis de la mâna lui și cu mărturii precum am văzut domniia mea toate zapisele de cumpărătoarea acestori locuri la mâna boiarinului domnii méle ce scrie mai sus. Derept acéia și domniia mea încă am dat această carte a d <o> mnii méle cinstilului și credincios boiarinului d <o> mnii méle Radul Golescul mare com <is> ca să aibă a ținea și a stăpîni aceste locuri de casă ce sânt mai sus z' se și prăvălii și grădina cu bun <ă> pace, să-i fie moșie stătătoare lui și feciorilor în veac. Și am întărit cart <ea> aceasta cu tot sfatul și cu credincioșii boiarii domnii méle pan Cornea mare ban, și Stroe mare vornic și Diicul mare log <ofăt> și Mihai Cantacuzeno mare spat <ar> și Șerban mare vist <iar> și Costandin mare cliuce <ar> și Dumitrașco mare post <elnic> și Vergo mare păh <arnic> și Radul mare pit <ar> și ispravnic Toma Cantacuzeno al 2-lea log <ofăt>. Și s-au scris cart <ea> aceasta întru al noaolea an al domnii méle de Isar log <ofăt> din București. Luna mar <tie> 4 zile, în anul 7205 <1697>.

Copie romînească. Arhivele Statului București, *Condica lui Constantin vodă Brâncoveanu* (mss. 705), fila 114—115,

¹ Loc alb în original.

– Ostrovul Dimbovitiei

Adaptare și localizare după planul orașului București ridicat de ofiterii topografi ruși.

К ВОПРОСУ О СТАРОЙ ТОПОГРАФИИ БУХАРЕСТА: ОСТРОВ ДЫМБОВИЦЫ (XVI—XVII ВВ.)

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

В XVI—XVII вв. Остров Дымбовицы представлял собой территорию, расположенную между двумя рукавами бухарестской реки, то есть между собственно Дымбовицей и Дымбовичорой. На старых планах города, а именно на плане, составленном русскими офицерами в 1770 году, и на плане Зульцера, эта область обозначается островом.

Помимо других построек на Острове находилась также „новая” баня, о которой упоминается в посвятителной грамоте, выданной Михней Турчитом 21 октября 1585 г. (7094), а также владения Раду Голеску и одноименный монастырь, упоминание о котором находим только в одном документе от 15 июня 1665 г. (7177).

Участок, получивший название Остров, сохранил его до конца XVII в., когда был переименован в Прунд. Это переименование связывается с исчезновением монастыря Острова и с изменениями его местной конфигурации, происшедшими вследствие спада вод южного рукава реки, получившего впоследствии название Дымбовичоры или Малой Дымбовицы. Происшедшие в русле реки изменения, превратившие Остров в Прунд, были, с одной стороны, естественными, благодаря спаду вод, а, с другой — были вызваны прибрежными жителями. Интерпретируя термин одного документа, изданного 21 мая 1678 г. (7186) Георгием Дука, автор показывает, что „старая долина” являлась южным рукавом реки, который в прошлом был более важным, чем северный.

По-видимому, и церковь попа Матея, упоминаемая в 1679 г., находилась на Острове, быть может даже на том месте, где монах Теофан воздвигнул в 1682 г. свою церковь, известную под названием Св. Николая из Прунда, как и „приход попа Матея”, о котором упоминается еще с 1590 года.

CONTRIBUTION À LA CONNAISSANCE DE L'ANCIENNE TOPOGRAPHIE DE BUCAREST : OSTROVUL DÎMBOVIȚEI* (XVIe — XVIIe S.)

RÉSUMÉ

Ostrovul Dîmboviței désignait, aux XVIe et XVIIe siècles, la zone comprise entre les deux bras de la rivière qui baigne Bucarest, c'est-à-dire entre la Dîmbovița proprement dite et la Dîmbovicioara. Sur les anciens plans de la ville — celui de 1770 dressé par des officiers russes et celui de Sulzer — cette région apparaît nettement sous la forme d'une île.

Il y avait sur l'Ostrov, à côté d'autres établissements, les « nouveaux bains », dont fait mention un document de Mihnea Turcitul en date du 21 octobre 1585 (7094), les propriétés

*) L'île de la Dîmbovița.

de Radu Golesco et le monastère de l'*Ostrov*, mentionné par un seul document, du 15 juin 1665 (7177).

La région désignée sous le nom d'*Ostrov* conserve ce nom jusqu'à la fin du XVIIe siècle, après quoi on la retrouve sous celui de *Prund* (grève). Ce changement de nom est attribué à la disparition du monastère de l'*Ostrov* et à certaines transformations de la configuration du lieu, provoquées par la diminution du volume d'eau du bras méridional de la rivière, celui que l'on nommera plus tard la *Dimbovicioara* ou la petite *Dimbovița*. Les changements du lit primitif de la rivière étaient en partie dus au relèvement du fond et en partie provoqués par les riverains. Interprétant les termes d'un document en date du 21 mai 1678 (7186) émis par Gheorghe Duca, les auteurs de l'article démontrent que « l'ancienne vallée » était celle du bras sud du cours d'eau, bien plus important jadis que le bras nord.

Il semble que l'église « du pape Matei », signalée en 1689, se trouvait dans l'*Ostrov*, là-même, peut-être, où l'hiéromoine Théophane édifia en 1682 l'église connue sous le nom de « Sf. Nicolae din Prund ».

PROBLEMELE TRATATULUI DE ISTORIA ROMÂNIEI

DEZBATERI ASUPRA PROBLEMELOR CULTURII MEDIEVALE DIN ȚĂRILE ROMÎNE

Continuînd cu intensitate munca de elaborare a *Tratatului de istorie a patriei* — devenită sarcina principală a istoricilor din R.P.R. — membrii colectivului volumului al II-lea au încheiat redactarea unor capitole din acest volum. Conform metodei de lucru stabilite — înainte de a li se da forma definitivă — aceste capitole au fost supuse unor discuții largi ale specialiștilor. În ultima vreme, s-au discutat trei capitole dedicate culturii și artei feudale de pînă la sfîrșitul secolului al XVII-lea. La aceste ședințe au participat — în afară de membrii colectivului de redactare a volumului — și alți cercetători din cadrul Institutului nostru, precum și reprezentanți ai Institutelor de filozofie, istorie literară și istoria artei, invitați pentru a-și spune părerea cu privire la problemele de cultură feudală.

Discuțiile în cadrul acestor ședințe au fost deosebit de vii și ele s-au purtat atît în jurul unor probleme încă nelămurite sau controversate din istoria culturii noastre, cît și asupra interpretării fenomenelor de cultură, a legării și explicării lor de schimbările produse în viața societății.

Participanții la ședințe — ca și redactorii capitolelor privitoare la cultura feudală — au scos în relief justetea tezelor marxiste a existenței celor două culturi în orînduirile bazate pe exploatare și a preponderenței culturii clasei dominante, ce urmărește să justifice și să întărească orînduirea existentă. Acestea au fost tezele de la care s-a pornit în alcătuirea capitolelor respective.

În cursul discuțiilor — ca și în capitolele discutate — s-a reliefat, de asemenea, importanța literaturii populare — neglijate în trecut — căreia i s-a acordat locul cuvenit în primul tratat marxist de istorie a patriei noastre.

Participanții la discuții au subliniat numeroasele dificultăți întîmpinate în studierea și — mai ales — în datarea literaturii populare. După cum a arătat acad. A. Oțetea, conținutul unei opere cu caracter popular nu datează producția respectivă. De pildă, este știut că ciclul dedicat lui Carol cel Mare este o producție mai tîrzie, a secolului al XII-lea, după cum, desigur, cele mai multe din legende populare despre Ștefan cel Mare nu sînt create în a doua jumătate a secolului al XV-lea. De aceea, este necesară o grijă deosebită în datarea acestor opere populare.

Discuții animate s-au purtat cu privire la sfera literaturii populare, la producțiunile care pot fi socotite ca aparținînd acestei literaturi. Unii dintre vorbitori — citînd opiniile folcloriștilor sovietici Andreev și Socolov — și-au exprimat părerea că pot fi considerate literatură

populară și creațiile unor cîntăreți de la curțile domnești sau boierești, pe care poporul le-a adaptat apoi năzuințelor sale; astfel stînd lucrurile, ei au cerut îmbogățirea paragrafelor dedicate literaturii populare cu aceste producțiuni.

Numeroase discuții s-au purtat apoi asupra rolului bisericii în promovarea culturii feudale. S-a subliniat faptul că biserica — avînd rolul de a înconjura instituțiile feudale cu aureola consacrării divine, după cum ne învață Engels — era promotoarea unei culturi ce propovăduia supunerea în fața exploataării feudale, considerate veșnice, fiind — prin aceasta — un puternic sprijin al orînduirii feudale și al statului respectiv. Avînd în vedere acest rol al bisericii — deosebit de important în promovarea culturii feudale — regretatul Barbu Cîmpina a propus să se trateze în capitolul dedicat culturii din epoca de fărîmîtare feudală problema întemeierii mitropoliilor și a primelor mănăstiri din cele două țări și rolul lor în dezvoltarea culturii feudale.

Fără a neglija studiul literaturii cu caracter religios — a cărei importanță a fost mult exagerată în trecut și căreia i s-a acordat acum locul ce îl merită — s-a dat o atenție deosebită elementelor de cultură laică, producțiunilor istorice, juridice etc. — care ajung la o dezvoltare deosebită în secolul al XVII-lea — precum și acelor indici revelatori ai dezvoltării culturale într-o epocă dată, care sînt învățămîntul, tiparul și bibliotecile.

Atît în capitolele discutate, cît și în timpul discuțiilor purtate, s-a urmărit să se explice fenomenele de cultură prin dezvoltarea generală a societății, prin schimbările petrecute în stînul ei; aceasta, spre deosebire de vechea istoriografie care le trata fără a ține seamă de această legătură. S-a arătat, astfel, că, în perioada fărîmîțării feudale, cultura are un caracter exclusiv religios, folosind numai limba slavonă; că, pe măsură ce crește puterea mării boierimi și se ridică mica boierime și orășenimea — în a doua jumătate a secolului al XVI-lea — apar elemente laice în cultură și se răspîndește scrisul în romînește, pentru ca în secolul al XVII-lea — ca urmare a dezvoltării procesului din a doua jumătate a secolului precedent — să înceteze monopolul clerului asupra culturii, cei mai mulți creatori de cultură fiind laici. Tocmai de aceea, în secolul al XVII-lea, limba romînă biruie mai întîi în domeniul laic (istoriografie) și apoi este folosită în biserică.

Tot astfel, s-a scos în evidență faptul că cronicile slave din secolul al XV-lea și din prima jumătate a secolului al XVI-lea — alcătuite din ordinul domnului — sînt rezultatul progreselor obținute în centralizarea statului feudal, pe cînd acelea din a doua jumătate a secolului al XVI-lea sînt expresia decăderii statului centralizat, fiind scrise pentru domnii aflați sub dominația mării boierimi. Ele fac trecerea la istoriografia boierească din secolul al XVII-lea, care este rezultatul biruinței boierimii asupra autorității centrale a domniei. Opera cronicarilor boieri — care este forma principală a ideologiei clasei boierești — are tocmai menirea de a justifica și apăra regimul nobiliar instaurat în țările romîne în acest secol.

Aplicînd același principiu, s-a căutat să se explice că supunerea bisericilor și mănăstirilor aflate pe domeniile sau sub stăpînirea feudală față de autoritatea domnească este legată de centralizarea statului, cînd biserica devine un puternic sprijin al domniei.

Explicația dată de autorul capitolului despre cultura în timpul feudalismului dezvoltat, după care primele tipărituri din Țara Romînească sînt rezultatul aceleiași opere de centralizare a statului și a punerii bisericii în slujba sa, a întîmpinat însă opoziția unor participanți la discuții (acad. A. Oțetea, prof. M. Berza, ș.a.) care au considerat această explicație forțată.

Obiecții serioase s-au adus capitolului de istoria artei, printre altele și datorită faptului că nu se explică dezvoltarea artei în legătură cu viața societății. Nu s-a arătat, de pildă, că perioadei de fărîmîtare feudală îi sînt caracteristice curțile boierești întărite, ca și mănăstirile-cetăți, necesare apărării clasei dominante, în lipsa unui aparat de stat capabil să reprime rezistența celor exploatați.

În discuțiile purtate asupra capitolelor de cultură și artă feudală din *Tratat*, un loc important a fost acordat influențelor exercitate asupra vechii noastre culturi și rolului lor în dezvoltarea acesteia. Combătând concepțiile istoriografiei noastre mai vechi, participanții la discuții au fost cu toții de acord că influențele străine nu pot avea un rol hotărâtor în dezvoltarea culturii sau artei feudale, care este legată în mod nemijlocit de dezvoltarea generală a societății românești și de necesitățile ei, influențele fiind recepționate și asimilate numai în măsura impusă de aceste necesități. Ținând seama de acest adevăr, participanții la discuții — ca și autorii paragrafelor respective — au scos în relief originalitatea culturii noastre feudale — atât în secolul al XVII-lea, cât și în cele două veacuri anterioare — precum și unele trăsături comune cu cultura popoarelor vecine.

S-a combătut, de asemenea, părerea, la fel de greșită, după care influențele străine ar fi fost niște piedici în dezvoltarea „geniului național înăscut”, care a căpătat posibilitatea de a se dezvolta în voie de-abia în secolul al XIX-lea, odată cu stabilirea unui contact direct cu cultura Apusului. Subliniind aportul nostru la comunitatea de cultură a sud-estului european, participanții la discuții au relevat importanța culturală a țărilor române pentru locuitorii din sudul Dunării, subjugăți de turci, precum și faptul că, la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul celui următor, capitala Țării Românești era considerată cel mai mare centru cultural al acestei părți a Europei.

Deosebit de animate au fost și discuțiile privind folosirea limbii slave în vechea noastră cultură și în societatea feudală. În cursul acestor discuții, s-au combătut cu tărie părerile istoriografiei burgheze care — împinsă de sentimente șovine, antislave — considera drept o piedică în dezvoltarea culturii noastre faptul că aceasta îmbrăcase o haină slavă.

Vorbind despre accesul poporului la cultură, prof. M. Berza a arătat că acesta nu poate fi asigurat decât prin folosirea limbii vorbite de popor. De aceea, triumful limbii române ca limbă de cultură în secolul al XVII-lea a fost și expresia nevoilor de participare la fenomenul de cultură al unor noi pături sociale, mult mai largi, precum și mijlocul care să le asigure această participare.

Pe de altă parte, s-a scos în evidență faptul că folosirea limbii slave a dat culturii feudale românești mijlocul de a participa la comunitatea de cultură a popoarelor slave vecine.

O altă problemă discutată a fost aceea a răspîndirii limbii slave în sinul societății românești. În timp ce autorul paragrafului din *Tratat* afirmă că această limbă era cunoscută și folosită de mulți boieri, dregători domnești și negustori, unii dintre participanții la discuții (B. Cîmpina, M. Berza ș.a.) au arătat că nu poate fi vorba de o largă răspîndire a limbii slave, care nu a fost o limbă vie, folosită de popor, ci — după cum a subliniat acad. A. Oțetea — doar limba oficială a statului și a bisericii, așa cum era limba latină în apus.

Discuții deosebit de vii s-au purtat și cu privire la începuturile scrisului în limba română, una din problemele cele mai controversate din istoria culturii noastre feudale. Explicația dată de P. P. Panaitescu — atât în paragraful respectiv din *Tratat*, cât și într-un amplu studiu al său, aflat în manuscris — este cu totul diferită de aceea a vechii istoriografii, care — după cât se știe — vedea în acest important eveniment doar urmarea unor influențe străine — husită, luterană sau catolică (aici părerile erau foarte împărțite). Autorul paragrafului respectiv a încercat să explice începutul scrisului în românește prin împrejurările interne speciale din Maramureș de la sfârșitul secolului al XV-lea, când biserica, aflată sub influența unor puternici feudali locali, lupta pentru autonomie față de episcopia ruteană din Muncacs. Cărțile românești devenind necesare, ca urmare a faptului că biserica nu mai avea de unde primi cărți slave, datorită conflictului, s-a trecut la traducerea lor, aceasta fiind și una din faptele prin care biserica locală își dovedea autonomia. Explicația dată de autorul paragrafului nu a satisfăcut însă pe toți participanții la discuții (Ioachim Crăciun, Ioan Chițimia, Alex. Elian etc.).

Fără a minimaliza importanța factorului intern, aceștia au arătat că nu se poate neglija, totuși, rolul influențelor străine — în special al celei husite — care au creat atmosfera favorabilă necesară folosirii limbii naționale în biserică. După părerea acad. Al. Roșetti, un rol „decisiv” în acest proces l-a avut influența luterană.

Și unele din argumentele folosite de autorul paragrafului au fost contestate : de pildă, prof. M. Berza a arătat că nu se poate susține argumentul că biserica maramureșană nu avea de unde primi cărți, deoarece conflictul a durat doar câțiva ani, iar Al. Elian a subliniat faptul că nu s-au tradus cărțile cele mai folosite în oficierea cultului, ci psalmii, care aveau o circulație restrânsă. După părerea acad. Al. Roșetti, necesitățile interne — care nu pot fi contestate — nu sînt însă dovedite în capitolul din *Tratat*. În răspunsul său, P. P. Panaitescu a negat existența unei influențe husite în Maramureș, a arătat că începuturile scrisului în limba romină s-au făcut la o jumătate de veac după ce această influență începuse să se manifeste în Transilvania și și-a menținut punctul de vedere cu privire la cauzele interne care au determinat începutul folosirii în scris a limbii romine.

O problemă interesantă a fost și aceea a promotorilor culturii în secolul al XVII-lea. În capitolul întocmit de prof. M. Berza, s-a scos în evidență faptul că, în acest secol, preocuparea de cultură capătă adepți tot mai numeroși în sînul clasei boierești, care face din cultură o armă ideologică în lupta ei pentru dominația în stat. Cultura feudală rămîne mai departe în serviciul clasei dominante, avînd drept scop apărarea statului nobiliar, deși apar și unele accente de critică socială și o lărgire a preocupărilor culturale, care corespund difuzării mai adînci a interesului pentru cultură în sînul societății rominești și pătrunderii între creatorii de cultură a unor oameni din sînul claselor exploatare.

După cum a arătat prof. E. Stănescu în cursul discuțiilor, în condițiile specifice țărilor romine din secolul al XVII-lea, în lipsa unei orășenimi suficient de dezvoltate, rolul de promotori ai unor idei noi îl pot juca parte din boieri, care, în acest secol, devin antiotomani în timp ce cei mai numeroși dintre ei continuă colaborarea cu turcii. Aceasta este explicația patriotismului cald care însuflețește unele pagini ale cronicarilor, ca și a preocupărilor lor pentru originea poporului și a limbii romine. Aceste preocupări noi duc la [transformarea conștiințe unității de neam și] de limbă — existentă în întreg evul mediu românesc — în ideea acestei unități, care mai tîrziu va deveni ideea națională.

Discuții la fel de animate au fost purtate și asupra unor probleme, mai mult sau mai puțin importante, care sînt încă nerezolvate sau controversate, ca aceea a umanismului în Transilvania, a paternității *Invățăturilor* lui Neagoe Basarab, a autorului și locului unde a fost scrisă cronica lui Ștefan cel Mare, a faptului dacă povestirea despre Vlad Țepeș poate fi considerată cronică internă etc.

Deosebit de vii au fost și discuțiile privind datările unor monumente de arhitectură, precum și influența dintre acestea. Autorul paragrafului de istoria artelor — V. Vătășianu — a adus o serie de contribuții noi privitoare la problemele tratate, multe din ele deosebit de îndrăznețe și originale. S-a hotărît, însă, ca părerile noi, care nu sînt încă puse în circuitul științific și acceptate ca valabile de toți specialiștii, să fie formulate cu rezerva necesară.

Participanții la discuții au scos în evidență informarea bogată, interpretarea justă și modul deosebit de îngrijit în care au fost alcătuite unele din paragrafele și capitolele discutate.

Discuțiile purtate asupra capitolelor de cultură feudală au scos în evidență faptul că, deși a acordat o preferință deosebită problemelor privind istoria culturii, istoriografia burgheză nu a reușit să înțeleagă și să lămurească cele mai multe din problemele culturii noastre feudale. Este meritul istoriografiei noastre marxiste de a fi înțeles și explicat aceste probleme în ade-vărata lor lumină.

DEZVOLTAREA ŞTIINŢEI ISTORICE BULGARE DUPĂ VICTORIA DE LA 9 SEPTEMBRIE 1944*

DE

D. KOSEV

MEMBRU CORESPONDENT AL ACADEMIEI
DE ŞTIINŢE A R. P. BULGARIA.

La 9 Septembrie anul acesta se împlinesc 15 ani de la începutul revoluţiei noastre socialiste, care a schimbat radical dezvoltarea istorică a poporului bulgar. Această mare victorie a poporului nostru a devenit posibilă datorită victoriilor istorice ale armatei sovietice eliberatoare.

Înainte cu 15 ani, când Armatele Sovietice ale Frontului al treilea ucrainean au trecut graniţele de nord ale Bulgariei şi au forţat pe ocupanţi de a părăsi ţara noastră, poporul muncitor bulgar, condus de P.C.B. a dărâmat regimul monarho-fascist şi a instaurat o putere nouă, democrat-populară. În istoria Bulgariei a început o nouă eră — era construirii socialismului şi comunismului. S-au îndeplinit visurile celor mai mari fii ai poporului bulgar din epoca mişcării naţional-revoluţionare, ale eroilor glorioasei răscoale din septembrie 1923, ale milioanei de muncitori, ţărani muncitori şi intelectuali legaţi de popor. În Bulgaria a fost distrus pentru totdeauna sistemul exploatării, socialismul a învins.

Revoluţia de la 9 Septembrie a deschis orizonturi largi pentru dezvoltarea ştiinţei la noi, inclusiv pentru ştiinţa istorică.

Victoria populară de la 9 Septembrie a pus în faţa ştiinţei istorice bulgare sarcini importante. Mai înainte de toate trebuiau adunaţi istoricii noştri sub steagul marxism-leninismului trebuia înlăturată influenţa istoriografiei burghezo-reacţionare. Însuşirea metodologiei marxist-leniniste şi aplicarea ei creatoare în cercetarea ştiinţifică a istoriei Bulgariei a fost prima şi cea mai importantă sarcină a istoricilor bulgari. În acelaşi timp trebuiau să se pregătească noi cadre, tineri, cu o bună pregătire metodologică. În faţa ştiinţei istorice bulgare a fost pusă marea sarcină de a crea noi cercetări monografice care să înlocuiască istoriografia burgheză, de a prelucra o serie de probleme fundamentale şi perioade întregi din istoria bulgară pe care istoricii burghezi nu le-au atins, de a clarifica întreaga dezvoltare istorică a poporului bulgar de pe poziţiile materialismului istoric, de a se scrie noi manuale pentru instituţiile de învăţământ mediu şi superior ş.a.m.d.

Acum, când facem bilanţul muncii noastre în cei 15 ani de la Eliberare, nu putem să nu constatăm faptul îmbucurător că, în ciuda slăbiciunilor, lipsurilor şi greşelilor avute, ştiinţa istorică bulgară a dobândit în această relativ scurtă perioadă — foarte mari succese. Astăzi istoricii bulgari, cu mici excepţii stau solid pe poziţiile metodologiei marxist-leniniste şi continuă să şi-o însuşească tot mai adânc.

* Articol scris pentru revista *Studii*.

Au crescut mulți istorici tineri, dintre care unii se dezvoltă repede și au creat deja lucrări valoroase. În decursul celor 15 ani trecuți a fost publicat un mare număr de articole de cercetare științifică, studii și comunicări științifice, au apărut o serie de monografii mari, au fost scrise câteva lucrări de generalizare asupra istoriei Bulgariei. Într-un interval istoric relativ scurt, istoriografia bulgară marxist-leninistă a putut să înlăture slăbiciunile și lipsurile fundamentale ale istoriografiei burgheze și să ajute la înfăptuirea revoluției culturale la noi.

Pentru dezvoltarea cu succes a istoriografiei noastre marxiste după 9 Septembrie au acționat în primul rând trei factori. Primul dintre ei constă în împrejurarea că istoriografia marxistă în Bulgaria s-a născut și a căpătat o dezvoltare însemnată încă înaintea victoriei de la 9 Septembrie. Lucrările istorice ale lui D. Blagoev, apoi ale lui Gh. Dimitrov, Hr. Kabakiev, iar mai târziu ale lui G. Bakalov, T. Pavlov, J. Natan, M. Dimitrov și alții au clarificat de pe pozițiile marxism-leninismului un mare număr de probleme importante ale istoriei Bulgariei, în-deosebi ale mișcării bulgare național-revoluționare și muncitorești-revoluționare. Astfel că după victoria lui 9 Septembrie istoricii bulgari marxisti trebuiau nu să pună bazele istoriografiei bulgare marxiste, ci să continue opera înaintașilor lor.

Al doilea factor este ajutorul științei istorice sovietice. Când la 9 Septembrie 1944 s-a rupt pentru totdeauna bariera ridicată de guvernele burgheze între Uniunea Sovietică și Bulgaria, știința istorică sovietică dobândise deja succese uriașe și se găsea într-un avânt și mai mare. Istoricii bulgari au căpătat posibilitatea de a studia realizările științei istorice sovietice de a învăța din marea experiență acumulată de ea mai ales în domeniul metodologic. Nu este istoric marxist bulgar care să nu fi învățat din știința istorică sovietică, din bogata ei experiență.

Al treilea factor și cel mai important este grija permanentă a Partidului nostru Comunist pentru dezvoltarea istoriografiei marxiste bulgare, pentru ridicarea nivelului ei teoretic, pentru pregătirea de tinere cadre științifice ș.a.m.d. Partidul nostru, începând de la întemeietorul lui, D. Blagoev, a acordat întotdeauna o mare atenție științei istorice ca factor important pentru educația revoluționară a clasei muncitoare și a maselor celor ce muncesc, pentru formarea concepției marxist-revoluționare despre lume la cei ce muncesc, pentru educația patriotică și internaționalistă a poporului bulgar.

În raportul tov. V. Cervenkov privitor la instruirea marxist-leninistă și lupta pe frontul ideologic ținut în fața celui de-al V-lea congres al P.C.B. se spune: „Uriașă este importanța științei istorice nu numai pentru formarea unei largi concepții științifice despre lume ci și pentru înarmarea poporului nostru cu cunoașterea justă a trecutului său, cu tragerea justă de învățăminte din el pentru lupta lui actuală” (Al V-lea congres al P.C.B., 18—25.XII, 1948, p. I, Sofia, 1949, p. 289).

Cel de-al V-lea congres al P.C.B. a acordat o mare atenție dezvoltării istoriografiei marxiste bulgare și a pus în fața ei o serie de sarcini importante. Însuși referatul lui Gh. Dimitrov în fața celui de-al V-lea congres reprezintă o remarcabilă operă istorică care a clarificat nu numai perioadele fundamentale din dezvoltarea P.C.B. ci și un mare număr de probleme din istoria modernă și contemporană a Bulgariei în general.

Datorită grijii și ajutorului partidului, după 9 Septembrie au fost create institute noi pentru munca de cercetare științifică în domeniul istoriei Bulgariei.

Până la 9 Septembrie istoriografia bulgară se dezvoltă mai ales la catedrele facultății de istorie — filologie și la Societatea istorică, iar istoriografia marxistă era urmărită și înăbușită de regimul burghez. În condițiile puterii populare numărul catedrelor de istorie s-a mărit iar componența lor a crescut rapid prin atragerea de tinere cadre. Catedrele de istorie ale Universității de stat din Sofia au jucat un rol important în dezvoltarea istoriografiei noastre marxiste, mai ales în cursul primilor trei-patru ani după 9 Septembrie 1944. În cadrul lor mai întâi a

inceput atragerea și pregătirea cadrelor noi, de la ele a pornit inițiativa editării primei reviste istorice marxiste bulgare — „Istoriceski pregled” ș.a.

Un rol important în dezvoltarea științei noastre istorice după 9 Septembrie, l-a avut Institutul de istorie a Bulgariei de pe lângă Academia Bulgară de Științe. Acest institut a fost creat în 1947, dar munca planificată de cercetări științifice el și-a început-o de fapt din 1950. Cu ajutorul partidului și conducerii Academiei Bulgare de Științe, Institutul de istoria Bulgariei s-a consolidat repede. Prin pregătirea de tinere cadre pe calea aspiranturii a căpătat o structură determinată. Institutul nostru, prin cele cinci secțiuni ale sale și prin însemnata lui activitate de cercetare științifică a depășit deja cadrele unui Institut pentru istoria Bulgariei și s-a transformat de fapt într-un institut de istorie în care alături de problemele de istoria Bulgariei sînt cercetate și o serie de probleme de istorie generală.

Pentru elaborarea istoriei eroicului P.C.B. și a mișcării muncitorești revoluționare bulgare a fost creat Institutul de istoria P.C.B. Acest institut datorită grijii Partidului a desfășurat pînă acum o însemnată activitate de cercetare științifică. După 9 Septembrie, a fost creat Institutul „Botev — Levski” care studiază problemele legate de activitatea revoluționară a celor doi — cei mai mari — revoluționari democrați bulgari iar în ultimul timp manifestă tendința de a cuprinde întreaga problematică a mișcării național-revoluționare bulgare. Și-a înnoit activitatea Comisia de istorie militară, existentă de mai înainte, în care au intrat istorici-marxiști.

O însemnată importanță pentru dezvoltarea științei istorice o are organizarea Arhivei de stat prin care se pune capăt distrugerii și dispersării dăunătoare a bogăției arhivale a țării noastre. Munca pe care a îndeplinit-o și continuă să o îndeplinească Arhiva de stat și secțiunile ei are o foarte mare importanță pentru dezvoltarea viitoare a științei istorice și a dezvoltării noastre culturale în general. Muncă de cercetare științifică, deși încă într-o măsură foarte limitată, se face și la Arhiva istorică bulgară de pe lângă biblioteca de stat „Vasil Kolarov”, la Școala superioară de partid, la Institutul arhivistic de pe lângă Academia de Științe, la Arhiva de stat și în alte instituții unde se află grupe de tineri istorici.

O dată cu construcția organizatorică a științei istorice bulgare după 9 Septembrie au apărut treptat și o serie de publicații periodice de istorie ca organe ale institutelor create. În primul loc trebuie să amintim revista *Istoriceski pregled*, care împlinește în acest an 15 ani de la fondarea ei. Revista *Istoriceski pregled* a jucat un rol important pentru unirea și transformarea ideologică a cadrelor noastre istorice, pentru dezvoltarea în general a științei noastre istorice după 9 Septembrie. În paginile revistei au fost publicate în decursul celor 15 ani un mare număr de articole de cercetare științifică și comunicări științifice, care au ajutat într-o măsură însemnată la clarificarea justă a trecutului nostru și prin aceasta la înarmarea poporului nostru cu o concepție despre lume marxist-leninistă justă, la educarea maselor populare în spiritul patriotismului socialist și al internaționalismului proletar.

Importanța și rolul revistei *Istoriceski pregled* pe frontul nostru ideologic de după 9 Septembrie a fost arătat în mod clar de către cel de-al V-lea congres al P.C.B. În raportul deja amintit „Pentru instruirea marxist-leninistă și lupta pe frontul ideologic” se spune: „De la 9 Septembrie 1944 încoace *Istoriceski pregled* se străduiește să prelucreze problemele istoriei țării noastre din punct de vedere al materialismului istoric; să arunce în desuetudine concepțiile tradiționale de pînă acum ale istoriografiei burgheze. În această privință ea îndeplinește fără îndoială un rol folositor și trebuie să fie încurajată și susținută, punînd centrul de greutate asupra studierii în paginile ei a problemelor istoriei moderne și contemporane a țării, intensificînd critica asupra concepțiilor istorice dușmănoase și neștiințifice, asupra falsificării șoviniste bulgare a istoriei noastre și cerînd de la colaboratorii ei o muncă permanentă cu ei înșiși pentru ridicarea calificării lor marxist-leniniste” (Al 5-lea congres al P.C.B., p. I, p. 291—292).

În revista *Istoričeski pregled*, în decursul existenței ei de 15 ani, sînt reflectate într-o măsură însemnată realizările, succesele și slăbiciunile științei istorice bulgare din această perioadă. Răsfoind azi paginile ei nu putem să nu vedem cum ea permanent s-a îmbunătățit, cum articolele traduse s-au împușinat tot mai mult și s-a mărit numărul articolelor originale de cercetări științifice, cum s-a îmbunătățit din ce în ce mai mult pregătirea metodologică a colaboratorilor ei, cum a crescut și a devenit tot mai variată tematica ei ș.a.m.d.

O dată cu revista *Istoričeski pregled* Institutul de istoria Bulgariei a început să editeze și *Izvestiia* (buletinul) institutului, din care au ieșit deja șapte volume cuprinzînd studii și materiale prețioase pentru istoria Bulgariei. Înainte cu doi ani Institutul de istorie a P.C.B. a început de asemenea să editeze o *Izvestiia* din care au apărut pînă acum două volume cu prețioase ce cetări și materiale de istoria P.C.B. și a mișcării muncitorești revoluționare din Bulgaria. O *Izvestiia* editează de asemenea Institutul „Botev-Levski”, Arhiva istorică bulgară de pe lângă Biblioteca de stat „Vasil Kolarov”, Institutul arhivistic de pe lângă Academia Bulgară de Științe, Arhiva de stat și Școala superioară de partid. După 9 Septembrie Universitatea de stat din Sofia a continuat să editeze *Godišnik-ul* (Anuarul) său în care au fost publicate o serie de prețioase monografii și studii istorice. În urmă cu cîtiva ani a început să apară revista *Voенno-istoričeski sbornik* a cărei sarcină este să unească pe lucrătorii științifici care studiază problemele istoriei noastre militare. Articole pe teme istorice se publică și în organul teoretic al P.C.B. — revista *Novo vreme*.

O serie de istorici bulgari publică articole și în revistele istorice de peste hotare, ca *Voprost istorii*, *Vizantiiskii vremenik*, *Byzantinoslavica* și altele. Istoricii noștri participă și la publicația *Spisanie na B.A.N.* (Revista Academiei Bulgare de Științe).

Nu se poate să nu se facă remarcă, că unele dintre publicațiile noastre istorice periodice încă nu au reușit să-și delimiteze „fizionomia” sau sarcinile lor. Unele „Izvestii” seamănă mai mult a culegeri de articole și materiale decît a publicații periodice. Revista *Voенno-istoričeski sbornik*, creată cu scopul de a reflecta cercetările în domeniul istoriei militare, în realitate nu tipărește în primul rînd lucrări de istorie militară și în felul acesta manifestă tendința de a dubla alte publicații periodice ale noastre.

Este greu într-un articol scurt, ca cel de față, să se facă o analiză exhaustivă a muncii de cercetare științifică înfăptuită de către istoricii bulgari în decursul celor 15 ani trecuți.

De aceea ne vom mărgini numai la indicarea principalelor ei realizări de la 9 Septembrie încoace și cu notarea celor mai importante probleme care au fost, într-o măsură mai mare sau mai mică, clarificate de istoricii noștri. Ne vom da silința numai să arătăm și unele dintre cele mai importante slăbiciuni ale istoriografiei noastre marxiste, în măsura în care critica științifică a reușit în prezent să le dezvăluie.

Una dintre cele mai importante realizări ale științei istorice bulgare după 9 Septembrie este, după părerea mea, redactarea *Istoriei Bulgariei* (Istoriia na Bălgariia) în două volume. Această operă scrisă de un colectiv de istorici bulgari și lucrarea *Istoria Bolgarii*, apărută în același timp, scrisă de un colectiv de istorici sovietici, sînt primele lucrări în care se tratează de pe pozițiile materialismului istoric istoria țării noastre din cele mai vechi timpuri pînă astăzi. Lucrarea colectivă *Istoriia na Bălgariia* este construită pe o periodizare justă în linii generale, pune în lumină în mod just procesele istorice fundamentale din Bulgaria, rolul maselor populare, creatoare ale istoriei noastre, descoperă printr-un număr suficient de fapte dezvoltarea social-economică și culturală a țării noastre în toate formațiile social-economice—(orînduirea comunei primitive-gentilice, orînduirea sclavagistă, feudală, capitalismul și începutul socialismului).

Istoria Bulgariei în două volume, pusă ca sarcină principală a istoricilor bulgari de către Congresul al V-lea al P.C.B. a satisfăcut o mare nevoie a societății noastre, a umplut un gol în viața noastră culturală. Apariția acestei lucrări a înlesnit predarea și studiul istoriei bulgare

În instituțiile de învățămînt superior, a dat posibilitatea de a se scrie manuale mai bune de istoria Bulgariei pentru școlile medii, să se scrie „Istoria pe scurt a Bulgariei”, ș.a.

Istoria Bulgariei în două volume are, se înțelege, și serioase lipsuri. O parte din ele sînt arătate în cele cîteva recenzii critice care deja au apărut. După aprecierea noastră *Istoria Bulgariei* în două volume, în ciuda lipsurilor și greșelilor strecurate în ea rămîne o operă științifică serioasă care trebuie mai departe să fie perfecționată în lumina noilor realizări ale științei noastre istorice precum și ale științei istorice din celelalte țări.

În timpul cînd Institutul de istoria Bulgariei pregătea *Istoria Bulgariei* în două volume, problemele dezvoltării social-economice a țării noastre atît în evul mediu cît și în epoca modernă erau foarte slab lămurite. Iar aceste probleme sînt fundamentale. Fără clarificarea lor nu poate fi dezvoltată dezvoltarea logică a societății noastre în decursul veacurilor, nu poate să se descopere nici particularitatea acestei dezvoltări, de asemenea nu se poate nici a se arăta limpede și convingător rolul maselor populare ca creatoare ale istoriei. Din această cauză autorii *Istoriei Bulgariei* în două volume folosind materialul acumulat de istoriografia burgheză trebuiau să cerceteze noi izvoare și materiale. Nu se putea, se înțelege, să se aștepte lămurirea deplină a acestor probleme și atunci să se treacă la scrierea unei lucrări generalizatoare a istoriei Bulgariei. Din acest fapt decurg și unele din cele mai importante slăbiciuni a lucrării colective *Istoria Bulgariei*.

Recunoscînd aceste slăbiciuni conducerea Institutului de istoria Bulgariei s-a străduit întotdeauna să îndrepte atenția istoricilor noștri spre elaborarea problemelor dezvoltării social-economice a Bulgariei, din cea mai veche perioadă pînă astăzi. Și trebuie spus că știința istorică bulgară are în această direcție multe realizări în decursul celor 15 ani.

Istoricii noștri marxiști au demascat caracterul neștiințific al concepției susținută de storiografia bulgară că în Bulgaria medievală nu a existat o orînduire feudală. Ei au dovedit caracterul feudal al evului mediu bulgar și au dezvoltat particularitatea lui, precum și dezvoltarea lui de la formarea statului bulgar pînă la căderea Bulgariei sub puterea turcească. O însemnătate deosebită o au cercetările asupra relațiilor feudale din statul medieval bulgar, în problema periodizării feudalismului, în problemele producției de mărfuri și rolul banilor în Bulgaria feudală ș.a. În această privință un mare merit îl au distinși noștri medievști prof. D. Anghelov, prof. Al. Burmov și prof. Iv. Duicev. În clarificarea acestor probleme au un merit și medievștii noștri mai tineri Petăr Petrov, Strașimir Lișev, Borislav Primov, Ștefan Tonev ș.a. Cercetările lui D. Anghelov și B. Primov pentru mișcarea bogomilică și acelea ale lui P. Petrov despre răscoala lui Ivailo au aruncat o nouă lumină asupra puternicei mișcări antifeudale a maselor populare din Bulgaria medievală.

În același timp prof. Hristo Danov, prof. Dimităr Dimitrov, docent At. Milcev și Spas Mudeșcov au adus contribuții la clarificarea unor probleme ale dezvoltării social-economice din Bulgaria în perioada de pînă la venirea slavilor în Peninsula Balcanică. Deosebit de prețioase sînt cercetările lui Hr. Danov în istoria veche a teritoriilor noastre de la Marea Neagră și ale lui D. Dimitrov asupra relațiilor sociale din Bulgaria în vremea stăpînirii romane.

Importante realizări a înregistrat știința istorică bulgară în cercetarea relațiilor agrare din Bulgaria în perioada de la căderea ei sub puterea turcă pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. Istoricii burghezi, care se interesau mai ales de istoria politică și militară, au numit această perioadă „vremea robiei întunecate” și nu au reușit nici măcar să cerceteze și să publice materialele istorice referitoare la ea. După 9 Septembrie, alături de cunoscutul nostru turcolog Gălăb Gălăbov au crescut tineri istorici, care s-au apucat cu rîvnă de studierea dezvoltării pe probleme a Bulgariei și îndeosebi a relațiilor agrare din veacurile XV—XVIII folosind un mare număr de materiale documentare turcești. Lucrările lui G. Gălăbov, Bistra Țvetkova și Vera Mutafchieva au aruncat o nouă lumină puternică asupra caracterului și dezvoltării feudalismului

turc din Bulgaria în această perioadă. Mulțumită lor cunoștințele noastre despre dezvoltarea social-economică în primele patru secole ale robiei turcești s-au lărgit considerabil.

Una dintre realizările serioase ale științei istorice bulgare de la 9 Septembrie pînă acum este clarificarea mai adîncă și mai largă a unei serii de probleme importante ale dezvoltării social-economice a Bulgariei în perioada mișcării noastre de eliberare națională. Cercetările prof. Jak Natan, ale prof. Hr. Gandev și Nikolai Todorov au clarificat momente importante din dezvoltarea sistemului feudal turc. Hr. Gandev, Strașimir Dimitrov și alți istorici ai noștri au adus contribuții la clarificarea mai deplină și mai exactă a momentelor fundamentale ale dezvoltării relațiilor agrare din Bulgaria în perioada de trecere de la feudalism la capitalism. Mai adînc au fost clarificate de asemenea problemele relațiilor de clasă și cele privind acumularea primitivă a capitalului în epoca renașterii bulgare. Lucrările lui Al. Burmov, Hr. Gandev, N. Todorov și ale altor autori au aruncat o nouă lumină asupra situației poporului bulgar în această perioadă.

Dezvoltarea social-economică a Bulgariei după Eliberare a fost de asemenea obiectul unei serii de cercetări științifice. Tinerii noștri istorici L. Berov, Goran Todorov și Iono Mitev au adus date noi privind revoluția agrară din Bulgaria înfăptuită ca rezultat al războiului rus-turc din 1877—1878. Profesorul Hristo Botev, cercetătorul principal Iaroslav Ioșov, cercetătorul principal Kiril Lambrev, Tvetana Todorova și alții au adus în circulația științifică multe date noi despre dezvoltarea capitalistă a Bulgariei; au lămurit unele probleme privitoare la baza socială a partidelor politice după Eliberare.

Vorbînd despre realizările științei istorice bulgare în prelucrarea problemelor dezvoltării social-economice de la noi nu putem să nu remarcăm apariția mării lucrări a lui Jak Natan *Istoria economică a Bulgariei* în care autorul a generalizat atît rezultatele cercetărilor sale de ani îndelungați cit și acelea ale multor alți cercetători ai noștri.

Luată în general știința istorică bulgară a fost îndreptată în mod just spre clarificarea acestor probleme fundamentale și, după aprecierea mea, rezultatele științifice obținute din cercetările de pînă acum sînt însemnate. În acest fapt constă și una dintre cele mai importante realizări ale științei noastre istorice în cei 15 ani trecuți. Merită de asemenea să fie remarcat că cercetările asupra dezvoltării social-economice a Bulgariei au ajutat mult la întărirea cadrelor noastre în ceea ce privește metodologia, deoarece, intrînd în acest domeniu complex ei simt tot mai acut nevoia unei însușiri solide a marxism-leninismului. Se înțelege că nimeni nu poate afirma că rezultatele obținute pînă acum sînt suficiente. Studiul dezvoltării social-economice a Bulgariei de la orînduirea comunei primitive — gentilice pînă la socialism rămîne și mai departe ca una dintre cele mai importante sarcini ale științei noastre istorice.

În decursul celor 15 ani istoricii bulgari au scris un mare număr de articole și cîteva monografii despre mișcarea bulgară național-eliberatoare. S-au lămurit just și mai larg problemele legate de mișcările din epoca renașterii bulgare. După cum se știe, istoricii burghezi au prelucrat o vreme îndelungată tocmai aceste probleme, neglijînd mișcarea revoluționar-democratică. Ei însă, deși au reușit să strîngă multe materiale și să stabilească multe fapte, nu au putut să lămurească în mod just caracterul mișcării de instruire și național-bisericească, fără să vorbim despre încercările unora dintre istoricii burghezi de a denatura istoria acestor mișcări. Istoricii noștri marxști, aplicînd metodologia marxist-leninistă au clarificat just bazele social-economice ale mișcării de instruire și național-bisericească și importanța ei pentru întărirea națiunii bulgare care se forma, care ducea lupta împotriva jugului național și social turcesc și fanariot.

Însă atenția principală a istoricilor noștri, după 9 Septembrie, a fost îndreptată nu spre problemele mișcării de instruire și național-bisericească ci spre problemele mișcării democratice național-revoluționare. Distinșii noștri istorici acad. M. Dimitrov, membru corespondent Al. Burmov,

membru coresp. Jak Natan, prof. Hristo Gandev ș. a. care și înainte de 9 Septembrie, au făcut mult pentru clarificarea acestor probleme, au publicat o serie de noi lucrări prin care au aruncat o nouă lumină asupra istoriei mișcării național-revoluționare. Prin lucrările lui despre Hristo Botev și Liuben Karavelov acad. M. Dimitrov a făcut cunoscut un mare număr de noi date istorice și a dat impuls cercetărilor asupra ideologiei marilor noștri revoluționari. Noi contribuții la clarificarea ideologiei lui L. Karavelov și a mișcării național-revoluționare în general a adus și prof. Nikola Kondarev care și înainte de 9 Septembrie a făcut mult pentru lămurirea acestor probleme. Prof. Al. Burmov, unul dintre cei mai buni specialiști ai istoriei mișcării noastre național-revoluționare a publicat o serie de lucrări noi prin care a clarificat momentele importante din dezvoltarea mișcării național-revoluționare și a adus contribuții în clarificarea problemei ideologiei lui L. Karavelov. În lămurirea acestei probleme au ajutat de asemenea lucrările membr. coresp. Pantelei Zarev care de asemenea de multă vreme se ocupă de istoria renașterii bulgare. O nouă lumină puternică asupra pregătirii și desfășurării glorioasei răscoale din aprilie 1876 au aruncat cercetările prof. Hristo Gandev. Un mare interes științific îl au de asemenea cele trei volume de documente și materiale privitoare la răscoala din Aprilie (1876) editate sub redacția prof. Al. Burmov. Trebuie să notăm și apariția mării opere biografice a cercetătorului principal Ivan Ungiev despre Vasil Levski. O contribuție la știința noastră istorică sînt și cercetările lui Nikola Traikov și Ivan Stoicev, consacrate diferitelor probleme din istoria național-eliberatoare.

După 9 Septembrie, au apărut și cuprinzătoarele lucrări biografice ale patriarhului bulgar Kiril despre unii mari reprezentanți ai mișcării național-bisericești. Deși sînt scrise din punct de vedere idealist aceste opere conțin un mare număr de noi materiale prețioase pentru istoria luptelor național-bisericești.

În lucrările despre mișcarea național-eliberatoare se întîlnesc, se înțelege, lipsuri și greșeli și din acestea, în unele cazuri, foarte serioase. Trebuie de asemenea să notăm că în unele probleme importante, de pildă în problema ideologiei lui L. Karavelov, între istoricii noștri au apărut divergențe și contradicții acute care nu au fost încă îndepărtate. Dar aceste lipsuri, cît și contradicțiile care sînt un rezultat al luptei dintre lucrătorii științifici în căutarea adevărului, nu pot micșora faptul că în cei 15 ani știința noastră istorică a reușit să dezvăluie mai just, mai adînc și mai larg istoria mișcării național-eliberatoare — izvor nesecat pentru educația patriotică, revoluționară și democratică a poporului nostru.

Istoricii noștri marxiști, îndeosebi cei mai tineri dintre ei — Evloghi Bușanski, Petăr Petrov, Kruma Sarova, Hristo Nestorov ș. a. au contribuit la dezvăluirea și prin aceasta și la îndepărtarea unei serii de denaturări serioase ale istoriei bulgare de către istoriografia burgheză bulgară. Din păcate însă s-a făcut puțin pentru demascarea denaturărilor și falsificărilor istoriei noastre de către istoriografia străină burgheză și revizionistă. În această privință știința noastră istorică a permis și permite încă o lipsă serioasă. Totuși în ultimii ani au apărut cîteva lucrări și articole mai mari în care se dă un răspuns meritoriu falsificărilor istoriei Bulgariei. Acad. Ivan Snegarov a scris o lucrare specială care demască, cu ajutorul unui material faptic uriaș, extras din izvoare demne de încredere, rolul reacționar al stăpînirii turcești feudale și naționale în dezvoltarea culturală a Bulgariei. Docentul Iono Mitev a arătat într-una din cercetările sale că instaurarea jugului turcesc în Bulgaria încă de la început a înrăutățit brusc situația poporului bulgar și a devenit o piedică în dezvoltarea economică și culturală a țării. A fost editată, de Nikolai Todorov, o culegere de documente și materiale despre situația insuportabilă a poporului bulgar sub stăpînirea atrocilor feudali turci. Politica barbară a despotismului sultanilor și abuzurile nemaiauzite ale feudalilor turci din Bulgaria sînt arătate într-o măsură sau alta și în lucrările altor istorici bulgari. Astfel că știința istorică poate astăzi să opună un mare număr de fapte irefutabile contra afirmațiilor istoricilor turci burghezi care prezintă despotismul sultanilor

ca factor al inițiativei în țările supuse, iar pe marii feudali turci ca pe niște binefăcători ai popoarelor chinuite, exploatate și exterminate în masă de către ei. Însă toate aceste fapte (din urmă) rămân necunoscute cititorului din țările capitaliste în care și acum încă se publică lucrări despre rolul civilizator al sultanilor turci în țările supuse.

Una dintre sarcinile de bază ale științei istorice bulgare după 9 Septembrie, a fost studiarea istoriei mișcării muncitorești revoluționare din Bulgaria și a P.C.B. Pentru îndeplinirea acestor sarcini au lucrat și lucrează un însemnat număr de istorici dintre ai noștri și alții, îndeosebi sovietici. Iar aceasta este cu totul natural și conform scopului. Mișcarea muncitorească revoluționară bulgară și P.C.B. au o istorie glorioasă și lungă care a fost și va fi întotdeauna un izvor nepuizabil pentru educarea maselor celor ce muncesc, a întregului popor bulgar în spiritul patriotismului și internaționalismului proletar, în spiritul democratismului și hotărârii revoluționare, a frăției și păcii cu toate popoarele.

Cercetările istoricilor noștri asupra istoriei mișcării muncitorești revoluționare bulgare și a P.C.B. cuprind îndeosebi perioada de la nașterea mișcării socialiste la noi până la 9 Septembrie. Pentru perioada de la 9 Septembrie încoace s-a lucrat mai puțin.

S-a subliniat deja marea importanță a lucrărilor lui Dimităr Blagoev, Gh. Dimitrov, Vasil Kolarov și a altor conducători marcanți ai partidului pentru munca ulterioară de cercetare în acest domeniu al istoriei Bulgariei. O însemnătate deosebită o are de asemenea și faptul că în curând după 9 Septembrie au fost editate „Materiale privind istoria P.C.B.” laalcătura cărora au luat parte tovarăși activiști de răspundere și competenți, ai P.C.B. Luând ca bază lucrările lui D. Blagoev, G. Dimitrov, V. Kolarov și „Materiale privind istoria P.C.B.” istoricii noștri au pătruns cu curaj în acest domeniu puțin studiat, pe care istoriografia burgheză din cauze înțelese, nici măcar nu l-a abordat.

Contribuții la istoria mișcării muncitorești și socialiste din Bulgaria în perioada ei de început au adus cercetătorul principal Kiril Lambrev, Evloghi Bujaški, prof. Hristov, Elena Dilovska Gheorgievi Borșukov și alți istorici ai noștri. K. Lambrev a cercetat problema apariției și situației clasei muncitoare în Bulgaria după Eliberare. Ev. Bujaški a clarificat în mod amănunțit curentele narodniciste din Bulgaria după Eliberare și problema formării lui D. Blagoev ca marxist. În cele două culegeri publicate cu prilejul centenarului nașterii lui D. Blagoev — dintre care unul conține materiale și documente, iar celălalt — articole — se descoperă uriașa activitate, revoluționară și științifică a fondatorului mișcării socialiste din Bulgaria. Krumka Șarova a clarificat în amănunt un moment important din istoria mișcării revoluționare și socialiste bulgare — scindarea din Partidul revoluționar social-democrat bulgar (P.R.S.D.B.) în anul 1903.

Istoria mișcării revoluționare muncitorești și a Partidului revoluționar social-democrat bulgar (socialiștii „strimți”) de la scindare până la primul război imperialist a constituit de asemenea obiect de cercetări științifice. Docentul Veselin Hadjinikolov a scris o monografie despre influența primei revoluții ruse din 1905—1907 asupra mișcării muncitorești revoluționare bulgare. Docentul Kiril Vasilev, Tvetana Todorova, Maria Veleva, Dimităr Mladenov, Gh. Gheorghiev ș. a. au clarificat diferite momente din luptele proletariatului bulgar în această perioadă. Cercetătorul principal Liubcio Panaiotov a dat o schiță generală a dezvoltării și activității P.R.S.D.B. (socialiștii „strimți”) în timpul războaielor din anii 1912—1918.

După 9 Septembrie, istoricii noștri au studiat foarte amănunțit istoria mișcării muncitorești revoluționare și a P.C.B. în perioada furtunoasă a crizei revoluționare de la noi după primul război mondial imperialist. Prof. Hristo Hristov a clarificat o serie întregă de probleme importante din istoria crizei revoluționare postbelic: din Bulgaria — reflectare a Marii Revoluții Socialiste în țara noastră, răscoala militară din anul 1918, greva din transporturi din anii 1919—1920 ș. a. Docentul Iono Mitev a făcut o cercetare amănunțită asupra loviturii militaro-fasciste

de la 9 iunie 1923 și asupra mării răscoale antifasciste din același an. Istoricii noștri au cercetat în amănunțime istoria glorioasei răscoale din sept. 1923, organizată și condusă de P.C.B.

Relativ slab studiată rămâne istoria mișcării muncitorești și a P.C.B. în perioada de la 1923 și pînă în ajunul celui de-al doilea război mondial imperialist. Dar și în această direcție au fost întreprinse cercetări cunoscute. Articolele lui Liubcio Panaiotov despre lupta P.C.B. împotriva lichidatorilor și cercetările unor alți tineri istorici ai noștri au aruncat o anumită lumină nouă și asupra acestei perioade din istoria mișcării muncitorești revoluționare.

Pe lângă istoricii noștri amintiți, la clarificarea problemelor mișcării muncitorești revoluționare și a istoriei partidului au contribuit și cercetările unei serii de istorici tineri ca Virginia Paskaleva, Elena Dilovska, Stella Dimitrova, Dobrin Micev, Maria Ereliiska, Ilcio Dimitrov, Tatiana Koleva, Vasil Vasilev, Iordan Iotov și alții.

Cercetări serioase au fost făcute și în istoria glorioasei noastre mișcări revoluționare sindicale. Vechiul activist sindical Dragoi Kodjeikov, docent Hadjinikolov și cercetător principal Ia. Ioțov au scris o schiță prețioasă asupra istoriei mișcării sindicale din Bulgaria.

După 9 Septembrie, istoricii noștri au început să studieze și istoria mișcării țărănești din Bulgaria în epoca capitalismului. Cercetările prof. M. Ghenovschi despre viața și activitatea lui Al. Stamboliiski, schița lui Kancio Kojuharov despre mișcarea țărănească la noi, precum și cercetările Krumkai Șarova și ale altor istorici privind răscoalele țărănești de la sfîrșitul sec. XIX au clarificat într-un fel nou luptele țăranilor muncitori și ale Uniunii populare agrare bulgare (U.P.A.B.). Dar ceea ce s-a făcut pînă acum în acest domeniu este foarte puțin. Istoria eroicelor lupte ale țăranilor muncitori bulgari, aliați de încredere ai clasei muncitoare în lupta contra fascismului și pentru construirea socialismului, trebuie să fie cercetată mai amănunțit și mai profund.

Curînd după 9 Septembrie, istoricii noștri au început să strîngă materiale pentru istoria Bulgariei în cursul celui de-al doilea război mondial, și în special pentru mișcarea revoluționară antifascistă, organizată și condusă de P.C.B., care s-a încheiat cu marea victorie de la 9 Septembrie 1944. După cercetări îndelungate Nichifor Gornenski a scris o monografie despre mișcarea noastră de partizani. Cercetătorul principal Voin Bojinov a studiat o serie de momente importante din istoria Bulgariei în cursul celui de-al doilea război mondial și a publicat o monografie despre criza politică din țara noastră din cursul anului 1943—1944. Contribuții la istoria Bulgariei în timpul celui de-al doilea război mondial au dat și alți istorici bulgari. Este de prisos se înțelege, de a se arăta că ceea ce s-a făcut în această privință este încă foarte insuficient. Cercetările istoricilor bulgari cît și ale unor istorici sovietici au aruncat destulă lumină asupra istoriei evenimentelor furtunoase și fatale din Bulgaria din cursul anilor 1940—1944, dar istoricilor bulgari le stă în față fără îndoială încă multă muncă în această direcție. Fără să mai vorbim de revoluția noastră socialistă, a cărei istorie este cu totul slab studiată. Aceasta este una dintre marile slăbiciuni ale științei noastre istorice, slăbiciune care se explică și prin cauze obiective — lipsa materialului documentar strîns în cantitate suficientă și pregătit pentru folosirea științifică.

O sarcină importantă a științei noastre istorice după 9 Septembrie, a fost de asemenea de a se studia istoria relațiilor frățești ruso-bulgare și sovieto-bulgare.

Istoria acestor relații reprezintă un vast domeniu în care au lucrat un însemnat număr de istorici bulgari. În decursul celor 15 ani care au trecut au fost publicate un mare număr de articole, comunicări științifice și cîteva monografii consacrate în întregime, sau care ating probleme ale relațiilor din trecut ruso-bulgare sau sovieto-bulgare. Puțini sînt istoricii bulgari care să nu fi atins într-o măsură mai mare sau mai mică această importantă temă.

Istoricii noștri au depus o însemnată muncă de cercetare științifică asupra istoriei războiului ruso-turc și a eliberării Bulgariei în anii 1877—1878. Cu prilejul celei de-a 80-a ani-

versării a Eliberării Bulgariei a fost editată o mare culegere de articole prin care sînt clarificate aproape toate momentele importante ale acestui mare eveniment.

În această culegere sînt publicate articole de cunoscuții noștri istorici — prof. Hr. Gandev, prof. Hr. Hristov, cît și de tinerii istorici Kancio Vasilev, Goran Todorov, Virginia Paskaleva Hristina Mihova, Vasil Popov ș. a. În același timp a apărut și o mare monografie a lui Goran Todorov despre Admin'strarea temporară rusă în Bulgaria în anii 1877—1879, în care este examinat și clarificat în amănunt ajutorul uriaș și neprecupețit al poporului rus în construirea statului bulgar. Gheorghe Gheorghiev și Vladislav Topalov au scris o schiță științifico-populară, despre războiul de Eliberare. Dr. Iv. Panaitov a făcut noi cercetări asupra pregătirii diplomatice a războiului ruso-turc din anii 1877—1878.

O contribuție în știința istorică bulgară sînt cercetările lui V. Hadjinikolov privind relațiile și legăturile economice seculare dintre Bulgaria și Rusia, iar după Revoluția din Octombrie între Uniunea Sovietică și Bulgaria. Hadjinikolov, Hristov, V. Popov și alți istorici bulgari au dezvoltat influența primei revoluții ruse și a Revoluției din Octombrie asupra mișcării muncitorești bulgare, luptele clasei muncitoare bulgare în apărarea cauzei revoluționare a muncitorilor și țăranilor ruși cît și alte momente din relațiile bulgaro-ruse și bulgaro-sovietice. Docent Marin Mihov, cercetător principal V. Bojinov și alți istorici bulgari au clarificat unele momente din relațiile între Bulgaria și Uniunea Sovietică în ajunul și în cursul celui de-al doilea război mondial.

Știința istorică bulgară a adus o contribuție însemnată în dezvoltarea rădăcinilor istorice ale prieteniei bulgaro-ruse și bulgaro-sovietice care după 9 Septembrie, s-a transformat într-un puternic factor pentru independența și libertatea noastră națională, pentru mișcarea noastră impetuoasă spre socialism și comunism.

Pe lângă cercetările asupra relațiilor din trecut bulgaro-ruse și bulgaro-sovietice, istoricii bulgari s-au ocupat și cu istoria relațiilor dintre Bulgaria și alte țări, vecine sau mai îndepărtate. În aceasta, conducîndu-se după principiile internaționalismului proletar, istoricii bulgari au separat întotdeauna popoarele de clasele lor exploatoare și de guvernele lor reacționare. Aici trebuie să amintim cercetările lui V. Paskaleva privitoare la penetrația economică și politică austriacă în Bulgaria în secolul XIX (pînă la Eliberare), lucrările prof. Tușe Vlahov privind politica imperialiștilor germani față de Bulgaria în ajunul primului război mondial și relațiile turco-bulgare din anii 1913—1915, cercetarea lui Hr. Nestorov privind ajutorul arătat de imperialiștilor apuseni burgheziei bulgare în lupta ei împotriva mișcării muncitorești revoluționare, lucrarea lui Hr. Mihova despre rolul imperialiștilor apuseni în întărirea dictaturii fasciste din Bulgaria de la 1926 la 1931, lucrarea lui Niko Nikov despre reflectarea revoluției ungare din anul 1918 în Bulgaria și solidaritatea muncitorilor bulgari cu proletariatul revoluționar, și altele.

Dar ceea ce s-a făcut pînă acum în studierea acestei importante teme este încă foarte puțin. Îndeosebi slab sînt clarificate problemele privind relațiile și legăturile mișcării bulgare revoluționar-democrate și muncitorească revoluționare cu cercurile democratice și mișcarea muncitorească revoluționară din celelalte țări. Slab este studiată și istoria relațiilor culturale și colaborarea poporului bulgar cu celelalte popoare. Prin urmare, istoricilor bulgari le stă în față încă multă muncă în acest domeniu.

În sfîrșit trebuie să notăm și realizările istoricilor noștri în editarea de izvoare privitoare la istoria Bulgariei, ceea ce a fost de asemenea una dintre sarcinile importante ale științei istorice bulgare.

În decursul celor 15 ani trecuți la noi a fost publicat un însemnat număr de documente, izvoare și materiale privind istoria Bulgariei fie în culgeri separate, fie în publicațiile noastre periodice. Într-un articol de trecere în revistă a realizărilor științei noastre istorice în decurs de 15 ani este imposibil, se înțelege, de a examina în amănunt munca depusă pentru editarea izvoarelor. Este imposibil chiar să notăm numai titlurile culegerilor apărute pînă acum de

documente, materiale de izvoare și amintiri privind mișcarea de eliberare națională, activitatea diferitelor personalități istorice, mișcarea muncitorească revoluționară ș. a. Dacă am face aceasta am obține o foarte lungă listă de titluri. Din această cauză aici ne vom limita numai la informațiile și notele cele mai generale notînd înainte de toate acele ediții la pregătirea cărora s-a depus o foarte mare muncă de cercetare științifică.

Cea mai importantă măsură pentru editarea izvoarelor este, fără discuție, pregătita de către institutul de istorie, marea serie de multe volume de izvoare grecești, latinești și turcești privind istoria Bulgariei. Tinerii colaboratori științifici Genoveva Petkova-Ţankova, Vasilka Ţăpkova-Zaimova, Liubomir Ioncev și Petăr Tifcev au tradus și au pregătit, sub conducerea prof. Iv. Duicev și a prof. Al. Burmov, pentru tipar trei volume de izvoare grecești privind istoria Bulgariei. În același timp un alt colectiv de colaboratori științifici: Strașimir Lișev, Borislav Primov și Mihail Voinov au tradus și au pregătit pentru tipar texte latinești privind istoria Bulgariei. A ieșit de sub tipar primul volum de izvoare latine și se pregătește al doilea. Al treilea colectiv, compus din turcologi, între care colaboratorii științifici Gălăb Gălăbov, Boris Nedkov, Bistra Ţvetkova, Strașimir Dimitrov și Vera Mutafcieva, a tradus și pregătit pentru publicare sub conducerea prof. Hr. Gandev un număr însemnat de documente turcești privind relațiile agrare din Bulgaria în epoca renașterii noastre naționale. În prezent se tipăresc două volume din aceste documente. Cel de-al patrulea colectiv, sub conducerea prof. Al. Burmov pregătește editarea de documente turcești din sec. XV — XVII privind istoria Bulgariei. Al cincilea colectiv compus din cercetător principal dr. Hananel și Eli Eșkenazi a tradus și pregătit sub conducerea lui Nikolai Todorov izvoare ebraice privind istoria țărilor balcanice în timpul stăpînirii turcești. A apărut pînă acum un volum de izvoare ebraice și a fost predat la tipar cel de-al doilea.

După cum s-a mai spus, editarea izvoarelor privind istoria Bulgariei este o sarcină importantă pentru împlinirea căreia se cere o serioasă pregătire științifică și o excelentă cunoaștere a limbilor vechi — greaca, latina, ebraica, cît și paleografia otomană. Aici vom nota că tinerii colaboratori științifici Genoveva Ţankova, Vasilka Ţăpkova, Mihail Voinov, Liubomir Ioncev și Petăr Tifcev pe lîngă munca la editarea izvoarelor, care este o muncă de cercetare științifică, au publicat și cîteva articole de cercetare în problemele istoriei medievale a Bulgariei.

S-a arătat deja publicarea a trei volume de documente și materiale privind istoria răscoalei din Aprilie, sub redacția prof. Al. Burmov. Au fost editate de asemenea două volume de documente din arhiva lui G. S. Rakovski — primul volum pregătit pentru tipar de G. Dimov iar al doilea de N. Traikov. Petăr Miiatev a publicat un volum de documente din arhiva lui Konstantin Jirecek ș. a. m. d.

În general, după 9 Septembrie la noi s-a introdus o mai mare organizare în editarea de izvoare privind istoria Bulgariei și această muncă de răspundere s-a situat pe un nivel științific mai înalt. Dar și în această privință s-au strecurat și se strecoară însă serioase slăbiciuni. La noi mulți gîndesc că editarea documentelor și materialelor istorice este o muncă foarte ușoară și se apucă de ea fără să aibă o pregătire suficientă. Din această cauză unele ediții de acest fel conțin greșeli serioase.

Din această sumară trecere în revistă a dezvoltării științei noastre istorice în decursul celor 15 ani trecuți se vede că ea într-un termen relativ scurt a obținut succese însemnate.

Crearea de noi Institute de istorie și enormul interes al maselor largi populare față de trecutul eroic al poporului nostru au dat impuls muncii de cercetare științifică. S-au pregătit

și au crescut mulți lucrători științifici tineri, dintre care unii deja s-au afirmat ca buni specialişti. În acești 15 ani producția științifică a crescut neîntrerupt. Acum deja noi dispunem de o literatură istorică marxistă foarte bogată, care a înlocuit istoriografia burgheză.

Știința noastră istorică a fost îndreptată în mod just spre soluționarea problemelor fundamentale ale istoriei Bulgariei — dezvoltarea social-economică a țării, periodizarea istoriei bulgare, lupta antifeudală a maselor țărănești, dezvoltarea mișcării bulgare de eliberare națională, dezvoltarea mișcării muncitorești și socialiste, dezvoltarea prieteniei bulgaro-ruse și bulgaro-sovietică ș. a. m. d. Excepție de la regulă sînt cazurile cînd lucrători științifici izolați s-au ocupat cu probleme neînsemnate, mărunte, ale istoriei Bulgariei.

Cel mai mare succes al științei noastre istorice este, indiscutabil, reconstruirea ei relativ rapidă pe baze metodologice marxist-leniniste. Această reconstruire, se înțelege, nu este încă încheiată. Putem însă să spunem că azi majoritatea dintre istoricii noștri vîrstnici și toți istoricii tineri admit metodologia marxist-leninistă ca singura metodologie științifică justă și pe ea construiesc lucrările lor de cercetare științifică. Istoricii noștri au depus și depun eforturi permanente pentru însușirea marxism-leninismului și pentru aplicarea lui creatoare în cercetarea problemelor istorice.

Istoriografia noastră marxistă este incomparabil superioară istoriografiei burgheze. În timp ce istoriografia burgheză se limita la cercetarea istoriei vechi și medievale politice și militare, și numai în cazuri izolate atingea istoria economică a Bulgariei, explicînd evenimentele din punctul de vedere idealist, istoriografia marxistă se îndreaptă spre problemele fundamentale necercetate ale trecutului nostru și cu ajutorul metodologiei marxist-leniniste clarifică într-un fel nou și întreaga dezvoltare logică a societății din antichitatea cea mai îndepărtată pînă astăzi.

După 9 Septembrie, știința noastră istorică s-a pus în slujba poporului bulgar și ajută la formarea concepției marxist-leniniste revoluționare despre lume, a maselor populare, la educarea lor în spiritul socialist, în spiritul patriotismului și al internaționalismului proletar, pentru dezrădăcinarea din conștiința oamenilor a rămășițelor naționalismului burghez depus în decurs de multe decenii.

Istoriografia noastră marxistă și-a dat contribuția sa prețioasă la adîncă revoluție culturală înfăptuită la noi în decursul celor 15 ani care au trecut.

În Bulgaria socialismul a învins. Al șaptelea congres al P.C.B. și tezele raportului tov. Todor Jivkov au subliniat noile sarcini mărețe pentru construirea pînă la capăt a societății socialiste la noi. După aceasta poporul bulgar se va strădui spre construirea societății comuniste. Această mișcare însuflețită a poporului bulgar spre înfăptuirea deplină a socialismului și comunismului pune în fața științei noastre istorice sarcini încă și mai mari și de răspundere. Iată de ce ea trebuie să grăbească ritmul ei de dezvoltare. Trebuie să se pregătească un mare număr de noi lucrători științifici. Istoricii noștri trebuie să lichideze în sfîrșit cu orice fel de rămășițe ale ideologiei burgheze și să-și ridice neîntrerupt calificarea lor științifică. Cu metodologia veche și cu o insuficientă calificare științifică nu pot fi create lucrări științifice demne de marea noastră epocă.

Lucrările în care apar rămășițele ideologiei burgheze și care poartă amprenta unei cercetări superficiale vor fi negate de societatea noastră ca incompatibile și inutile.

Realizările științei noastre istorice din cursul celor 15 ani trecuți trebuie să servească drept un început pentru avîntul ei și mai mare și pentru succese mai mari în perioada care urmează.

CONFERINȚA JUBILIARĂ A ISTORICILOR DIN REPUBLICA DEMOCRATĂ GERMANĂ

La sfârșitul lunii septembrie 1959 a avut loc la Berlin — cu prilejul împlinirii unui deceniu de existență a Republicii Democratice Germane — conferința jubiliară a istoricilor germani. Am luat parte ca invitat la lucrările acestei conferințe, împreună cu alți istorici din țările de democrație populară, și cu istorici marxști și progresști din țările capitaliste. În rândurile ce urmează, voi încerca să notez pe marginea desfășurării acestei conferințe — cîteva semnificații generale.

Conferința jubiliară de la Berlin — închinată problemelor fundamentale ale istoriei de un deceniu a Republicii Democratice Germane — trebuie considerată ca un moment important în dezvoltarea științei istorice marxiste contemporane. Lucrările Conferinței jubiliare de la Berlin alcătuiesc laolaltă un document doveditor al faptului — indiscutabil pentru istoricii marxști — că epoca pe care o trăim, în chiar desfășurarea ei vie, este obiect al cercetărilor științifice conform tuturor regulilor acestor cercetări, că istoria contemporană este o ramură principală a științei istorice, că misiunea social-politică de cinste a istoricului marxist este aceea de a ajuta societatea în care trăiește să înțeleagă problemele vremii sale, nu numai prin prisma trecutului mai îndepărtat, ci și prin aceea a trecutului foarte apropiat și chiar a prezentului propriu-zis. În felul acesta toți cei încadrați în frontul mondial al științei istorice marxist-leniniste luptă împotriva uneia din tezele cele mai curențe în cercurile istoricilor reacționari din Apus, după care contemporaneitatea nu poate fi considerată obiect de cercetare al științei istorice.

O bogăție arhivistică impresionantă a stat la baza comunicărilor prezente în cadrul conferinței. Documentarea multilaterală a fost valorificată potrivit celei mai riguroase critici a izvoarelor istorice. În fapt cele mai multe dintre comunicări, din acest punct de vedere, au materializat o cerință fundamentală a cercetării istorice, fără de care nu poate fi o cercetare adevărat științifică, anume că istoricul nu poate fi prizonierul fără voință al izvorului ci prin continua verificare a ipotezelor determinate de concepția sa despre lume, el trebuie să dea viață și sens istoric materialului factual adunat. Din această cauză, o caracteristică generală a tuturor comunicărilor din Conferința jubiliară a fost dezvoltarea — pe baza folosirii exhaustive a izvoarelor — a viziunii istorice conținute în tezele principalelor documente de partid.

În chip firesc — date fiind împrejurările mai sus amintite — Conferința jubiliară de la Berlin s-a manifestat ca o sesiune științifică de istorie militantă, combativă. Din comunicări, din discuții și intervenții rezultă că frontul istoric din R.D.G. răspunde hotărît și prompt tuturor atacurilor dușmănoase, defăimărilor și răstălmăcirilor pe care istoricii reacționari din Germania de Vest, ca și din alte țări capitaliste, le îndreaptă împotriva celui mai glorios capitol al istoriei poporului german, istoria primului stat german al muncitorilor și țăranilor, Republica Democrată Germană. Este aceasta o misiune de mare însemnătate social-politică pe care istoricii din R.D.G. — prin lucrări de înalt nivel ideologic și științific caută s-o onoreze cît mai corespunzător. Ei nu se dau în lături să dea bătălia ideologică cu „istoricii” reacționari chiar pe terenul acestora. (La Congresul istoricilor vest-germani de la Wiesbaden, poziția istoricilor din Germania democrată s-a caracterizat în asemenea măsură printr-un prestigiu autoritar, încît conducerea Congresului a fost obligată să recurgă la violențe pentru a împiedica participarea mai departe). E semnificativă de asemenea — în aceeași ordine de idei — apariția în Berlinul democrat a unei publicații: *Mitteilungen der deutschen Offiziere*, adevărată tribună istorică de demascare a noului militarism german.

Problemele fundamentale ale istoriei Republicii Democrate Germane au fost formulate în referatele generale deosebit de interesante din acest punct de vedere, precum și în referatul de încheiere a dezbaterilor. Referatul general introductiv al prof. Walter Bartel, Directorul Institutului de istorie contemporană din Berlin, a avut ca temă principală „Insemnătatea istoriei R. D. Germane”. În această expunere introductivă prof. Walter Bartel a subliniat însemnătatea deosebită a acestui capitol a istoriei generale a Germaniei; el a scos în evidență marea valoare ideologică și științifică a tezelor Biroului Politic al C.C. al P.S.U.G. în legătură cu încheierea primului deceniu de existență a R. D. Germane și necesitatea prelucrării creatoare a acestor teze în lucrări științifice; un loc de seamă în referat l-a ocupat sublinierea diferitelor aspecte ale misiunii pe care istoricii din R.D.G. o au în lupta pentru făurirea unei Germanii unite, libere și democratice. Într-un alt referat general, prof. Heinz Königer, s-a ocupat de problemele predării istoriei R.D.G. în școli și universități stăruind asupra unor importante aspecte ale acestora. Concluziile au fost trase de cunoscutul istoric prof. Ernst Engelberg, președintele societății istoricilor germani, care a arătat că prin lucrările sale conferința jubiliară reprezintă o cotitură în munca istoricilor din R.D.G., prin perspectivele noi ideologice — științifice, prin nivelul atins, prin îmbunătățirea metodelor de lucru. Concluziile au precizat că o armă puternică în lupta împotriva influențelor ideologiei burgheze este înfățișarea vie, amănunțită a istoriei R.D.G., sublinierea caracterului de lege al construcției socialiste, rolul hotărâtor al clasei muncitoare în construirea socialismului.

Modul de organizare al Conferinței jubiliare a oglindit în general stilul de muncă marxist-leninist bazat pe discuții ample și creatoare, pe bogăția tematică a problemelor dezbătute, pe orientarea ideologică clară a dezbaterilor. Cea mai mare parte a lucrărilor s-a desfășurat în patru „cercuri de lucru” (Arbeitskreise) având următoarele teme: 1. Lupta pentru o Germanie iubită de pace și democratică (1945—1949); 2. Dezvoltarea internă a Republicii Democrate Germane (din 1949 până azi); 3. Politica de pace a Republicii Democrate Germane; 4. Importanța și rolul internațional al Republicii Democrate Germane. În aceste „cercuri de lucru” s-au desfășurat discuții vii și foarte interesante, au fost formulate idei deosebit de prețioase. Impresia principală deșăgătată era aceea a înaintării vii, concrete, aproape sesizabile, a progresului în aflarea adevărului istoric.

Conferința jubiliară de la Berlin a subliniat încă o dată existența unui puternic front mondial al științei istorice marxiste, a unei trainice comunități de păreri și în ce privește filozofia istoriei și în ce privește metodologia istoriei între toți istoricii marxist-leniniști. Cu deosebită atenție a fost ascultat în acest sens cuvântul delegatului sovietic Galkin, profesor la Universitatea Lomonosov, care a arătat în intervenția sa că un principal factor în lupta istoricilor comuniști și progresiști pentru descoperirea adevărului istoric, este solidaritatea și coeziunea istoricilor marxist-leniniști, tratarea în comun a marilor probleme de istorie, rezolvarea acestora de pe pozițiile cele mai înaintate. De asemenea, au stîrnit un deosebit interes intervențiile calde, însuflețite de principiile internaționalismului proletar, ale unor delegați din țări apusene, cotropite în trecut de imperialismul german, ca Belgia sau Danemarca, membrii ai eroicelor partide comuniste din aceste țări. Trebuie să subliniez că ascultarea tuturor acestor comunicări și intervenții — în însăși incinta parlamentului Germaniei Democrate unde au avut loc lucrările, a prilejuit o emoție cu adevărat îndreptățită.

Dar istoricii din R.D.G. n-au salutat împlinirea unui deceniu de existență a primului stat german al muncitorilor și țăranilor numai prin lucrările Conferinței jubiliare, ci și printr-o serie de lucrări valoroase dintre care relevăm pe cea intitulată: *Septembrie 1939*, sub redacția prof. B. Spiru, directorul Institutului de istorie a democrațiilor populare europene, și pe lângă Universitatea „Karl Marx” din Leipzig, lucrare în care sînt evocate împrejurările dezlănțuirii de către hitleriști al celui de-al doilea război mondial, precum și foarte interesanta lucrare a lui

Ștefan Doernberg: *Nașterea unei noi Germanii*, prețioasă prin documentarea ei inedită. De asemenea, a fost masivă contribuția istoricilor la organizarea și realizarea minunatei expoziții: „Zece ani de realizări a R. D. Germane”, al cărei înalt nivel științific, ideologic și educativ-politic a fost subliniat de primul secretar al P.S.U.G., Walter Ulbricht, în cuvântarea sa la deschiderea expoziției.

Toate acestea ne arată că istoricii din R.D.G. alcătuiesc un detașament fruntaș al științei istorice marxist-leniniste și că alături de colegii lor din toate țările socialiste își aduc contribuția la munca de edificare a socialismului și comunismului, de continuă întărire a lagărului păcii, progresului și socialismului.

Eugen Stănescu

CONFERINȚA DE LA POZNAN CONSACRATĂ ORIGINII STATULUI KIEVEAN

În zilele de 10 și 11 ianuarie 1958 a avut loc la Poznan o conferință științifică, consacrată problemelor originii statului kievean. Sesiunea a fost organizată de Institutul de istorie de la Universitatea din Poznan, cu ocazia celei de-a 40-a aniversări a Revoluției din Octombrie. Din partea Academiei de Științe din U.R.S.S. au luat parte B. A. Ribakov, P. N. Tretiakov și I. B. Grekov. Sarcina acestei sesiuni a fost să recapituleze rezultatele cercetărilor asupra originii statului kievean și să formuleze noi postulate pentru cercetările ulterioare. Știința istorică polonă se interesează de această problemă, ca de o problemă, care, soluționată în mod judicios, poate avea o importanță deosebită pentru cercetările asupra începuturilor statului polon.

În cadrul sesiunii s-au prezentat o serie de comunicări. Astfel, K. Jazdzewski a prezentat raportul „Originea statului kievean în lumina datelor arheologice”, ajungând la concluzia că cercetările arheologice de până acum arată că cristalizarea formelor statelor în ținuturile rusești s-a înfăptuit în prima jumătate a secolului al IX-lea, iar factorul care a efectuat cristalizarea și care a avut la ea partea cea mai mare și, la urma urmelor, decisivă, au fost triburile slave. S. Kuczyński și-a susținut referatul „Originea statului kievean în lumina izvoarelor slave”, care, admitând începuturile slave ale statului kievean, a arătat că acest stat s-a format în decursul timpului, normanzii apărând în ultima fază a formării statului, care nu le datorează însă nimic sub aspectul culturii spirituale și al vieții economice. B. A. Ribakov a prezentat comunicarea „Încercarea de reconstituire a formei primitive a Poveștii vremurilor de altă dată”, lucrare care cuprinde punctele de vedere ale analiștilor slavi din secolul XII asupra istoriei vechi a slavilor și asupra formării statului kievean. Textul primitiv al acestei povestiri s-a păstrat însă într-o formă foarte alterată, modificările esențiale fiind făcute în anul 1118 de ultimul ei redactor, cronicarul cneazului de Novgorod, care trebuie considerat primul „normandist”, iar nu Nestor, după cum s-a crezut până acum. G. Labuda s-a ocupat de „Izvoarele scandinave referitoare la originea statului kievean”, arătând că din aceste izvoare este greu să se deducă rolul pe care l-au avut normanzii în formarea statului kievean. T. Zawadzki a analizat „Izvoarele bizantine și latine cu privire la originea statului kievean”, ajungând la concluzia că termenul „Rhos” a avut mai multe accepțiuni, dintre care una definea populația slavă amestecată cu elementul scandinav. J. Otrębski s-a ocupat de „Datele lingvistice privitoare la problema normanzilor în formarea statului kievean”, ridicând problema, neatinsă până acum, a legăturii dintre numele nordice și cele slave, datorită căreia diferite nume nordice și slave au corespuns reciproc. K. Tymieniecki a analizat „Începuturile slavilor răsăriteni pe fondul general slav și în cadrul istoriei generale”, arătând că și în ce mod s-a înfăptuit separarea slavilor

În slavii de apus, slavii de răsărit și slavii de sud. H. Lowmiański a prezentat referatul „Originea statului kievean, rezultat al procesului istoric intern”, ajungând la concluzia că normanzii au furnizat statului kievean dinastia și au intrat în rândurile cetei princiare ; în schimb boierii și alte elemente, care au luat parte activă la formarea statului, s-au recrutat din masa locală. În sfârșit, H. Gieysztor a prezentat comunicarea „Probleme controversate din istoria culturii vechi slave”, analizând problema originii culturii feudale timpurii a slavilor kieveeni.

Discuțiile asupra referatelor prezentate au fost purtate, în principiu, în jurul următoarelor probleme : interpretarea materialelor arheologice referitoare la chestiunea începuturilor slavilor răsăriteni și a originii statului kievean ; interpretarea izvoarelor scrise și numismatice în chestiunea de mai sus ; separarea slavilor în ramurile apuseană, răsăriteană și sudică ; dezvoltarea forțelor de producție și, în legătură cu aceasta, originea statului kievean ; rolul normanzilor în formarea statului kievean ; cultura spirituală a Rusiei kievene.

Recapitularea dezbaterilor a fost făcută de prof. H. Lowmiański, care a prezidat dezbaterile acestei sesiuni. Ca rezultat pozitiv al acestor dezbateri, a fost scos în evidență punctul de vedere comun al savanților polonezi și sovietici asupra originii statului kievean, ca proces istoric intern, slav, în care un oarecare rol l-au avut și normanzii, în faza finală a acestui proces.

I. Corfus

(din : *Kwartalnik Historyczny*,
an. 1958, nr. 2, p. 622—632)

MIȘCAREA REVOLUȚIONARĂ HUSITĂ ÎN ISTORIOGRAFIA UNIVERSALĂ * (I)

VECHEA ISTORIOGRAFIE CEHĂ DESPRE MIȘCAREA REVOLUȚIONARĂ HUSITĂ

František Palacký

Cu puțin înainte de mijlocul sec. al XIX-lea, când tînăra burghezie cehă își croia drumul spre putere, fondatorul istoriografiei cehe, *František Palacký* (1798—1876), sublinia pentru întreaga oară, în cursul secolului trecut, importanța istorică a mișcării revoluționare husite. Concepția istorică a lui Palacký izvorăște din complexul ideilor romantice, care au avut asupra lui o influență covârșitoare. Format la școala istoricilor germani din această vreme, Palacký s-a apropiat de studiul istoriei cu hotărîrea neștrămutată de a da poporului său „o istorie pragmatică a țărilor cehe”. Cel puțin așa scria el în 1820 scriitorului Ján Kollár.

Pe Palacký l-au interesat într-o egală măsură filozofia istoriei, ca și valoarea netăgăduită a detaliilor istorice. În această privință, el a pus în adevăr temelia istoriografiei cehe. Palacký a alcătuit o serie de monografii istorice și a lăsat poporului său o monumentală operă de sinteză privind istoria Cehiei și Moraviei din cele mai vechi timpuri și pînă la suirea pe tron a lui Ferdinand Habsburg (1526)¹.

Întreaga desfășurare a istoriei cehe e arătată de Palacký pe linia principală a luptei seculare dintre slavi și germani. Raporturile slavo-germane îi apăreau lui Palacký pe de o parte ca o luptă pentru libertate și împotriva opresiunii, iar de cealaltă, ca o luptă între democrația slavă și feudalismul germanic². Ideea aceasta se resimte și în concepția asupra husitis-

* Asupra husitismului există o imensă literatură istorică. Lucrarea de față e o redacție prescurtată a unui studiu mai întins și de un caracter selectiv. Unele din tezele dezvoltate în prima parte ne-au fost indicate de istoriografia cehă marxistă, la care ne și referim în cursul expunerii.

¹ Palacký a scris această operă mai întâi în limba germană „în cea mai mare parte după documente și manuscrise”, *Geschichte von Böhmen*, Praga, I (1836), II₁ (1839), II₂ (1842), III₁ (1845), III₂ (1851), III₃ (1854), IV (1860), V (1867). Din 1848, Palacký a început să-și publice opera istorică și în limba cehă sub titlul *Dějiny národu českého v Čechách i na Moravě*, îmbogățind-o mai ales în ceea ce privește perioada războaielor husite. În 1876, adică în ultimul an al vieții sale, Palacký a dat la iveală ultimul volum din această ediție, care a însemnat, în același timp, și încoronarea unei fecunde activități științifice.

² Fr. Hrubý, *Un historien tchèque : Joseph Pekař*, „Le monde slave”, 1937, t. II, p. 139.

mului. După el, două mari epoci din istoria poporului său merită atenția unei înalte prețuiri: husitismul din sec. al XV-lea și perioada zbuciumată și totuși plină de faimă a Fraților cehi, din secolul următor.

Idealist și romantic, Palacký a făcut într-o anumită măsură apologia husitismului. Pornind de la izvoarele credinței creștine, husitismul a opus teocratismului medieval libertatea conștiinței și libera interpretare a doctrinei religioase. Poporul ceh — susține mai departe Palacký — a fost acela care a încercat să sfarme granițele înguste ale confuziilor și deformărilor religioase și să deschidă spiritului omenesc calea progresului, demnității și libertății¹. Cu mult înainte de Revoluția franceză, poporul ceh a proclamat cele trei principii ale burgheziei: libertate, egalitate și fraternitate. Cehii au fost singurul popor care a formulat, cu o semeție neasmită pentru evul mediu, idei cu adevărat revoluționare: „Puține exemple sînt în istorie, scrie Palacký, cînd un popor mic a putut să manifeste atîta forță și eroism, atît entuziasm, putere de sacrificiu și perseverență ca cehii în timpul războaielor husite”². Poziția vădit naționalistă a lui Palacký de a scoate în evidență însemnătatea națională a acestei mișcări își are izvorul în mentalitatea și concepțiile burgheziei ceh, ale cărei interese economice și politice concureau la data aceea cu ale burgheziei germane.

Dacă sub acest aspect, Palacký vede în husitism un fenomen cu totul pozitiv, în schimb, din punct de vedere revoluționar, el se situează pe o poziție negativă. Criteriul de judecată a iureșului revoluționar are, pentru istoricul ceh, o valoare etică și nimic mai mult. „Ne aflăm dintr-o dată, scrie Palacký, într-o vreme cînd, sub lozincă religioasă și credință, s-au dezlănțuit păcatele și urgia, cînd dragostea dintre oameni amuțise, rînduiala și liniștea fuseseră pulberate, cînd s-au săvîrșit grozăviile și prîjorul fără număr, cînd au avut loc lupte și războaie nemal-pomenite, sute de mii de oameni au fost uciși, castele sfărîmate, orașe pustii, sate arse pînă în temelii și ținuturi întregi jefuite și prefăcute în cenușă”³.

Fiind un reprezentant tipic al burgheziei ceh, din prima jumătate a sec. al XIX-lea, Palacký admite criteriul etic în judecarea evenimentelor istorice, al căror caracter revoluționar e indiscutabil, și lasă la o parte revendicările sociale ale maselor populare. Pe el nu l-au interesat fenomenele economice și nici aspectele culturii materiale. Spiritului democratic al mișcării husite îi dădea o explicație romantică. Războaiele au trezit la viață străvechiul spirit democrat al slavilor ca o contrapondere în fața feudalismului, care venea din Apus, adus de germani. Atribuind vechilor slavi, deci și cehilor, această însușire de o înaltă valoare socială Palacký nu făcea altceva decît să exprime și în domeniul istoriei ideea preamăririi slavilor, care pornea de la Herder.

În ceea ce privește personalitatea lui Žižka, pe care tradiția de pînă la el îl prezentase ca un „apucat”, Palacký îl socotea un fanatic sincer și lipsit de egoism. Pentru legea lui Dumnezeu, Žižka jefuia și ucidea fără milă pe toți cei care, după el, „nu erau vii”. El vedea în Žižka un democrat hotărît, care nu admitea deosebiri de clasă. Fostul comandant al oștilor husite nutrea o deosebită simpatie pentru slavi, „fiind unul din pușinii oameni din vremea lui, pentru care ideea slavă constituia un imbold la acțiune”⁴.

Fanatismul său a împiedecat împăcarea dintre husiți și biserica papală, de aceea, susține Palacký, moartea lui a atras după sine și prăbușirea democrației din Cehia. În urma morții lui

¹ Cf. *Dějiny národu českého v Čechách i na Moravě*, Praga, 1877, ed. a III-a, t. III, 1, p. 302.

² *Ibidem*, p. 303. Citat și de J. Macek, *Tábor v husitském revolučním hrutí*, Praga, 1956, I, p. 15.

³ *Ibidem*, p. 14.

⁴ Kamil Krofta, *Duchovní odkaz husitství*, Praga, 1946, p. 118.

Žižka, țara a scăpat de lupte crâncene pentru un lucru care, în condițiile aceluia veac, nu avea posibilități de realizare¹.

Concepția lui Palacký, formulată cu toată autoritatea prestigiului său științific, a rămas pentru multă vreme temeiul interpretării evenimentelor legate de mișcarea revoluționară husită. Ea a fost acceptată în general de istoricii cu orientare burgheză liberală și democrată. Fără să-i poată releva suficient caracterul revoluționar și vehemența, cu care masele populare s-au ridicat împotriva exploatării feudale, Palacký a subliniat însă cu toată puterea importanța istorică a acestei mișcări. „Husitismul are o însemnătate așa de mare, încât puține fenomene din istoria universală se pot asemui cu el”², scria el în 1873.

Glorificarea husitismului a constituit izvorul unei bogate tradiții care a însuflețit știința, arta și litera în tot cursul sec. al XIX-lea³.

V. V. Tomek

Burghezia cehă, care la mijlocul secolului trecut era o clasă socială progresistă, și-a însușit desigur interpretarea lui Palacký, fiindcă nu-i putea primejdi cu nimic existența. Se putea deci vorbi, la data aceea, în gura mare, despre revoluții, cum observă J. Macek⁴. Însă, o dată cu transformarea condițiilor sociale și economice, în perioada cea mai înaintată a capitalismului, a evoluat, cum e și firesc, și concepția istoriografiei cehe.

Sub influența teoriilor pozitivistice, cel care schimbă acum metoda de lucru și perspectiva interpretării evenimentelor istorice este V. V. Tomek (1818—1905). În a doua jumătate a sec. al XIX-lea, V. V. Tomek desfășoară o bogată activitate științifică. Astfel, el dă la iveală câteva monografii privind istoria poporului ceh, în care sînt atinse și problemele husitismului⁵. Tomek dezvăluie un prețios și bogat material de arhivă, însă fără să cerceteze cauzalitatea înlănțuirii faptelor istorice. Lucrările lui sînt o îngrămădire de material factologic, adunat mai ales din actele și registrele urbane. Metoda lui de cercetare se caracterizează prin multă ingeniozitate, mai ales față de problemele mărunte din afara istoriei sociale.

În expunerea lui V. V. Tomek, faptele se rînduiesc unele după altele, fără să se reliefeze importanța lor istorică. Evenimentele de la începutul sec. al XIV-lea sînt prezentate de pildă după o metodă descriptivă, tipică istoriografiei burgheze și desfăcută de orice înlănțuire cauzală. Astfel procedează el și în lucrările, în care urmărește desfășurarea războaielor husite. De astă dată, istoria e privită oarecum de sus, ex cathedra, de la nivelul de înțelegere al burgheziei instaurată la putere.

Față de istoria poporului ceh, Tomek are în adevăr o concepție reacționară. Pentru el, nu husitismul, ci epoca lui Carol al IV-lea a fost cea mai glorioasă perioadă din istoria

¹ Kamil Krofta, *Duhovní odkaz husitství*, Praga, 1946, p. 118.

² Fr. Palacký, *Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitentums*, Praga, I, 1873, p. IV.

³ În legătură cu aceasta, Milan Machovec a subliniat, într-o monografie filozofică, importanța doctrinei lui Hus în tradiția poporului ceh. Machovec își însușește punctul de vedere al lui Zdeněk Nejedlý, care îl socotea pe Hus un om politic, un luptător, a cărui operă e în permanență luptă pentru organizarea raporturilor sociale. (Cf. *Husovo u ení a význam v tradice českého národa*, Praga, 1953. Asupra acestei lucrări, vezi și recenziile lui Michal Straszewski în „Przegľad Zachodni”, Poznań, XI (1955), 9—12, p. 264—275). De asemenea, Fr. Kavka a urmărit într-o lucrare similară spiritul revoluționar al tradiției husite (Cf. *Husitská revoluční tradice*, Praga, 1953). Vezi și „Česká literatura”, Praga, 1954, 4, p. 365—372.

⁴ Cf. *op. cit.*, p. 16.

⁵ V. V. Tomek, *Jan Žižka*, Praga, 1879 și de același, *Dějepis města Prahy*, Praga, I—XII (1855—1901). Vezi și V. V. Tomek, *Dějiny válek husitských* (1419—1436), Praga, 1898.

cehilor. Tomek descrie cu un sentiment de mândrie, care trădează tocmai apartenența lui de clasă, luxul și bogăția nobililor și prelaților praghezi din vremea cînd Praga devenise de fapt capitala imperiului romano-german¹.

Ca reprezentant al clasei dominante din vechea Austrie, care nu avea nimic comun cu idealurile poporului ceh și pentru care ordinea internă era un atribut sacrosanct, Tomek admitea că husiții au provocat războaie, au prjolit sate și biserici și au subminat autoritatea de stat². Cît de departe mergea acest istoric în interpretarea falsă a evenimentelor din trecut o dovedește și poziția lui față de acțiunea de recatolicizare a cehilor după lupta de la Muntele Alb/1620/. În ciuda realităților istorice, Tomek susținea că în urma acestui fapt s-a reluat firul tradiției întrerupte de husitism, — ceea ce a fost o fericire pentru poporul ceh.

Dacă în concepția lui Palacký, *Žižka* era „un fanatic”, pentru care numai credința era mîntuitoare, la Tomek căpetenia oștilor taborite e un patriot entuziast, un luptător pentru legea lui Dumnezeu³.

Istoriografia cehă burgheză și-a însușit caracterizarea lui *Žižka* făcută de V. V. Tomek, luînd de la Palacký numai ideea că, fostul conducător de oști taborite a luptat pentru o idee progresistă.

Tomek ca și Palacký lasă la o parte sau nu se zisează lupta de clasă și nici revendicările sociale și economice ale maselor populare. El n-a putut surprinde elementul dinamic al mișcării husite, uriașa tălăzuire a poporului ceh, care a înfruntat pentru întia oară în istorie forțele coalizate ale feudalismului medieval. De altfel, el nici nu putea să mai facă acest lucru. Burghezia cehă, înstărită și stăpînită pe putere, începuse să se teamă, spre sfîrșitul sec. al XIX-lea de mișcarea muncitorească în plină desfășurare. Era momentul să nu se mai vorbească despre avîntul revoluționar al cehilor din sec. al XV-lea. De aceea, pe încetul, spiritul lui Palacký dispăre din istoriografia cehă. Locul lui a fost luat de figura conservatoare și antireformistă a lui V. V. Tomek. A urmat apoi o perioadă în care s-a scris mult, s-au făcut întinse cercetări de istorie și s-au dat explicații în spiritul concepției lui Tomek.

În această perioadă, clasa conducătoare din Cehia se îndepărtase în adevăr de idealurile poporului ceh și această carență a fost suplinită, într-o măsură neașteptată, de romanul istoric. Scriitorul Alois Jirásek își ia sarcina de a trezi în popor sentimentul mîndriei naționale. Pentru aceasta, el își îndreaptă atenția tocmai spre epoca cea mai glorioasă din istoria poporului său, spre husitism, care contrasta în mod evident cu slăbiciunile societății burgheze. Din studiul acestei epoci, Jirásek dă la iveală un ciclu de trei romane epocale: *Printre puhoai* (1887—1890), *Infrățirea* (1899) și *Împotriva tuturor* (1893). Opera literară a lui Jirásek, el însuși profesor de istorie, a avut darul să țină trează conștiința poporului ceh, într-un moment cînd istoriografia oficială se afla în serviciul burgheziei.

Două momente comemorative în dezvoltarea istoriografiei cehi

În primul sfert al sec. XX-lea, cînd lupta de clasă se accentuează — în perioada stadiului imperialist, final al capitalismului, — istoriografia cehă înregistrează o serie de studii și cercetări, prilejuite de două momente comemorative. În 1915, împlinindu-se 500 de ani de la moartea lui Hus, Academia cehă a organizat un concurs de lucrări istorice în legătură cu viața și opera marelui revoluționar ceh.

¹ Vezi, Zd. Nejedlý, *Dějiny národa českého*, I, Praga, 1949, p. 20.

² *l. c.*

³ K. Krofta, *Žižka*, „Prager Rundschau”, 1936, VI, p. 163.

S-ar putea spune însă că majoritatea cercetărilor din această perioadă stăruie mai ales asupra problemelor religioase ale husitismului. Încă din 1910, *Václav Novotný* scrie o întinsă monografie despre viața și opera lui Hus¹. Autorul analizează majoritatea izvoarelor publicate și inedite privitoare la viața marelui revoluționar ceh și trece după aceea la soluționarea unor probleme rămase în litigiu. Deși Novotný caută neîncetat rădăcinile acestei mișcări în climatul natal, totuși el nu izbutește să descopere aspectele sociale și economice ale husitismului. Figura mucenicului de la Constanța rămâne în permanență în centrul preocupărilor acestui cercetător. Analizând mediul religios în care s-a format personalitatea lui Hus, Novotný dă la iveală — în anul în care Academia cehă publică concursul amintit — un studiu scris cu multă devoțiune² iar peste câțiva ani <1919> o altă contribuție³ avea să demonstreze definitiv că perspicacitatea autorului nu trecea dincolo de importanța problemelor teologice ale timpului. Autorul acordă o deosebită atenție activității teologilor husiți, însă felul în care profilează personalitatea lui Hus a atras o intervenție critică din partea lui Kamil Krofta⁴.

Cam tot în acest timp, *Vlastimil Kybal*, teolog de formație care, încă din 1905, publicase o monografie documentată despre Matei din Janov⁵, reia problema influenței pe care acest teolog din perioada prehusită a avut-o asupra husitismului. Pornind de la teoria lui Fr. Palacký, care vedea în mișcarea husită o puternică tendință de a modela viața națiunii cehe după idealul creștin, „*théorie très juste et solide*”⁶, — Kybal urmărește contribuția ideilor lui Matei din Janov la formarea ideologiei husite și subliniază îndeosebi vehemența cu care acesta a atacat clerul din vremea lui. Kybal recunoaște că, din punct de vedere științific, husitismul constituie o problemă foarte complicată, care nu poate fi rezolvată cu metode simpliste. Deși vorbește despre corupția, avariția și ipocrizia preoților, Kybal cercetează problemele după criteriile teologiei catolice și lucrările lui se situează pe linia tradițională a istoriografiei idealiste, ca și alte cercetări privind diferite domenii ale mișcării revoluționare husite⁷.

Anul 1924 înseamnă o nouă etapă în evoluția istoriografiei cehe, cu privire la husitism. La împlinirea a 500 de ani de la moartea lui Ján Žižka (oct. 1424), istoriografia cehă burgheză a dat la lumină o serie întreagă de lucrări istorice care adâncesc, e drept, cunoștințele despre această falnică epocă din istoria poporului ceh, însă noile cercetări accentuează pe de o parte

¹ Cf. *Mistr Jan Hus. Život a dílo*, Praga, I—II, 1910—1912.

² Cf. *Naboženské hnutí v XIV a XV století*, Praga, 1915.

³ Cf. *Z dějin vědeckého poznávání Husa*, Praga, 1919.

⁴ Vezi în „*Časopis český historický*”, Praga, 1920, p. 192 și urm.

⁵ V. Kybal, *Matěj z Janova jeho život, spisy a učení*, Praga, 1905.

⁶ Cf. *Étude sur les origines du mouvement hussite en Bohême*, Mathias de Janov, „*Revue historique*”, Paris, t. CIII, p. 7. V. Kybal a publicat și el, ceva mai târziu, un studiu intitulat *Magistrul Jan Hus, Viața și doctrina* care poate fi socotit un „pândant” al monografiei lui V. Novotný (*Mistr Jan Hus. Život a učení*, Praga, I, 1923, II, 1926).

⁷ Pentru a contura sfera unor astfel de preocupări, din această perioadă, menționăm o parte din aceste lucrări. Deoarece vechiul studiu al lui H. Toman despre istoria artei militare husite în timpul lui Žižka și Prokop (Cf. *Husitské válečnictví za doby Žižkovy a Prokopovy*, Praga, 1898) nu mai corespundea noilor cerințe științifice, O. Frankenberger publică acum o lucrare asemănătoare în trei volume (Vezi, *Naše velká armáda I—III*, Praga, 1921). Cu problema influenței exercitată de tehnica de luptă a husiților asupra popoarelor vecine, mai ales în ceea ce privește terminologia, se ocupă J. Titz în lucrarea sa *Ohlasy husitského válečnictví v Evropě*, (Praga, 1922). Prof. Arnošt Kraus publică și el un studiu, în care urmărește influența husitismului mai cu seamă în literatura germană, începând din sec. al XV-lea pînă în sec. al XIX-lea. (Cf. *Husitství v literatuře zejména německá* în „*Rozpravy české Akademie věd a umění*”, Praga, cl. II I, nr. 45, 49, 59, 1917—1918—1924). De asemenea, V. Novotný publică un studiu despre rolul pe care l-a jucat Universitatea Carol în viața poporului ceh. (cf. *L'Université Charles IV dans le passé et dans le présent*, Praga, 1921). Ceva mai târziu, avea să publice și B. Mendl un studiu în aceeași problemă, (Vezi, *Založení o podstatě university Karlovy*”, „*Česká archivní škola*”, Praga, 1933, p. 9—10, p. 65—107).

caracterul idealist și iraționalist al istoriografiei cehe, iar pe de alta, ținând seama de noile condiții sociale și politice, se înregistrează o ușoară tendință progresistă.

În primul rând, cea mai mare parte din aceste studii e grupată în jurul personalității lui Žižka, ăscutul conducător al oștilor husite. Într-un volum festiv¹, cu 22 de colaborări, pe lângă alte probleme de artă militară, majoritatea autorilor cercetează reflectarea acestei figuri istorice în literatura cehă, franceză și germană. Se lărgeste acum sfera problemelor legate nu numai de viața lui Žižka, ci și de caracterul și amploarea războaielor husite². Materialele sînt bogate, faptele istorice se înmulțesc și crește neconținut edificiul unei istoriografii din care lipsește studiul fenomenelor sociale și economice. Există o singură excepție de la această regulă: lucrările lui *Bedřich Mendl*, ale cărui cercetări scot probleme noi la iveală.

Într-o perioadă cînd istoriografia cehă, după cum vom vedea, stăruie tot mai mult asupra rolului jucat de marile personalități în istorie, lăsînd la o parte tălăzuirea impresionantă a maselor populare, sub influența istoriografiei franceze și mai ales a lucrărilor lui Henri Pirenne, B. Mendl răscolește probleme cu totul noi în cercetările sale. Încă din 1916, pe bază de izvoare istorice inedite, el publică o lucrare despre situația socială și economică a orașelor pragheze, tocmai în epoca frămîntărilor husite, 1378—1432³.

După aproape zece ani, același autor reia cercetările privitoare la evoluția economică a orașului Praga, în cursul evului mediu⁴. Cu toată noutatea fenomenelor sociale date la iveală de Mendl, totuși dincolo de ele n-a putut descoperi adevăratele relații dintre feudali și clasele exploatate. Cercetînd registrele orașelor, Mendl a izbutit să redea aspectul conflictelor sociale din orașele cehe în perioada prehusită. El constată că înăuntru orașelor se desfășura o luptă între patricieni și bresle⁵, însă atît și nimic mai mult; el se oprește la mijlocul drumului. Cu toate acestea, lucrările lui rămîn valoroase din acest punct de vedere și constituie un pas înainte spre cunoașterea relațiilor de producție din sec. al XIV-lea și al XV-lea.

¹ Vezi, *Žižkův Sborník (1424—1924)*, Praga, 1924.

² În 1924, apar nouă volume dintr-o lucrare intitulată „Epoca lui Žižka (*Žižkova doba*), în care sînt atacate cele mai variate probleme din istoria războaielor husite. Tot atunci, V. Novotný a publicat asupra lui Žižka o prezentare comemorativă mai scurtă (Cf. *Žižka na paměť 500 výročí jeho smrti*, Praga, 1924). De asemenea, R. Urbánek, un cunoscut husitolog, urmărește manifestările tradiției lui Žižka în literatură și artă (Cf. *Žižka v památkách a učelě lidu českého* în „Spisy filosofické fakulty University Masarykovy”, nr. 10, Brno, 1924). În același an, F. M. Bartoš reedita o broșură mai veche a lui H. Toman, despre „Monumentele literare, spiritul și caracterul lui Žižka” (Cf. *Literární památky duchu a povaha Žižkova*, în „Věstník kralovské české společnosti nauk” Praga, 1893), căreia îi aduce unele adaosuri și completări (Vezi *Žižkův duch povaha a listy*, Praga, 1924). Anul următor, același Bartoš își publică într-un volum mai multe studii, pe care îi intitulează: „Din vremea lui Hus și a lui Žižka” (Cf. *Z husových a Žižkových časů*, Praga, 1925). Tot atunci, Bartoš a dat la lumină o lucrare despre „Žižka și vremea lui”. (Vezi, *Studie o Žižkovi, a jeho době. O Žižkovi vozy a nejstarší vojenský řád český*, „Časopis národního musea”, Praga, 1925). Literatură despre Žižka s-a mai îmbogățit cu monografia de sinteză a lui R. Urbánek (*Jan Žižka*, Praga, 1925). În sfîrșit, K. Holý scrie despre expedițiile și strategia lui Žižka (Cf. *Žižka strateg. Kritické uvahy o jeho taženích*, în „Spisy vojenského archivu republiky československé”, Praga, 1928, I, serie, nr. 2).

³ Cf. *Hospodářské a sociální poměry v městech pražských v letech 1378—1434* în „Časopis český historický, Praga, 1916, XXII, p. 54—67, 422, 445, XXIII, p. 74—84, 353—363.

⁴ Cf. *Z hospodářských dějin středověké Prahy* în „Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy”, Praga, 1925.

⁵ B. Mendl, *Sociální krise měst v století čtrnáctém* în „Český čas. historický”, XXX (1924), p. 37—73; XXXI (1925), p. 233—270, 535—565 și XXXII (1926), p. 249—262. Tot acum, Mendl se ocupă și de începuturile breslelor în Cehia (Cf. *Počátky našich Cechů* în „Český čas. historický”, XXXIII (1927), p. 1—20, 307—346).

Unul din momentele istorice cele mai importante din desfășurarea mișcării revoluționare husite, ale cărui consecințe istorice au fost incalculabile pentru destinul poporului ceh, a fost desigur lupta de la Lipany, din mai 1434. Se știe că în această bătălie, rămasă piatră de hotar între două epoci istorice, ultimele resturi de oști taborite au fost nimicite de coaliția reacționară a panilor cehi. De aceea, o parte din vechea istoriografie cehă, pînă la școala lui Pekař, socotea înfrîngerea de la Lipany ca o catastrofă națională și mai ales ca o lovitură dată ideilor democratice cu ajutorul cărora revoluția husită trebuia să-și croiască drum spre umanitatea modernă¹. Se crease convingerea că la Lipany obținuseră victoria forțele feudale conservatoare, care au condus poporul ceh spre tragedia de la Muntele Alb (1620).

Împotriva acestei concepții, care căuta o înlănțuire cauzală a evenimentelor istorice de după lupta de la Lipany, s-a ridicat cu toată vigoarea școala istorică a lui Pekař. În 1934, împlinindu-se o jumătate de mileniu de la această bătălie, s-au scris o serie de studii și articole care au actualizat problema interpretării acestui eveniment istoric.

Atacul a pornit din partea „școlii pekařiste”, care era hotărîtă să curme cu interpretarea negativă a acestei lupte. În legătură cu aceasta, Václav Chaloupecký scria în 1927 că momentul Lipany nu constituie o tragedie pentru poporul ceh, ci dimpotrivă „veriga unui lanț de curățire prin care poporul s-a scuturat de resturile păgubitoare ale taborismului radical și analfabet”². Deci, nu mai e vorba de un hotar, care a pus capăt unei epoci de faimă revoluționară. Aceeași atitudine și încă mult mai categorică a avut și Josef Pekař în 1934, cînd scria că „ziua victoriei coaliției cehe asupra oastei taborite și orfelinilor e o zi fericită pentru istoria noastră”³.

Poziția aceasta netă și categorică a lui Pekař, menită să răstoarne o convingere care prinsese rădăcini în tradiția istorică a poporului ceh, a stîrnit, cum era și firesc, unele împotriviri. Astfel, *Rudolf Urbánek*, în două din lucrările sale închinat luptei de la Lipany⁴, se ridică împotriva concepției lui Pekař.

Pe baza unui bogat material documentar, Urbánek face o largă prezentare a situației politice din această perioadă și ajunge la concluzia că înfrîngerea taboriților și orfelinilor a făcut imposibilă uniunea religioasă a întregii națiuni cehe sub steagul husitismului. Or, lucrul acesta a deschis calea spre tragedia de la Muntele Alb.

Josef Pekař

După cum am văzut, husitismul în concepția lui Palacký apare ca o mișcare națională cu multe elemente sociale și religioase. O poziție asemănătoare în fața istoriei cehe a avut și *T. G. Masaryk*. Primul președinte al Republicii cehoslovace a încercat de pildă, să explice mișcarea de renaștere națională de la începutul sec. al XIX-lea ca un rezultat al tradiției de esență religioasă⁵. Pentru el, forța motrice a istoriei poporului său au fost

¹ Vezi și Josef Šusta, *Histoire de la Tchécoslovaquie*, „Revue historique”, Paris, t. CLXXXIV (1938), f. 3, p. 290.

² Cf. *Nový názor na husitskou revoluci*, Bratislava, I, 1927, p. 291.

³ J. Pekař, *Z duchovních dějin českých*, în ziarul „Národní Politika”, Praga, 27 mai 1934. (Menționat de J. Macek, *Tábor*, I, p. 22).

⁴ R. Urbánek, *Bilva u Lipan ve vývoji poz:ání husitského*, „Vojenský historický sborník”, Praga, 1934, t. III și *Lipany a konec polních vojsk*, Praga, 1934.

⁵ A se vedea și Josef Polišenský, *Nové práce o husitském revolučním hnutí*, în „Sborník vysoké školy pedagogické v Olomouci”. *Historie*, IV, 1957, p. 99.

idelle religioase. Ocupându-se și de rosturile husitismului în una din lucrările sale, *Problema cehă*¹, Masaryk a subliniat numai caracterul religios al acestei mișcări. Husitismul a fost o mișcare de reformă, care tindea să îndrepte lumea din punct de vedere moral și religios, arată T. Masaryk.

Însă în noile condiții politice de după primul război mondial, discuțiile în jurul sensului istoriei cehe și mai ales în jurul mișcării revoluționare husite capătă o amploare și mai mare. Reprezentantul cel mai de seamă din această perioadă a fost profesorul *Josef Pekař*. Poziția lui Pekař față de problemele pe care le ridică mișcarea revoluționară husită e mai categorică și mai cuprinzătoare. El s-a ridicat atât împotriva lui Palacký, cât și a lui Masaryk. Pekař a vrut mai ales să spulberă, pur și simplu, legenda idealismului husit, formulată de Palacký. Pornind de la o simplă conferință comemorativă, Pekař i-a consacrat lui Žižka o monografie în patru volume. Lucrarea aceasta a coincis în totalitatea ei cu perioada în care bunăstarea burgheziei cehe a fost atinsă de criza economică intervenită între anii 1929—1930².

Pekař i-a ridicat lui Žižka un monument arhitectural, de artă medievală, pe ale cărui coloane a săpat adnc concepția generației sale asupra mișcării revoluționare husite. Profesorul Pekař afirmă că în perioada husită n-a existat nici libertate nici fraternitate. Dimpotrivă, niște preoți mojici și mărginiți impuneau interpretarea Scripturii cu un fanatism, care îi împingea uneori pînă la crimă³.

Pentru a spulbera mitul creat în jurul husitismului, Pekař întreprinde un fel de anchetă printre contemporanii războaielor husite, partizani și adversari ai taboriților — croniciari, autori de tractate și opere literare, publiciști catolici ș.a. pe care îi consultă și scoate de la ei aprecieri, pentru a ajunge la concluzia că taborismul a fost rezultatul filozofiei medievale, iar nicidecum o reînviere a democrației slave, așa cum susținea Palacký⁴.

Radicalismul taborit n-a fost, după Pekař, o mișcare progresistă, ci un produs al fanatismului sectar cu rădăcinile adnc înfipte în climatul evului mediu. Din cauza acestui fanatism nu s-a putut ajunge la un compromis între husiți de o parte și Sigismund cu biserica papală, de cealaltă parte⁵.

Deși Wilhelm Wostrý afirma la moartea lui Pekař, în 1937⁶, că această lucrare este „ein plastisches, allseitig beleuchtetes Bild der grossen Revolution”, totuși ea a provocat întinse discuții contradictorii, pe care nu socotim nimerit să le amintim aici. De pildă, Kamil Krofta,

¹ Cf. *Česká otázka*, Praga, 1894.

² Cf. *Žižka a jeho doba ze zvláštním zřetelem k Táboru*, Praga, I (1927), II (1928), III (1930), IV (1933).

³ D. E. M. Pekař contre Palacký ou la légende de l'idéalisme hussite, „L'Europe Centrale”, Praga, 1927, 32, p. 652.

⁴ Vezi și Jaroslav Bidlo, *La littérature historique tchécoslovaque*, „Bulletin d'Information des sciences historiques en Europe Orientale”, Varsovie, 1928, I, 1—2, p. 156.

⁵ Vezi și Josef Šusta, l. c.

⁶ Cf. *Josef Pekař und seine Lebenswerk*, „Slavische Rundschau”, Praga, 1937, IX, 2, p. 87. Cu acest prilej, s-au publicat mai multe studii legate deosebi de viața lui Pekař, în care, pe lângă date biografice, se pot găsi și aprecieri substanțiale. Ele dovedesc totuși popularitatea de care se bucura Pekař în cercurile științifice de atunci. Vezi, în legătură cu aceasta, R. Holinka, *O Josefu Pekařovi, Přispěvky k životopisu a dila*, Praga, 1937, Fr Hrubý, *Josef Pekař (1870—1937)*, „Naše věda”, Praga, 1937, t. XVIII, p. 177—203; J. Pfitzner, *Josef Pekař und die Deutschen*, „Auslands deutsche Volksforschungen”, 1937, I, p. 113—131; J. Klik, *Josef Pekař a historický Klub*, „Český časopis historický”, t. XLIII (1937), p. 253—260; G. Wersdat, *O filozofii českých dějin, Palacký-Masaryk-Pekař*, Praga, 1937; Ed. Winter, *Josef Pekař und die Deutschen*, „Zeitschrift, f. deutsche Geistesgeschichte”, 1936, II, p. 260—262; Victor Tapiš, *Josef Pekař*, „Revue française de Prague” 1937, p. 81—90; J. Werstadt, *Josef Pekař a česka politika za války*, „Naše revoluce”, Praga, 1937, XIII, p. 21—48.

În studiul său „Žižka și revoluția husită”¹ se ridică împotriva procedurii folosite de Pekař în selecționarea și clasificarea izvoarelor narative.

Pekař însă era hotărât să se răfuască definitiv cu principiul revoluției în istoria cehă, arătând că ideologia taborită nu poate constitui un principiu călăuzitor pentru contemporaneitatea cehă.

Analizând felul în care se reflectă personalitatea lui Žižka în concepția istoriografiei cehe de pînă la el, Pekař susține că concepția lui Tomek despre Žižka e greșită, pe cîtă vreme descrierea lui Palacký se apropie mai mult de realitate. Cu toate acestea, Pekař respinge și părerea lui Palacký acolo unde acesta din urmă afirmă că Žižka era împotriva germanilor, numai pentru că era slav și democrat. Conducătorul de oști taborite lupta împotriva germanilor pentru simplul motiv că aceștia erau potrivnicii legii lui Dumnezeu. Pekař afirmă că Žižka era un voievod și un erou al revoluției, care voia ca, prin foc și sabie, „să prefacă viața creștină după porunca și voința lui Hristos”. Pe scurt, Žižka era pentru el „un apucat, care n-a șovăit să verse sîngele oamenilor pentru visurile lui nebunești”². După acest autor burghez, atît Jan Želivský cît și Žižka au fost niște fanatici religioși, care au transformat regatul ceh în pustie și ruină. Devastată aproape în întregime, cea mai mare parte a monumentelor de artă distruse, izolată de curentul spiritual al Europei și căzută în certurile sterile ale preoților, Cehia nu s-a putut ridica nici la începutul sec. al XVI-lea.

Adept al concepției idealiste și naționaliste, în interpretarea istoriei, Pekař reia o teză a lui mai veche, în care susținea că masele populare trăiau mai bine înainte de mișcarea revoluționară husită și dacă nu se recurgea la arme, s-ar fi ajuns desigur la o conviețuire pașnică. Această teză o formulase Pekař încă din 1909 într-un studiu amplu, consacrat în întregime istoriei economice și sociale a ținutului său natal. Pekař evocă viața de altă dată a țărănilor cehi și manifestă o puternică devoțiune pentru epoca barocă, din sec. al XVIII-lea, ceea ce i-a creat o atmosferă de izolare în mijlocul contemporanilor săi³.

Istoricul ceh era un adversar hotărât al răscoalelor populare, care, nu pot constitui spunea el, un mijloc pentru soluționarea conflictelor de clasă. În această privință, Pekař avea o atitudine reformistă. Racilele sociale se pot tămădui numai pe calea pașnică a reformelor, susținea Pekař. În țările cehe nu se ajungea la revoluție și la războaie, dacă poporul nu era instigat de niște predicatori fanatici. Concepția lui Pekař mergea mîna în mîna cu interesele burgheziei cehe de după primul război mondial. Faptul acesta a fost subliniat încă din 1933 de un istoric ceh din generația lui Pekař. „Atitudinea critică a lui Pekař, scria F. M. Bartoš, este într-o măsură neobișnuită pe placul celei mai mari părți din societatea noastră”⁴.

În ceea ce privește cauzele care au provocat mișcarea revoluționară husită, Pekař caută să le explice prin prisma acelorași teorii idealiste. Revoluția husită s-a născut pur și simplu dintr-un concurs de împrejurări fortuite în primăvara anului 1420. Așadar, neprevăzutul înălțat la rangul de factor generator de istorie. Fără să cerceteze situația claselor sociale, lupta de clasă, privilegiile claselor conducătoare, măsura exploatării claselor de jos, poziția de mare feudal a bisericii ș.a. în deosebi în perioada prehusită, Josef Pekař se mulțumește să vorbească despre „spiritul care stăpînește istoria”. În seama acestui „duh” el pune, după criteriile idealiste, întreaga desfășurare a faptelor istorice. În locul mulțimilor, care au făurit istoria, Pekař conturează profilul personalităților în desfășurarea evenimentelor istorice. De aceea, el

¹ Cf. *Žižka a husitská revoluce*, Praga, 1937.

² Vezi, J. Macek, *Husitské revoluční hnutí*, p. 188.

³ J. Pekař, *Kniha o Kosti*, Praga, I—II (1909).

⁴ F. M. Bartoš, *Pekařův Žižka „Jihočeský sborník historický”*, Brno, 1933, VI, p. 87 și urm.

n-a putut să vadă că husitismul își are rădăcinile în condițiile sociale și economice din cursul sec. al XIV-lea.

În ceea ce privește geneza husitismului, Pekař afirmă că ideile și spiritul acestuia au fost aduse de arta gotică și nu are în el nimic de origine cehă¹. Cu această afirmație uluitoare, care tindea să șteargă din istoria poporului ceh orice urmă de tradiție revoluționară — formulată la aproape o sută de ani de la concepția lui Palacký — Pekař lua poziție împotriva lui Palacký și se situa alături de școala fostului său profesor, Jaroslav Goll².

De altfel, întreaga activitate de istoriograf a lui Pekař, din cursul celui de-al III-lea deceniu al sec. nostru, a produs numeroase discuții și controverse la care a participat majoritatea intelectualității cehe. Înzestrat cu o inteligență vie, temperament combativ și bun cunoscător al istoriei, Josef Pekař n-a șovăit totuși să atace, cu o nepotolită fervoare catolică, câteva din ideile scumpe ale poporului ceh³.

★

Concepția lui Pekař asupra istoriei cehe în general și a husitismului în special a avut darul să creeze o adevărată școală⁴. Am văzut că el era hotărât să lichezeze cu „legenda idealismului husit”. El însă n-a izbutit, deși într-o mare măsură ideile lui au fost susținute și de alți istorici. Astfel, în 1926, *Václav Chaloupecký*, la data aceea profesor de istorie la universitatea din Bratislava, și-a publicat prolegomena sub titlul „Problema țărănească în epoca husită”⁵.

După formularea din titlu, am fi îndrituiți să credem că autorul înfruntă problema țărănească în lumina contradicțiilor din societatea feudală. Chaloupecký analizează mai puțin situația țărănimii cehe din perioada prehusită, îndeosebi raporturile juridice dintre iobagi și stăpînire, și constată că în adevăr țaranii erau împovărați de o serie întreagă de forme ale exploatații. Cu toate acestea el nu descoperă contradicțiile de clasă, fiindcă se interesa, în primul rînd, de înlesnirile care decurgeau din contractele de muncă. În fiecare învoială dintre țaran, și feudali, Chaloupecký descifrează raportul juridic, adică situația așa cum ar trebui să fie, iar nu adevărata realitate socială. În consecință, el ajunge la concluzia că țaranul avea o situație din ce în ce mai bună. După cum am văzut, teza aceasta fusese de altfel formulată de Pekař, care admitea că participarea țaranilor cehi la războaiele husite e o dovadă peremptorie că erau înstăriți⁶. Așadar, fără să împingă cercetările mai departe, prof. Chaloupecký se mulțumește să preia ideile magistrului său. În consecință, el susține că geneza mișcării husite trebuie căutată în altă parte, adică în afara țărilor cehe. Husitismul e în esență o transplantare a unor idei venite din Apus, ceea ce constituie o repetare a formulei lui Pekař. A nu recunoaște că o mișcare de mari proporții, așa cum a fost husitismul, are rădăcini în contradicțiile sociale și economice și a crede că ea se datorește numai unor idei de import, înseamnă a denatura și falsifica istoria.

¹ Cf. *Smysl českých dějin. O nový názor na české dějiny*, Praga, 1929, p. 17 și urm.

² Vezi și W. Wostrý, *op. cit.*, p. 89.

³ Vezi și L. Gogolák, *La conception historique tchèque*, „Revue d'histoire comparée”, XXI (1943), 3—4, p. 456.

⁴ Admiratorii lui i-au scos în 1930 un volum omagial: *Pekařův sborník. Od pravěku k dnešku*, Praga, 1930.

⁵ Cf. *Selšká otázka v husitství*, Bratislava, 1927.

⁶ Vezi, J. Pekař, *op. cit.*

Adversarii ai școlii lui Pekař

Dacă Pekař a fost categoric și necruțator în tratarea acestor probleme, în schimb acei care s-au ridicat împotriva lui nu s-au încumetat să-i înfrunte concepția în toată amploarea ei, printr-o operă de proporții asemănătoare. Tot ce s-a scris în această perioadă sînt mici contribuții monografice care, deși se împotrivesc teoriilor pekařiste, nu izbutesc totuși să dezvăluie adevăratele cauze ale husitismului și autorii lor rămîn mai departe prizonierii concepției idealiste.

Așa, de pildă, *F. M. Bartoš*, care a desfășurat o întinsă activitate de husitolog, risipită într-o mulțime de articole și studii mărunte, a susținut totdeauna că mișcarea revoluționară husită e cel mai glorios capitol din istoria poporului ceh. Cele mai multe din contribuțiile lui se sprijină pe manuscrise și tratate, care aduc o mare bogăție de fapte istorice.

Ca și cea mai mare parte dintre istoricii burghezi, Bartoš admite că husitismul și Tăborul sînt probleme de esență religioasă. De aceea, el a stăruit în cîteva lucrări asupra ereziilor populare și sectelor din epoca husită, urmărind, de pildă, legăturile dintre husiți și ereticii din Tournai și Lille¹. Însă atît Bartoš, cît și alți istorici contemporani, subliniază ideile doctrinare desprinse cu totul de condițiile sociale și economice ale timpului. Folosind o metodă idealistă, ei ajung la concluzia că husitismul a fost rezultatul nemijlocit al ideilor lui Wiclif².

Fără a se ocupa de aspectele sociale și de rosturile maselor populare, Bartoš leagă evoluția și destinele poporului ceh de unele date care, în lumina desfășurării istorice, capătă, pentru el, o importanță covârșitoare. Astfel, referindu-se desigur la consecințele războaielor husite, Bartoš crede că tragedia poporului ceh își are originea în acea zi de septembrie 1398, cînd tînărul Ján Hus, entuziasmat de doctrina gînditorului englez John Wiclif, s-a pus în slujba adevărului³. De asemenea, arderea pe rug a lui Hus a hotărît pentru veacuri de-a rîndul soarta istorică a poporului ceh, spune Bartoš⁴. Se înțelege că, cu o astfel de metodă de a simplifica istoria, Bartoš n-a reușit să pătrundă și să explice realitatea faptelor istorice.

*

Printre adversarii lui Pekař, reprezentînd însă o poziție oarecum nouă, se află și prof. Jan Slavík care adoptă metoda sociologică în interpretarea faptelor istorice. Pornind de la concepția burgheză asupra istoriei, Slavík formulează o teorie nouă asupra genezei revoluțiilor în genere. După el, revoluțiile nu pornesc din faptul că oamenii se află într-o situație mai rea decît în perioada precedentă, ci pentru că starea lor îmbunătățindu-se, ei tinjesc după o situație și mai bună. Slavík aplică această teorie la mișcarea revoluționară husită.

¹ Fr. Bartoš, *Pikardi a Pikarti*: „Časopis národního musea”, Praga, t. Cl, p. 225—250. Asupra ereziilor populare din sec. al XIV-lea există o întregă literatură de cercetări istorice, asupra căreia nu insistăm. Amintim numai lucrarea lui R. Holinka, despre sectele din Cehia înainte de revoluția husită *Sektářství v Čechách před revoluci husitskou*, în „Sborník filologický fakulty university komenského v Bratislavě”, VI, 1929, p. 129—312. (Vezi, în legătură cu aceasta și referatul lui F. M. Bartoš, în „Jiho.eský sborník historický”, Brno, 1930, III, p. 38—40).

² Cf. *Husitsví a cizina*, Praga, 1931, p. 110 și urm.

³ F. M. Bartoš, *Co víme o Husovi a o něho*, Praga, 1946, p. 92. Citat de J. Macek, *Tabor*, I, p. 29.

⁴ F. M. Bartoš, *Do útyř pražských arktulů*, Praga, 1940, p. 5. Publicat întâia oară în „Sborník příspěvků k dějinám hl. města Prahy”, Praga, 1932, p. 481—591.

După ce publică în 1933 o lucrare despre expediția din 1423 a lui Žižka, în Ungaria¹ cu prilejul comemorării luptei de la Lipany, Slavík își formulează concepția sa într-un studiu asupra „revoluției husite”. De la început, el se ridică împotriva metodei, folosită de majoritatea istoricilor, de a merge la izvoare. Acesta e un procedeu unilateral, spune el, care nu poate da totul, de aceea e necesară cunoașterea elementelor psihologice ale revoluției². Așadar, pentru interpretarea și rezolvarea problemelor istorice nu avem nevoie numai de arhive și de izvoare narative, ci și de cunoașterea psihologiei revoluționare.

În primul volum din lucrarea intitulată *Originea poporului ceh*³, Slavík își precizează și mai bine concepția sa sociologică. Criticând poziția celor care, în sec. al XIX-lea au creat cultul poporului, Slavík adaugă: „Spre a se întări conștiința națională, s-a făcut apel la trecut, punându-se în seama strămoșilor idei și sentimente, care trebuiau cultivate în popor. În felul acesta, în descrierile istoricilor, s-a strecurat o serie de anacronisme, care au transformat cărțile de istorie în romane, deși autorii lor fac apel la mărturia vechilor izvoare. Greșeala constă în faptul că se operează cu noțiuni sociale, spirituale și materiale, ca și cum ar fi imuabile⁴”.

Plecând de la acest punct de vedere, Slavík introduce în expunerile sale o schematizare a faptelor istorice, care împrumută textului un caracter abstract.

Cît privește aspectul religios al husitismului, prof. Slavík respinge părerea majorității istoricilor burghezi, care au susținut că această mișcare a fost în esență religioasă. El afirmă că e vorba de ceva mai mult, de un program social al claselor de jos⁵. Slavík susține că participarea țăranilor la războaiele husite a fost determinată de o serie de momente sociale, iar nu numai din impulsuri religioase, așa cum explică Pekař, Chaloupecký ș.a. Pe de altă parte, înregimentarea țăranimii în mișcarea revoluționară husită constituie o manifestare a emancipării sociale și culturale⁶. Într-o anumită privință, Slavík se apropie oarecum de spiritul cercetărilor lui B. Mendl, de care ne-am ocupat mai sus, dar mai ales de școala pseudomarxistă a lui M. N. Pokrovský⁷.

Kamil Krofta

O poziție de mijloc și mult mai cuprinzătoare față de complexul acestor probleme ocupă *Kamil Krofta*⁸. Ocupând înalte demnități de stat, Krofta s-a situat întodeauna pe o poziție burgheză în problemele legate de husitism.

Nu-l mai puțin adevărat că, față de contemporanii săi, Krofta împinge cercetările elementelor sociale ceva mai departe, însă fără a trage în mod categoric concluziile necesare. Astfel, el analizează pe bază de documente fiscalitatea excesivă a curiei și subliniază imensele sacrificii

¹ Jan Slavík, *Česká cesta na Slovensku a Žižkovo tažení do Uher 1423*, în „Bratislava”, 1933, t. VII.

² Cf. *Husitská revoluce — Studie historicko—sociologická*, Praga, 1934, p. 5.

³ Cf. *Vznik českého národa*, I, Praga, 1946.

⁴ *Op. cit.*, p. 11.

⁵ J. Slavík, *op. cit.*, p. 40 și urm. A se vedea, în această privință, și lucrarea : *Husitská revoluce*, citată mai sus.

⁶ Vezi și Fr. Kutnar *Selská otázka v husitsví podle názoru poslední literatury*, în „Časopis pro dějiny venkova”, Praga (1938), p. 11—15.

⁷ J. Macek, *op. cit.*, p. 31.

⁸ Kamil Krofta s-a ocupat destul de timpuriu de problemele husite. Astfel, în 1902, publică trei bule trimise de Ioan al XXIII-lea episcopului Jan din Litomyšl, adversar înfocat al husiților. (Cf. *Zur Geschichte der hussitschen Bewegung. Drei Bullen Papst Johannes XXIII aus dem Jahre 1414* în „Mitteilungen für oesterreichische Geschichtsforschung”, 1902, vol. XXIII, p. 598—604).

bănești pe care biserica cehă le-a făcut în această privință în ultimele decenii înainte de izbucnirea războaielor husite. Din păcate, însă, Kamil Krofta ajunge să formeze anumite aprecieri privitoare la soarta țăranilor, care îl apropie de Pekař și Chaloupecký. Într-un studiu al său despre „aspectul social și național al mișcării husite”, Krofta, amintind de raportul de dependență dintre iobagi și feudali, de lipsa dreptului de proprietate asupra pământului și de obligațiile iobagilor față de feudali, conchide totuși că „tocmai în această perioadă (adică înainte de războaiele husite) situația țăranilor se ameliorase în genere, datorită introducerii așa zisului drept german”, care le garanta anumite drepturi¹. În mod implicit, această constatare îl aduce pe Krofta spre cunoscuta teză a lui Pekař, care susținea că țăranii care au participat la războaiele husite erau înstăriți. Afirmație care, desigur, nu stă în picioare.

Krofta a stăruit în mod special, în cercetările sale, asupra raporturilor sociale dinlăuntrul clasei țărănești. Analizând izvoarele narative, el dovedește că e vorba de exploatarea iobagilor, însă în a doua jumătate a sec. al XIV-lea își făcea loc tot mai mult, spune el, un fel de cult al sărăciei, al mizeriei, al omului mic și simplu². Se înțelege că ideea aceasta nu explică nimic din situația grea în care se zbătea țărăniina cehă la acea epocă. Cu toate acestea, el a încercat să scape din înlănțuirea metodelor idealiste în care era prinsă istoriografia cehă și să pătrundă cât mai adânc spre cauzele economice și sociale ale mișcării husite. Privit din acest punct de vedere, studiul său despre *Istoria clasei țărănești are un caracter progresist*.

În ceea ce privește teoria lui Pekař, privitoare la ștergerea tradiției revoluționare husite din istoria cehă, Krofta ia o poziție categorică împotriva acestuia: „sînt de acord cu Pekař, scrie Kamil Krofta, că n-are nici un rost să prefacem istoria, însă nu șovăi să spun că — dacă ar fi în puterea mea — pentru nimic în lume n-aș șterge revoluția husită din istoria noastră³. Krofta are o atitudine pozitivă față de mișcarea revoluționară husită, în ansamblul ei.

Dacă pentru Pekař, husitismul a fost o adevărată tragedie, pentru Krofta mișcarea lui Hus a fost o mîndrie, ba chiar o fericire. El era convins că ea a avut o influență binefăcătoare și pozitivă asupra sentimentului și conștiinței naționale a cehilor⁴. „Husitul din Cehia spune Krofta, era străbătut de o convingere sfîntă că lupta pentru o idee înaltă, pentru binele întregii creștinătăți, pentru adevărul curat al legii divine, pentru apărarea căreia fusese chemat de dumnezeu prin vocea lui Hus”⁵. Pornit pe această linie de interpretare idealistă, Krofta ajunge să scrie că „pricinile care au provocat mișcarea revoluționară husită au fost de natură religioasă”. Însă nu exclude nici prezența elementelor sociale.

În această privință, Krofta afirmă că „mișcarea husită s-a născut, în primul rînd, din nemulțumirile poporului față de cler, din disprețul față de clerul laicizat și imoral, față de prea marea putere a bisericii și autorităților bisericesti, din tendința de a se înlătura contradicția adîncă dintre dogma religioasă și adevărata viață a clerului și poporului, din ardoarea după o moralitate mai înaltă”⁶. Și Krofta conchide că „prin origina și esența sa, husitismul a fost o mișcare religioasă și morală. După cum se vede, Kamil Krofta a încercat o apropiere a ideilor

¹ K. Krofta, *Duchovní odkaz*., p. 90. Vezi și *L'Aspect national et social du mouvement hussite*, „Le monde slave”, 1928, 3, p. 350. Lucrarea aceasta a fost publicată și în cehă, însă mult mai târziu. (Cf. *Hnutí husitské po stránce sociální a národní* în „Listy z náboženských, dějin českých”, Praga, 1937, p. 126—145, precum și în vol. *Duchovní odkaz*, p. 86—117.

² K. Krofta, „*Dějiny selského stavu*”, Praga, 1940, p. 83 și urm. Vezi și Zd. Nejedlý, *op. cit.*, p. 101.

³ Kamil Krofta, *Žižka a husitská revoluce*, Praga, 1937, p. 183—184.

⁴ Vezi Jul. Glücklich, *Kamil Krofta, jako historik*, „*Český časopis historický*”, XLIII (1937), 2, p. 11.

⁵ Cf. *L'aspect national*, p. 347.

⁶ Cf. *Duchovní odkaz*., p. 87.

lui Pálacký și Masaryk de teoria reacționară a lui Pekař. Adică un compromis între cauzele religioase și elementele de natură socială. De aci însă pînă la cercetarea raporturilor și contradicțiilor sociale care au declanșat luptele din anul 1420 e o mare distanță pe care deținătorul acestei poziții n-a putut s-o parcurgă.

★

Cu Kamil Krofta se încheie seria celor mai de seamă istorici cehi, care s-au ocupat de mișcarea revoluționară husită, situîndu-se pe poziția diferitelor curente idealiste. Se înțelege, nu am stăruit asupra tuturor istoricilor și nici asupra tuturor problemelor puse de această mișcare. Am subliniat numai problemele cele mai importante care, pe de o parte, exprimă, în ansamblu, aspectele esențiale ale husitismului, iar pe de altă parte, prin tratarea lor, arată metodele și concepția idealistă a vechii istoriografii cehi.

Reținem faptul că de la Fr. Pálacký și pînă la K. Krofta (mort în 1946) — deci mai bine de o sută de ani — istoriografia cehă a cunoscut o bogată contribuție pe linia cercetărilor de istorie națională. Ea însă a rămas în permanență strict legată de interesele burgheziei cehi a cărei ideologie reprezintă lupta ei pentru menținerea puterii, mai ales în perioada de trecere a capitalismului la imperialism.

Porniți în cea mai mare parte din mediul burgheziei rurale, istoricii cehi, în majoritatea lor eminenți dascăli de catedră, și-au pus întreaga lor activitate științifică în slujba clasei sociale, care, în condițiile politice din imperiul austro-ungar, reprezenta înaintea de toate rezistența împotriva tendințelor expansioniste ale burgheziei germane. Însă ancorați în sfera metodei idealiste, cercetătorii cehi nu puteau să descopere adevăratele cauze care au determinat masele populare din Cehia să se ridice cu atîta vehemență împotriva claselor stăpînitoare.

Sarcina aceasta a revenit în primul rînd, intelectualilor comuniști care au izbutit să reactualizeze continuu în fața maselor populare imaginea vie și exemplul de luptă al taboriților. În această privință, atît înainte, cît și după primul război mondial, publiciști ca Josef Háken, K. Kreibich, Jan Šverma ș.a. s-au străduit să arate, împotriva istoriografiei burgheze, că „husitismul a fost de fapt o luptă de clasă împotriva feudalilor”¹, iar nicidecum o mișcare cu caracter religios.

Însă cel care n-a încetat lupta împotriva lipsei de obiectivitate a istoricilor burghezi în această problemă a fost prof. *Zdeněk Nejedlý*. Încă din 1904 într-o lucrare de mai mari proporții asupra *Cintecului husit*² Nejedlý a schițat pentru prima oară importanța maselor populare în desfășurarea husitismului. De altfel, în această lucrare prof. Nejedlý nu urmărește numai un aspect al culturii husite, ci expunerea îmbrățișează în forma unei monografii aproape tot ansamblul problemelor legate de această mișcare. Zdeněk Nejedlý are meritul de a fi subliniat și aspectul social al mișcării revoluționare husite. Pentru el, Hus a fost un revoluționar care s-a ridicat, alături de masele populare exploatare, să înfăptuiască o societate mai bună. Hus n-a fost un teolog medieval, ca atîția alții, ci un luptător pentru drepturile și interesele poporului ceh. Situiînd husitismul pe cea mai înaltă treaptă a istoriei naționale cehi, prof. Nejedlý a ajuns la o serie de concluzii care în mod firesc se leagă de interpretarea marxistă a istoriei³.

Ridicarea impetuoasă a taboriților împotriva exploatării feudale a creat o tradiție de luptă a maselor populare cehi, care leagă ca un fir roșu toate evenimentele revoluționare din Cehia. De această tradiție, subliniată de nenumărate ori de prof. Nejedlý și de scriitorul Alois Jirásek se leagă și luptele clasei muncitoare care, sub conducerea partidului comunist, realizează

¹ J. Macek, *Husitské . . .*, p. 191.

² Zdeněk Nejedlý, *Dějny předhusitského zpěvu v Čechách*, Praga, p. 1904.

³ Vezi J. Macek, *Zdeněk Nejedlý a husitství* în „Československý časopis historický”, Praga, 1955, 1, p. 21—37.

acum o societate nouă. Partidul clasei muncitoare din Cehoslovacia și-a însușit în întregime programul de luptă al taboriților, Legătura dintre aceste două momente istorice a fost foarte bine formulată de Klement Gottwald care spunea: „Dacă poporul nostru s-a apropiat din nou cîndva de cea mai glorioasă epocă din istoria lui, de husitism, apoi lucrul acesta se întîmplă astăzi”¹. De asemenea, vorbind despre victoria din februarie 1948, Klement Gottwald caracteriza legătura indestructibilă dintre husitism și constructorii socialismului de azi: „Voi, milioane și milioane de cetățeni simpli din orașe și sate, voi ați salvat țara de un nou Lipany și de o nouă catastrofă ca cea de la Muntele Alb. Uniunea panilor cehi de azi a fost nimicită și acum cuvîntul hotărîtor în toate problemele naționale și de stat îl vor avea strănepoții adevăraților taboriți, urmașii magistrului Jan Hus, ai lui Jan Žižka din Trocnov, ai lui Prokop Holý și Robáč din Dubé”².

În ciuda istoriografiei burgheze care, după cum am văzut a căutat să nu reliefeze nicio dată latura revoluționară a husitismului, clasa muncitoare din Cehia își mărturisește deschis atașamentul său față de tradiția revoluționară husită³. În această privință, poziția ei se situează pe linia principiilor marxiste, care și-au găsit o deplină aplicare în cercetările și studiile istoriografiei cehoslovace de azi.

ISTORIOGRAFIA GERMANĂ, FRANCEZĂ ȘI MAGHIARĂ DESPRE MIȘCAREA REVOLUȚIONARĂ HUSITĂ

Poziția istoriografiei burgheze germane

Ținînd seamă de faptul că mișcarea revoluționară husită, e în ordine cronologică, cea mai mare ridicare a maselor populare din evul mediu, ale căror lovituri au zdruncinat din temelii structura orînduirii feudale, e și firesc ca o serie de aspecte ale acestei mișcări să fi trezit de timpuriu interesul istoriografiei universale. Ne gîndim în primul rînd, la istoriografia germană ale cărei cercetări au inclus deseori și problemele legate de husitism, mai ales că războiul țărănesc german nu poate fi pe deplin înțeles, fără o cunoaștere amănunțită a evenimentelor din Cehia, din prima jumătate a secolului al XV-lea. Așadar, există în istoriografia germană, atît în secolul al XIX-lea, cît și după aceea, o întreagă literatură de specialitate care, direct sau indirect, se ocupă de problemele husite. Ea e foarte bogată, și, din cauza lipsei de texte, nu vom stăruii decît asupra celor mai importante contribuții.

Adăugăm însă că cercetările istoricilor germani au ca obiect, în majoritatea lor, însemnătatea și rolul ereziilor și sectelor religioase din cursul evului mediu. Îmbrățișînd concepția idealistă, istoriografia burgheză germană s-a ocupat, în genere, de procesul penetrației ereziilor religioase, mai ales în zona Europei Centrale, fără a cerceta problemele sub aspectul luptei de clasă. Schematizînd astfel problematica ereziilor medievale — care și ele pot fi socotite ca o formă a rezistenței, deci a luptei de clasă — istoriografia germană a minimalizat importanța ideilor husite, subliniînd, după cum vom vedea, că în realitate e vorba de o simplă transplantare a ideilor wiclifiene, din Apus.

În al doilea rînd, istoricii germani s-au ocupat și de problema raporturilor sociale dintre cehi și germani în perioada prehusită. Or, fenomenul social cel mai important din această vreme este colonizarea germană. Potrivit concepției istoriografiei burgheze, în genere, consecințele

¹ *Dějiny ČSR*, Praga, 1953, I, p. 73.

² *Ibidem*, p. 75.

³ În legătură cu aceasta, vezi și *Klement Gottwald 1946–1948*, Bratislava, 1950, II, p. 309.

acestui proces de penetrație germană s-au resimțit adînc, atît în relațiile politice ceho-germane, cît și-n structura agrară și juridică a societății rurale din țările cehe.

În sfîrșit, interesul cercetărilor germane s-a concentrat și asupra aspectului național al mișcării revoluționare husite. Întrucît această mișcare a avut oarecum și un caracter de luptă națională, — însă împotriva feudalilor și patricienilor germani din Cehia, — lucrul acesta era de așteptat¹.

Pornind să diminueze importanța istorică a husitismului, istoriografia germană burgheză a avut față de idealurile de luptă socială ale poporului ceh aprecieri neștiințifice. Astfel, *Th. Mommsen* (1817 — 1903) scria într-un articol de ziar „că cheii sînt apostolii barbariei. Ei au distrus în Cehia rezultatele a cinci veacuri de cultură germană”². Se înțelege că, de pe o astfel de poziție, nu se pot analiza și judeca problemele în chip obiectiv. În general vorbind, istoriografia germană a simplificat problemele legate de istoria husitismului în așa măsură încît, după cum vom vedea, faptul acesta a atras deseori riposta istoricilor chei.

Astfel, în perioada cînd Fr. Palacký publica *Istoria poporului ceh*, adică pe la jumătatea sec. al XIX-lea, *K. Höfler* (1811—1897) dădea la lumină trei volume de texte narative în legătură cu husitismul³. În introducerea, care prefațează primul volum, Höfler subliniază caracterul național al acestei mișcări. El susține că e vorba exclusiv de o mișcare cheică, îndreptată împotriva germanilor. Teza lui Höfler a avut darul să provoace intervenția lui Palacký care, spre a putea răspunde istoricului german, a întreprins ample cercetări în documentele și arhivele cehe. De aceea, numai la doi ani după apariția ultimului volum al lui Höfler, Palacký îi răspunde într-o lucrare, în care precizează atît poziția lui, cît și a istoricului german⁴. După cum se știe, ideea aceasta susținută de Höfler aparținea în bună parte lui Palacký. La data aceea, Palacký reprezenta poziția burgheziei liberale cehe de la mijlocul sec. trecut și expunerea sa despre husitism se sprijină pe ideea că dominantă istoriei cehe o constituie lupta cheilor cu germanii⁵.

În a doua jumătate a sec. al XIX-lea, problemele husitismului devin tot mai des obiectul cercetărilor de istorie germană. Astfel, *Friederich von Bezold* (1848 — 1928), specialist în problemele evului mediu, însă de formație pozitivistă, se ocupă, în primul rînd, de războaiele lui Sigismund cu husiții⁶, pentru ca apoi să stăruie, într-o lucrare fundamentală, numai asupra aspectului istoric al husitismului⁷. E vorba de o lucrare valoroasă, în care autorul nu reliefează decît importanța politică și socială a Táborului. Deși cercetările lui Bezold sînt socotite ca progresiste pentru epoca aceea, totuși el n-a izbutit să răstoarne părerea înrădăcinată despre rolul jucat de Tábor în cursul mișcării revoluționare husite, din punct de vedere religios.

Altă dată, ocupîndu-se de *Istoria Reformei germane*⁸, Bezold atinge în treacăt și problema husitismului. E vorba de o puternică influență wiclistă care, strămutată în Cehia, a fost preluată de Hus și înveșmîntată cu elemente naționaliste. Bezold afirmă că Wicliși și-a început lupta împotriva Romei catolice ca patriot englez, iar Hus s-a considerat chiar de la început

¹ Vezi, în legătură cu această problemă, Josef Macek, *Národnostní otázka v hussitském revolučním hnutí*, „Československý časopis historický”, Praga, III (1955), p. 4—30.

² L. Gogolak, *op. cit.*, p. 455.

³ Cf. *Geschichtsschreiber der hussitischen Bewegung*, Viena, I (1856), II (1865), III (1866) în „*Fontes rerum austriacarum*”, Bd. VI, VII.

⁴ Cf. *Geschichte des Hussitentums und Prof. Const. Höfler*, Praga, 1868.

⁵ J. Macek, *op. cit.*, p. 4.

⁶ Fr. von Bezold, *König Sigismund und die Reichskriege gegen die Hussiten*, München, I—III, 1872.

⁷ Cf. *Zur Geschichte des Hussitentums*, München, 1874. Lucrarea aceasta a apărut și în cheică sub titlul *K dějinám husitstol*, Praga, 1904, în prefața căreia Josef Pekař se ridică împotriva exagerărilor lui Bezold.

⁸ Cf. *Geschichte der deutschen Reformation*, în „*Allgemeine Geschichte in Einzeldarstellungen*”, Berlin, 1890, III, p. 124—126.

expresia luptei duse de cehi împotriva apăsării catolice și germane. E interesant că ambele idei subliniate mai sus, — adică dependența integrală a husitismului de doctrina lui Wiclif și pornirea dușmănoasă a cehilor față de germani — revin ca un leitmotiv în toate cercetările istoriografiei germane din această epocă¹.

Însă cel care și-a luat sarcina să demonstreze dependența totală a husitismului de doctrina lui Wiclif a fost *Johann Loserth*. E adevărat că Loserth era un foarte bun cunoscător al doctrinei lui Wiclif, însă în aceeași măsură era prizonierul ideologiei burgheze germane. El era hotărât să minimalizeze întreaga operă a lui Hus, pe care o socotește pur și simplu o parafrazăre după Wiclif². Loserth era atât de mult stăpînit de forța de penetrație a wiclifismului în Europa, încît într-o altă lucrare el urmărește pătrunderea acestei doctrine în Austria, Polonia și Croația³. Indiscutabil că Hus s-a lăsat influențat de doctrina wiclifiană, însă problema e mult mai complexă și nu trebuie redusă la o formulă schematică. Hus n-a luat din Wiclif pasagii întregi, așa cum își închipuia istoriografia germană. El a prelucrat ideile gînditorului englez lăsînd la o parte tot ceea ce era înveșmîntare dogmatică.

Într-o lucrare consacrată tocmai acestor probleme, Loserth⁴ stăruie îndeosebi asupra legăturilor culturale, politice și matrimoniale dintre țările cehe și Anglia la sfîrșitul sec. al XIV-lea și începutul celui de-al XV-lea. E vorba de tractate, scrieri, studenți, magiștri, agenți diplomatici, legături de comerț, de căsătoria Anei, sora lui Václav al IV-lea cu Richard al II-lea al Angliei etc. Toate aceste fapte și realități sînt folosite de autor spre a dovedi că ele au înlesnit pătrunderea ideilor wiclifiene în Cehia.

Revenind ceva mai tîrziu asupra acestei probleme, atât de arzătoare pentru lămurirea ideologiei husite, Loserth e mult mai categoric. De astă dată e vorba de „așa-zisul husitism” (der sogenannte Hussitismus), care în primii ani ai existenței sale n-a fost altceva decît „wiclifismul transplantat în Cehia”⁵. El susține că pînă la moartea lui Hus se poate vorbi de wiclifism, după aceea de utraquism și în sfîrșit, în faza a treia, de taborism. Se pare cu adevărat că pe Loserth nu l-au interesat alte probleme decît cele ale raporturilor religioase. Chiar atunci cînd încearcă o distincție în structura socială a mișcării, el o face după criteriile doctrinei religioase. Astfel, după moartea lui Hus, unii dintre discipolii săi cei mai apropiați continuau pe linia trasată de magistrul lor, iar alții se întorceau la vechea învățătură a bisericii creștine. Însă *radicalii* susține Loserth, cereau o aplicare integrală a învățăturii lui Wiclif⁶.

În ceea ce privește lupta de la Lipany, Loserth afirmă, fără a discuta problema sub aspect istoric că, „Uebermacht der radicalen Elemente war für immer gebrochen”⁷. În pro-

¹ J. Loserth, *Huss und Wiclif, zur Genesis der hussitischen Lehre*, Praga-Leipzig, 1884.

² Cf. *Studie a texty k náboženským ůjejinám českým*. Praga, p. 227—338. Citat de J. Macek, *Tábor*, p. 140.

³ Cf. *Über die Versuche wiclif-hussitische Lehren nach Österreich, Polen, Ungarn und Croaten zu verpflanzen*, Praga, 1885—86. Vezi de pildă J. von Döllinger, *Akademische Vorträge*, Nordlingen, 1889, II, p. 65—66 sau Albert Hauck, *Studien zu Johann Hus*, Leipzig, 1916. În legătură cu penetrația doctrinei lui Wiclif la slavii sudici a se vedea lucrarea lui M. Brand (*Wyclifova hereza i socijalni pokretí u Splita krajeju XIV st.*, Zagreb, 1955), în care afirmă că ideile lui Wiclif au pătruns în ținuturile de pe coasta apuseană a Dalmației cu 15 ani mai devreme decît în Cehia.

⁴ J. Loserth, *Über die Beziehungen zwischen englischen und böhmischen Wiclifiten in den beiden ersten Jahrzehnten des 15. Jahrhunderts*, „Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung” Innsbruck, 1891, XII, p. 254—269.

⁵ Cf. *Geschichte des späteren Mittelalters von 1197 bis 1494*, München, Berlin, 1903, p. 458. Vezi și articolul său din „Real-Encyclopedie für protestantische Kirche und Theologie”, 1900, t. VIII, p. 475.

⁶ *Op. cit.*, p. 486.

⁷ *Ibidem*, p. 506. Loserth prezintă o bogată bibliografie germană în legătură cu problemele sectelor, husitismului și războaielor husite. (Vezi *op. cit.*, p. 455—456, și 483—484).

blema națională a mișcării revoluționare husite, Loserth nu face o excepție față de ceilalți istorici germani. El socotește că „Tendința antigermană a husitismului e confirmată și de ultimele studii”, din vremea lui¹. Tocmai această tendință, manifestată de husiți, a făcut, susține Loserth, ca germanii din Cehia să respingă învățătura husită.

Pe aceeași linie idealistă se situează și studiul lui S. Binder asupra hegemoniei orașului Praga, în perioada războaielor husite². Autorul a dat o lucrare lipsită de obiectivitate și cu implicații șovine. În loc să cerceteze structura păturilor sociale, care formau la data aceea populația orașului Praga și să sublinieze contradicțiile de clasă, Binder scrie un studiu lipsit de obiectivitate științifică. Folosind un ton polemic și o metodă tendențioasă, autorul combină în așa fel știrile documentare, încât să demonstreze un punct de vedere personal și aprioric. El subliniază și condamnă faptele săvârșite de husiți, însă trece sub tăcere grozăviile comise de catolici și de germani. Lipsa de obiectivitate merge până acolo, încât atunci când izvoarele nu sînt destul de categorice, Binder colorează textul, adăugînd de la sine ceea ce s-ar fi putut probabil întîmpla³.

Ne aflăm deja în perioada *capitalismului imperialist*, în amurgul sec. al XIX-lea, când burghezia germană se pregătea pentru un nou „Drang nach Osten” și avea nevoie de o justificare istorică a ideologiei sale. Reprezentantul cel mai de seamă din această perioadă, e fără îndoială J. Lippert. Într-o lucrare masivă în două volume⁴, istoricul german caută să lămurească de pe poziția burgheziei germane, evoluția stărilor sociale din țările cehe, în epoca pre-husită. Ca și Binder, Lippert pune în seama radicalilor taboriți „tendința barbară de distrugere” (*barbarische Zerstörungstrieb des Radicalisten*)⁵ și urmărește cu o anumită ironie procesul implementării revendicărilor sociale cu unele practici ale bisericii. De pildă, din toate discuțiile teologice ale husitismului, scrie el, se desprinde mereu ca un leit-motiv această sentință. „Zurück mit allem Gute aus der „totden Hand” in die der Lebenden”⁶.

Însă, în problema colonizării germane și a dreptului emfiteotic <jus emphiteuticum>, concepția lui Lippert e mult mai categorică. Lippert reia o idee mai veche și afirmă că a existat o deosebire esențială între condițiile sociale și economice, în care s-au dezvoltat cehii și germanii, în timp ce primii erau înapoiți, ceilalți germani, se aflau la un nivel de viață mult mai înaintat. De fiecare dată, istoricul german pornește de la premisa că a existat un fel de „model” german, după care s-au întemeiat orașele cehe. Dacă nu s-ar fi produs colonizarea germană, susține Lippert, n-ar fi avut cine să înființeze orașele din Cehia⁷.

Cu cît înaintăm mai mult înlăuntrul perioadei capitalismului imperialist, cu atît istoriografia germană devine mai sensibilă și mai șovină față de aceste probleme. Ne găndim la lucrarea lui Adolf Bachmann, „Istoria Cehiei”⁸, în care autorul dă o deosebită atenție evenimentelor politice, lăsînd la o parte celelalte aspecte ale vieții sociale. Cît privește procesul colonizării, Bachmann își însușește concepția lui Palacký, însă îi acordă altă valoare, în sensul că noii veniți

¹ I. Loserth, *op. cit.*, p. 507.

² S. Binder, *Die Hegemonie der Prager im Hussitenkriege*, în colecția „Prager Studien aus dem Gebiet der Geschichtswissenschaft”, herausgegeben von Dr. A. Bachmann, Praga, 1901, Heft VIII.

³ Vezi, Jar, Goll, *Zur Geschichte des Hussitenkrieges*, în „Sitzungsberichte der königl. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften. Classe für Philosophie, Geschichte u. Philologie”, Praga, 1901—1902.

⁴ Julius Lippert, *Sozial-Geschichte-Böhmens in vorhussitischen Zeit I—II*, Praga-Viena-Lipsca, 1898.

⁵ *Ibidem*, II, p. 298.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*, p. 276 sq.

⁸ A. Bachmann, *Geschichte Böhmens*, Gotha, I—II, 1899—1905.

în țările cehe nu erau lipsiți de mijloace materiale. Dimpotrivă, fiind vorba în cea mai mare parte de o colonizare urbană, au participat la ea numai oameni înstăriți¹.

Din punct de vedere al faptelor istorice, Bachmann nu aduce nimic nou, iar concepția sa rămâne deficitară și față de criteriul adevărului științific. După părerea lui, coloniștii germani veniți în Cehia au fost purtătorii elementelor de progres și numai reacțiunea cehă a nimicuit eforturile lor generoase.

Tezele lui Bachmann au fost acceptate de întreaga istoriografie burgheză germană, care s-a străduit să prezinte numai aspectele pozitive ale procesului de colonizare. Pe această linie, s-a mers și mai departe. S-a spus chiar că, colonizarea germană constituie „o mare cenzură pentru istoria socială a Cehiei” sau, situându-se pe o poziție inocentă, istoricii germani, din această perioadă, au afirmat că germanii n-au prigonit pe nimeni — n-au acaparat pământul altora, ci au cultivat numai locurile rămase pârloagă².

Lucrurile nu se opresc aci. Istoriografia burgheză germană a ținut să încoroneze poziția sa cu o ipoteză nouă, oarecum răsunătoare. Plecându-se de la faptul că izvoarele germane nu menționează aproape nimic în legătură cu emigrarea unor coloniști germani în țările cehe și presupunându-se că în sec. XIII și XIV se găsea acolo o numeroasă populație germană, nu e decât o singură explicație: continuitatea elementului german în Cehia, din timpuri mai vechi³. Teoria aceasta nefundată din punct de vedere istoric a fost formulată de *Bertold Bretholz* în lucrările sale despre Istoria Cehiei și Moraviei⁴. Deja Fr. Palacký afirmase că abia la începutul sec. al XIII-lea, se poate vorbi de o migrație a coloniștilor germani care, sosind în Cehia, au întemeiat acolo un mare număr de orașe și sate. Bretholz contestă această ipoteză, afirmând că deja în sec. XI și XII, Cehia devenise o țară bilingvă, din cauza conviețuirii alături de coloniștii germani.

Atitudinea istoriografiei imperialiste germane față de procesul colonizării e legată indisolubil de interpretarea tendențioasă a tuturor problemelor din sfera istorică a husitismului. Pornind de la poziția falsă a superiorității de rasă și slujind interesele politice ale burgheziei, care căuta o fundamentare istorică a tendințelor de expansiune spre răsărit, istoricii germani au introdus în studiile istorice un spirit șovin, neștiințific. Fie că e vorba de anumite fenomene sociale din perioada prehusită — cum e colonizarea germană și emfiteuza — fie că se cercetează dependența husitismului față de doctrina lui Wiclif sau aspectul național al mișcării revoluționare husite, de fiecare dată istoriografia germană minimalizează contribuția poporului ceh atât sub raportul material, cât și ideologic, la această impresionantă zguduire a orânduirii feudale.

Concepția unor istorici francezi

Războiul franco-german din 1870—71, care a adus înfringerea Franței, a avut consecințe multiple pentru evoluția următoare a spiritului și culturii franceze. Carența și egoismul burgheziei franceze, alături de calculele greșite ale politicii externe, care au dus Franța la acest dezastru, au avut darul să provoace răsturnarea întregii mentalități franceze. Poporul învins a început să-și dea seama nu numai de superioritatea pregătirii germanilor, ci și de faptul că Franța,

¹ Fr. Graus, *Dějiny předhusitského lidu v. Čechách*. II, Praga, 1957, p. 13.

² *Ibidem*, p. 14.

³ *Ibidem*, p. 14—15.

⁴ Cf. *Geschichte Böhmens und Mährens bis zum Aussterben der Přemysliden* (1306), München-Leipzig, 1912, și *Geschichte Böhmens und Mährens bis 1479*, Liberec, 1921.

închisă de burghezie în cuirasa superiorității sale, nu cunoștea prea multe lucruri din viața și cultura altor popoare ¹.

Printre tinerii intelectuali francezi, care voiau să cunoască și alte realități europene, din această epocă, se numără și *Ernest Denis* (1849—1921). El vine în Cehia în toamna anului 1872, unde rămâne câțiva ani — timp în care studiază cu asiduitate istoria poporului ceh. Cunoștința cu Palacký, care l-a impresionat în chip deosebit, stimulează hotărârea tânărului francez de a cerceta mai întâi perioada husită, ca cea mai pregnantă din întreaga istorie cehă.

Mai tirziu, Denis mărturisește cu toată sinceritatea că a venit în Cehia, „avec le coeur brisé d'une douleur que rien n'a pu guérir” și pentru a afla aici „le secret de ces énergies indomptables que des siècles d'épreuves ne découragent ni n'affaiblissent” ².

Denis își publică rodul cercetărilor sale ³ într-un volum de aproape 500 pagini, în care, pornind de la rolul universităților din Oxford, Paris și Praga, în mișcarea ideilor reformiste, ajunge plină la sfârșitul războaielor husite (1437).

Istoriografia franceză cunoștea deja, în parte, perioada evenimentelor husite, din lucrările lui *Jacques Lenfant* ⁴ care, potrivit concepției feudale, atinge numai în treacăt și într-un chip cu totul sumar, problema originii husitismului ⁵.

E adevărat că Ernest Denis consacră o monografie întreagă mișcării revoluționare husite, însă după criteriile care îl apropie foarte mult de Palacký. Sub înfurierea puternică a acestuia, istoricul francez nu putea vedea altfel desfășurarea evenimentelor istorice decât făcându-le apologia. El însuși spune într-un loc că „cette histoire est une apologie” ⁶.

Ocupându-se de rosturile acestei mișcări, Denis afirmă că : „La révolution du XV-e siècle ne fut pas seulement, comme l'ont prétendu quelques historiens, une revanche des Slaves, mais comment n'y retrouverait-on pas la trace de cette haine de l'Allemagne qui est le trait principal de la vie du peuple bohême?” ⁷.

Așadar, istoricul francez pune în seama poporului ceh sentimente minore și negative, care în nici un caz nu-i fac cinste. De altfel, ideea rivalității dintre cehi și germani este mereu prezentă în lucrarea lui Denis. Subliniind caracterul național nu numai al universității Carol, în urma decretului din 18 ianuarie 1409 — ci și al mișcării husite, în genere, autorul nu face decât să reliefeze adâncimea unei învrăjbi, spune el, actualizată de războaiele husite.

În ceea ce privește influența lui Wiclif, Denis formulează în așa fel problema, încât ne îndrituiește să credem că el îi acordă o foarte mică importanță. „On a attribué le Hussitisme à l'introduction de quelques livres d'un philosophe anglais, sans réfléchir à ce qu'il y avait d'incompréhensible dans ce fait : un peuple prenant les armes pour une question de scolastique. Wiclif aurait pu ne pas écrire, la réforme bohême n'en aurait pas moins donné le signal de l'attaque contre le système religieux du moyen âge” ⁸.

Reținem caracterul religios al mișcării husite, subliniat de Ernest Denis. În legătură cu aceasta, el afirmă categoric că : „C'est pour la liberté de la parole de Dieu que Huss est mort et ses disciples ont combattu” ⁹.

¹ Vezi și Šusta, *op. cit.*, p. 156.

² V. Novotný, *Ernest Denis*, Praga, 1925, p. 7.

³ E. Denis, *Huss et la guerre des hussites*, Paris, 1878.

⁴ Vezi Jacques Lenfant, *Histoire du concile de Constance*. I—II, Amsterdam 1727 și *Histoire de la guerre des Hussites et du concile de 1431 Basle*, I—II, Amsterdam.

⁶ Cf. *Histoire du concile*, I, p. 22—25.

⁶ Vezi și Jar, Goll, *Bulletin historique*, „Revue historique”, IV (1879), t. IX, p. 433.

⁷ E. Denis, *op. cit.*, ed. din 1930, p. 27.

⁸ *Ibidem*, p. 7—8.

⁹ *Ibidem*, p. 27.

De altfel, monografia lui nu este decît o prezentare de sinteză, în limba franceză, a concepției istoriografiei burgheze cehe din a doua jumătate a sec. al XIX-lea și îndeosebi a lui Palacký. La data aceea, Denis nu avea la îndemînă decît publicațiile istoriografiei feudale catolice, texte narative și mai ales lucrările lui Fr. Palacký și V. V. Tomek. În consecință, nici contribuțiile lui Denis n-au trecut dincolo de nivelul istoriografiei cehe idealiste.

Ceva mai tîrziu, cînd Ernest Denis colaborează la „*Histoire générale*”¹, cu un capitol special despre istoria Cehiei, istoricul francez continuă să sublinieze caracterul reformist al husitismului. El caracterizează astfel apariția acestei mișcări: „Née du besoin d’une réforme morale, la révolution religieuse tchéque s’est toujours occupée de la doctrine que de la rénovation des âmes”². Denis afirmă că mișcarea revoluționară husită a avut un triplu caracter: politic, religios și național. „C’est pour la liberté de la parole de Dieu, pour la gloire de la race slave et pour l’établissement d’un régime égalitaire et démocratique que les compagnons de Žižka avaient pris les armes”³.

Trebuie adăugat că, de astă dată, Denis atinge mai toate problemele mari ale husitismului. Istoricul francez vorbește despre dreptul emfiteutic, adus de coloniștii germani, care a fost apoi acceptat de majoritatea populației rurale, despre produsele agricole și manufacturiere din Cehia, — ca, de pildă, bere, vinuri, postavuri, sticlărie, hîrtie ș.a., care produc o stare de prosperitate generală. Amintind de abuzurile clerului, de nevoia redresării conștiinței morale, de dorința arzătoare a poporului după o reformă radicală a bisericii, Denis nu sezează totuși cauzele sociale profunde ale acestei mișcări revoluționare. Dacă „Hus a împrumutat de la magistrul din Oxford cea mai mare parte din doctrina sa, se întrebă Denis, cum se explică atunci că revolta a izbucnit în Cehia și nu în Anglia”⁴. Întrebarea e legitimă, însă răspunsul nu l-a putut da decît istoriografia cehă marxistă.

Interesul istoriografiei franceze față de problemele istoriei cehe husite în special, s-a menținut mai ales în cadrul lucrărilor de Istorie generală. Ele îmbrățișează însă o metodă expozitivă în prezentarea unor fapte și evenimente deja cunoscute. În felul acesta, atît cercetările istoriografiei franceze⁵, cît și puținele studii ale istoricilor englezi⁶ se mențin mereu la același nivel de interpretare idealistă a faptelor istorice.

¹ Cf. *Histoire générale*, publicată de E. Lavisse și Alfred Rambaud, 1894, III, cap. XIII, p. 657—700.

² *Ibidem*, p. 675.

³ *Ibidem*, p. 697.

⁴ *Ibidem*, p. 675.

⁵ Vezi „Peuples et civilisations”, *La fin du moyen-âge*, colecție publicată de Louis Halphen și Philippe Sagnac, Paris, 1931, VII, p. 351—358; în aceeași colecție, vol. VIII, 1946, p. 158; *Histoire générale des peuples*, publicată de Maxime Petit, Paris, t. I, p. 297—298 și *Histoire générale*, publicată de Maurice Crouzet, Paris, 1955, t. III, p. 433—414.

⁶ Istoriografia engleză a înregistrat încă de la începutul secolului nostru apariția unor lucrări privitoare la istoria evenimentelor din țările cehe. Din păcate însă n-au putut fi consultate. Mă gândesc la F. Lützw, ale cărui studii aveau să informeze pe cititorul englez, despre husitism într-o vreme cînd mișcările sociale nu erau nici pe placul burgheziei engleze. (Cf. *Lectures on the Historians of Bohemia*. Londra 1905: *The life and times of Master John Hus*, Londra, 1909 și *The Hussite Wars*, Londra, 1914). O cunoaștere și informație bogată aduce în cercetările sale R. R. Betts care continuă să se intereseze și astăzi de aceste probleme. Într-o lucrare, publicată în 1952 (*Some Political Ideas of the Early Czech Reformers* în „The Slavonic and East European Review”, Londra, XXXI) (19 2), p. 20—35 și *English and Czech Influence on the Czech Reform Movement* în „Transactions of the Royal Historical Society”, XXXI (1939), istoricul englez stăruie numai asupra aspectului religios al husitismului și nu-l interesează sub nici o formă problemele sociale. Mult mai interesantă e ultima sa contribuție, privind unele date și interpretări noi despre „*Jeroným de Praga*” în „Československý časopis historický”, V, 1957, 2, p. 119—226. Ceva mai departe merge Fr. G. Heymann în studiul său despre rolul orașelor cehe în cursul evului mediu (*The*

Cît de departe se află atît Ernest Denis cît și istoriografia franceză din acea epocă, de realitatea evenimentelor istorice, pe care le interpreta unilateral și idealist, se poate vedea din obiecția formulată, cu atîta convingere de *G. Fay* *iez*. Acesta scrie textual: „Parmi les causes qui ont empêché le hussitisme de s'implanter d'une façon définitive, comme la Réforme, il en est une que l'auteur n'a pas fait assez ressortir à notre gré: c'est l'absence d'une doctrine bien définie et capable de rallier les esprits”¹. În acest caz, orice comentariu ni se pare de prisos t

Poziția istoriografiei burgheze maghiare

Deși mișcarea revoluționară husită a avut urmări directe și imediate pentru Ungaria, totuși istoriografia maghiară nu s-a ocupat decît mai tîrziu, abia la începutul secolului nostru, în mod special, de această problemă. Însă și înainte de această dată, au apărut o serie de lucrări de istorie generală, scrise de istorici unguri sau de străini, care pomenesc de războaiele lui Sigismund cu husiții și ca de un detaliu istoric oarecare. Așa procedează, de pildă, autorul *Istoriei revoluțiilor din Ungaria*² apărută încă din sec. al XVIII-lea. Lucrare de orientare strict feudală care vedea în Sigismund un om „de o prestanță majestuoasă, generos, îndurător și magnific”. Alți reprezentanți ai istoriografiei burgheze semif feudale ca *L. Gebhardi*³ sau ceva mai tîrziu, *M. Horvath*⁴, au procedat la fel.

Însă la începutul sec. al XIX-lea, *Ignaz Aurelius Fessler* (1756—1839), în lucrarea sa voluminoasă, privitoare la Istoria Ungariei redă pe scurt și unele aspecte din desfășurarea evenimentelor husite. Numai că Fessler privește lucrurile de pe poziția istoriografiei catolice și descrie mai ales unele acțiuni săvîrșite de taboriți. Printre altele, el spune: „Nichts seltenes war dannach, dass friedliche Marktstellen und Dörfer, von katolischen Landvolke bewohnt, überfallen, die Menschen in ihren Häusern verbrannt, oder lebendig in Tonnen gepackt eingegraben, oder gebunden wie Graben hingelegt, und mit Dresch-flegeln totgeschlagen wurden”⁵. De o concepție istorică nu poate fi vorba, deoarece Fessler folosește o metodă simplă, expozițivă și încă lipsită de obiectivitate științifică.

Abia în 1898 apare studiul lui *Gombos Ferenc Albin*, consacrat evenimentelor legate de răscoala țărănească din 1437⁶, a cărui metodă de interpretare nu se ridică dincolo de nivelul concepției idealiste. Lucrarea fundamentală, rămasă pînă azi drept cea mai de seamă contri-

role of the towns in the Bohemia of the later middle ages în „Cahiers d'histoire mondiale”, Paris, 1954, II, 2, p. 344—346).

Autorul urmărește evoluția politică a orașelor cehe, începînd din secolul al XIII-lea și pînă în sec. al XV-lea, fără să cerceteze structura lor economică. În schimb, se interesează de importanța orașelor în cursul războaielor husite. Pentru Heymann, husitismul e un episod din istoria universală, care a avut totuși urmări profunde asupra evoluției ulterioare a poporului ceh. Articolul istoricului englez se caracterizează printr-o informație bogată și o analiză justă a lucrurilor.

¹ Bulletin historique, „Revue historique”, III (1878), t. VIII, p. 122.

² *Histoire des revolutions de Hongrie*, La Haye, 1739, I, p. 73—74.

³ Ludwig A. Gebhardi, *Geschichte des Reichs Ungarn und des damit verbundenen Staaten*, Leipzig, II (1780), p. 36—37.

⁴ Vezi M. Horvath, *Geschichte der Ungarn*, Pesta, 1851, I, p. 268—269.

⁵ Ig. A. Fessler, *Die Geschichten der Ungarn und ihrer Landsassen*, Leipzig, 1848, vol. IV, ed. II, p. 410—411. Fessler atinge și problema influenței viclivismului asupra lui Hus. (Vezi, *Geschichte von Ungarn*, Leipzig, 1869, II, p. 334).

⁶ Gombos Ferenc Albin, *Az 1437-ik évi parasztlázadás története küllönös tekintettel a jobbágyi viszonyokra s-a huszitizmusnak hazánkban való elterjedésére*, Cluj, 1898.

buție burgheză asupra influenței husitismului în Ungaria, se datorește lui *Pál Tóth-Szabó*¹. Istoricul maghiar a strâns o sumedenie de fapte și date istorice, unele din ele luate direct din izvoare, altele din a doua mână, care pot fi consultate cu folos și astăzi.

Era și de așteptat ca și *Tóth-Szabó* să se situeze pe aceeași linie de interpretare idealistă a evenimentelor istorice, ca și ceilalți istorici din perioada capitalismului imperialist. Istoricul maghiar analizează situația bisericii și clerului catolic din țările cehe, în special în sec. al XIV-lea, și, după ce subliniază abuzurile și exploatarea acestui feudal puternic, se întreabă, ca și Ernest Denis, dacă biserica papală a săvârșit abuzuri și în alte țări europene, de ce tocmai în Cehia a izbucnit revoluția?

Tóth-Szabó nu răspunde direct la această întrebare, ci caută explicații în situația decadentă a bisericii și pune accentul pe conflictul izvorit din necesitatea imperioasă a reformei creștinismului. În sec. al XIV-lea, biserica papală se abătuse cu mult de la spiritul lui Hristos. Ea nu mai corespundea cu idealurile creștine originale și atunci se impunea o reformă radicală, manifestată spre sfârșitul sec. al XIV-lea în Anglia, iar în țările cehe prin revoluția lui Hus, care a pus în primejdie pacea din Europa centrală timp de două decenii².

Cit privește influența doctrinei wiclifiene asupra învățaturii lui Hus, *Tóth-Szabó* are o poziție care îl apropie de istoriografia germană. Această înrîurire s-a produs în chip firesc. Spre sfârșitul sec. al XIV-lea și la începutul celui următor s-au produs o serie de fapte, care dovedesc cu prisosință penetrația ideilor wiclifiene în Cehia. De aceea, istoricul maghiar afirmă textual că „doctrina lui Hus e curat wiclifian”.

Dacă din acest punct de vedere *Tóth-Szabó* nu se deosebește prea mult de școala germană, în schimb în problema raporturilor ceho-germane, el trece alături de Ernest Denis și de unii istorici cehi, care au localizat conflictul național la rosturile universității Carol. E și în această interpretare o simplificare a problemei, de care m-am ocupat mai sus, când a fost vorba de concepția istoriografiei germane.

În consecință, se poate spune că contribuțiile istoriografiei burgheze maghiare, care se reduc de fapt la una, n-au adus puncte de vedere noi și n-au încercat să analizeze forțele sociale și economice. În perioada imperialistă din timpul primului război mondial — când *Tóth-Szabó* și-a redactat lucrarea — istoriografia maghiară nu putea face elogiul răscoalelor și mișcărilor țărănești, chiar dacă s-au desfășurat dincolo de hotarele Ungariei.

ISTORIOGRAFIA RUSĂ DESPRE MIȘCAREA REVOLUȚIONARĂ HUSITĂ

Concepția pravoslavnică a istoriografiei ruse

Istoriografia burgheză rusă prezintă în problemele husite un punct de vedere cu totul original, însă tot idealist. Analizând în genere latura religioasă a husitismului, cercetătorii ruși din sec. al XIX-lea, au fost cuprinși de un fel de reverie istorică. Ei socoteau că husitismul își are originile în tradițiile vechii biserici slave, întemeiată de Chiril și Metodiu, în sec. al IX-lea. Această biserică a continuat să existe alături de biserica oficială, în mijlocul poporului ceh ca o formă de rezistență latentă împotriva bisericii occidentale. Ea a ținut în permanență legătura cu biserica răsăriteană prin taina euharistiei sub cele două specii, care s-a păstrat în țările cehe până în epoca husită³.

¹ *Tóth-Szabó Pál, A cseh huszita mozgalom és uralom története Magyarországon*, Budapesta, 1917. În legătură cu această lucrare, vezi și recenzia lui N. Drăgan în „Dacoromania”, III, p. 909—929.

² P. *Tóth-Szabó, op. cit.*, p. 5 și urm. Accesul la textul ungueresc din această lucrare mi-a fost înlesnit de colegul I. Totoiu, căruia îi aduc și pe această cale mulțumirile mele.

³ Vezi și VI. Kybal, *op. cit.*, p. 1.

Printre cei dintâi care au văzut în Hus un luptător pentru ortodoxie, a fost *E. Novikov* (n. 1826). În cuprinsul a două volume, istoricul rus subliniază caracterul tradiției pravoslavnice, care înveșmintează întreaga manifestare a activității și opereii lui Hus¹. Novikov susține că Hus a luptat pur și simplu pentru triumful ortodoxiei.

Ideea lui Novikov, că husitismul nu-i decât o reînviere a bisericii chirilo-metodiene, a fost reluată cu mai multă putere de *A. Hilferding* (1831–1872). Într-o lucrare apărută și-n limba cehă² istoricul rus vorbește de tradiția ortodoxă, care urcă în trecut pînă la biserica lui Chiril și Metodiu. Ea a avut în sine destulă forță pentru a deveni unul din cele mai importante elemente ale husitismului.

Într-o altă lucrare, publicată cam în aceeași perioadă de timp³, Hilferding consacră mișcării revoluționare husite vreo cincisprezece pagini, în care subliniază caracterul religios al acestei mișcări, mai ales în ceea ce se deosebește de protestantism. Pe lângă influența unor idei venite din Apus, printre altele și elemente din opera lui Wiclif, istoricul rus socotește că în plămădirea ideologiei husite a intrat și un element intern național, înfinit mai important, pe care ei îl numește „izvorul vieții, forța ideii naționale din Cehia, temelie și țelul ideal al întregii mișcări, încorporată în istorie prin numele lui Hus”⁴. Așadar, Hilferding e departe de adevărata interpretare a evenimentelor husite.

Printre alte cercetări privitoare la problema care ne preocupă⁵, apărute către sfârșitul secolului trecut și pe care numai în parte le avem la îndemână, publică și *S. A. Vengerov* (1855–1926) câteva studii menite, după părerea lui, să explice cauzele, idealurile politice ale taboriților și activitatea propovăduitorilor mișcării revoluționare husite. Numai că și Vengerov căutînd să descopere cauzele care au dezlănțuit iureșul revoluționar din 1420, pornește pe o cale greșită. Istoricul literar rus, fiindcă el s-a ocupat mai mult de literatură, susține că husitismul e greu totuși să fie situat într-una din categoriile stabilite de el. Adică, orice protest, orice ridicare de mase, așa cum a fost în Cehia, poate avea un caracter politic, național, economic sau religios⁶. După părerea lui Vengerov, mișcarea husită nu se încadrează în niciunul din aceste tipuri. Ca să putem face acest lucru, spune Vengerov, ar trebui să cunoaștem configurația relațiilor interne din țările cehe, în sec. al XIV-lea și al XV-lea.

Și în legătură cu aceasta, istoricul rus își precizează punctul de vedere în felul următor: „Configurația aceasta ne arată că husitismul și taborismul — deci Vengerov face distincție între două aspecte ale aceleiași mișcări, care în fond se suprapun — nu pot fi numite protest economic, deoarece poporul ceh trăia relativ mai bine decât în restul Europei. De asemenea, mișcarea din Cehia nu poate fi socotită drept o nemulțumire cu caracter politic, pentru că țările cehe nu erau împilate politic. Nu i se poate aplica nici noțiunea de protest religios, deoarece sub revendicările religioase ale acestei mișcări se ascundea un cu totul alt conținut. În sfârșit, ar fi cu desăvîrșire neîntemeiat să i se atribuie husitismului un caracter național”⁷. Procedînd astfel prin eliminare, Vengerov ajunge la concluzia că mișcarea revoluționară husită a avut

¹ E. Novikov, *Гус и Лютер*, I–II, Moscova, 1859.

² A. Hilferding, *Hus jeho poměr k pravoslavné církvi*, Praga, 1871.

³ Vezi, *Очеркъ истории Чехии* în „Собрание сочинений А. Гильфердинга”, St. P. 1868, I, p. 343–396. A se vedea și Th. G. Masaryk, *Česká otázka*, p. 175.

⁴ *Op. cit.*, p. 356. Aspectul dogmatic și eretic al mișcării husite l-a relevat și V. A. Bilbasov în monografia sa despre Jan Hus <Чехъ Янь Гусъ из Гнища, St. P. 1869>.

⁵ Vezi în această privință: A. O. Klevanov, *Очеркъ истории чешского вероисповедного движения*, Moscova, 1876; H. Jaščuržinkij, *Социально-политическое учение Гуса*, Varșovia, 1878; M. Filipov, *Янь Гус, его жизнь и реформаторская деятельность*, St. P. 1902; V. N. Jastrebov, *Лекции по истории западных славян*, St. P. 1915.

⁶ A. Vengerov *Причины гуситско-таборитскаго движения*, în „Russkaja Mysl” Moscova, II (1881), 12, p. 76.

⁷ *Ibidem*, p. 77.

un caracter curat moral, fiindcă n-a izvorit din mulțimea nedreptăților sociale, ci dintr-o puternică tendință a cehilor spre adevăr și dreptate¹.

Întrucât teoria aceasta, lipsită complet de elementele realităților istorice, își avea originea în ideologia curentului „slavianofil” din Rusia de la începutul sec. al XIX-lea, ea a continuat să facă adepti printre istoricii ruși pînă tîrziu, chiar la începutul sec. al XX-lea. Unul din aceștia, *Ivan Palmov* care, publicînd un studiu despre problema potirului în mișcarea husită², dă acestei mișcări o interpretare fantezistă, ca și înaintașii săi. Palmov admite că husitismul e un fenomen ortodox, tocmai pentru că prezintă particularități religioase; ca de pildă simbolul potirului, care nu se întilnește la nici o altă mișcare similară din Apus. El crede că, în a doua jumătate a sec. al XIV-lea, amintirea bisericii lui Metodiu și Chiril era încă vie în țările cehe și această conștiință a legăturii cu trecutul a constituit forța de rezistență a husitismului.

Într-o altă lucrare, privind relațiile husiților cu biserica răsăriteană, la mijlocul sec. al XV-lea, Palmov susține că husitismul a manifestat o vădită tendință de a se apropia de idealurile bisericii primitive a celor doi apostoli — ceea ce din acest punct de vedere, înseamnă o apropiere de biserica răsăriteană³.

Prof. *Antonin Florovskij*, care a urmărit personalitatea lui Hus în istoriografia rusă⁴, afirmă că într-o a doua fază din evoluția acesteia, adică în sec. XVI și XVII, revoluționarul ceh apare ca un eretic, care și-a meritat pedeapsa de la Constanța. Florovskij explică motivul acestei aprecieri dușmănoase prin aceea că numele lui Hus a fost legat de reforma de mai tîrziu din Rusia, care a fost aspru condamnată de popor.

Teoria pravoslavnică a istoriografiei ruse a fost criticată pentru întâia oară de *Ernest Denis*, a cărui poziție în această problemă, e de altfel destul de apropiată de a istoricilor ruși. Denis își definește astfel punctul său de vedere: „S'il est impossible d'admettre avec quelques historiens russes qu'une Église orthodoxe ait continué d'exister en Bohême à côté de l'Église officielle jusqu'au XVe siècle, il est certain que la tradition grecque fut assez forte pour entretenir l'esprit d'opposition à la cour romaine et favoriser le développement d'hérésies qui inquiétèrent souvent les papes”⁵.

Mult mai categoric e, în această privință, *Vi. Kybal* care, în studiul amintit mai sus afirmă că e vorba de o teorie fantezistă. Ea avea un scop de propagandă, tinzînd la reunirea țărilor cehe cu biserica ortodoxă. Kybal admite că în Cehia erau în adevăr destul de vii tradițiile slave din epoca chirilo-metodiană „însă ele n-au avut nici o legătură cu mișcarea husită”. Și pentru a nu-și dezminți apartenența idealistă a formației sale științifice, teologul ceh conchide că husitismul „est né de causes religieuses, sociales et nationales propres à la Bohême comme les autres mouvements religieux d'Occident”⁶.

Într-un alt studiu⁷ în care Vengerov face o analiză dogmatică a ereziilor din sinul husitismului, autorul atinge și „problema devastărilor” săvîrșite de husiți. El privește mișcarea husită cu simpatie și se ridică împotriva istoricilor, care au fost indignați de faptul că

¹ Vengerov, *Причины гусско-таборитского движения*, în „Russkaja Mysl”, Moscova, II (1881), 12, p. 78.

² I. Palmov, *Вопрос о чаше в гуситском движении*, Șt. P. 1881.

³ Cf. *К вопросу о сношениях чехов-гуситов с восточной церковью в половине XV в.* St. P., 1889.

⁴ A. Florovskij, *Jan Hus v ruském pojetí*, Praga, 1935, p. 47.

⁵ E. Denis, *op. cit.*, p. 6.

⁶ Vi. Kybal, *op. cit.*, p. 2. A se vedea și Jar. Goll, în „Revue historique”, IV, 1879, t. IX, p. 433.

⁷ Cf. *Табориты и их общественно-политические идеалы*, în „Vestnik Evropy” St. Petersburg, 1882, cartea a VIII-a, p. 579—607 și cartea a IX-a, p. 80—112.

taboriții au săvârșit grozăvii. În această privință, Vengerov susține că aceștia nu făceau altceva decât să răspundă catolicilor cu aceeași monedă¹.

Cu toate acestea, față de ceilalți istorici ruși, Vengerov aduce totuși o notă mai categorică în ceea ce privește atitudinea sa față de problemele husite și manifestă o dorință de a cunoaște și alți factori care au avut influență asupra acestei mișcări, cum ar fi: concepția clerului catolic, decăderea moravurilor, simonia, raporturile ceho-germane ș.a.²

Poziția istoricului burghez A. N. Jasinskij

Însă la începutul secolului nostru, istoriografia burgheză rusă se îmbogățește cu o serie de contribuții care aduc în adevăr o poziție nouă în cadrul acestor cercetări. E vorba de lucrările lui A. N. Jasinskij (n. 1864), care a încercat să studieze pe cale monografică structura agrară a Cehiei medievale. Din nefericire, el a publicat numai un singur volum dintr-o lucrare concepută pe un plan mai mare³ și apoi o serie de articole separate, însă valoroase. Chiar de la început, cercetările lui Jasinskij se deosebesc fundamental de poziția istoricilor din școala lui Pekař, în sensul că ele apără vechea concepție a lui Palacký în legătură cu evoluția independentă a istoriei ceh. E interesant că multe din problemele cu caracter economic, studiate de Jasinskij, au fost pentru prima oară formulate.

În două din lucrările sale⁴, istoricul rus își apără cu fermitate punctul său de vedere. Jasinskij admite că vechile instituții ceh se bazau pe o ordine democratică slavă, în genere, ordine care a fost apoi tulburată de pătrunderea dreptului german. Însă, spre deosebire de Palacký, Jasinskij susține că iobăgia n-a fost o consecință a „influenței germane”. După părerea lui, iobăgia a luat ființă în urma strămutării țăranilor de pe o moșie pe alta și prin supunerea de bunăvoie a celor aflați pe pământurile cotoprite de feudali. La aceștia s-au adăugat apoi și iobagii proveniți din sclavi și coloniști, deoarece istoricul rus susține că aceste două categorii existau încă înainte de sec. al XIII-lea. Studiind raporturile sociale și economice din țările ceh, Jasinskij a luat o poziție fermă în ceea ce privește problema colonizării germane. El a respins de plano, atât teza istoriografiei imperialiste germane, care sublinia, după cum am văzut, caracterul de prosperitate al acestei colonizări, cât și punctul de vedere al istoriografiei ceh burgheze, care își însușise teza despre proporțiile mari ale acestui fenomen social. Pe bună dreptate, Jasinskij relevă faptul că fenomene similare au avut loc și în alte țări neslave din Europa. Nu e vorba, prin urmare, de un proces tipic pentru țările ceh sau țările slave în genere.

În legătură cu această problemă, istoricul rus a arătat că nici „emphiteuza” nu se confundă cu „dreptul german”, deoarece ea s-a dezvoltat și în alte ținuturi unde n-a pătruns dreptul roman și nici cel german⁵. În felul acesta, Jasinskij a văzut just o serie de probleme sociale și economice din perioada prehusită. Însă, n-a izbutit să dea o lucrare de sinteză a evoluției

¹ A. Vengerov, *op. cit.*, p. 89.

² *Ibidem*, „Russkaja Mysl”, II (1881) 12, p. 108, sq. A se vedea și lucrarea: „Провозвѣстники гуситского движения”, în „Russkaja Mysl”, II (1882), 1, p. 180–207, în care Vengerov se ocupă cu propovăduitorii husitismului.

³ A. N. Jasinskij, *Очерки и исследования по социальной и экономической истории Чехии в средние века*, t. I, Juriev, 1901.

⁴ A. N. Jasinskij, *Падение земского строя в чешском государстве (X–XIII вв)*, Kiev, 1895, p. 87 și urm. și *Очерки*, p. 326–377.

⁵ A. N. Jasinskij, *Очерки...*, p. 16–21.

istorice din această epocă, deoarece n-a cercetat înlănțuirea cauzală a diferitelor fenomene economice. Cu toate acestea, cercetările lui constituie un vădit progres față de concepția istoriografiei oficiale din Rusia. Jasinskij s-a ridicat împotriva teoriei neștiințifice, care susținea că dezvoltarea culturală, politică și economică a Cehiei s-a făcut după modele străine. Așadar, contribuțiile lui Jasinskij nu depășesc numai cercetările istoricilor ruși în legătură cu problemele husitismului, ci și poziția istoriografiei cehice din această vreme*.

Tr. Ionescu-Nișcov

* În numărul viitor al revistei noastre se va publica partea a II-a a studiului de față, care cuprinde *Concepția istoriografiei marxiste asupra mișcării revoluționare husite.*

Muzeul de istorie a oraşului Bucureşti.
„Bucureştii de odinioară în lumina săpăturilor arheologice”
(Sfatul Popular al Capitalei)

sub redacţia prof. I. Ionaşcu, Buc., Ed. ştiinţifică, 1959, 239 p. + CXX pl.

Scopul acestei lucrări — după cum se arată în *Cuvînt înainte* — este acela de a populariza rezultatele săpăturilor arheologice făcute pe teritoriul oraşului nostru, în anii 1953—1957. Rezultatele acestor săpături — efectuate pentru prima oară pe scară largă şi în mod ştiinţific în anii regimului nostru de democraţie populară — completează şi largesc cunoştinţele, destul de sumare, mai ales cu privire la trecutul îndepărtat al capitalei R.P.R.

Lucrarea — foarte bogat ilustrată, cu planuri, desene şi fotografii — este alcătuită din patru capitole. În primul capitol, intitulat *Din cele mai vechi timpuri şi pînă la formarea Bucureştilor* (p. 9—47), Sebastian Morinţ şi D. V. Rosetti grupeză pe epoci — caracterizate în ceea ce au ele mai esenţial — rezultatele săpăturilor şi sondajelor efectuate în aceşti ani în diferite puncte din şi în apropierea oraşului. Aceste rezultate au dovedit continuitatea vieţii pe teritoriul oraşului, începînd din paleoliticul mijlociu şi pînă în secolul al XV-lea, de cînd avem primele ştiri sigure despre cetatea sau oraşul Bucureşti. Această continuitate este ilustrată de succesiunea culturilor materiale pe teritoriul oraşului nostru. Cu toată bogăţia materialului arheologic descoperit în cursul săpăturilor, unele probleme privind această lungă perioadă din

trecutul aşezărilor omeneşti ce au precedat oraşul de pe malurile râului Dîmboviţa au rămas încă nelămurite, dar promiţătorul început făcut ne îndreptăţeşte să sperăm că soluţionarea lor nu va întîrzi prea mult. O problemă ce va trebui lămurită în anii viitori — problemă atît de discutată în vechea noastră istoriografie — este aceea a cetăţii Dîmboviţei, a locului unde era amplasată această cetate.

În capitolul al II-lea (p. 48—89), alcătuit de prof. I. Ionaşcu şi Vlad Zirra, se expun rezultatele săpăturilor efectuate în anii 1953—1954 în sectorul mănăstirea Radu Vodă şi biserica Bucur. Cercetările arheologice, care au dus la cunoaşterea mai precisă a fazelor de construire a clădirilor de pe colina Radu Vodă, sînt completate cu date culese din diverse mărturii documentare, privind rolul mănăstirii ca mare proprietară de terenuri în oraş şi în afara sa, relaţiile sale cu oraşenii etc. Tot aici se combate, pe baze ştiinţifice, legenda ce atribuia crearea oraşului nostru imaginărilor cioban Bucur, care ar fi fost şi ctitorul unei biserici ce-i poartă numele, biserică despre care săpăturile arheologice au dovedit în mod sigur că este construită în veacul al XVIII-lea.

În capitolul al III-lea (p. 91—143), G. Cantacuzino sintetizează rezultatele cercetărilor întreprinse pe dealul Mihai Vodă şi în diverse puncte din împrejurimile sale (Gorgani, Curtea

Arsă, biserica Albă - Postăvari și mănăstirea Sf. Apostoli). Aceste cercetări aduc prețioase contribuții la cunoașterea trecutului a patru din cele mai vechi așezăminte religioase ale orașului, precum și a fostei curți domnești, construită în anii 1775—1776.

D. V. Rosetti expune în capitolul al IV-lea (p. 145—170) unele rezultate ale săpăturilor efectuate pe terenul ocupat altădată de prima curte domnească din București (Curtea Veche) și în împrejurimile sale (bisericele Sf. Gheorghe Nou și Vechi, Răzvan etc.).

În fiecare din aceste trei capitole, pe lângă știrile privind trecutul monumentelor respective, se descrie bogatul material arheologic descoperit în cursul săpăturilor (ceramică, monede etc.).

Cele patru capitole ale lucrării au fiecare un foarte dezvoltat rezumat în limbile rusă și franceză. Lucrarea este completată cu explicația figurilor și planșelor (p. 171—213), bibliografie (p. 215—221), indice (p. 223—239) și 120 de planșe.

Principala calitate a lucrării — în afară de modul nou cum sînt interpretate materialele arheologice descoperite — este împletirea și completarea datelor oferite de cercetările arheologice cu știri din diverse izvoare documentare, obținîndu-se în acest fel o imagine cît mai fidelă și completă a monumentelor cercetate și a trecutului lor, a rolului lor în viața economică, socială și culturală a orașului.

Lucrarea suferă însă de o oarecare lipsă de unitate: pe cînd în capitolul întii descoperirile arheologice sînt grupate pe epoci, indiferent de locul sau șantierul unde au fost făcute, și se obține astfel imaginea epocilor respective și succesiunea lor cronologică, în celelalte trei capitole se prezintă rezultatele cercetărilor arheologice pe sectoare (Radu Vodă, Mihai Vodă și Curtea Veche). În plus, ordinea prezentării celor trei sectoare nu este nici ea cea mai nimerită: credem că era mai firesc să se fi început cu sectorul Curtea Veche, în jurul căreia s-au grupat așezările omenești ale noii cetăți de scaun.

Cele trei capitole sînt, apoi, inegale între ele: pe cînd la capitolul al II-lea informația

documentară este destul de bogată, nu același lucru se poate spune despre capitolul al IV-lea, care ni se pare cel mai slab din lucrare. Aci prezentarea rezultatelor săpăturilor se face cam amestecat și fără legătură; de pildă, la p. 155 se vorbește de Curtea Veche, apoi se trece la Sf. Gheorghe Nou, Răzvan, Sf. Gheorghe Vechi etc. după care se vorbește de finții, ceramică, monede, pentru a se reveni la pagina 163 la Curtea Veche, aproximativ acolo unde se întrerupsese la p. 155. Acest capitol este un rezumat nereușit al aceluiași capitol din *Rezultatele săpăturilor și ale cercetărilor istorice din anul 1953*. Comparînd, de altfel, cele două lucrări, trebuie să remarcăm că *Bucureștii de odinioară* este prelucrarea rezultatelor expuse sub formă de rapoarte în lucrarea apărută în 1954. Acestea sînt completate cu datele obținute din săpăturile arheologice mai noi (unele din ele publicate în *Materiale arheologice*, V). Mai mult încă, autorii lucrării recenzate, revizuiind afirmațiile făcute în *Rezultatele săpăturilor*, au revenit asupra unora din acestea: de pildă, dacă în *Rezultate*, se credea că prima fundație de la Radu Vodă se datora lui Mihnea cel Rău (p. 139), în *București* se afirmă că aceasta datează probabil din vremea lui Vlad Țepeș (p. 68); nivelarea terenului de la Radu Vodă, considerată a fi fost făcută la întimplare (*Săpături*, p. 159), apare acum realizată după un plan sistematic (*București*, p. 72); s-a renunțat la relația contelui de Cesy din 1619, care se referă la curtea domnească din Tîrgoviște, nu la cea din București (cum se credea în *Săpături*, p. 198) etc.

Cu toată această atentă revizuire a *Rezultatelor săpăturilor din 1953*, au mai rămas încă unele mici erori, de genul acestora: se vorbește de feudalism dezvoltat în sec. XV—XVIII (legenda planului de la p. 8—9), deși se știe că parte din secolul al XVIII-lea aparține epocii de descompunere a feudalismului; afirmația că tabacii au fost elementul cel mai revoluționar din București în secolul al XIX-lea (p. 71) este valabilă numai pentru a doua treime a secolului (mai ales 1848 și 1859);

aspri nu sînt tot una cu paralele, cum se spune la p. 121 etc.

O serie de date privind istoricul unor monumente sau mahalale nu corespund întocmai realității : de pildă, biserica din Sîrbi nu a fost construită în a doua jumătate a secolului al XVII-lea (p. 70—71), ci, probabil, la începutul său (un document din 1639 mai 28, amintește despre popa Stanciul de la Sîrbi¹); mahalaua Gorgani este pomenită încă din prima jumătate a secolului al XVII-lea (doc. din 1638—1639²), nu în a doua jumătate a sa, cum se afirmă la p. 113; biserica sf. Elefterie este construită în anii 1743—1744, nu în 1741 (p. 115); m-rea Tîrnovului exista la 1585—1586 (doc. din 1626 nov. 30³), astfel încît nu a fost construită pe la începutul secolului al XVII-lea (p. 116); Matei Basarab a reparat Curtea Veche nu în primii ani ai domniei sale (p. 149) ci, mai precis, în anii 1640—1641⁴ etc.

Se întîlnesc în text și unele mici contradicții : de pildă, la p. 61 se afirmă că palanca „n-a folosit la nimic lui Sinan pașa”, pentru ca la p. 67 să se spună că „avea să fie de puțin folos cotropitorilor”; la p. 57 se arată că biserica Bucur a fost construită în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, iar la p. 75 construcția este plasată în prima jumătate a secolului etc. Mi se pare neîntemeiată situarea bisericii jupinsei Caplea între colina Mihai Vodă și Dîmbovița, deoarece cartea citată, din oct. 1591, a patriarhului Ieremia⁵ nu spune că Mihai banul a făcut noua mănăstire în apro-

piere de prima, ci că ctitoria acestuia se găsea „în fața metohului Sf. Ioan”. În plus, un document din 1669 iunie 15⁶ arată că biserica Caplei se găsea în apropierea unui ostrov al Dîmboviței „cei vechi”.

Cele 120 de planșe ale lucrării, puteau fi ceva mai bine grupate (de pildă desenele și fotografiile înfățișînd m-rea Radu Vodă sau Mihai Vodă sînt intercalate între alte planșe prezentînd materiale descoperite în săpături : Radu Vodă pl. XXXVIII și LXXII, iar Mihai Vodă pl. LXXV și XCI). Explicațiile acestor planșe ar fi fost mai ușor de urmărit dacă se dădeau la fiecare planșe, nu separat de acestea. În plus, aceste explicații sînt prea largi, expositive (pl. VII, LXXVII, LXXV) sau conțin unele amănunte care ar fi putut lipsi (pl. LII, LXXXVI etc.).

Cu privire la bibliografie, observăm că aceasta este incompletă, din ea lipsind unele studii privind monumentele cercetate (vezi despre acestea *Bibliografia* publicată în „Studii și cercetări de istoria artei”, 1957).

Cu aceste observații, lucrarea „Bucureștii de odinioară” este o contribuție de seamă la cunoașterea trecutului orașului nostru și nu ne îndoim că ea va fi citită cu interes și plăcere de toți acei care doresc să cunoască trecutul capitalei patriei noastre dragi, de la a cărei primă mențiune documentară s-au împlinit de curînd 500 de ani.

N. Stoicescu

Istoria universală (în zece volume)

Vol. I, București, Editura științifică, 1958, XXXII + 755 p.

Editarea lucrării sovietice „Istoria universală”, din care primele două volume au și apărut în traducere românească constituie

un eveniment de însemnătate excepțională în dezvoltarea științei istorice mondiale.

Prin elaborarea acestei „Istorii universa-

¹ Acad. R.P.R., ms. 1063, f. 2.

² G. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, VI, p. 201.

³ Acad. R.P.R., ms. 1233, f. 212—216.

⁴ Domnul părăsește Curtea Veche în vederea restaurării în toamna anului 1639; ultimul document dat din București este din 1639 oct. 22 (Acad. R.P.R., DCXLI/172), iar primul din Tîrgoviște — unde domnul va rămîne

în anii 1640—1641 — poartă data de 1639 dec. 10 (Arh. St. Buc., m-rea Nucet, X/9).

⁵ Care nu este folosită „pentru prima oară”, cum se afirmă la p. 98 (vezi articolul lui Stoica Nicolaescu, *Cartea patriarhului Ieremia*, în *Gazeta municipală* nr. 291, din 1937).

⁶ Arh. St. Buc., Donații, LIX/18.

le", savanții sovietici¹ au pus la dispoziția publicului o mare lucrare de sinteză, de fapt prima lucrare de acest gen din literatura istorică marxistă, care înfățișează drumul străbătut de omenire din cele mai vechi timpuri pînă în zilele noastre. Menită să umple un gol ce se resimțea nu numai în Uniunea Sovietică, ci și dincolo de hotarele ei, publicarea acestei opere este mai mult decît binevenită. Firește, realizarea ei a fost posibilă numai grație succeselor deosebite, pe care știința în general și istoria în special le-au înregistrat în anii puterii sovietice.

Trăsătura fundamentală a acestei remarcabile opere, realizată de colectivele Institutelor de istorie ale Academiei de Științe a U.R.S.S., constă în interpretarea, de pe pozițiile științei marxist-leniniste a fenomenelor istorice.

Sarcina de a reda sistematic procesul istoric al societății de pe o vastă suprafață a globului a putut fi îndeplinită de autori prin valorificarea unui bogat material documentar și prin generalizarea importanțelor rezultate, pe care cercetătorii sovietici și savanții progresiști din Rusia prerevoluționară și din alte țări le-au obținut în diferite domenii ale științelor sociale.

Călăuzindu-se permanent de ideea respectării cu strictețea a adevărului științific, autorii au realizat o operă eliberată de orice concepții false și retrograde, ca teoria „evoluciei ciclice”, teoria migrațiilor, „rasismul”, „eurocentrismul” și altele la care fac apel din ce în ce mai insistent istoricii burghezi, apologeți plătiți ai așa-zisei „superiorități” și „imuabilități” a orînduirii capitaliste.

¹ Redacția principală este alcătuită din: E. M. Jukov (redactor principal), E. S. Varga, V. P. Volghin, M. I. Ghefter, A. A. Guber, B. M. Kedrov, M. P. Kim, S. V. Kiselev, N. I. Konrad, E. A. Kosminski, V. V. Kurasov, A. F. Miller, I. I. Mint, A. M. Pankratova, B. F. Porșnev, F. V. Potiomkin, A. L. Sidorov, S. D. Skazkin, V. V. Struve, M. N. Tihomirov, A. I. Tiumentev, P. N. Fedoseev, I. P. Franțev, V. M. Hvos-tov.

Numai așa se explică de ce ei au izbutit să dovedească — în chip concret și convingător, că istoria tuturor triburilor și popoarelor lumii, indiferent de deosebiri de rasă, etnice, religioase sau de altă natură, nu este altceva decît un proces unic ce se desfășoară după anumite legi, care se înfăptuiesc prin însăși activitatea oamenilor, a maselor populare.

Valoarea acestei lucrări este sporită de expunerea sincronică a istoriei popoarelor din diversele regiuni ale globului, fapt care reprezintă o strălucită ilustrare a principalei trăsături a dialecticii materialiste, care constă, după cum se știe, în interdependența și condiționarea reciprocă a fenomenelor din natură, societate și gândire. Fără a neglija redarea procesului de dezvoltare progresivă a societății, determinată, înainte de toate, de creșterea forțelor de producție, prin tratarea sincronică a istoriei unor triburi și popoare aflate pe diferite trepte de dezvoltare autorii au urmărit să ușureze înțelegerea de către cititor a raporturilor reciproce, care s-au stabilit treptat între acestea, și a interpătrunderii de influențe, care au contribuit în sens pozitiv sau negativ la evoluția generală a unei societăți date.

„Istoria universală” este concepută în zece volume, dintre care primele două sînt consacrate istoriei societății primitive și a lumii antice (pînă în secolul V e.n.), volumele III și IV — istoriei evului mediu (din secolul V e.n. pînă la mijlocul secolului XVII), volumele V, VI și VII — istoriei moderne (de la revoluția engleză pînă la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie 1917), iar volumele VIII, IX și X — istoriei contemporane (de la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie 1917 pînă la terminarea celui de-al doilea război mondial).

Primul volum² al „Istoriei universale”, apărut în limba romînă la sfîrșitul anului 1958 prin grija Editurii Științifice, îmbrățișează problemele orînduirii comunei primitive, ale fazei de trecere de la această for-

² Redactor responsabil: I. P. Franțev.

mașiune social-economică la orînduirea sclavagistă și ale orînduirii sclavagiste la populațiile din Africa de nord, Asia și Europa pînă la mijlocul mileniului I î.e.n.

În tratarea acestei lungi perioade din istoria omenirii, se disting următoarele patru părți (înglobînd un număr de 29 capitole):

I. Apariția societății omenești și epoca de dezvoltare a orînduirii comunei primitive.

II. Descompunerea orînduirii comunei primitive și cele mai vechi state sclavagiste din valea Nilului și din Mesopotamia.

III. Dezvoltarea relațiilor sclavagiste în Egipt și Mesopotamia și apariția altor state sclavagiste.

IV. Statele sclavagiste din Orientul antic și din Europa în prima jumătate a mileniului I î.e.n.

În prima parte a volumului, autorii descriu amănunțit modul de viață al oamenilor primitivi bazat pe munca colectivă și pe proprietatea socială asupra mijloacelor de producție. În acest cadru, problemele legate de îndelungatul proces al antropogenezei, sînt de un particular interes.

Pornind de la lucrarea lui Friederich Engels despre rolul muncii în procesul de transformare a maimuței în om și bazîndu-se pe cele mai noi date ale antropologiei și arheologiei, A. P. Okladnikov consideră, că încă la pithecanthropus și sinanthropus apar primele forme de limbaj. Încercarea sa de descriere a unor particularități ale celui mai vechi limbaj al omului ni se pare pe cît de judicioase, pe atît de convingătoare.

Tot în această parte, se face o analiză atentă a așezărilor paleolitice din Eurasia și Africa și sînt prezentate datele principale atît asupra populației Americii și Australiei la sfîrșitul paleoliticului superior, cît și asupra trecerii treptate a omenirii de la paleolitic la mesolitic și neolitic.

Capitolele referitoare la mesolitic și neolitic sîtrnesc un interes sporit prin ilustrarea diferențelor ce apar de la sfîrșitul paleoliticului încoace în ritmurile de dezvoltare ale diverselor grupuri de populație ale globului pămîntesc.

Cauza acestor diferențe în evoluția generală a omenirii rezidă în schimbările succesive ale climei de la sfîrșitul perioadei glaciare, care au permis dezvoltarea unor populații mai devreme decît altele.

Cele mai prielnice condiții pentru apariția unor forme noi de economie nu puteau exista decît în zona subtropicală, la întîlnirea celor trei continente ale „Lumii Vechi”. Această împrejurare a făcut, ca triburile de sud (Orientul apropiat) să cunoască agricultura și creșterea vitelor într-o epocă, în care triburile din Europa și din anumite zone ale Asiei nu ajunseseră încă să treacă de la vînătoare și pescuit la forme mai avansate de economie.

Toate acestea constituie un fel de introducere la istoria primelor societăți împărțite în clase. Apariția societății pe clase însă constituie obiectul celei de-a doua părți a volumului, care este intitulată: „Descompunerea orînduirii comunei primitive și cele mai vechi state sclavagiste din valea Nilului și din Mesopotamia (mileniile IV—III î.e.n.).

Aici, sînt expuse condițiile apariției societății sclavagiste în Egipt și Mesopotamia și primele etape ale dezvoltării lor istorice: istoria Egiptului pînă la sfîrșitul Regatului vechi, istoria Sumerului și Akkadului pînă la sfîrșitul dinastiei a III-a din Ur. Capitolul al VIII-lea al acestei secțiuni este consacrat prezentării, situației triburilor din Europa și Asia din perioada neoliticului dezvoltat și a trecerii la epoca metalelor. Prin urmare, în această parte este vorba nu numai de istoria apariției celor mai vechi societăți împărțite în clase în văile aluvionale ale Nilului, Eufratului și Tigului, ci și de felul în care apariția noilor societăți sclavagiste din Asia și Europa, dincolo de hotarele Egiptului și Mesopotamiei a fost pregătită de întreaga desfășurare a procesului istoric.

Partea a treia a volumului cuprinde istoria Egiptului în timpul Regatului Mijlociu, a stăpînirii hicsosilor și Regatului Nou, istoria Babilonului pînă la căderea dinastiei Kassite și istoria primelor etape de dezvoltare a Asiriei, a statului Mitanni, a Regatului hitit,

Palestinei, Mediei, Indiei, Chinei și a statelor sclavagiste timpurii din bazinul Mării Egee. Capitolul XVIII al acestei părți redă istoria acelor populații din Asia și Europa, care în cursul mileniului II î.e.n. mai trăiau în orînduirea comunei primitive.

În sfîrșit, partea a patra și ultima a volumului I, se ocupă de istoria Arabiei, Palestinei, Feniciei, Siriei, Asiei Mici, Asiriei, Regatului neobabilonian, Egiptului, Etiopiei, Mediei, Iranului, Indiei, Chinei, Italiei și Greciei în cursul primei jumătăți a mileniului I î.e.n.

Fiecare parte a volumului este precedată de o scurtă caracterizare a relațiilor social-economice din perioada respectivă, în care sînt relevate cele mai generale trăsături ale evoluției țărilor și popoarelor de care este vorba.

La sfîrșitul fiecărei părți a volumului se află cîte o scurtă încheiere în care se face bilanțul dezvoltării istorice în intervalul de timp studiat.

Aceasta este structura primului volum care corespunde întrutotul scopului urmărit de colectivul de autori, anume acela de a înfățișa unor cercuri largi de cititori cele mai vechi perioade din istoria omenirii.

Durata multimilenară a perioadei îmbrățișate, varietatea problemelor și punctele de vedere contradictorii exprimate în multe dintre aceste chestiuni, la care se adaugă și unele dificultăți, pe care le implică studierea diverselor izvoare, uneori destul de puține la număr în raport cu cele referitoare la epocile mai noi — toate acestea au impus unirea eforturilor istoricilor cu acelea ale arheologilor, antropologilor, etnografilor, filologilor etc.

Numai prin colaborarea largă dintre acești specialiști și pe baza coroborării datelor furnizate de diferitele discipline auxiliare ale istoriei era posibil să se dea răspuns unor probleme mult controversate ale istoriei vechi, ca de exemplu: originea omului și a societății omenești, caracterul primelor relații de producție și de familie, apariția exploatării și a societății împărțite în clase antagoniste și

formele specifice ale orînduirii sclavagiste la popoarele vechi ale orientului.

Cheia explicării și înțelegerii problemelor pe care le ridică istoria îndepărtată a omenirii, o constituie și aici, ca dealtminteri în întreaga operă, aplicarea consecventă a principiilor materialismului istoric la studierea cazurilor date. Folosind din plin acest instrument de preț, pe care marii dascăli ai proletariatului l-au pus la îndemna omenirii, autorii volumului I au reușit în mare măsură să reconstituie tabloul general al drumului parcurs de societatea omenească din cele mai vechi timpuri pînă la mijlocul mileniului I î.e.n. și să ilustreze legile obiective ale dezvoltării acesteia.

Nivelul științific al cărții de față se întemeiază pe cercetarea și valorificarea unui bogat material documentar (dovezi arheologice, mărturii literare, epigrafice și de altă natură) și pe folosirea unei cuprinzătoare bibliografii, așa cum reiese din lista de lucrări întocmită la sfîrșit.

Lectura atentă a primului volum ne duce la încheierea că autorii au manifestat o grijă deosebită pentru a descifra și reda cu exactitate nu numai trăsăturile caracteristice ale diferitelor etape ale istoriei omenirii, ci și formele particulare, specifice ale dezvoltării forțelor și relațiilor de producție la diferitele triburi și popoare din Africa, Asia și Europa.

De asemenea, ei au fost permanent preocupați să asigure un cadru cît mai larg istoriei universale, înglobînd, pe lîngă istoria civilizațiilor din așa-numitul „Orient clasic”, și istoria statelor și triburilor din restul continentelor „Lumii Vechi”. Introducerea unor capitole speciale despre istoria Indiei și Chinei ca și despre istoria populațiilor în mare parte anonime sau puțin cunoscute pînă acum din vecinătatea imediată sau mai îndepărtată a zonelor de viață „civilizată”, nu numai că aduce un adaos de informații, dar deschide perspectiva unor noi cercetări și studii pentru cunoașterea istoriei tuturor acelor popoare, care nu s-au bucurat de atenția cuvenită din partea istoriografiei burgheze.

În felul acesta, istoriografia sovietică infirmă încă o dată concepția pseudo-savanților burghezi, potrivit căreia popoarele lumii se împart în „popoare istorice” și „popoare neistorice”, altfel spus — în „popoare superioare” și „popoare inferioare”.

Valorile nepieritoare pe care le-au creat aceste popoare în domeniul culturii materiale și spirituale demonstrează cu prisosință netemeinicia acestei concepții absurde, izvorlote, cum se știe din tendința ideologilor imperialismului de a justifica politica puterilor coloniale de subjugare și dominare a altor popoare. Pentru aceasta, ei caută să creeze în mod artificial o separație netă între popoarele aparținând diferitelor rase, între popoarele Occidentului și cele ale Orientului.

Așa cum dovedesc cercetările istorice și transformările revoluționare, ce au loc sub ochii noștri în viața popoarelor de curând eliberate de sub jugul colonial, particularitățile exterioare ale omului — culoarea pielii, forma feței și a capului, compoziția sîngelui, etc. — n-au nici o importanță în dezvoltarea societății. Aceasta, cu atât mai mult, cu cât fiecare popor a adus și aduce o contribuție mai mare sau mai modestă la tezaurul culturii universale.

În încercarea lor de a reconstitui istoria societății omenești din cele mai vechi timpuri, autorii urmăresc să dezvăluie rolul uriaș al colectivității în lupta omului cu natura, pentru a-i smulge cele necesare traiului sau pentru a căpăta ascendență asupra animalelor mult mai puternice decât el.

Numeroase pagini din cuprinsul acestui volum sînt rezervate problemelor apariției proprietății private, a inegalității de avere și a exploatării, ca și celor referitoare la apariția claselor și a statului. Dată fiind importanța sa pentru înțelegerea acestui ansamblu de chestiuni, spațiul cel mai mare este afectat explicării, pe de o parte a fenomenului apariției în sfîrul orînduirii gentilice a germeilor societății sclavagiste, iar pe de altă parte, a cauzelor și a rolului persistenței îndelungate, în cadrul noii societăți împărțite în clase, a unora dintre instituțiile

și rînduiriile societății gentilice, care erau subordonate intereselor clasei dominante.

Dar tratarea științifică a istoriei celor mai vechi societăți împărțite în clase nu este de loc ușoară; ea depinde de lămurirea unor chestiuni de mare însemnătate ca: specificul exploatării în fazele timpurii ale societății sclavagiste, rolul obștei satești și al altor rămășițe ale comunei primitive în cadrul acestei societăți, apariția relațiilor marfă-bani și a orașelor, formarea statului de tip despotic și altele.

Pe drumul trasat de alte lucrări, apărute în Uniunea Sovietică înaintea „Istoriei universale”, autorii volumului I s-au străduit să concretizeze cât mai bine importanta teză a istoriografiei sovietice despre existența și dezvoltarea relațiilor de producție sclavagiste în țările Orientului antic, respingînd categoric teoria reacționară a permanentei „stagnări” și „înapoieri” a societății orientale.

Dar, pentru determinarea exactă a specificului exploatării în țările respective, savanții sovietici au fost nevoiți să examineze care era raportul dintre sclavi și oamenii muncii liberi în procesul de producție pe scara întregii societăți. Cercetările întreprinse de oriîntaliști cu mare faimă ca V. V. Struve, V. I. Avdiev, L. I. Duman, I. M. Komov, M. M. Diakonov, N. M. Nikolski, I. M. Lurie, I. I. Perepelkin și alții au stabilit că orînduirea socială a popoarelor orientale se distinge printr-o originală împletire a exploatării sclavilor cu cele mai variate forme de exploatare a muncii oamenilor liberi trăind în cadrul obștilor satești sau în afara lor.

Datorită persistenței îndelungate a unor elemente ale vechii orînduirii gentilice, între care obștea satească ocupă primul loc și caracterului neevoluat al sclaviei elementul de bază în procesul de producție îl constituia masa predominantă din punct de vedere numeric a oamenilor liberi din cadrul obștilor satești. În felul acesta ei au confirmat întru totul una din tezele lui Engels¹, după

¹ Fr. Engels, *Anti-Dühring*, ediția a III-a, E.S.P.L.P., București, 1955, p. 388 —: „Scla-

care în Orient mîna de lucru servilă n-a avut un rol precumpănitor în procesul de producție, cum se poate constata în societățile sclavagiste clasice ale Greciei și Romei.

Cu toate acestea, relațiile de producție sclavagiste determinau profilul societății, deoarece înainte de toate, proprietatea asupra sclavilor permitea aristocrației în formare să se ridice deasupra restului masei de oameni liberi și tot ea determina întreg caracterul relațiilor de producție, întreaga structură socială. Astfel, ca să dăm numai un exemplu, puterea șefului familiei patriarhale asupra membrilor familiei nu se deosebea prea mult de aceea a stăpînului de sclavi asupra sclavilor. În sînul familiei patriarhale, relațiile de sclavie aveau nu numai forme fățișe, ci și deghizate „tradiționale” ca, de exemplu, folosirea muncii rudelor și „ajutorarea” membrilor sărăciți ai tribului, care își câștigau mijloacele de subsistență în schimbul unei munci istovitoare în folosul proprietarului mijloacelor de producție.

Pe de altă parte, aristocrația sclavagistă, făcînd uz de superioritatea sa economică și de forța armelor, s-a străduit să-și însușească toată munca suplimentară efectuată de societate. Rezultatul acestei supramunci era perceput chiar de la oamenii liberi de rînd, fie sub formă de biruri și impozite, fie sub forma prestațiilor, care își aveau originea în muncile obștești de altădată.

În condițiile accentuării inegalității sociale, pe baza inegalității de avere, unii membri liberi ai obștilor sătești se ruinau și deveneau dependenți de stăpînii de sclavi, care-i creditaseră la nevoie. Situația acestor oameni era, fără îndoială, apropiată de aceea a sclavilor propriu-ziși.

Întrucît problema stabilirii specificului exploatații în societățile sclavagiste timpurii erau strîns legate de lămurirea rolului, pe

via casnică, ca cea practică în Orient, este altceva; aici ea nu constituie direct baza producției, ci, indirect ca parte componentă a familiei, și trece pe nesimțite în familie (sclavele din harem).

care l-a jucat obștea sătească în cadrul acestor societăți, autorii primului volum au crezut că e de datoria lor să aducă precizări și din acest punct de vedere, pe baza cercetării întregului material istoric existent. Concluzia, la care au ajuns ei, este cît se poate de puțină: acolo unde, din diferite cauze, rămășițele relațiilor de comună primitivă (în primul rînd comunitatea sătească) au fost mai trainice acolo ele au stîmjenit dezvoltarea relațiilor sclavagiste, iar în țările în care, descompunerea orînduirii comunei primitive a avut loc repede și radical, ritmul dezvoltării relațiilor sclavagiste a fost mai accelerat.

Aceasta înseamnă că societatea sclavagistă antică a cunoscut două tipuri de comune: comuna „orientală” și comuna „antică”.

Prima dintre ele este mai apropiată de rîndurile comunei primitive.

În comuna „orientală” proprietatea asupra pămîntului și apelor, adică asupra principalelor mijloace de producție aparține exclusiv întregii comune. Acest tip de comună se conduce singură total sau parțial, și impune membrilor săi obligația de a executa o serie întregă de munci în folosul întregii comunități, ca: lucrări de irigație și de asanare, paza cîmpurilor, tăierea pădurilor, întreținerea drumurilor, diferitelor construcții etc.

Necesitatea întreținerii prin muncă colectivă a diferitelor construcții (în special a lucrărilor de irigație) a făcut, ca în Orient comunitatea sătească să fie mai stabilă, mai conservatoare și a deschis posibilități largi pentru transformarea obligațiilor obștești într-o formă de exploatare din ce în ce mai dură a maselor muncitoare de către vîrfurile sclavagiste și de către statul sclavagist.

În aceste condiții, comunitatea a devenit, potrivit cunoscutei expresii a lui Marx, baza despotismului oriental.

Despotismul oriental este o formă de stat specifică acestei orînduirii sclavagiste timpurii, în care puterea supremă este concentrată în mîinile unui rege sau împărat.

Faptul că statul este considerat proprietarul suprem al pămînturilor țării conferă reprezentantului său — despotul — o putere ne-

mărginită. Această putere nelimitată a despotului este întărită și justificată de învățătura religioasă, potrivit căreia el este o personificare a divinității supreme pe pământ.

În funcție de sfera mai largă sau mai îngustă a dreptului de proprietate a despotului asupra pământurilor țării, ca și de caracterul mai mult sau mai puțin accentuat al apoteozării persoanei conducătorului statului, autorii au reușit să distingă existența, în Orient, a mai multor forme de state despotice.

În sfârșit, problemele ideologiei și culturii s-au bucurat de o atenție specială din partea colectivului de redactori și autori, care au axat tratarea diferitelor aspecte culturale pe tema luptei materialismului împotriva religiei, împotriva idealismului și misticismului, care apare chiar de pe această treaptă a orînduirii sclavagiste.

În general, prin materialul folosit, ca și prin tratarea lui de pe pozițiile cele mai avansate ale epocii noastre, volumul I al „Istoriei universale” corespunde în întregime exigențelor științei moderne.

Fără îndoială că într-o lucrare de asemenea proporții unele lipsuri sînt inevitabile.

De aceea, trebuie să ne referim numai la cele mai generale. Înainte de toate trebuie să semnalăm ignorarea problemelor de istoriografie și arhivistică. În locul unei istorii a marilor descoperiri referitoare la istoria străveche și veche a omenirii, redacția s-a mulțumit numai cu o simplă enumerare, în introducerea, a cca 20 de nume de mari istorici. Dar aceasta nu poate substitui, în nici un caz, relatarea felului în care omenirea a aflat despre epocile îndepărtate ale istoriei.

În al doilea rînd, lipsa unor trimiteri cel puțin la izvoarele de bază, fie la subsolul fiecărei pagini, fie la sfîrșitul capitolelor sau măcar la sfîrșitul părților volumului, chiar dacă are avantajul de a face expunerea mai simplă și mai accesibilă, scade întrucîtva valoarea științifică a publicației¹.

¹ M. A. Korostovtev și D. G. Reder, *Istoria universală în zece volume*, volumul I, Moscova, Gospolitizdat, 1955 (Academia de Științe a U.R.S.S., Institutul de istorie a cul-

În al treilea rînd, socotim, că ar fi fost de un real folos menționarea diferitelor puncte de vedere exprimate în toate problemele controversate ale volumului.

În sfârșit, redacția nu a ales prea fericit limita cronologică între volumul I și volumul II în jurul anului 500 î.e.n. De dragul unei construcții pur cronologice, și trebuie s-o spunem — fără o semnificație deosebită — istoria Greciei antice este ruptă în mod mecanic, o parte fiind inclusă în volumul I, iar restul în volumul II.

De asemenea, includerea istoriei Romei din așa-numita „perioadă a regilor” în cadrul volumului II, este nepotrivită, deoarece ea se plasează în timp înaintea limitei fixate de redacție pentru sfîrșitul volumului I².

Cît privește versiunea românească a acestui volum, cele mai multe lipsuri sînt legate de folosirea neuniformă a numelor de persoane, etnice și geografice.

Ici-colo însă se întîlnesc și unele greșeli care pot semna confuzii mai mult sau mai puțin grave, în mintea oricărui cititor nevizat. Pentru a vedea despre ce este vorba, vom da cîteva exemple.

Mai întîi pe harta Egiptului și a Etiopiei în antichitate de la p. 136 — Egiptul de sus e trecut, în chip greșit, în delta Nilului, iar Egiptul de Jos — pe valea Nilului de la cataracta 'I pînă în apropierea deltei.

În realitate, situația se prezintă tocmai invers. La p. 233, numele așezării neolitice Turdaș apare sub forma de Turda.

La p. 219, acolo unde se vorbește despre materialul arheologic recoltat, în urma săpăturilor întreprinse mai demult, din stratul *Susa I*, în loc să se pomenească de unelte de piatră șlefuită — tipice pentru cultura neolitică din Elamul străvechi — sînt menționate „unelte de piatră cioplită”, ceea ce

turii materiale), XXIII, 747 p. + 1 ilustrație, recenzie publicată în *Analele romîno-sovietice*, seria Istorie, 1 (17) ianuarie — martie 1957, p. 117.

² A. Mongait, N. Bogoliubov, A. Tiunenev, *A început să apară o mare lucrare a istoricilor sovietici*, în *Kommunist*, nr. 8, mai 1956, p. 131.

lasă impresia falsă a unor descoperiri de caracter paleolitic.

De asemenea, la lista ilustrațiilor în culori de la sfârșitul volumului nu sînt indicate de loc paginile corespunzătoare ilustrațiilor din text, ceea ce constituie o greutate pentru cititorul care ar dori să le identifice exact.

Sezizarea în timp util Editurii științifice, cu aceste observații critice, împreună cu altele mai de amănunt, au avut darul să contribuie la îmbunătățirea substanțială a celei de 1-a doua tranșe a ediției românești, care a apărut deja în cursul primului semestru al anului curent.

În ciuda lipsurilor existente, volumul I al „Istoriei universale”, cuprinzînd un

material istoric imens, în bună parte nou, și răspunzînd la cele mai importante probleme referitoare la primele două orînduiri ale istoriei omenirii — orînduirea comunei primitive și orînduirea sclavagistă timpurie — rămîne o realizare colectivă de mare interes științific.

Editura Științifică a acordat o atenție deosebită și forme grafice a acestui volum. El conține XXXII + 755 pagini, numeroase ilustrații reușite (unele chiar în culori), tabele sincronice, un indice bibliografic, un indice de nume proprii, altul de nume geografice și etnice, precum și o listă a hărților și ilustrațiilor

Achim Popescu

*O nouă contribuție la studiul paleografiei și diplomatiei turco-osmane**

Istoria sud-estului european a fost în decursul secolelor strîns legată de istoria Imperiului otoman. Țările balcanice și dunărene au suferit, timp îndelungat, opresiunea ocupației străine iar popoarele lor au trebuit să suporte dominația feudală a cuceritorilor turci, fiind, într-o oarecare măsură, chiar influențate de aceștia. Stăpînirea turcomusulmană a lăsat în Balcani urme serioase, a căror prezentă, chiar în zilele noastre, nu mai pot fi nesocotite. Popoarele balcanice, ca și rominii și ungurii, au motive puternice ca să se intereseze de trecutul lor sub turci. Iată de ce preocuparea istoriografiei naționale a acestora în legătură cu stăpînirea otomană este în totul justificată.

Cu toate acestea sîntem nevoiți să constatăm că istoria popoarelor balcanice și dunărene, mai ales în ceea ce privește perioada otomană, este încă departe de a fi studiată în mod satisfăcător. Ne lipsesc, într-adevăr, publicații serioase, care au contribuit într-o oarecare măsură la descrierea

și elucidarea perioadei respective, s-a strîns o cantitate considerabilă de izvoare istorice referitoare la această epocă, care au fost uneori interpretate în cele mai mici amănunte. Ceea ce surprinde, este că istoricii naționali, deși recunosc importanța acestor izvoare nu le-au utilizat încă în suficientă măsură. După părerea noastră, aceasta se explică prin următoarele motive: 1) Fondurile arhivelor turcești păstrate în țările balcanice și, mai ales, în Turcia au rămas multă vreme inaccesibile cercetătorilor, din cauze diferite (de ex., ca urmare a dezorganizării lor, a lipsei inventarelor, a unei oarecare neîncrederi din partea autorităților competente etc.). 2) Lipsa cadrelor specializate în paleografia și diploma turco-otomană. 3) Mari dificultăți întimpinate în studierea manuscriselor redactate în osmana veche.

Aceasta fiind situația actuală a istoriografiei balcanice, se poate afirma că fără cercetări mai ample făcute în fondurile arhivelor turcești, precum și fără utilizarea științifică a numeroaselor documente turcești, este imposibil să așteptăm progrese reale în acest domeniu.

* M. Guboglu, *Paleografia și diploma turco-osmană. Studiu și Album*. Ed. Acad. R.P.R., Buc., 1958, 352 p.

Pentru ca studiul pieselor arhivistice redactate în osmana veche să poată fi încununat de succes, este nevoie de suficiente noțiuni de paleografie și de diplomatică turco-otomană. Aceasta este o condiție sine qua non. Din fericire, dispunem astăzi de mai multe manuale care permit tuturor doritorilor să se inițieze și să se specializeze în probleme turcologice de această natură. Astfel sînt operele de valoare ale savanților orientaliști bine cunoscuți: Fr. Kraelitz-Greifenhorst, L. Fekete, A. Zajaczkowski - J. Reychman.

Iată că un nou manual de paleografie și diplomatică turco-otomană a apărut de curînd în România. Autorul său este turcologul român Mihail Guboglu (*Paleografia și diplomatica turco-osmană. Studiu și album*, Buc., 1958, în folio, 352 p.).

Toți autorii menționați lucrează în aceeași specialitate; toți se servesc de documente turcești, deși acestea se referă în cea mai mare parte la propria lor țară, sau provin din diferite epoci; toți aduc o serie de elemente diplomatice noi. În ansamblu, avem la dispoziție un ghid sigur, cu ajutorul căruia ne vom putea orienta și descurca puțin cîte puțin în cercetarea pieselor arhivistice redactate în vechea osmană. Desigur, toate aceste publicații trebuie să fie considerate ca studii pregătitoare pentru viitorul manual fundamental de paleografie și diplomatică turco-otomană. Dat fiind că lucrările menționate de Kraelitz și Fekete („Einführung..”) nu se mai găsesc în circulație și cum cartea lui Zajaczkowski-Reychman este relativ modestă, primim cu bucurie ediția monumentală a lucrării lui Mihail Guboglu, totuși cu oarecare rezerve.

După ce relevă — în Prefață — scopul lucrării sale (ghid pentru studenții în turcologie, manual util pentru cercetătorii orientaliști), M. Guboglu urmărește în Introducere (p. 9—20) dezvoltarea studiului științific al documentelor redactate în osmana veche. Trece în revistă autorii care în diferite țări, mai ales după primul război mondial, au publicat izvoare istorice turcești și mai

ales documente, pe care cel puțin le-au consultat. Această relatare cu caracter bibliografic însoțită de unele note critice trebuie să fie consultată împreună cu *Bibliografia generală*, inserată la p. 117—127. Autorul a reușit să semnaleze un număr mare de ediții de documente turcești apărute fie în România, fie în străinătate începînd din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Pentru expunerea lor, autorul s-a servit de un procedeu cronologic, grupînd în același timp, edițiile respective după țara lor de proveniență. După părerea noastră, ar fi fost mult mai oportun dacă ar fi clasat edițiile după valoarea lor științifică, astfel încît să se poată sesiza mai bine dezvoltarea și perfecționarea metodei de publicare a documentelor turcești în timpul celor vreo sută cincizeci de ani, de cînd există turcologia propriu-zisă. În felul acesta, autorul ar fi contribuit într-un mod mai clar și mai concret la înțelegerea evoluției studiilor științifice asupra problemelor de paleografie și diplomatică turco-osmane.

Se știe că datele bibliografice sînt întotdeauna foarte utile și chiar indispensabile muncii științifice. Cît privește bibliografia lucrărilor referitoare la problemele de istorie a popoarelor balcanice sud-dunărene, sub dominația otomană, regretăm că nu dispunem încă de un instrument bibliografic ca de ex., acela pe care îl reprezintă „Byzantinoslavica” pentru bizantinologie. Iată de ce notele bibliografice privitoare la munca istorică turcologică sau mai exact turco-balcanică va avea, încă mult timp, lacune. Noi le-am constatat într-un manual de diplomatică turco-otomană, publicat în limba polonă, acum patru ani¹, și le constatăm, de asemenea, în „Introducerea” și în „Bibliografia generală” a lucrării lui M. Guboglu. Datele bibliografice expuse de el ar putea într-adevăr fi completate prin multe publicații ale orientaliștilor osmanologi iugoslavi și bulgari, astfel ca Bajraktarević, Elezović,

¹ Este vorba de *Zarys dyplomaytki osmańsko-tureckiej*.

Djurđjev, Hadzibegić, Filipović, Sabanović, Ichiev, Todorov-Hindalov, Sopov, Mijatev, Nedkov, Sanov, Cvetkova etc., s-ar putea cita de asemenea câteva ediții recente ale autorilor greci (Basdrabellēs, Mauropoulos, Zepos, Bakalopoulos¹). Desigur, multe din publicațiile autorilor amintiți nu puteau fi la îndemna lui M. Guboglu în timpul tipăririi cărții sale, întrucât e vorba de ediții foarte recente.

Ocupându-se de edițiile documentelor turcești, autorul s-a oprit în mod special la lucrările lui Feridun, Karacson, Veljaminov-Zernov, Smirnov, Ichiev, Grzegorzewski, Kraelitz, Rypka, Refik, Galabov, Cvetkova, Fekete, Dzikia etc. El a acordat o atenție deosebită analizei contribuției românești la studiile izvoarelor orientale, mai ales acelorale ale documentelor osmane.

La sfârșitul Introducerii, autorul ne face cunoscut numărul considerabil al pieselor de arhivă turcești păstrate în fondurile arhivelor românești. Această constatare ne amintește de unele documente turcești păstrate în alte arhive balcanice, a căror inventariere nu este încă terminată. Fără îndoială că cunoașterea temeinică a unor astfel de izvoare va aduce în mod inevitabil anumite modificări în concepția și interpretarea mai multor probleme istorice privitoare la perioada otomană în Balcani². Deci, este încă mult de lucru în domeniul respectiv.

¹ I. K. Basdrabellēs: 'Ιστορικά Ἀρχεῖα Μακεδονίας. Α' Ἀρχεῖον Θεσσαλονίκης. 1695-1912 (Salonique, 1952); Β' Ἀρχεῖον Βεροίας-Ναούσης. 1598-1886 (Salonique, 1954); Γ' Ἀρχεῖον Μονῆς Βλαττάδων. 1466-1839 (Salonique, 1955). — Ch. H. Mavropavlos: Τουρκικά ἔγγραφα καὶ ἐπιγραφαὶ ἀναφερόμενα εἰς τὴν Χίον. Περιόδικον τοῦ ἐξ Χίου Συλλόγου Ἀργέντη. V/1-2 Chio, 1956. — P. Zepos, Ἀνέκμοτα τ. τουρκικά ἔγγραφα ἐκ τῶν ἀρχείων Βεροίας καὶ Θεσσαλονίκης. Ἀρχεῖον Ἰδιωτικοῦ Δικαίου. XI. 1944, p. 75-82.

A. E. Bakalopoulos, *Thasos, son histoire, son administration de 1453 à 1912*. Paris, 1953.

² Cf. opiniei prof. Djurđjev în *Godisnjak Istoriskog društva Bosne i Hercegovine*. IV Sarajevo, 1952, p. 165, și opiniei prof. Barkan, exprimată în conferința sa ținută la Atena („Vers un renouveau de l'histoire ottomane”, extras din „Conférences d'Athènes”, 1952).

Observația lui M. Guboglu asupra faptului că nu există încă o metodă unitară în editarea documentelor turcești este justă. Inutil să mai spunem că este o datorie urgentă a orientaliștilor pe care trebuie să o împlinim cât mai curînd posibil.

Remarcăm și unele imprecizii supărătoare care s-au strecurat în notele de la p. 11—16³.

Expunerea autorului asupra paleografiei turco-osmane începe cu descrierea hîrtiei și cernelii de care se serveau osmanlii. Aceștia utilizau hîrtie (*kagıt*) de diferite calități (hîrtie „albă”, „gălbui” numită *abadi*) și de diferite proveniențe (turcii preferau hîrtia fabricată în Occident). Autorul prezintă câteva date istorice privitoare la introducerea și — din secolul XVIII — la fabricarea hîrtiei în Turcia; menționează filigranele din care prezintă mai multe modele frumoase și dă anumite indicații asupra

³ p. 11, nota 29 — se va citi: *Sbornik za narodni umotvorenija, nauka i kniznina...*; *ibidem*...

p. 12: P. Oreskov (și nu Obreskov) nu era turcolog, iar articolul său *Njakolka dokumenta...* apărut în „Sbornik na Balgarskata akademija na naukite” (III, 1914, p. 15) nu conține documente turcești. p. 12, n. 43, rînd. 7: Sb NUNK = (Sbornik za nar. umotvorenija, nauka i kniznina).

Ibidem, nota 46, rînd. 12—13: în loc de „Sofia, 1938...1946”, se va citi numai „Sofia, 1939”; rînd. 14: „Serdika”, an. VI.

Ibidem, nota 48 și 49: pentru celelalte lucrări ale acestui turcolog bulgar, vezi articolul ns. în „Przeglad Orientalistyczny”, nr. 3/19, Varșovia, 1956, p. 369—378. Traducerea bulgară a culegerii lui Refik (semnalată la p. 12) a fost publicată de Universitatea liberă din Sofia.

p. 13: Vol. IV din seria „Dokumenti za balgarskata istorija” apărut în 1942; documentele au fost traduse de Hr. Tilkov. P. Mutafciev nu era turcolog, el nu era absolut de loc responsabil de ediția defectuoasă a cărții.

p. 13: Revista din Sarajevo se numește: „Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom vladavinom”. p. 14, nota 58, rînd. 2: în loc de „p. 23—26”, se va citi „p. 76”; rînd. 7—8: în loc de „86...86”, se va trece „p. 90”.

dimensiunilor și formatului documentelor, a căror mărime depindea, în general, de importanța textului. Scribii turci utilizau cerneală (*mürekkeb*) de compoziție durabilă și scriau cu o pană de trestie specială numită *kalem*. Cerneala avea o culoare neagră foarte închisă, uneori se întrebuițea și cerneală de alte culori.

După ce menționează câteva detalii referitoare la forma exterioară a documentelor, M. Guboglu analizează diferitele tipuri de scriere turco-arabă. El caracterizează mai amănunțit tipurile de scris cele mai răspândite în administrația turcă, astfel că *divan* (scrierea turco-otomană prin excelență, specifică diplomelor imperiale), *neshi* (scriere cu trăsături de proporții normale, folosită de obicei pentru manuscrise și copiile documentelor), *sülüs* (scriere elegantă, simetrică și proporționată, cu numeroase semne decorative, utilizate mai ales în inscripțiile decorative de toate felurile), *ta'lik* (scriere de origine persană, întrebuițată de osmanli în redactarea documentelor cu caracter religios și juridic, precum și în inscripțiile religioase), *siyakat* (*siyakat kirmasi*, „scriere frontală”, un fel de stenografic, frecvent întrebuițată, mai ales în contabilitatea otomană, prin forma scrierilor complet liberă, absența semnelor diacritice, scriere foarte greu de descifrat), *rik'a* (scriere simplă, un fel de scriere în italică arabă, întrebuițată frecvent în compunerea conceptelor sau a documentelor de mai mică importanță etc.). Autorul menționează și alte tipuri de scriere folosită în Orientul musulman și în special în Turcia. Paleograful turc M. Yazir deosebește 19 tipuri de scrieri principale¹ care se pot reduce la 16 tipuri fundamentale, despre care s-a vorbit. Expunerea lui M. Guboglu este însoțită de mai multe planșe-model de tipuri de scriere dintre cele mai importante. Printre facsimilele documentelor, grupate în album, se găsesc exemple concrete de diferite tipuri de scriere, care sînt analizate în partea paleografică a lucrării.

¹ De exemplu, în ceea ce privește anumite tipuri de documente sau scrieri, ca : *berat*, *buguruldu*, *defter*, *suret*, *huccet* etc.

În expunerea sa asupra paleografiei autorul tratează și grafia literelor cu valoare numerică și abrevierile paleografice (*ihlišar*) al căror nume este relativ restrîns, limitîndu-se în mare parte la formele religioase sau numele lunilor musulmane. În sfîrșit, autorul spune câteva cuvinte despre forma variată a sigiliilor (*mühür*) despre motivele decorative și caracterele întrebuițate în legendă. Sînt anexate fotocopiile ale vechilor monede arabe, otomane și tătare, precum și acelea ale sigiliilor otomane pe care se văd diferite tipuri de scriere.

Expunerea lui M. Guboglu asupra diplomatiei turco-osmane ocupă p. 53 — 91. De la început, autorul ne face cunoscută organizarea vechii cancelarii imperiale (*divani hümayun kalemi*) de unde emanau documentele cele mai importante. El enumeră mai multe birouri (*oda*) din care se compunea instituția la începutul existenței sale (după cucerirea Constantinopolului). Credem că ar fi fost mai util dacă autorul ar fi arătat dezvoltarea în decursul secolelor următoare. Cancelaria marilor demnitari de stat (mari viziri sau guvernatori de provincie) semăna cu aceea a sultanului.

Apoi, autorul abordează problema clasificării documentelor diplomatice otomane : le împarte în documente laice și eclezias-tice, după autoritatea care le-a emis și după conținutul lor juridic. În ceea ce privește diplomele imperiale, autorul citează o întreagă serie de diferite scrisori (năme), firman, ordine (*hüküm*, *emr*) etc.

Analizînd părțile constitutive ale diplomelor otomane, M. Guboglu începe cu formulele protocolului inițial. El semnalează mai multe formule pioase de invocatie (*invocatio*, *da'vel*) scurte sau lungi, așezate întotdeauna în partea de sus a documentului. Pe diplomele imperiale, sub invocatio se află semnul monogramatic al suveranului, numit *tugra*. Autorul prezintă istoricul și textul. Partea următoare a protocolului este reprezentată prin intitulatio (*'unvan*) adică titulatura sultanului, care în anumite ocazii, era lungă și pompoasă. Urmează apoi, în

mod obișnuit, formă de adresare, (*inscripție, elkab*). M. Guboglu citează o serie de elkaburi referitoare la demnitarii și dregătorii otomani ca și la prinții creștini. Inscripțiile sînt încheiate adesea printr-o formulă de salut (*du'a*) care, în diplomele turcești se deosebeau după persoanele cărora le erau adresate: musulmani sau creștini.

Autorul continuă cu analiza elementelor contextului și ale încheierii (*eschatacolum*). După formula de notificare (*ibare*) urmează expunerea (*narratio, nakl, iblag*) motivelor care au determinat emiterea documentului, urmată de dispoziție care, de obicei, recapitulează conținutul expunerii și exprimă voința autorului documentului. Printre clauzele finale ale textului sînt menționate formule de sancțiune (*te'yta*), eventual formulele de amenințare. Protocolul final conține datarea (*tarh*) în limba arabă și indicarea locului de emitere (*mahall-i tahrir*). În locul semnăturii și al sigiliului, diplomele sultanilor sînt prevăzute cu *tugra*-ua caligrafiată.

Urmărind analiza documentelor diplomatice otomane, M. Guboglu insistă în mod particular asupra diplomelor numite *berat* (brevete de investitură, de numire, diplome conferind feude militare sau un privilegiu comercial etc.), asupra *telkisurilor* (raportul marilor viziri către padișah), *mektuburilor* (scrisori ale marilor demnitari otomani adresate prinților străini, edictelor, ordonanțelor etc.) indicînd anumite particularități diplomatice în raport cu documentele imperiale, în ceea ce privește pe titulari, texte sau stil etc. Cu acest prilej, el dă unele explicații asupra cuvîntului *pençe*, semn caracteristic bine utilizat (semnînd cu tugraua) care se aplica de cele mai multe ori pe marginea de sus a documentelor și înlocuia semnătura pe actele emise de marii viziri și alți demnitari superiori. Semnul autentificării — *şahh* („vidi”) însoțea semnul *pençe* și sigilul viziral.

După ce a menționat documentele marilor dregători însărcinați cu misiuni speciale (de ex. ser asker), M. Guboglu continuă să analizeze documentele expediate prin serviciul vizirilor și guvernatorilor de pro-

vincie — scrisori (*mektub, yazi, kagtd*) și ordonanțe (*buyuruldu*) și, prin mai multe exemple, el indică unele trăsături caracteristice din punct de vedere diplomatic (datarea turcă, întrebuițarea pluralului majestății, formula finală de salut etc.)

Corespondența autorităților provinciale inferioare prezintă o varietate de materiale diplomatice. M. Guboglu enumeră tipuri de documente cele mai frecvente ca: sinet (*sened*), honuri (*tahvil*), decizii judiciare (*i'lam*), permise (*izin*), declarații (*i'lan*), certificate (*tezker*), rapoarte (*takrir*), acte de proprietate (*tapu senedi*), procese verbale (*mazbata*), ordine de plată (*havale*), scrisori — compuse cu *name* (imitînd nomenclatura diplomelor imperiale) și altele. Trebuie să remarcăm că termenii actelor sus-menționate nu erau întotdeauna întrebuițați în același sens, uneori se confundau. În ceea ce privește structura internă a documentelor din această categorie, autorul menționează cîteva deosebiri referitoare la structura diplomelor imperiale și a scrierilor marilor demnitari de stat (de ex. lipsa semnăturii și a adresei, formulă de introducere foarte scurtă și variată, semnătura — *imza*).

M. Guboglu prezintă și o altă categorie de acte, reprezentată prin așa-zisele *arz* sau *arzuhal* (jalbe, petiții, cereri, cercetări, rapoarte) menționează copii (*surel*) și registre (*defter*), atînge problema sigiliilor (*mühür*) indică structura misivelor particularilor și adaugă cîteva date diplomatice referitoare la documentele hanilor tătari din Crimeea.

În ceea ce privește documentele cu caracter religios, M. Guboglu deosebește *hüccel* (protocoale judiciare), *vakifname* (actele fundațiilor pioase) și *fetva* (sentințe juridice date de către un *muftiu* sau *şeyhülislam*).

O atenție deosebită acordă autorul formulilor diplomatice întrebuițate în documentele turcești referitoare la romni.

La sfîrșitul expunerii sale, M. Guboglu consacră un capitol separat limbii și stilului documentelor turco-osmane, mai ales a aceloră păstrate în arhivele românești. El schițează dezvoltarea limbii osmane utilizate în docu-

mente în decursul veacurilor, subliniind influența crescândă a limbilor arabă și persană. Stilul oficial devine astfel din ce în ce mai pompos, întortochat, greoi și dificil.

În încheiere, autorul rezumă deosebirile și asemănările diplomatice cele mai cunoscute rezultate din confruntarea documentelor otomane cu cele occidentale.

★

Expunerea lui M. Guboglu tratând diplomația turco-osmană nu pretinde de loc să epuizeze noțiunile pe care le-a acumulat până în prezent acest domeniu. Autorul a încercat să reunească și să sistematizeze datele paleografice și diplomatice de care s-a izbit cercetându-le, în decursul anilor, în fondurile arhivistice turcești păstrate în țara sa, studiind un număr considerabil de documente otomane referitoare la istoria patriei sale. Deși a reușit să adune multe date foarte utile cercetării documentelor turcești, vom fi oricând în profit consultând și celelalte manuale de paleografie și diplomatică turco-osmană, care au fost deja semnalate.

Remarcăm că expunerea lui M. Guboglu este bazată pe documente examinate de însuși autorul; el se sprijină pe multe exemple concrete citate în limba turcă și în traducere românească. Evident că numărul formulilor diplomatice de toate felurile ar putea fi mărit. De asemenea, comentarul ar putea fi desigur completat, și în oarecare măsură chiar și puțin rectificat¹. Chiar formulele nu sînt întotdeauna citate corect. Ceea ce este regretabil este că modul în care s-a făcut transcrierea turco-arabă cu ajutorul alfabetului latin, nu este suficient de consecventă. Se constată multe imprecizuni care pot să inducă în eroare pe nespecialiști². Trebuia respectată trans-

crierea convențională uzitată printre orientaliști sau să se adopte noul alfabet turc modificându-l cu ajutorul citorva semne diacritice convenționale. De altfel, problema transcrierii vechilor texte osmane rămîne încă deschisă; dată fiind tendința crescândă de a publica piese arhivistice turcești este absolut necesar să se ajungă la o înțelegere în această problemă, pe bază internațională.

În anexa lucrării sale, M. Guboglu publică un număr de date și liste cronologice privind sultanii, marii viziri, miniștrii de finanțe (*baş defterdar*), nișangii, șefii biroului unde se indica tugraua, cancelarii și miniștrii afacerilor străine (*re'is efendi*) marii dragomani (*baş tergiuman*), cadii din Istanbul, hanii din Hoarda de Aur și din Crimeea. Autorul adaugă un tablou sinoptic pentru transformarea datelor erei musulmane în acelea ale erei noastre.

Urmează *Bibliografia generală*, divizată în mai multe secțiuni. Autorul a semnalat un mare număr de publicații importante. În ceea ce privește clasarea lor în diferite secțiuni, ar fi trebuit un alt aranjament al publicațiilor³.

Albumul conține mai mult de 200 de facsimile ale documentelor turcești, de altfel foarte bine reproduse. Este vorba de documente păstrate exclusiv în arhivele românești. Cele mai multe provin din secolul al XVIII-lea și al XIX-lea; se găsește un anumit număr de piese aparținând secolului al XVI-lea și XVII-lea, precum și două diplome datate din secolul al XV-lea, fără a mai socoti cîteva documente din epoca foarte recentă (1905—1915). Facsimilele reprezintă tipuri de documente din cele mai diferite și ne permit să ne facem o idee despre varietatea materialelor diplomatice turco-osmane. Toate documentele se referă mai mult sau mai puțin la istoria României și în mod special la relațiile Imperiului otoman cu Principatele române și cu

¹ În formula de introducere se va citi *nişan-i şerif... hükmü oldurki* (p. 70). Pentru *elkahuri*, vezi de ex. J. Deny, *Scmnaire des Archives turques du Caire* (Le Caire, 1930), p. 44, 53, 57.

² De ex. în cuvintele transcrise alternează consoanele g-dj-gi (pentru consoana turcă actuală ç/, ch-h-h, k-k, sau vocalele a-a, i-y, u-u, i-t).

³ De ex.: lucrările lui Bartoszewicz, Bobcev, Lopacinski, Reyhman etc., semnalate la sect. B, aparțin sect. C; acelea ale lui Kabrda (C), Auboyneau (B) la sect. D; ale lui Hadzi-begić, Gökilgin (C) la sect. B etc.

Transilvania. De cele mai multe ori ele erau promulgate de Poartă (în numele sultanului) sau de către funcționarii de stat superiori (mari viziri), destinatarii fiind principii Valahiei și Moldovei, autorități provinciale otomane cadii și chiar anumiți particulari. Mai multe documente erau emise de înșiși domnii români. Se găsesc de asemenea acte redactate de către cadii etc.

Conținutul documentelor este destul de eterogen. Alături de o scrisoare a sultanului Mehmed II din 1455 redactată în limba slavă și adresată principelui Moldovei, Petru Aron, în legătură cu chestiunea financiară se găsește un firman din 1456 al sus-numitului suveran, referitor la dreptul de a face comerț, acordat negustorilor moldoveni, un tratat de pace din 1481 între Turcia și Moldova, sau o scrisoare privitoare la cucerirea Moldovei în 1538. Mai multe documente relatează evenimentele complicate din Transilvania în secolul XVI și XVII. Piesele date din secolul al XVIII-lea se referă la chestiuni comerciale, fiscale, administrative, vamale, în legătură cu moștenirea, cu furturile, litigiile de frontieră între Imperiul otoman și țările românești, privesc probleme de aprovizionare a capitalei și a armatelor turcești sau rusești cu vite și alte zaherele alimentare cerute populației românești, stipulează privilegiile comercianților austrieci, interzic fabricarea băuturilor alcoolice în Țările Române și a exportului de tutun în Turcia (pentru a împiedica concurența), reglementează libertatea de emigrare în regiunile limitrofe Principatelor. Se mai găsesc documente provenind din epoca războaielor dintre Rusia și Turcia (secolul XVIII și XIX) care se referă în oarecare măsură și la situația țărilor românești. Alte documente amintesc de cunoscutul rebel din Vidin, Pasvantoglu, menționează pe eteriști, privesc biserica ortodoxă, ordonă protecția țăranilor, vorbesc despre falsificarea monetelor etc.

Fiecare document prezentat în facsimil este însoțit de un scurt rezumat și pentru cele mai multe, de anumite elemente diplomatice extrase chiar din text. Două documente sînt traduse în extenso.

Cît despre formulele diplomatice respective, după părerea noastră, ar fi fost mai potrivit să nu se indice decît trăsăturile caracteristice, fără a le reproduce la fiecare document. Pe de o parte, ele nu sînt exhaustive, iar pe de alta se repetă. Noi am fi preferat să se publice textul transcris al documentelor celor mai tipice și să se prezinte o traducere literală. Cît despre transcrierea propriuzisă, aceasta suferă de oarecare inconsecvență și imprecizie.

În plus, lucrarea lui M. Guboglu este prevăzută de rezumate în limbile rusă și franceză, precum și de mai mulți indici.

Disponem de un nou manual de paleografie și diplomatică turco-osmană. Oricine se ocupă de istoria turcă știe că pentru a întocmi o astfel de lucrare trebuie să aibă o erudiție solidă în domeniul respectiv, cunoștințe profunde asupra materialelor diplomatice otomane și asupra mediului turco-musulman în general, și că la toate acestea trebuie să se adauge mult efort și răbdare. M. Guboglu a consacrat mulți ani lucrării sale. Specialiștii îi vor fi recunoscători pentru contribuția utilă pe care a adus-o studiilor paleografice și diplomatice turco-osmane. Cu acest prilej nu uităm să amintim și de o altă lucrare de valoare a sa, anume *Tabele sincronice. Datele hegirei și datele erei noastre cu o introducere în cronologia musulmană*. Buc., 1955, p. 330 (cu o introducere în cronologia musulmană).

Astfel, M. Guboglu a oferit orientaliștilor turcologi două manuale a căror utilitate și importanță sînt în afară de orice îndoială. Aceste două cărți sînt publicate în limba română. Întrucît utilizarea lor nu se va mărgini la România și cărțile acestea vor avea o întrebuințare curentă chiar printre cercetătorii străini, ar fi fost recomandabil să fie publicată într-o limbă de circulație universală. Credem că acest fapt va fi luat în considerație cînd se va ivi necesitatea scoaterii unei noi ediții a acestor două lucrări și mai ales a *Paleografiei și diplomatiei turco-osmane*. În acest caz, fără nici o îndoială, se va completa

expunerea și se va rectifica transcrierea litrelor din textele turcești.

Nu trebuie să ignorăm faptul că domeniul în care lucrează M. Guboglu este dificil și reclamat multe cunoștințe și experiență, care nu pot fi cștigate decit printr-o muncă asiduă de ani îndelungași. Cu toate cele cteva obser-

vații pe care le-am făcut, trebuie să mulțumim lui M. Guboglu pentru aportul științific foarte util, precum și Academiei R.P.R. pentru ediția monumentală a operei de care ne-am ocupat.

J. Kabrda—Praga

Освобождението на България от турското иго 1875—1878 (Сборник статии)

Sofia, 1958, 687 p. 98 planșe (*Eliberarea Bulgariei de sub jugul turcesc, 1875—1878*) (Culegere de articole publicată de Institutul de Istoria Bulgariei de pe lângă Academia Bulgară de Științe. Editura Partidului Comunist Bulgar).

Culegerea ce poartă acest titlu cuprinde 17 articole în legătură cu eliberarea Bulgariei de sub jugul turcesc și apare la împlinirea a 80 de ani de la acest important eveniment.

Volumul începe cu un scurt articol al prof. D. Kosev, membru corespondent al Academiei bulgare, despre *Caracterul și importanța războiului ruso-turc 1777—1878*. Se pornește de la caracterizarea făcută de Lenin și anume de la acea deosebire netă dintre intențiile subiective ale țarismului și rezultatele obiective ale acestui război, subliniindu-se importanța istorică progresistă pe care a avut-o. Cu toate tendințele expansioniste ale țarismului, acesta n-a urmărit totuși anexarea Bulgariei, ci crearea unui puternic stat bulgar, strins legat de politica Rusiei. Aceasta a reeșit clar mai ales din măsurile luate de administrația provizorie rusească în Bulgaria.

Analizând ideologia social-politică a diferitelor clase și pături din Bulgaria, D. Kosev arată că în ajunul războiului situația din țară era de așa natură, încât „nu se putea desfișura o revoluție națională fără a se săvârși o revoluție burghezo-democrată; nu se putea crea un stat bulgar național, de sine stătător și legat de Rusia, fără eliberarea societății burgheze din cătușele sistemului feudal turcesc, fără lichidarea clasei feudale turcești”. Cu toate că țarismul, care în propria sa țară se împotriva forțelor progresiste, nu avea intenția să facă în Bulgaria adinci transformări sociale în spirit burghezo-democrat,

„războiul a jucat nu numai rolul revoluției naționale, ci și pe acela al revoluției burghezo-democratice al cărei conținut de bază a fost reforma agrară”. Războiul din 1877—1878 a deschis drum dezvoltării capitalismului în Bulgaria. Pe drept cuvânt, poporul bulgar, care a înțeles limpede caracterul acestui război, l-a numit „războiul de eliberare”.

Prof. Hr. Hristov în articolul său *Societatea rusă și mișcarea bulgară de eliberare națională în ajunul războiului ruso-turc din 1877*, arată puternicul ecou pe care l-a avut răscoala bulgară din aprilie 1876 în rândul tuturor claselor și păturilor sociale din Rusia, care acționând din diferite interese și în variate feluri, au grăbit declararea războiului ruso-turc din 1877—1878. Exemplificarea e bogată, fie că se referă la comitetele slave, care cu toate tendințele lor panslaviste au jucat totuși un rol pozitiv în acțiunea de ajutorare a poporului bulgar, fie că redă titluri și pasagii din articolele apărute în ziarele rusești de toate nuanțele politice, sau din apelurile și scrisorile adresate țarului Alexandru al II-lea. Impresionante sînt îndeosebi: scrisoarea emigranților bulgari din Giurgiu (octombrie 1876), poezia lui Turgheniev „Crocket la Windsor” sau citatele din jurnalul lui F. M. Dos-toievski. Comitetele slave au știut să canalizeze tot acest puternic curent de opinie publică spre trei scopuri concrete pe care autorul le analizează în încheierea interesantului său articol: refacerea și întărirea organizației

revoluționare bulgare de la București; adunarea unor mijloace materiale și bănești pentru ajutorarea victimelor răzburării turcești și pentru aprovizionarea cu arme; executarea unor presiuni asupra guvernului Rusiei țariste, silindu-l să ia o poziție cît mai energică și mai activă în rezolvarea problemei bulgare.

În apărarea poporului bulgar nu s-a ridicat însă numai întregul popor rus, ci și opinia publică democrată din apusul Europei. De această problemă se ocupă V. Paskaleva în articolul intitulat *Cercurile democratice din apusul Europei și eliberarea Bulgariei*, care înregistrează aceste manifestări pentru perioada 1876—1878. La astfel de acțiuni au participat mai ales masele muncitoare, reprezentanții democrației revoluționare, o parte considerabilă a intelectualității democratice, ca și unii reprezentanți ai burgheziei — fiecare conduși de interese sau de sentimente diferite. Mișcările încep în Anglia, sînt mai slabe în Italia și Franța și se manifestă mai puternic în Cehia și Slovacia. Deși exemplificările sînt în general cunoscute, totuși stringerea la un loc și prezentarea lor prin citate caracteristice sînt utile.

Foarte interesant a fost jocul diplomatic al marilor puteri și în special atitudinea Angliei și a Austro-Ungariei. Aceasta face obiectul articolului *Eliberarea Bulgariei și diplomația europeană*, semnat de Dr. Iv. Panaiotov.

Autorul, familiarizat cu problemele acestei epoci de care se ocupă de mai multă vreme și cunoscut prin studiul său asupra conferinței de la Constantinopol din 1876—1877, ne prezintă în amănunt evoluția luptei diplomatice dusă de Rusia de la izbucnirea răscoalei din Bosnia și Herțegovina și pînă la încheierea tratatului de la Berlin. Se adaugă însă unele detalii necunoscute pînă acum în literatura istorică bulgară. Reflectarea operațiunilor militare din Bulgaria în acțiunile și lupta diplomatică dintre marile puteri se poate urmări cu mult interes.

Desfășurarea operațiunilor militare formează subiectul articolului semnat de generalul colonel Ivan Kinov și intitulat *Operațiile militare ale armatei rusești pe teatrul*

de război din Balcani în timpul războiului ruso-turc din 1877—1878. Este un articol bine încheiat ca plan și foarte concis, sistematic și precis în redarea faptelor. Arătînd înțî numărul, armamentul, pregătirea armatelor rusești și turcești și planurile de război, autorul trece apoi la descrierea detaliată a operațiunilor, indicînd și cauzele succeselor sau insucceselor. Războiul a arătat clar incapacitatea comandamentului rus condus de generali favoriți ai curții, dar și priceperea unor generali ca Skobelev, Stoletov, Obrucev, Dragomirov ș.a. și mai ales vitejia soldaților ruși și a ofițerilor de front. Din punct de vedere tehnic, războiul n-a adus nimic nou în privința tacticii marilor unități, îmbogățînd însă foarte mult arta militară în ceea ce privește tactica micilor unități.

În armata rusă au fost încadrate și unitățile de „oălcenti” adică de voluntari bulgari. Formarea acestor corpuri, instruirea lor și operațiile militare la care au participat sînt arătate în articolul colonelului I. Mitev *Formarea corpului de voluntari bulgari și faptele lor de arme*. Bazat pe lucrările mai vechi ale lui Benderev, Filipov, Kisov, pe studii rusești ca și pe material documentar, I. Mitev, care a publicat în această privință și o lucrare specială cu conținut asemănător (1955), subliniază și activitatea dusă de comitetul bulgar de la București pentru formarea acestor corpuri. Voluntarii proveneau dintre coloniștii bulgari așezați în Muntenia, în sudul Basarabiei sau în jurul Odesei. Ținînd seama de numărul bulgarilor din emigrație ne-am fi putut aștepta la un număr mai mare de voluntari (cele două corpuri erau compuse din 7444 de oameni). Autorul arată bătăliile la care au luat parte, eroismul de care au dat dovadă — remarcat și de generalii ruși — și menționează că aceste corpuri au format nucleul viitoarei armate bulgare.

Contribuția poporului român la eliberarea Bulgariei de sub jugul turcesc este titlul articolului următor semnat de Hristina Iv. Mihova. În afara unor publicații bulgărești și rusești, autoarea își bazează studiul pe numeroase lucrări românești, de la cele mai vechi și pînă

la zi, ca și pe un bogat material documentar. Pentru prima dată, cititorul bulgar are în limba sa un studiu care să-i prezinte o analiză a situației economice, sociale și politice a României, pe baza căreia să înțeleagă atât poziția diferitelor clase și pături sociale față de acest război, cât și împrejurările care au precedat participarea directă a țării noastre. În a doua parte a lucrării sale, Mihova arată în mod amănunțit luptele la care a luat parte armata română, menționând unitățile și comandanții care s-au distins în mod deosebit. Subliniind eroismul trupelor române prin redarea citorva aprecieri ale generalilor ruși ca Arnoldi, Krilov sau Gurko, autoarea, după ce arată luptele de la Grivița și Plevna, prezintă operațiile armatei române împotriva forțelor turcești de la Dunăre: Oreahovo, Vidin, Smr-dan etc. Utilizând „Amintirile” sergentului român St. Georgescu, autoarea relatează și unele aspecte ale strânselor legături dintre armata română și populația bulgară pe timpul desfășurării operațiilor. Studiul se încheie prin combaterea unor poziții greșite ale vechii istoriografii burgheze și prin sublinierea contribuției actualei istoriografii românești, care a arătat rolul maselor populare în acest război. Folosind din plin ultimile publicații documentare ale Academiei R.P.R., autoarea insistă asupra caracterului acestui război sprijinit de întregul popor român și asupra ecoului pe care l-a avut în literatură și artă, caracterizându-l ca pe un monument nepieritor al frăției de arme și prieteniei ruso-bulgaro-române. Stăpânind bibliografia bulgară, rusă și românească a problemei, orientându-se just și având o bună metodă de lucru, Hr. Mihova a reușit să dea un studiu de un real folos în literatura istorică bulgară.

În articolul său *Societatea bulgară și războiul ruso-turc din 1877—1878*, G. Todorov arată poziția claselor și păturilor sociale din Bulgaria față de acest război. Cu excepția marii burghezii legată de capitalurile apusene și de piața turcească și reprezentată prin ciorbagii, toate celelalte clase și pături ale societății bulgare au întâmpinat cu bucurie și au susținut războiul care a adus eliberarea Bul-

gariei. Deși constatările de mai sus nu mai formează o noutate pentru nimeni, articolul lui G. Todorov prezintă un deosebit interes prin faptul că poziția acestor categorii sociale este arătată în mod concret cu numeroase și foarte caracteristice extrase din presa vremii.

V. Haginikolov arată în articolul său *Ajutorul economic dat armatelor rusești de populația bulgară în timpul războiului ruso-turc 1877—1878* că aprovizionarea armatelor rusești era încredințată unor negustori, care împreună cu serviciile de intendență se țineau numai de afaceri, lăsând trupele, mai ales pe acelea din primele linii, fără proviziile necesare. Ajutorul economic dat de populația bulgară și-a găsit expresia în furnizarea acestor mijloace pentru trupele, ambulanțele și spitalele rusești, în sprijinul dat armatelor prin transporturi gratuite, reparări de drumuri, lucrări militare etc. Autorul arată că, deși modest și mai totdeauna plătit, acest ajutor economic cu un efect material redus a avut totuși o foarte mare importanță din punct de vedere moral și politic pentru consolidarea prieteniei dintre cele două popoare. Articolul lui V. Haginikolov utilizează o serie întreagă de memorii contemporane care pot fi folosite și pentru alte prețioase informații.

De o deosebită importanță este articolul prof. Hr. Gandev *Ajutorul Rusiei la construirea statului bulgar*. Autorul arată că ajutorul rusesc pentru eliberarea poporului bulgar nu s-a încheiat o dată cu semnarea tratatelor de pace. Dacă ar fi fost lăsat în voia soartei, poporul bulgar nu și-ar fi putut consolida, printr-o puternică organizație de stat, libertatea obținută. Turcia, Anglia și Austro-Ungaria ar fi intervenit și ar fi reușit, cu ajutorul agenților interne, să împiedice o asemenea consolidare. Prin administrația provizorie rusească (1877—mai 1879) Rusia a pus bazele statului bulgar burghez, dându-i o constituție liberală și un regulament organic pentru Rumelia Orientală. Rușii au creat un sistem administrativ burghez cuprinzând toate domeniile vieții politice. Grație acestor măsuri s-a putut face mai târziu unificarea statului bulgar.

Studiul prof. Gandeve se bazează nu atât pe lucrări mai vechi ca aceea a lui Ovsianki și a. sau pe cele mai noi ca aceea a lui Kozmenko, ci mai ales pe un imens material documentar, în parte inedit. Este vorba de cele circa 4000 de documente descoperite de autor în 1935 în arhivele fostei prefecturi a orașului Plovdiv, și salvate de la topit, ca și de alte materiale documentare din depozitul Bibliotecii Naționale din același oraș. Parte din aceste documente au fost deja folosite de prof. Gandeve în studiile sale publicate încă din 1946. Mai important este fondul documentar provenit din arhiva principelui Dondukov, fostul comisar al administrației provizorii rusești din Sofia, după moartea principelui Cerkaski și pînă la retragerea armatelor rusești din Bulgaria. Cele peste 100 000 de documente ale acestui fond au ars în clădirea fostei Bibliotecii Naționale din Sofia, bombardată în 1944. Din fericire prof. Gandeve făcuse în 1938 o serie întregă de copii și extrase din această arhivă și acest material a fost folosit din plin în studiul de față, dîndu-i astfel o deosebită valoare.

Un articol clar și bine documentat este acela al lui L. Berov intitulat *Consecințele economice ale războiului ruso-turc din 1877—1878*. Autorul relatează adîncile prefaceri economice petrecute mai ales în domeniul economiei agrare și mai puțin în acela al industriei. Este o bună analiză, care arată felul în care s-a trecut de la marea proprietate funciară turcească la mica proprietate agrară bulgară.

Modul în care a luat ființă armata bulgară după eliberarea țării formează subiectul articolului *Ajutorul rusesc la crearea armatei bulgare* semnat de colonelul V. Popov și în care se dau, pe baza documentelor utilizate, date interesante, atât asupra armatei bulgare propriu-zise, cît și asupra aceleia din Rumelia Orientală.

Tratatul de la Berlin, care a încheiat acest război, a adus amare deziluzii poporului bulgar, care a început o adevărată luptă împotriva lui. De această problemă se ocupă K. Vasilev în articolul său *Lupta poporului bulgar împotriva hotărîrilor congresului de la Berlin*. Se arată formele de acțiune și forțele

motrice ale acestor lupte, care se duceau în realitate pentru independența și unificarea națională.

În articolul său *Războiul de eliberare (1877—1878) în creația scriitorilor bulgari*, Prof. P. Dinekov arată ecoul pe care l-a avut acest război în creația unor poeți și scriitori bulgari, începînd cu Slaveikov și Vazov și terminînd cu scriitori contemporani ca Hr. Radevski și Veselina Ghenovska. Adăugăm că unele din creațiile lui Vazov ca poezia „Rusia”, sau povestirile „Odinioară” sau „Moș Iofo vede” etc. au fost traduse și în romînește.

Reflectarea războiului în creația populară bulgară formează subiectul articolului semnat de R. Anghelova și intitulat *Războiul ruso-turc din 1877—1878 și poezia populară bulgară*.

Prof. Mara Ţonceva semnează un lung articol intitulat *Războiul ruso-turc din 1877—1878 în pictură*. Un capitol este rezervat picturii romînești (Grigorescu, Henția, Mirea, Carol Popp de Szatmary etc.). Articolul este însoțit de peste 100 de reproduceri.

Seria articolelor este încheiată de mica dar interesanta contribuție a lui T. Ghenov *Monumentele recunoștinței* (statui, mausolee etc.) circa 450 la număr, dîndu-se și istoricul celor mai importante. Între ele se află și monumente ridicate în amintirea eroilor romîni. Se adaugă o bibliografie alcătuită de Em. Kostova și un indice.

După cum se vede, culegerea, apărută sub redacția unui colectiv format din profesorii ai Universității din Sofia, dă o privire de ansamblu asupra războiului propriu-zis, asupra ajutorului Rusiei și asupra formării statului bulgar modern. Articolele publicate conțin date și aprecieri interesante și pentru istoria noastră, volumul reflectînd evenimentul care ilustrează în modul cel mai pregnant prietenia dintre popoarele rus, bulgar și romîn. De aceea culegerea de față, cu caracter popular-științific, își găsește locul ei firesc alături de volumele apărute la noi și în U.R.S.S. cu prilejul împlinirii a 80 de ani de la acest război, care a dus la eliberarea Bulgariei și la independența Romîniei.

C. Velichi

Вопросы Истории КПСС

nr. 1—6/1958

Revista sovietică „Probleme de istorie a P.C.U.S.”, organul Institutului de Marxism-Leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S. este o demnă continuatoare a tradițiilor presei revoluționare bolșevice. În decursul celui de-al doilea an de apariție (1958) revista a pus cu regularitate la îndemna maselor largi de cititori din țară ca și de peste hotare, prețioase informații privind atât istoria Partidului Comunist al Uniunii Sovietice cât și istoria celorlalte partide comuniste și muncitorești din întreaga lume.

Paginile revistei oferă publicului cititor un mare număr de studii, articole și comunicări științifice în care sînt abordate de pe poziții partinice multiple și variate probleme. Ele conțin idei interesante și generalizări noi bazate pe un extrem de bogat material documentar.

Rod al unor îndelungate și laborioase cercetări, materialele publicate în revistă, avînd o înaltă ținută științifică, au stîrnit un viu interes în rîndurile maselor de cititori. Pe baza acestor materiale se poate urmări în linii generale întreaga evoluție a Partidului Comunist al Uniunii Sovietice precum și unele aspecte din trecutul de luptă al diferitelor partide comuniste și muncitorești frățești.

Evenimentele de o excepțională importanță în viața partidului și a poporului sovietic fac obiectul editorialelor cu care se deschide aproape fiecare număr al revistei.

Editorialul primului număr se ocupă de lucrările Plenarei C.C. al P.C.U.S. din decembrie 1957 în cursul căreia s-au dezbătut o serie de probleme ale politicii partidului ca: rezultatele Consfătuirii reprezentanților partidelor comuniste și muncitorești care a avut loc la Moscova în noiembrie 1957, activitatea sindicatelor din U.R.S.S., probleme organizatorice și completarea Prezidiului și Secretariatului C.C. al P.C.U.S.

Cu prilejul împlinirii a 88 de ani de la nașterea lui V. I. Lenin editorialul numărului doi al revistei face o amplă relație despre triumful mărețelor idei ale leninismului, pe plan mondial. Celelalte două editoriale publicate în numerele patru și șase ale revistei se ocupă primul de problema însemnătății unei profunde și multilaterale cercetări a istoriei P.C.U.S., iar al doilea de succesele remarcabile cu care poporul sovietic a împlinit al XXI-lea congres al Partidului Comunist.

O analiză profund științifică a evenimentelor care s-au petrecut la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX în viața economică și politică a Rusiei o fac primele două capitole ale noului manual de istorie a Partidului Comunist al Uniunii Sovietice publicate în nr. 5 al revistei.

Ansamblul problemelor legate de strategia și tactica partidului bolșevic în prima revoluție rusă, avîntul revoluției, greva politică generală, formarea sovietelor, insu-

recția armată din decembrie, importanța congreselor IV și V ale P.M.S.D.R., cauzele înfringerii revoluției precum și însemnătatea internațională a revoluției constituie conținutul capitolului III al manualului de istorie a P.C.U.S. publicat în nr. 5 al revistei.

Tot în legătură cu evenimentele care s-au petrecut în timpul primei revoluții ruse, revista publică în nr. 1 articolul T. P. Bondarevscaia și A. Ea. Velicanova intitulat „Sovietul de deputați ai muncitorilor din Petersburg în anul 1905”.

Sovietul din Petersburg (1905) a fost unul din primele Soviete care au apărut în Rusia. Înființarea lui a fost determinată de înseși necesitățile luptei revoluționare, el a fost o manifestare elocventă a spiritului creator al maselor de muncitori. Sovietul a luat ființă în toila grevei politice din octombrie 1905, purtând în primele zile după naștere diferite denumiri ca de exemplu „Comisia de grevă”, „Comitet de grevă”, sau „Comitetul general al muncitorilor” pentru ca abia după 15 octombrie la propunerea bolșevicilor el să se denumească „Sovietul de deputați ai muncitorilor”. Activitatea Sovietului se găsea sub controlul permanent al muncitorilor, în fața cărora deputații erau obligați să facă dări de seamă asupra activității lor și asupra hotărârilor pe care le luau.

Conducerea Sovietului din Petersburg în tot timpul existenței acestuia a aparținut în cea mai mare parte menșevicilor. Printre cauzele care au dus la precumpănirea menșevicilor în conducerea Sovietului, autorii amintesc arestarea conducătorilor bolșevici în timpul represiviunilor sălbatice dezlănțuite de poliția țaristă împotriva organizațiilor bolșevice, și insuficiența înțelegere de către muncitori a însemnătății și rolului Sovietului de deputați.

Abia după sosirea lui V. I. Lenin în Petersburg (8 noiembrie 1905) s-a pus capăt acestei situații. Lenin a definit pentru prima dată în articolul său intitulat „Sarcinile noastre și Sovietul de deputați ai muncitorilor”, scris la începutul lunii noiembrie 1905, însemnătatea istorică și rolul Sovietelor, apreciind-

du-le ca organ al insurecției și embrion al noii puteri revoluționare — dictatura revoluționară democratică a proletariatului și fărănimii.

Momentul prielnic însă pentru ca bolșevicii să ia conducerea Sovietului fusese pierdut. Înarmarea muncitorilor în vederea insurecției armate ca și o seamă de alte acțiuni revoluționare au fost efectuate de bolșevici în afara Sovietului și împotriva menșevicilor care negau necesitatea insurecției armate. Atitudinea împăciuitoare a conducătorilor menșevici, arată autorii, s-a răsfrint în mod negativ asupra activității Sovietului din Petrograd. Dar cu toate că Sovietul n-a manifestat energia revoluționară necesară, iar în momentul culminant al revoluției — insurecția armată din decembrie — n-a întreprins nici o acțiune hotărâtă, el a înscris totuși, grație activității bolșevicilor și presiunii maselor de muncitori, numeroase pagini lăunose în istoria primei revoluții ruse.

Înfringerea revoluției ca și sălbatica reprisiune împotriva mișcării muncitorești care i-a urmat a demobilizat pe menșevici, determinându-i să renunțe definitiv la programul și lozincile revoluționare ale partidului și să ceară insistent lichidarea organizațiilor de partid ilegale.

Împotriva menșevicilor ca și a oportuniștilor de orice nuanță bolșevicii care activau în adncă ilegalitate au dus o luptă neîmpăcată pentru păstrarea și consolidarea partidului, pentru apărarea intereselor proletariatului.

În legătură cu lupta bolșevicilor împotriva lichidatoriștilor, otzoviștilor și troțchiștilor, apărarea și dezvoltarea filozofiei marxiste de către V. I. Lenin precum și rolul partidului în pregătirea maselor pentru o nouă revoluție revista publică în nr. 6 capitolul IV din istoria P.C.U.S.

Perioada (1910—1914) care a urmat falimentului politicii stolipiniste este marcată de creșterea spiritului revoluționar al maselor muncitoare din Rusia. Acestei perioade îi este consacrat capitolul V din istoria P.C.U.S. publicat în nr. 6 al revistei. În același număr

revista publică al VI-lea capitol din istoria P.C.U.S. care tratează problemele privind rolul partidului bolșevic în anul primului război mondial imperialist, precum și evenimentele care au avut loc în Rusia în perioada revoluției din februarie 1917 pînă la instaurarea dualității puterii.

Căliuzit de teoria leninistă a transformării revoluției burghezo-democratice în revoluție socialistă partidul bolșevicilor a început o intensă activitate de organizare a muncitorilor pentru răsturnarea guvernului provizoriu și instaurarea dictaturii proletariatului. O atare activitate a desfășurat partidul nu numai în regiunile din centrul Rusiei ci și în raioanele situate la periferia țării ca de exemplu Azerbaidjan, Gruzia, Turkestan, Armenia etc.

Privitor la munca și lupta dusă de bolșevicii din Armenia pentru organizarea maselor în vederea revoluției socialiste revista publică în nr. 1 articolul semnat de G. B. Garibdjanean, Organizațiile bolșevice din Armenia în perioada pregătirii revoluției din Octombrie (martie-noiembrie 1917). Încă de la începutul lunii martie 1917, arată autorul articolului, pe întreg cuprinsul Transcaucaziei au început să se desfășoare puternice acțiuni revoluționare ale maselor populare. La Bacu, Tiflis, Cutaisi, Erevan, Alexandropol și în alte localități, au luat ființă din inițiativa bolșevicilor Soviete de deputați ai muncitorilor și soldaților. Conducerea Sovietului de deputați compusă din elemente mic burgheze, împăciuitoare, n-a făcut nici un pas în direcția rezolvării problemei agrare și naționale a democratizării administrației de stat, a introducerii zilei de muncă de opt ore etc. În schimb ea a întreprins o serie de acțiuni pentru a transmite întreaga putere de stat în minile burgheziei. În aceste condiții grele, se arată în articol, bolșevicii din Armenia ieșind din ilegalitate au început să organizeze intens masele populare și în special muncitorii. Ei au refăcut organizațiile de partid slăbite ca urmare a luptei dusă în condițiile aspre de ilegalitate și au creat în același timp noi organizații bolșevice

într-o serie de localități. În activitatea lor organizațiile bolșevice din Armenia au primit un însemnat ajutor din partea Comitetelor partidului bolșevic din Bacu și Tiflis.

Paralel cu acțiunile îndreptate împotriva dașnacilor — slugi credincioase ale guvernului provizoriu — organizațiile bolșevice din Armenia au desfășurat o vastă operă de propagare printre muncitori a învățaturii leniniste despre revoluție, război și pace și au explicat totodată maselor populare conținutul revoluționar al lozincilor leniniste în legătură cu problemele agrare și naționale.

Evenimentele revoluționare care se petreceau în Rusia au găsit un ecou puternic în rândurile muncitorilor din Armenia. În primăvara și vara anului 1917 au avut loc un mare număr de mitinguri, demonstrații și greve ale muncitorilor precum și un șir de răscoale țărănești îndreptate împotriva guvernului provizoriu, a menșevicilor, socialiștilor revoluționari și a altor partide contrarevoluționare, pentru victoria revoluției socialiste și instaurarea puterii sovietice. Astfel, influența bolșevicilor din Armenia a cuprins în scurt timp masele largi populare. După congresul al VI-lea al P.M.S.D.R. (b) organizațiile bolșevice din Armenia au început, conform hotărârilor congresului, organizarea muncitorilor pentru insurecția armată. În perioada aceasta de pregătire a insurecției, bolșevicii au instituit într-o serie de localități controlul revoluționar asupra diferitelor instituții ca: telefoane, telegraf, poștă etc. trimițând acolo comisari speciali. La începutul lunii octombrie avîntul mișcării revoluționare din Transcaucazia era în plină creștere. Aceasta a permis clasei muncitoare din Armenia ca și din întreaga Transcaucazie să înceapă lupta hotărîtoare, deschisă împotriva burgheziei. Datorită însă politicii trădătoare a dașnacilor, menșevicilor, mussavatiștilor precum și a intervenției imperialiste lupta pentru instaurarea puterii Sovietice în Transcaucazia a îmbrăcat un caracter de lungă durată. Ea a luat sfîrșit, în Armenia, abia în noiembrie 1920 cînd poporul armean sub conducerea partidului comunist și cu

ajutorul Armatei Roșii a scuturat jugul dașnacilor și a instaurat dictatura proletariatulului.

O contribuție valoroasă la cunoașterea activității partidului bolșevic din perioada premergătoare Revoluției Socialiste din Octombrie aduce articolul lui S. I. Murașov intitulat „Bolșevizarea Sovietelor în anul 1917” (nr. 6/1958). Sovietele în Rusia au fost create de înseși masele muncitoare. În Soviete, Lenin a văzut cea mai bună formă a dictaturii proletariatulului, cea mai înaltă formă a democrației, un aparat gata creat al puterii de stat a muncitorilor și țăranilor. Orientarea leninistă spre instaurarea dictaturii proletariatulului sub forma republicii Sovietelor a constituit planul concret al transformării revoluției burghezo-democratice în revoluție socialistă. O importanță hotărâtoare pentru traducerea în viață a planului partidului bolșevic de cucerire a dictaturii proletariatulului a avut-o bolșevizarea Sovietelor, adică schimbarea compoziției și politicii Sovietelor, transformarea lor din organe ale micii burghezii cum erau după revoluția din februarie în organe ale proletariatulului, din organe de împăcare cu burghezia într-o armă de luptă împotriva acestora. Esența procesului bolșevizării Sovietelor a constat în cucerirea majorității în ele de către partidul bolșevic, a constat în demascarea politicii trădătoare a menșevicilor și socialistilor revoluționari și izolarea acestora de muncitorime. Fără aceasta victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie ar fi fost imposibilă. În procesul bolșevizării Sovietelor, autorul articolului distinge patru perioade principale: 1) dezvoltarea pașnică a revoluției pînă la demonstrația din iulie; 2) iulie și august 1917; 3) după înăbușirea rebeliunii lui Kornilov pînă la victoria insurecției armate în Petrograd și Moscova cînd Sovietele au devenit organele insurecției; 4) victoria și consolidarea puterii sovietice pe întreg cuprinsul țării, perioadă în care sovietele au devenit organele dictaturii proletariatulului.

După ce analizează conținutul și desfășurarea procesului bolșevizării Sovietelor

de-a lungul fiecărei perioade autorul se oprește asupra rolului pe care l-a jucat în lupta pentru bolșevizarea Sovietelor fracțiunea bolșevicilor în Soviete. Fracțiunea bolșevică a criticat cu vehemență politica contrarevoluționară a guvernului provizoriu și a cerut trecerea puterii în mâinile proletariatulului revoluționar. După congresul al VI-lea al partidului procesul bolșevizării Sovietelor din Petrograd, Moscova și alte orașe din țară s-a desfășurat într-un ritm deosebit de accelerat. Trecerea Sovietelor din Petrograd și Moscova de partea bolșevicilor a constituit un eveniment de mare însemnătate în bolșevizarea Sovietelor pe întreaga țară. În această trecere se reflecta în mod pregnant rezultatul muncii imense dusă de partidul bolșevic în masele de muncitori.

La sfîrșitul lui august și în septembrie 1917 în afară de Sovietele din Capitală au trecut de partea bolșevicilor Sovietele dintr-un mare număr de centre muncitorești ca: Rostov, Harcov, Vladimir, Ural etc. În această perioadă procesul bolșevizării Sovietelor se desfășura pe întreg cuprinsul țării. V. I. Lenin considera în prima jumătate a lunii septembrie 1917 că a sosit momentul potrivit pentru instaurarea puterii Sovietelor pe calea insurecției armate. Spre sfîrșitul lunii septembrie la ședința comună a comitetelor executive a Sovietelor din Moscova a fost adoptată o rezoluție care chema toate Sovietele la luptă pentru aplicarea în viață a lozincii „Toată puterea Sovietelor!”. Aceasta a fost lozincă insurecției armate împotriva guvernului provizoriu. Ea a fost adoptată și urmată de majoritatea Sovietelor care în momentul insurecției armate din octombrie deveniseră bolșevice. După victoria insurecției armate expresia concretă a bolșevizării Sovietelor a fost consolidarea mai departe a compoziției lor proletare și asigurarea conducerii Sovietelor de către partidul comunist.

După Revoluția Socialistă din Octombrie, într-o serie de republici ale U.S. au luat ființă partide comuniste ca detașamente ale Partidului Comunist al Uniunii Sovietice. Asupra întemeierii partidului comunist în

Ucraina revista publică în nr. 3 articolul lui N. R. Donli „Formarea Partidului Comunist în Ucraina”. Acest important eveniment în viața poporului ucrain an, remarcă autorul, este indisolubil legat de lupta pentru instaurarea puterii Sovietice în Ucraina, el este unul din manifestările clare ale politicii naționale leniniste. Partidul Comunist din Ucraina a fost creat pe baza organizațiilor bolșevice din marile centre industriale ca Kiev, Harcov, Ecaterinoslav, Odessa, Nicolaev, Donbas și altele.

V. I. Lenin, se arată în articol, a acordat o mare atenție organizațiilor bolșevice din Ucraina. Încă din perioada primei revoluții ruse s-au făcut, din inițiativa lui Lenin, încercări de organizare a unui centru de partid în Sudul Rusiei. În lunile martie-aprilie 1917 pe tot cuprinsul Ucrainei, printre organizațiile bolșevice, s-a făcut tot mai evidentă tendința spre consolidarea legăturilor dintre ele în vederea unificării.

Cu puțin înainte de convocarea congresului al VI-lea al partidului, conform indicațiilor C.C. al P.M.S.D.R. (b) au fost create în Ucraina două organizații de partid regionale, una în regiunea Doneț-Krivoirog iar a doua în ținuturile din sud-vestul Ucrainei. În continuare, autorul urmărește procesul de delimitare politică, ideologică și organizatorică între bolșevici și menșevici, prezentând concomitent lupta bolșevicilor din Ucraina pentru întemeierea partidului comunist precum și ajutorul primit în acest scop de organizațiile bolșevice din partea C.C. al P.M.S.D.R. (b).

Vorbind de ajutorul dat de către C.C. al P.M.S.D.R. (b) organizațiilor bolșevice din Ucraina în lupta lor pentru crearea partidului, autorul arată că în prima jumătate a lunii decembrie 1917 problema întemeierii Partidului Comunist din Ucraina era principial rezolvată în C.C. al P.M.S.D.R. (b). Printre evenimentele care au marcat etape importante în procesul de încheiere a Partidului Comunist din Ucraina în articol sînt relevante: Congresul organizațiilor bolșevice din sud-vestul țării ale cărui lucrări s-au desfășurat

la începutul lunii decembrie 1917 la Kiev, consfătuirea de partid a bolșevicilor care a avut loc în aprilie 1918 la Taganrog, Plenara C.C. al P.C. (b) din 3 mai 1918 precum și primul congres al organizațiilor bolșevice din întreaga Ucraină, convocat între 5—12 iulie 1918. La acest congres s-a hotărît unirea tuturor organizațiilor comuniste din Ucraina într-un singur partid sub denumirea de Partidul comunist din Ucraina cu propriul său comitet central, cu propriile sale congrese, autonom în ceea ce privește problemele locale, dar constituind unul din detașamentele de luptă ale P.C.U.S.

Un scurt istoric al întemeierii partidului comunist în Bielorusia îl fac autorii N. N. Meșcov și V. V. Scorobogotii în articolul intitulat „Din istoria formării Partidului Comunist din Bielorusia” publicat în nr. 6 al revistei. După ce constată că bolșevismul în Bielorusia s-a format și consolidat în lupta permanentă cu menșevicii, socialiștii revoluționari, Bundul precum și o serie de partide și grupări politice burgheze naționaliste, autorii fac în prima parte a articolului o scurtă expunere a luptei dusă de bolșevicii din Bielorusia pentru organizarea maselor muncitorești, în perioada care s-a scurs de la Congresul al II-lea al P.M.S.D.R. pînă la începerea pregătirii maselor pentru insurecția armată din Octombrie 1917.

Hotărîrea Congresului al VI-lea al P.M.S.D.R. (b) de a răsturna pe calea insurecției armate puterea burgheziei și a instaura dictatura proletariatului a avut un puternic ecou în rîndurile bolșevicilor din Bielorusia. Această situație reclama unirea tuturor forțelor bolșevice din Bielorusia și de pe frontul de apus într-un centru unic.

Sarcina aceasta a fost îndeplinită conform indicațiilor C.C. al partidului, de comitetul din Minsk al P.M.S.D.R. (b) din inițiativa căruia a fost convocată între 1—3 septembrie 1917 la Minsk o consfătuire de partid unde s-au pus bazele unirii tuturor forțelor bolșevice din Bielorusia.

În continuare autorii analizează lupta pînă de abnegație a comuniștilor din Bielo-

rusia dusă în perioada ocupației germane plină în toamna anului 1918 când datorită eforturilor comune ale popoarelor Sovietice și sub loviturile puternice ale Armatei Roșii și a partizanilor, ocupanții germani au fost siliți să părăsească pământul sovietic.

În procesul luptei grele pentru crearea partidului comunist, bolșevicii din Bielorusia au primit un însemnat ajutor din partea C.C. al P.C. (b) și personal din partea lui V. I. Lenin, Sverdlov și I. V. Stalin. Grație acestui ajutor organizațiile bolșevice din Bielorusia au reușit să învingă tendințele naționaliste care-și făcuseră loc în rîndul unor bolșevici, să înfrîngă rezistența elementelor dușmănoase și să curețe astfel calea spre formarea partidului comunist.

Hotărîrea de a întemeia Partidul Comunist din Bielorusia a fost luată în decembrie 1918 la conferința a VI-a a P.C. (b) pentru regiunile de nord-vest, la care au participat toate organizațiile comuniste de pe teritoriul Bielorusiei.

Declarîndu-se primul congres al partidului comunist, conferința a desăvîrșit formarea Partidului Comunist din Bielorusia ca parte integrantă a Partidului Comunist al Uniunii Sovietice.

Ca și în diferite republici din U.R.S.S. după Marea Revoluție Socialistă au luat ființă într-o serie de țări de pe toate continentele partide comuniste și muncitorești. Crearea lor a fost o necesitate izvorîtă din condițiile social politice ale fiecărei țări, ea a fost reclamată de necesitatea ca cea mai revoluționară clasă, proletariatul, să aibă propria sa avangardă capabilă să-l organizeze și să-l conducă lupta pentru cucerirea puterii.

În articolul „Grupul maghiar din P.C. (b) (anul 1918)” semnat de Derdi Milei și publicat în nr. 5 se cercetează desfășurarea luptei comuniștilor maghiari din țară ca și din U.S. în vederea întemeierii unui partid marxist al clasei muncitoare.

Sub influența revoluției din octombrie clasa muncitoare din Ungaria a devenit treptat în decursul anului 1918 factorul

determinant al vieții politice. O mare parte a proletariatului, în mod spontan sau semi-conștient afirma cu tot mai mult curaj hotărîrea sa de a urma exemplul poporului rus.

Aceasta o exprima lozincă devenită extrem de populară „Și noi trebuie să acționăm ca rușii !”

După însurecția armată din octombrie 1917, la care au participat în multe locuri mici grupe de prizonieri unguri au luat ființă în diferite localități, fabrici și uzine, organizații legale ale muncitorilor și țărănilor maghiari prizonieri. În aceste organizații prizonierii unguri au avut posibilitatea să cunoască mai îndeaproape învățătura leninistă, teoria și tactica partidului bolșevic. Din inițiativa citorva tovarăși maghiari și cu sprijinul C.C. al P.C. (b) a luat ființă în martie 1918 prima grupă a prizonierilor maghiari care a activat ca o grupă națională în cadrul P.C. (b).

Principala activitate a grupei maghiare era îndreptată spre crearea premizelor pentru formarea Partidului Comunist din Ungaria.

După ce relatează o serie de acțiuni ale Grupei Maghiare în Rusia Sovietică autorul urmărește activitatea dusă de comuniști, membri ai acestei grupe după întoarcerea lor în Ungaria. Munca de pregătire ideologică, organizatorică și educativă a Grupei Maghiare din P.C. (b) a stat la baza formării la câteva zile după victoria revoluției burgeo-democratice din Ungaria (oct. 1918) a Partidului Comunist Ungar sub conducerea căruia proletariatul maghiar a putut să păsească în revoluția socialistă din 1919, să proclame Republica Sovietică, și să instaureze dictatura proletariatului în Ungaria.

Cu privire la formarea partidelor comuniste în diferite țări revista publică : articolul semnat de Zenan Klișkov „În jurul problemelor isto:iei Partidului Muncitoresc Polonez” (nr. 4) articolul intitulat „Patruzeci de ani de luptă a comuniștilor austriaci pentru unitatea muncitorească și socialism” scris de Franț Vert (nr. 6) precum și articolul semnat de Bui Kong Cing „Marele Octombrie și crearea Partidului Comunist din Indochina” (nr. 6).

Un spațiu important acordă revista dezbaterei problemelor privitoare la : politica economică a Statului Sovietic, consolidarea P.C.U.S., rolul partidului ca organizator și educator al Armatei Roșii, internaționalismul proletar și revizionismul contemporan.

Revista publică, de asemenea, noi documente provenite de la K. Marx și V. I. Lenin, materiale de critică și bibliografie, recenzii,

prezentări, precum și date privind viața științifică a diferitelor instituții.

Studiile și materialele revistei sînt extrem de utile nu numai cadrelor didactice și propagandiștilor care studiază și predau istoria partidului, ci și masei largi de cititori, care pot găsi aici informații deosebit de folositoare pentru educarea lor și pentru lărgirea orizontului lor politico-ideologic.

I. Oprea

Zeitschrift für Geschichtswissenschaft

an VI (1958), nr. 1—6, Berlin, Ritten & Loening, 1420 p.

„Revista pentru științele istorice”, organ al istoricilor marxști din Republica Democrată Germană, și-a început apariția din anul 1953. Fiecare număr cuprinde un bogat material, rînduit pe rubrici ca : Studii, Discuții, Miscelanea, Rapoarte și dări de seamă, Recenzii, Note bibliografice privind publicații germane și străine etc. Articolele, scrise de istorici și militanți în problemele sociale din R.D.G., îmbrățișează un domeniu larg de preocupări și constituie contribuții de preț la elucidarea unor probleme legate de dezvoltarea științei istorice marxiste, de mișcarea muncitorească, de combaterea concepțiilor burgheze și apărarea purității ideologice, de prezentarea în lumina învățăturii marxist-leniniste a diferitelor probleme ce țin de istoria veche, medie, modernă și contemporană.

Dintre materialele privind viața și opera clasicii marxism-leninismului semnalăm articolele semnate de R. Naumann, *Asupra dezvoltării de către Lenin a învățăturii cu privire la imperialism* (nr. 2, p. 231 — 254), H. Gemkov, *O nouă sursă pentru biografia lui F. Engels* (nr. 2, p. 345 — 352) și H. Welsch, *Statisticianul prusac Friedrich Wilhelm Otto Ludwig von Reden cu privire la „Situafia clasei muncitoare din Anglia”, de F. Engels din anul 1845* (nr. 4, p. 821 — 823).

Studiul lui R. Naumann cuprinde o prezentare teoretică a contribuției adusă de Lenin la îmbogățirea învățăturii marxiste în epoca imperialismului, și în primul rînd a obiectivelor

politice și a sarcinilor imediate ale clasei muncitoare în condițiile capitalismului monopolist-muribund. „Lenin — precizează autorul — a arătat pentru prima dată în istorie că în esență dezvoltarea capitalismului merge de la capitalismul liberei concurențe la capitalismul monopolist și că acesta este cel mai înalt și ultim stadiu al capitalismului”.

În continuare, autorul combate teoria „ultraimperialismului”, formulată de Kautsky, teorie potrivit căreia imperialismul, în ultima sa fază, ar suferi o transformare calitativă, ajungînd pe cale evolutivă să nu mai fie generator de războaie, ci un „ultra-trust” mondial capabil să asigure planificarea producției și să preîntîmpine astfel conflictele armate. Aceste încercări de „înfrumusețare”, de golire a imperialismului de contradicțiile și de esența lui și-au găsit de mult răspunsul cuvenit nu numai în „Imperialismul, ultimul stadiu al capitalismului”, ci și în alte lucrări ale marelui Lenin : „Caiete despre imperialism”, „Marxism și revizionism” pe care autorul articolului le analizează în mod amănunțit.

Studiul lui H. Gemkov constituie o contribuție interesantă la cunoașterea unor amănunte din viața lui F. Engels, aducînd o serie de amănunte ce lipsesc din biografia mai veche a lui G. Mayer — socotită ca fiind cea mai cuprinzătoare¹. Pe baza corespondenței oficiale

¹ G. Mayer, *Friedrich Engels. Eine Biographie*, Haga, 1934.

dintre ministrul de interne, ministrul de justiție și procurorul general purtată în perioada 19 martie—30 noiembrie 1860, autorul face o serie de precizări privind reîntoarcerea lui F. Engels din Anglia la Barmen, cu ocazia înecării din viață a tatălui său.

H. Welsch, în articolul său, aduce o interesantă precizare referitoare la data apariției ediției lucrării lui F. Engels „Situația clasei muncitoare din Anglia”. În prefața ediției a II-a, Engels menționează că prima ediție apăruse la Stuttgart în vara anului 1845. Dintr-un raport înaintat de statisticianul von Redcn (1804—1857) la 29 mai 1845 ministrului von Bülow reiese că în luna mai a aceluiași an cartea lui Engels se afla deja în librăriile germane.

Combaterea concepțiilor burgheze, a curentelor idealiste și reacționare și apărarea purității ideologice constituie o preocupare de prim ordin a istoricilor marxști germani și faptul acesta se face din plin simțit în paginile revistei „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft”. Articolul de fond *Pentru întărirea istoriografiei germane socialiste* (apărut în nr. 3, p. 457—467) arată pe larg pericolul pe care îl prezintă concepțiile burgheze și variantele acestora pe care și le însușesc, le înfrumusețează și le propovăduiesc cei ce vor să provoace confuzie ideologică. Sînt analizate, în primul rînd, o serie de formulări necorespunzătoare pe care le fac în lucrările lor publicate de curînd J. Kuczynski de la Institutul de istorie al Academiei de Științe din Berlin și W. Strauss, profesor de metodică a cercetării istorice. Sînt criticate de asemenea manifestările de obiectivism, de factologie și fetișismul documentelor, precum și lucrarea vest-germană „Personalitatea și istoria”.

Articolul lui E. Engelberg, *Politica și istoriografia. Cu privire la situația istorică și la sarcinile istoriografiei din R. D. G.* (nr. 3, p. 308—495) cuprinde o chemare adresată istoricilor germani de a îmbina munca științifică cu atitudinea de militant pe tărîm social: „Trebuie să știi să unești lupta pentru democrație cu lupta pentru revoluția socialistă, să subor-

donezi pe prima celei de-a doua”. Printre problemele fundamentale pe care le socotește că nu pot lipsi din preocupările nici unui istoric marxist, autorul pune pe prim plan istoria științifică a clasei muncitoare și combaterea ideologiei burgheze. Pentru a realiza cu succes aceste sarcini, el precizează că „trebuie în primul rînd să ne fixăm pozițiile teoretice fundamentale, rădăcinile sociale și orientarea politică a științei noastre istorice marxiste...” (p. 495).

Denaturările și falsificările săvîrșite de istoricii burghezi cu privire la istoria contemporană sînt combătute într-o serie întregă de articole. L. Stern se ocupă în nr. 1 al revistei de *Tendențele principale ale istoriografiei reacționare asupra celui de-al doilea război mondial* (p. 66—99), luînd în discuție teze ca acelea formulate de G. Meissner și G. Dietrich cu privire la agresiunea hitleristă asupra U.R.S.S. și a unor „momente de răscruce” (*Wendepunkte*), ca Dunkerque, acțiunea *Seelöwe*, ofensiva aeriană asupra Angliei, bătăliile de la Moscova, Stalin-grad, El-Alamein, invadarea Franței (*Overlord*), bătăliile din Pacific. Autorul ia o poziție categorică împotriva încercărilor istoricilor burgheziei de a-l prezenta pe Hitler drept un „mare comandant” și de a face apologia aventurii, militarismului și agresiunii¹. În ultima parte a studiului, este prezentată o încercare de periodizare a istoriei celui de-al doilea război mondial, periodizare ce constituie un interesant punct de orientare pentru istoriografia marxistă a acestei perioade.

D. Melnikov, în nr. 1 al revistei, se ocupă de *Cauzele eșecului Germaniei hitleriste în cel de-al doilea război mondial, așa cum sînt prezentate de către istoriografia germană occidentală* (p. 116—133). Autorul supune unei aspre critici denaturările și falsificările vădite dintr-o serie de lucrări ale unor fasciști și neo-fasciști notorii, erijați în „istorici”, ca: F. Halder („Hitler ca general”), H. Guderian („Memoriile unui soldat”), Heusinger („Ordin pentru reînceperea luptei”), Speidel („Invazie,

¹ Vezi și A. I. Eremenko, *Împotriva falsificării istoriei celui de-al doilea război mondial*, Buc., Ed. politică, 1959, 134 p.

1944”), Görlitz („Cel de-al doilea război mondial”), K. von Tippelskirch („Istoria celui de-al doilea război mondial”), Kesselring („Soldat pînă în ultima zi”), P. Haussers („Armele S.S. în rezervă”), L. Rendulic („Granițele periculoase ale politiciii”), Ribbentrop („Între Londra și Moscova”), Rudel („Cu toate acestea...”). Demascînd caracterul ultrareacționar al lucrărilor de acest fel, D. Melnikov atrage totodată atenția și asupra întrecii primejdii pe care ele o prezintă: din punct de vedere ideologic — inducere în eroare a maselor; din punct de vedere politic — întărirea încrederii în N.A.T.O.; din punct de vedere militar — crearea posibilității de noi acțiuni agresive.

Studiul lui P. A. Shilin, *Rolul Uniunii Sovietice în cursul celui de-al doilea război mondial așa cum este prezentat de istoriografia burgheză* (nr. 1, p. 100—115), cuprinde o expunere a uriașului efort și a însemnatei contribuții adusă de U.R.S.S. la victoria dobîndită în războiul antihitlerist și o critică aspră a încercărilor de răstălmăcire a faptelor și de minimalizare a succeselor Armatei Sovietice eliberatoare. Pe frontul de răsărit au fost imobilizate în 1941 cca 70%, în 1942 cca 72%, în 1943 cca 66%, în 1944 cca 58%, iar în 1945 cca 60% din efectivele mașinii de război germane.

C. Korfes, în articolul *Istoriografia germană occidentală cu privire la planurile militare și la efectele politice ale bătăliei de la Stalingrad* (nr. 3, p. 496—507), combate la rîndul său încercările neofasciștilor germani de a înfățișa bătălia Stalingradului drept un apogeu al „spiritului de jertfă” al ostașilor germani. În realitate, această bătălie a constituit un faliment rușinos al tacticii militare fasciste de „operații fulger”, „învăluiri” și „pene”, o dovadă grăitoare a superiorității științei militare sovietice și a ostașului sovietic. Înlocuirea comandanților germani n-a putut schimba cu nimic situația dezastruoasă a trupelor invadatoare și generalul von Paulus a putut vorbi de o „victorie” de-abia atunci cînd „s-a învins pe sine însuși” și a capitulat.

Combaterii formulărilor necorespunzătoare din lucrările lui Jürgen Kuczynski

în privința rolului maselor în istorie (materiale apărute și în „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft”, 1957, nr. 1) îi sînt consacrate numeroase articole din numerele pe 1958¹. W. Berthold, în *Cu privire la problemele „făuririi istoriei” ridicate de J. Kuczynski și alți istorici* (nr. 2, p. 304—312) își îndreaptă critica în primul rînd asupra lucrării „Omul — făuritorul istoriei”. Se arată pe larg că formula „nouă” a lui Kuczynski susținută în această lucrare nu e, în fond, decît reluarea unei vechi formulări a lui Kautsky și că acest istoric — substituindu formulei „masele fac istoria” formula „omul face istoria” și incluzînd în sfera noțiunii de om și clasele exploatatoare — face o regretabilă confuzie între activitatea maselor de făurire a istoriei și acțiunea claselor stăpînitoare care fac istoria împotriva poporului.

G. Schilfert, în *Observații asupra articolului lui J. Kuczynski „Omul făuritorul istoriei”* (nr. 3, p. 558—561) arată că formularea lui Kuczynski ar putea duce la o confuzie cu ultrareacționara „teorie a elitelor”.

În *Critica istoriei concepției istorice a lui J. Kuczynski privitoare la problemele luptei de clasă și partinității* (nr. 3, p. 562—577) J. Hoppner remarcă de asemenea că formulările acestui istoric german — în special atunci cînd vorbește de insuficiența facultăților mintale ale copiilor creșcuți în mediul muncitoresc —

¹ Pentru criticile anterioare, vezi și F. Köhler, *Das werktätige Volk, der wahre Schöpfer der Geschichte. Entgegnung auf J. Kuczynski „Der Mensch der Geschichte macht”*, în *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft*, an V (1957), nr. 3, p. 456—469; G. Heyden, *Wass heisst „Geschichte machen”* în loc. cit., nr. 4, p. 791 și urm.; R. Dlubek, *Kritische Bemerkungen zu J. Kuczynski, Ausführungen über die Rolle der ökonomischen Tätigkeit des Menschen und über die „Funktion des Menschen als Produktivkraft” in der geschichtlichen Entwicklung*, în loc. cit., nr. 6, p. 1217—1229; K. Grössler, *Das historische Materialismus und der Mensch, der Geschichte macht*, în loc. cit., p. 1230—1240; A. Meusel, *Kritische Bemerkungen zu dem Artikel von Klaus Gössler, „Das historische Materialismus und der Mensch der Geschichte macht”*, în loc. cit., p. 1240—1242.

amintesc de teoriile darwinismului social în varianta promovată de Otto Amon. În continuare, autorul combate susținerea lui Kuczynski că lupta socială are loc nu între clase, ci în „conștiință” (*Bewusstsein*) și că poporul nu e făuritorul istoriei, ci „rezervorul” istoriei, el furnizând numai elitele. Prin această din urmă formulare, s-ar putea justifica foarte ușor teoria reacționară a „Innoirii conducătorilor prin oameni din popor”.

O critică serioasă fac și A. Meusel în *Inceputul primului război mondial și social-democrația germană. Observații critice asupra lui J. Kuczynski* (nr. 5, p. 1049—1069), G. Benser, X. Streb și G. Winkler, în *Partidul și masele la începutul primului război mondial* (nr. 1, p. 169—189) și I. Schleifstein în *Social-democrația germană la începutul primului război mondial* (nr. 1, p. 190—214), arătând metoda greșită cu care Kuczynski „face încercarea de a cerceta cauzele eșecului social-democrației germane la 4 august 1914, rolul conducător al partidului, legătura dintre conducători și mase, poziția centrului și a stîngii”.

În articolul *Ostforschung — detașament de șoc al imperialismului german* (nr. 6, p. 1181—1220) este demascat rolul provocător și agresiv al acestui organ al reacțiunii vest-germane¹. Înfiiințat la sfîrșitul secolului trecut, ca o instituție științifică de cercetare a popoarelor din răsăritul Europei, foarte curînd ajunge sub conducerea cercurilor imperialiste care îl transformă într-un organ al lor. În această calitate, preia și teoretizează o serie de formule expansioniste, ca „Drang nach Osten”, „Mișcarea culturală germană în răsărit” etc., și ajută la propagarea țelurilor de cîmpire ale hitleriștilor în Polonia, România și alte țări. Jucînd rol de coloană a cincea, această instituție număra în rîndurile ei colaboratori de tristă amintire de felul lui Quisling în Norvegia, Cuza în România, Mussert în Olanda ș. a. După cel de-al doilea război mondial, „Ostforschung”

și-a reluat activitatea, mergînd pe aceeași cale de propagare a pangermanismului și agresiunii.

Căutînd să reabiliteze falsele teorii geopolitice, „Ostforschung” îndeamnă pe față la agresiune împotriva U.R.S.S. și a țărilor de democrație populară, la noi aventuri războinice pe „drumul spre răsărit”. În felul acesta, ținînd seama de „punctul de plecare, de activitate și de rezultatele sale, Institutul de cercetări asupra răsăritului apare ca un instrument al imperialismului german. Schimbarea metodelor nu poate ascunde faptul că scopul principal pe care-l urmărește este pregătirea și justificarea de agresiuni împotriva popoarelor” (p. 1221 și urm.).

Istoriei mișcării muncitorești îi sint consacrate un număr însemnat de articole. Pe prim plan și de o mare importanță teoretică este discutarea problemei *Caracterului revoluției din Germania din noiembrie 1918*. În nr. 4 al revistei (p. 717—719) este publicată cuvîntarea tovarășului W. Ulbricht ținută în ședința din 29 mai 1958 a Comisiei pentru elaborarea tezelor cu privire la cea de-a 40-a aniversare a Revoluției din Noiembrie. Autorul face o analiză a stadiului de dezvoltare a imperialismului german, a situației clasei muncitoare din Germania precum și a criteriilor pentru stabilirea trăsăturilor fundamentale ale unei revoluții. „În concluzie — arată tovarășul W. Ulbricht — trebuie să caracterizăm revoluția din noiembrie ca pe o revoluție burghez-democratică care a fost efectuată într-o măsură bine stabilită cu mijloace și metode proletare” (p. 729).

La rubrica discuții a nr. 1 al revistei, R. Bauer prezintă la rîndul său un material *Cu privire la problema caracterului Revoluției Germane din Noiembrie 1918* (p. 134—168). Studiul cuprinde o tratare pe larg a condițiilor desfășurării și etapelor acestei revoluții, precum și asupra caracterului sfaturilor (*Räte*) ca organe ale puterii de stat. Autorul subliniază din capul locului greutățile inerente întîmpinate în desfășurarea Revoluției din Noiembrie. Acțiunea a avut loc în cadrul unei pronunțate contradicții între condițiile subiective și cele obiective. R. Bauer se oprește apoi asupra

¹ Vezi și W. Szczinowski, *Die Organisation der „Ostforschung“ in Westdeutschland*, în *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft*, an II (1954), nr. 2, p. 288—309.

explicației dată de Ernst Thälmann imposibilității unei bune desfășurări și consolidări a revoluției. În primul rând, aceasta s-a datorat discordanței dintre condițiile obiective coapte pentru revoluție și lipsurile de ordin subiectiv ale mișcării muncitorești din Germania, lipsuri exprimate prin inexistența unui partid comunist cu un program bine stabilit. Alte cauze ale nereușitei revoluției sînt: nedesăvîrșirea revoluției burghezo-democratice și lipsa de unitate a acțiunilor revoluționare. În continuare, autorul face o prezentare a tezelor marxist-leniniste despre revoluție: în stabilirea caracterului unei acțiuni revoluționare, hotărîtor este conținutul social-economic, adică de clasă, deci trebuie stabilit, în primul rând, conținutul de clasă al revoluției, caracterul luptei de clasă. Pe bază acestor elemente, autorul face o delimitare a etapelor Revoluției din Noiembrie 1918 și anume: a) de la 3 la 10 noiembrie; b) de la 10 noiembrie o perioadă în care puterea începe să fie, însă nu pe deplin, în mâinile proletariatului; c) dictatura proletariatului¹.

¹ Cf. și I. S. Drabkin, *Despre caracterul și forțele motrice ale Revoluției din Noiembrie în Germania*, în *Вопросы истории*, 1956, nr. 5; N. G. Obușenkov, *Despre probleme litigioase ale Revoluției Germane din 1918-1919*, în *Вопросы истории*, 1957, nr. 4 și *Probleme de istorie*, nr. 4, p. 159—178; R. Leibrand, *Cu privire la caracterul Revoluției din Noiembrie*, în *Вопросы истории*, 1957, nr. 9 și *Probleme de istorie*, 1957, nr. 9, p. 107—114; A. Schreiner, *Cîteva probleme cu privire la Revoluția din Noiembrie (1918 — 1919) în Germania*, în *Вопросы истории*, 1957, nr. 9 și *Probleme de istorie*, 1957, nr. 9, p. 129—150. P. Hintze, *Zur Frage des Charakters der Arbeiter — und Soldatenräte in der Novemberrevolution 1918, dargestellt am Beispiel der Räte, in Mecklenburg*, în *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft*, an V (1957), nr. 2, p. 264—277; M. Einhorn, *Zur Rolle der Räte in November und Dezember 1918*, în loc. cit., an IV (1956), nr. 3, p. 545—559; W. Kleen, *Über die Rolle der Räte in der Novemberrevolution*, în loc. cit., an IV (1956), nr. 2, p. 326—331; A. Schreiner, *Zur Frage der Räte in der Novemberrevolution, 1918*, în loc. cit., nr. IV (1956), nr. 4, p. 735—738; W. Schumann, *Zur Rolle der Räte in der Novemberrevolution in Oberschlesien*, în loc. cit., an IV (1956), nr. 4, p. 738—750.

În ultima parte a studiului sînt analizate organele puterii de stat — sfaturile. Autorul dezvoltă cunoscuta teză a lui Lenin după care „o țară ce a pornit cu pași hotărîți pe drumul capitalismului — și încă una din cele care a pornit cea mai în urmă — în cursul unei scurte perioade — nu mai mult de o sută de zile — a arătat întregii lumi nu numai aceleași forțe de bază ale revoluției, nu numai aceiași avînt revoluționar nestăvilit, ci pe lîngă formele de bază ale revoluției și una nouă: democrația populară — sfaturile”.

W. Bartel, în *Problemele rezistenței antifasciste în Germania* (nr. 5, p. 999—1016) ne înfățișează lupta în ilegalitate dusă de P.C.G. împotriva fascismului și a politicii de agresiune promovată de hitleriști. Este analizată politica partidului în perioada războiului civil din Spania și eforturile pentru restabilirea unității de acțiune. La al VII-lea Congres al Internaționalei Comuniste în 1935, s-a arătat clar că muncitorii din toate țările trebuie să înțeleagă că fascismul învinge numai acolo unde clasa muncitoare este scindată. De aceea, prima condiție pentru zdrobirea fascismului este restabilirea unității de acțiune a clasei muncitoare.

Lupta nefructată a comuniștilor germani a adus grele prejudicii fascismului, dar n-a fost lipsită nici de jertfe. În 1936 Gestapoul a arestat 11 078 comuniști și 1 374 social-democrați, iar în 1937 un număr de 8 068 comuniști și 733 social-democrați. Cu toată teroarea sîngeroasă dezlănțuită de fasciști, P.C.G. aflat în adîncă ilegalitate, a reușit să organizeze Ajutorul Roșu pentru Spania și în ianuarie-februarie 1938, la Congresul de la Berna, să dea semnalul de alarmă împotriva războiului mondial pus la cale de hitleriști. Lupta nefructată a comuniștilor în anii grei ai războiului a dus la activizarea frontului antifascist².

Articolul lui O. Korfes, *Studii asupra comitetului național „Germania liberă”* (nr. 6, p. 1284—1285) tratează diferitele laturi ale acti-

² Vezi și G. Weisenborn, *Der lautlose Aufstand. Bericht über die Widerstandsbewegung des deutschen Volkes. 1933—1945*, ed. a II-a, Hamburg, 1954, 360 p.

vității acestui comitet antifascist ce a luat ființă la 13 iulie 1943.

N. Kjung, într-un articol *Cu privire la rezistența antifascistă în lagărul de concentrare de la Buchenwald* (nr. 5, p. 1020—1026) arată ororile petrecute în odiosul loc de exterminare și lupta dâră dusă de victime împotriva călăilor hitleriști. Se remarcă în special rezistența organizată de cetățenii sovietici. Impresionant este episodul în care trei tineri comsomoliștiucid doi gardieni SS, găsindu-și apoi un sfârșit eroic¹.

În sfârșit, dintre materialele privind istoria mișcării muncitorești din Germania trebuie amintit și articolul lui H. Bartel, *Cu privire la politica și lupta social-democrației germane împotriva politicii de reforme sociale a lui Bismark și împotriva oportunismului de dreapta în 1881—1884* (nr. 5, p. 1089—1100). Studiul cuprinde numeroase date privind împotrivirea clasei muncitoare față de politica lui Bismark și față de „neputința statului bazat pe clase”. Sînt analizate o serie de proclamații ale social-democraților, ca: „Reforma socială a prințului Bismark”, „Socialismul și statul”, „Lupta de clasă și reforma socială”.

Dintre articolele privind istoria veche, semnalăm pe cel al lui H. J. Diesner, referitor la *Problemele tiraniei vechi grecești* (nr. 4, p. 841—849). Autorul pune această formă de guvernămînt — reprezentată prin stăpînitori de felul Pisistratilor la Atena, a lui Gelon și Ilicron la Syracusa, a lui Periandru la Corint, a lui Polycrate la Samos — în opoziție cu oligarhia, deși după schema lui Aristotel, ea apare ca o formă coruptă de monarhie.

Vechea tiranie — arată autorul — își face apariția în Grecia ca o necesitate istorică a trecerii de la perioada dominației politice a aristocrației gentilice la dominația sclavagistă. „Astfel vechea tiranie se înfățișează oarecum într-un vestmînt mai vesel decît cea nouă, alături de care e pûșă în mod firesc, deoarece ea a fost ceva necesar pentru dezvoltarea

de la aristocrație la democrație. . . Tirania greacă se caracterizează, în fond, ca o formă de guvernămînt unică, posibilă numai în condițiile de atunci și tocmai prin aceasta și are în mod firesc însemnătatea ei în istoria universală și nu numai sub aspect negativ, așa cum o prezintă încă foarte adesea atît izvoarele antice, cît și cercetările moderne” (p. 848 — 849).

Ca aspecte pozitive, autorul subliniază rolul politic al tiraniei vechi în lupta împotriva aristocrației gentilice din Grecia, modernizarea flotei și organizarea finanțelor statului pentru a-și asigura un suport bănesc cît mai solid², iar ca părți negative creșterea parazitismului și a rolului curtenilor. Autorul folosește în general o bibliografie bogată³. Utilizarea de lucrări sovietice mai recente ar fi permis o mai largă prezentare a încercărilor vechii tiranii de a se sprijini pe mase, a rolului istoriei și a asemănărilor și deosebirilor față de noua tiranie. „Tirania veche — precizează, de pildă, S. A. Jebeliov — se deosebea fundamental de cea nouă. Prima apăruse în condiții complexe care însoțiseră procesul de formare a claselor și de întemeiere a polisului; ea îngenunchiase rezistența vechii aristocrații gentilice ce se străduia să împiedice formarea unui stat sclavagist. A doua apărui în perioada de criză a sistemului polisului, în cursul unei extrem de ascutite lupte sociale și politice pricinuite de contradicțiile din stînul unei societăți sclavagiste deja mature. Cele două tiranii au însă și un punct comun: atît tiranii cei vechi cît

² Vezi și Em. Condurachi, *În jurul reformei lui Polycrate din Samos*, în *Studii clasice*, vol. I, Buc., Ed. Academiei R.P.R., 1959, p. 9—16.

³ Sînt citate lucrările lui Th. Plass, *Die Tyrannis*; G. Stom, *Demos und Monarch*, Tübingen, 1922; P. N. Ure, *The origin of tyranny*, Cambridge, 1922; F. Conefius, *Die Tyrannis in Athen*, München, 1929; H. Friedel, *Der Tyrannenmord in Geschichte und Volksmeinung der Griechen*, Stuttgart, 1938, la care mai putem adăuga A. Andrewes, *The Greek Tyrants*, 1955 și P. Oliva, *Tirania greacă împurie. În legătură cu problema apariției statului*, Praga, 1954 (recenzie de I. A. Lențman, în V.D.I., 1955, nr. 1, p. 85—91).

¹ Cf. E. A. Brodski, *Lupta de eliberare a oamenilor sovietici în Germania fascistă (1943—1945)*, în *Вопросы учопуи*, 1957, nr. 3 și *Probleme de istorie*, nr. 3, p. 164—183.

și cei noi dobândesc puterea prin sfârșirea uneori neobservată a structurii politice ce existase plină la ei, dar în același timp se conduce în politica lor și după considerente personale¹.

Dintre studiile privind istoria medievală se remarcă în primul rând M. P. Lesnikov, *Negușătorii lioveni și legăturile lor comerciale cu Flandra la începutul sec. XV* (nr. 2, p. 285—303), contribuție însemnată la istoria hanseelor. Autorul stabilește pe bază de documente natura comerțului din regiunea Baltice și alcătuiește o amănunțită statistică a mărfurilor, prețului și numărului de neguțatori. La începutul secolului al XV-lea, Liouvil avea un schimb de mărfuri deosebit de activ cu toate orașele Flandrei.

Din compararea prețurilor de cumpărare și vânzare a produselor, autorul ajunge la concluzia că profitul nu depășea 20—30%. „Rata profitului... nu era prea ridicată. Riscul negoțului nu poate fi socotit prea mare, și deci nu putea fi un factor hotărâtor... Marcele risc, marcele profit, aceste două caracteristici de seamă ale comerțului colonial, lipsesc din schimbul de mărfuri dintre Țările de Jos și țările Baltice”. Concluzia autorului este că ținuturile baltice nu pot fi socotite ca o „regiune colonială” a Hansei.

E. Hühns, în *Propaganda „națională” în timpul războiului religios german din 1546—*

¹ *Grecia antică*, sub red. V. V. Struve și D. P. Kalistov, Buc., Ed. științifică, 1958, p. 551; pentru aprecierea lui F. Engels și a lui Aristotel (în *Ἀθῆναιων πολιτεία*) asupra regimului Pisistraților, vezi *ibid.*, p. 188 și urm.

Cu privire la aspectele noi ale tiraniei în evul mediu, cf. F. Scholstedt, *Der Tyrannentum rd im Spätmittel lter. Studien zur Geschichte des Tyrannenbegriffes und der Tyrannemordtheorie insbesondere in Frankreich*, Berlin, 1938, IX+124 p; N. I. Radcig, *Ét'enne de la Boétie — предсественник монархомазов — тираноборцев XVI века*, în *Средние. века. II*, Moscova-Leningrad, 1946; p. 323-332. R. Scholz, *E. Wilhelm von Ockam als politischer Denker und sein Breviloquium de principio tyrannico*, Leipzig, 1944, 218 p.; Clémy Vautier, *Les théories relatives à la souveraineté et à la résistance chez l'auteur des Vindiciae contra tyrannos 1597*, Lausanne, 1947, 174 p.

1547 (nr. 5, p. 1027—1048) pornește de la teza marxistă că elementele națiunii — unitatea de teritoriu, de limbă, de activitate economică, de cultură — se formează treptat, în general, într-o formă latentă, în germene, încă în perioada precapitalistă².

În lupta dintre facțiuni și grupuri politice se făcea adesea apel la sentimentul național pentru a izola de mase pe adversar; procedeul a fost pus în practică și în ciocnirile dintre catolici și protestanți. Totuși, precizează autorul, „conflictele religioase au făcut ca sentimentul național să amortească cu totul și uneori doar sporadic a mai ieșit la lumină, pe ici pe colo, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea... Ultimile vestigii ale mișcării naționale, care atinsese apogeul în Husitism, Reformă și Războiul țărănesc, însă cu triumful principiilor și al abuzurilor, se fac simțite în războiul religios german” (p. 1048).

Un interesant material de tehnică arhivistică prezintă J. Šebánek în articolul *Cu privire la metoda și la scopul muncii diplomatice demonstrată la elaborarea Diplomatarului Boemiei* (nr. 5, p. 1107—1116). Față de vechea clasificare teritorială a izvoarelor, autorul arată avantajele pe care le prezintă clasificarea pe categorii sociale: documente provenind de la marii feudali, episcopi, nobili de țară, clerici de rând, tirgovți etc.

Istoria modernă este reprezentată prin articolele lui D. Fricke, *Rolul intern al militarismului în Germania înaintea primului război mondial* (nr. 6, p. 1298—1309), K. Obermann, *Studiile asupra lui Metternich în istoriografia burgheză* (nr. 6, p. 1327—1342) și R. Brachmann, *Socialiștii ruși la Berlin în 1905—1907* (nr. 4, p. 775—796).

D. Fricke vorbește despre dezvoltarea luată de militarismul iunkerilor în preajma primului război mondial, de împotrivirea clasei muncitoare față de pregătirile de război și de acțiunea trădătoare a elementelor de dreapta, în frunte cu Bernstein și Noske.

În studiul său consacrat prezentării lui Metternich în istoriografia burgheză, K. Ober-

² Cf. I. V. S'alin, *Opere*, vol. 11, Buc., Ed. P.M.R., 1951, p. 369 și urm.

mann se referă în primul rând la studiul lui P. Viereck apărut în 1951¹ și la noua ediție din 1957 a bibliografiei cancelarului austriac scrisă de H. von Srbik². Sînt combătute tendințele acestor istorici de a explica respectiva epocă numai prin personalitatea lui Metternich și de a nega rolul maselor. Deosebit de interesante sînt materialele pe care autorul le extrage din corespondențele magnatului financiar Rotschild și din care se vede, de pildă, cum faimosul bancher a finanțat Congresul de la Verona.

Articolul lui Brachmann urmărește problema presei bolșevice la Berlin — ziarele „Iskra” și „Vperiod” — și activitatea unor cunoscuți revoluționari bolșevici ca M. N. Liadov, S. G. Saumian, M. M. Litvinov, V. V. Voronski, S. A. Ter-Petrosian, G. K. Ordjonikidze în perioada 1905—1907. Se dau amănunte interesante și despre activitatea studenților ruși din Berlin, despre legătura cu social-democrația germană, solidaritatea cu marinarii potemkiniști etc.

Materialele de istorie contemporană alcătuite majoritatea articolelor din revistă și prezentarea lor a fost făcută atunci cînd s-a vorbit despre istoria mișcării muncitorești sau despre combaterea tezelor reacționare și a denaturărilor diferitelor evenimente din această perioadă a istoriei. Amintim în plus A. Schreiner, *Urmările Marii Revoluții Socialiste din Octombrie asupra Germaniei înainte și în timpul Revoluției din Noiembrie* (nr. 1, p. 7—37) și A. I. Ierusalimski, *Marea Revoluție Socialistă din Octombrie și problema relațiilor dintre Uniunea Sovietică și Germania* (nr. 1, p. 38—65).

A. Schreiner face o sinteză asupra desfășurării Revoluției din Noiembrie în Germania și influența evenimentelor din Rusia, care dovediseră că lupta împotriva războiului nu se

poate duce decît prin înlăturarea monarhiei și că aceasta trebuie să fie opera soldaților înarmați.

În continuare, autorul face o descriere a principalelor etape ale evenimentelor din noiembrie din Germania, amintind de răspîndirea în mijlocul soldaților germani a ideilor revoluționare, despre rolul și însemnătatea sfaturilor, despre caracterul și dificultățile mișcării revoluționare, despre constituirea la 30 decembrie 1918 a P.C.G. de către K. Liebknecht, R. Luxemburg, Fr. Mehring, W. Pieck. Legătura dintre aceste evenimente și exemplul dat de revoluția din Rusia a fost sintetizată astfel de ziarul „Vorwärts” din 10 noiembrie 1918: „8 noiembrie a dat Germaniei primul regim parlamentar și Rusiei primul regim proletar”³.

A. S. Ierusalimski, în studiul său, lămurește o serie de probleme privind relațiile sovietogermane și precizează că deficiențele din relațiile dintre aceste țări e opera militaristilor germani și a cercurilor imperialiste și revanșarde, care propovăduiesc „marșuri spre răsărit”, „spații vitale” și „sfere de influență” în scopuri de cîmpire. „E bine să lămurim — spune autorul — că în soluționarea acestor probleme trebuie să-și găsească aplicarea principiul marxist-leninist al internaționalismului proletar” (p. 65).

³ Vezi și K. Mammach, *Der Einfluss der russischen Februarrevolution und der Grossen Sozialistischen Oktoberrevolution auf die deutsche Arbeiterklasse. Februar 1917 bis Oktober 1918*, Berlin, 1955 (și rec. N. I. Kudreavțeva, în *Вопросы учопуу*, 1957, nr. 6 și *Probleme de istorie*, 1957, nr. 5—6, p. 399—401); idem, *Das erste Echo der Grossen Sozialistischen Oktoberrevolution in der deutschen Arbeiterklasse in November 1917*, în *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft*, an V (1957), nr. 5, p. 1021—1033; K. Obermann, *Bemerkungen über die Entwicklung der Arbeiterbewegung in Berlin 1916/1917 und ihr Verhältnis zur russischen Februarrevolution und zur Grossen Sozialistischen Oktoberrevolution*, în loc. cit., p. 1011—1020; L. Stern, *Der Einfluss der Grossen Sozialistischen Oktoberrevolution auf Deutschland und die deutsche Arbeiterbewegung*, Berlin, 1958.

¹ P. Viereck, *New Views on Metternich*, în *The Review of Politics*, University of Notre Dame, Indiana, vol. 13 (1951), nr. 2 (aprilie), p. 211—228.

² H. von Srbik, *Metternich. Der Staatsmann und der Mensch*, 2 vol., ed. a II-a, München, 1957.

Din materialele privind istoria contemporană amintim și interesanta contribuție a lui N. Gornenski, *Cu privire la rezistența antifascistă și la lupta armată în Bulgaria în 1941—1944* (nr. 5, p. 1069—1088). Studiul cuprinde o analiză vastă a acțiunilor armate și a organizării rezistenței antifasciste în anii celui de-al doilea război mondial. În 1940 se inițiază o puternică mișcare de simpatie pentru U.R.S.S., iar în iunie 1941 încep lupte de partizani și sabotarea războiului hitlerist. Se lansează lozinci: „Nici un grăunte de cereale bulgare, nici o bucată de pîine bulgară pentru fasciștii și jefuitorii nemți. Nici un bulgar în slujba lor”. Încep acțiuni armate, presa clandestină publică articole semnate de G. Dimitrov, se trece la acte directe de sabotaj, la orașe și sate. Au loc explozii la Varna, Russe, Plovdiv, sînt împiedicate transporturile pe calea ferată la Plovdiv, Plevna, Gorna Orjachovica, pe liniile Trnova — Stara Zagora și Sofia — Pernika, se produc acte de sabotaj la fabricile „Email”, „Sofia”, „Berlinov”, „Kartel”, „Burov” etc.

Acțiunile armate ale partizanilor se desfășoară cu succes la Kula, Varna, Sofia, Ichliman, Sliven, Stara Zagora, Gabrovo, Selievo, Panagjuriste, Lovec și se începe o susținută propagandă în rîndurile armatei. Împotriva detașamentelor de partizani au fost trimise 7 divizii bulgare, 4 divizii germane, 30 000 polițiști și 8 000 trupe speciale. Au căzut

30 000 victime din rîndul luptătorilor antifasciști, din care 9 140 partizani și 20 070 ajutoare și rude de-ale lor.

Interesantă este și periodizarea pe care autorul o face luptei antifasciste a poporului bulgar: a) din vara anului 1941 pînă în primăvara anului 1943 a avut loc inițierea și pregătirea luptei armate; b) din primăvara anului 1943 pînă în mai 1944 s-a trecut la extinderea și activizarea forțelor, la deschiderea și desfășurarea frontului intern.

În sfîrșit, semnalăm și ampla recenzie pe care o face Margot Hegemann în nr. 2 (p. 421—430) revistei românești „Studii” pe anul 1956, familiarizînd pe această cale pe cititorii germani cu problemele istoriografiei marxiste din R.P.R.

Revista „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft” a reușit să pună la dispoziție cititorilor, în numerele pe anul 1958, un material bogat și variat, la un înalt nivel științific și ideologic. Conștienți de sarcina ce le revine în prezentarea pe baze marxiste a istoriei poporului german și urmînd linia trasată de partid, istoricii marxiști din R.D.G. au izbutit să facă din organul lor de presă, așa cum și-au propus, „o armă ascuțită în lupta pentru asigurarea existenței poporului german, pentru pace, unitate, democrație și socialism”.

L. P. Marcu

ISTORIA ROMÂNIEI

Gh. OPRESCU, *Bisericile-cetăți ale sașilor din Ardeal*. Ed. Academiei R.P.R., 1957.

Printre lucrările de interes științific apărute în ultimii ani în Editura Academiei R.P.R. *Bisericile-cetăți ale sașilor din Ardeal* de acad. Gh. Oprescu, directorul Institutului de istoria artei, prezintă un deosebit interes atât din punct de vedere al istoriei artei feudale pe teritoriul țării noastre cât și din punct de vedere al istoriei Ardealului.

Autorul analizează monumente de artă ale unei naționalități conlocuitoare din țara noastră; lucrarea, prin informațiile pe care le dă, aduce prețioase contribuții la cunoașterea istoriei Transilvaniei. Descriind monumentele de artă ale sașilor din Transilvania, vechii locuitori ai acestei provincii care veacuri de-a rândul a fost pradă atacurilor sălbatice ale tătarilor și turcilor, se înfățișează tangențial însăși istoria ei zbuciumată.

Originari din ținuturile Rinului și Mozelei, sașii au fost colonizați în Transilvania încă din sec. XI și la puțină vreme după aceasta, marea năvală tătărească (1241) a transformat Transilvania într-o ruină. Ei au avut mult de suferit de pe urma acestei năvăliri, atât cei din nord cât și cei din sudul Ardealului. Așezările lor au fost distruse și mulți dintre ei au fost uciși sau luați în robie. S-au refăcut însă în scurt timp și de teama unor noi invazii au căutat să-și con-

struiască mijloace primitive de apărare. Dar în urma dispariției tătarilor au apărut turcii, care până la sfârșitul sec. al XVII-lea n-au conținut cu atacurile lor asupra Transilvaniei. Acest nou pericol, care se dovedea mai greu pentru că era mai frecvent și pentru că turcii, fiind în imediată apropiere de Ardeal, i-a determinat pe sași să-și construiască adevărate cetăți de apărare, în care să se poată refugia și să poată rezista atacurilor din afară. Rezistența cetății Sibiu în campania lui Murat II (1438) a constituit un îndemn pentru sași ca să-și construiască asemenea cetăți. Sub presiunea nevoilor, ei au creat ingenioasa formă de apărare: biserica-cetate. Biserica propriu-zisă era element secundar, cetatea construită în jurul ei din motive de apărare fiind elementul principal. În construirea lor nu s-a ajuns niciodată la consacrarea unui tip de biserică-cetate unitar ca stil. Presanta problemă a apărării a dat naștere la o sumedenie de soluții arhitectonice, fie transformând biserica însăși sau numai părți din ea după cerințe, fie construind ziduri de apărare în jurul ei cu turnuri și transformând-o într-o adevărată fortăreață. Pentru refugiu ei au construit între zidurile incintelor încăperi pentru familiile refugiaților și pentru depozitarea proviziilor.

Victoriile lui Ioan de Hunedoara împotriva turcilor au dat răgaz sașilor să-și construiască

asemenea biserici-cetăți de apărare și la sate și la orașe. Cea mai mare parte a acestora datează din sec. al XV-lea.

Buni gospodari, meseriași destoinici și gustori pricepuți, sașii aveau cel mai mult de suferit de pe urma invaziilor. Orașele lor înfloritoare stărneau pofta de jaf a turcilor. În fața primejdiei s-a cimentat solidaritatea dintre ei, fapt care le-a sporit forța în lupta împotriva tendințelor de acaparare a nobilimii feudale în frunte cu regele în interior și împotriva atacurilor prădălnice din afară.

Bisericile-cetăți ale sașilor din Ardeal, resturi ale unor vremuri de mari frământări, constituie până astăzi un viu interes pentru vizitatori. Biserica-cetate de la Cilnic, o adevărată cetate a țărănilor cu triplă incintă și turn de apărare, care a rezistat lui Mihai Viteazul în campania de la 1599, sau cea de la Saschiz cu blocuri de piatră cratice puse la temelia zidului incintei pentru a nu permite spargerea zidurilor și pătrunderea în cetate, sau cea de la Drăușeni cu puternicele ziduri de incintă, sau în sfârșit cele de la Prejmer și Hărman, cu puternicul zid de apărare și încăperile pentru săteni și provizii, stîrnese admirația oricui. Multe dintre ele poartă pînă astăzi urmele distrugerilor, incendiilor; refacerile succesive sînt mărturii vii ale unui trecut zbuciumat și evocă numeroase momente dramatice prin care au trecut aceste așezări.

De aceea cercetarea lor ca monumente de artă cu toate transformările prin care au trecut oferă informații multiple, care lămuresc multe aspecte ale istoriei Transilvaniei.

În afară de interesul pur istoric, descrierea lor ca monumente de artă aduce importante contribuții la cunoașterea evoluției artei sașilor din Transilvania. Cercetarea lor amănunțită, așa cum se face în lucrarea de față, duce la descifrarea diferitelor forme evolutive din punct de vedere artistic prin care au trecut. În arhitectura și pictura lor se pot recunoaște stilul romanic de-nceput, pătrunderea și generalizarea goticului în Transilvania, influența renașterii venită după Reformă. În mobilierul pictat, plîzeturi, broderii și alte obiecte se pot

recunoaște elemente de artă săsească locală născută în Transilvania și specifică lor. Se pot urmări influențele pe care le-a exercitat arta românească asupra celei săsești și invers, rezultat al conviețuirii seculare în aceleași condiții istorice.

Toate acestea fac cunoscută populația sașilor din Transilvania și aportul ei la tezaurul artistic al țării. Lucrarea dă posibilitatea de recunoaștere a meșterilor locali sași de la care au rămas numeroase obiecte de artă și cărora domnii și boierii de dincoace de Carpați le comandau de nenumărate ori obiecte pentru ei sau așezămintele întemeiate de dînșii.

Numeroase ilustrații (peste 150) ajută la urmărirea descrierilor, iar harta anexată dă posibilitatea localizării monumentelor, cuprinse în majoritate între Tirnava Mare și Mureș la nord, râul Sebel la vest și Olt la sud.

Profund impresionat de ambianța de pace și seninătate care se desprinde din mediul natural în care se află aceste monumente, autorul găsește termenii cei mai potriviți pentru descrierea elementelor arhitecturale, picturale, sculpturale. Totuși uneori se vedește prin termenii și forme de exprimare caracterul de jurnal de drum nepotrivit unei asemenea lucrări.

Neîndoindu-ne că prezentarea acestor monumente unice în felul lor pe teritoriul patriei noastre cu tezaurele de artă ce le cuprind este de mare interes pentru istoria culturii țării noastre. Și pe bună dreptate autorul scoate în evidență legătura strînsă care există între evenimentele politice și istorice pe de o parte și fenomenul artistic desprins din studierea acestor biserici-cetăți pe de altă parte. De aceea sugestia pe care o dă tinerilor cercetători în domeniul istoriei artelor, de a întocmi monografii pentru fiecare monument în parte este desigur tot atât de necesară elaborării lucrărilor de sinteză a istoriei României pe cît este lucrărilor de sinteză a istoriei artelor pe teritoriul patriei noastre.

N. Gh.

N. DRĂGAN, *Dezvoltarea industriei în Mediaș între anii 1918—1944*. Mediaș, 1957, 127 p.

În general lucrările de istorie locală sînt mai puțin cunoscute datorită circulației lor mai reduse. De aceea cunoașterea unor asemenea lucrări este urmărită cu mult interes.

O asemenea lucrare este cea de față. Autorul și-a propus să îmbogățească literatura istorică referitoare la trecutul orașului Mediaș prin a studia industria acestui oraș pe o perioadă de timp limitată pentru că „tocmai industria Mediașului nu a fost suficient studiată” (p. 3) — adaugă autorul. Pentru documentare N. Drăgana folosește materialele provenite din arhivele întreprinderilor locale.

După o succintă introducere autorul intră în fondul lucrării tratînd despre „Economia Transilvaniei și a Mediașului pînă în 1918”. Din expunere reiese că producția manufacturieră a Mediașului s-a dezvoltat încet în a doua jumătate a sec. XIX cînd viața economică a orașului avea un caracter limitat. Pînă la primul război mondial Mediașul era o așezare de meșteșugari avînd mai multe ateliere manufacturiere și o numeroasă pătură de negustori. Se constată de asemenea un activ proces de acumulare a capitalului comercial; în ajunul primului război mondial erau cinci bănci care se îndeletniceau pe lîngă depuneri și împrumut cu operații comerciale en gros și export de vinuri și vite (p. 5—14).

În cap. III se acordă o deosebită atenție factorilor speciali care au ușurat și grăbit procesul de industrializare în Mediaș după unirea Transilvaniei cu România. Gazul metan oferind multiple avantaje tehnice la un preț redus a favorizat creșterea marii industrii prin diminuarea prețului de cost dar nu poate fi considerat factor determinant căruia i s-ar datora industrializarea orașului cum se afirma în trecut. Abundența materiei prime și forța de muncă ieftină au permis fabricanților medieșeni pe lîngă însemnate acumulări de capital și un cost de producție redus. Cifrele statistice arată că Mediașul plătea cele mai mici salarii din Transilvania; supramunca, adică exploatarea maselor a constituit cheia de boltă a procesului rapid de industrializare locală. Înapoierea

industrială a provinciilor românești a oferit întreprinderilor din Mediaș posibilitatea să înlăture prin concurență fabricatele similare și să-și asigure piața de desfacere. În fine existența capitalului comercial, bancar și a creditului pe lîngă avantajul investițiilor reprezenta și un grad de rezistență și rezervă pentru acoperirea eventualelor deficite pricinuite de crizele economice, fapt constatat în 1929—1933 (p. 15—33).

În cap. IV intitulat „Dezvoltarea industriei mecanizate între 1918—1944”, se dau date privitoare la întreprinderile din oraș care au funcționat sub forma societăților anonime pe acțiuni, privitoare la grupul de acționari autohtoni posesori ai unor acumulări de capital comercial pe care-l introduceau în industrie, privitoare la alt grup de acționari care aparțineau oligarhiei financiare interne. Un element care contribuie la înțelegerea modului de exploatare a muncitorilor îl constituie graficele (p. 41, 46, 49, 51, 55, 57, 60, 64, 70, 72) întocmite pentru perioada dintre cele două războaie mondiale referitoare la producția uzinelor, numărul muncitorilor, cifra de afaceri a uzinelor. Numai din simpla observare a acestor grafice îți dai seama cum în anii 1929—1931 a scăzut producția, și cum ea crește în anii 1931—1939 o dată cu creșterea cifrei de afaceri a industriișilor. Pentru fiecare din aceste întreprinderi autorul arată creșterea capitalului social, a profitului patronilor, a investițiilor, a forței motrice, cifra de producție, materia primă, piața de desfacere, forța de muncă și gradul de exploatare al muncitorilor.

Un capitol special este consacrat mișcării muncitorești din Mediaș în anii 1918—1944. Sînt arătate condițiile de exploatare ale muncitorilor: durata zilei de lucru (10—12 ore), neplata ordrelor suplimentare, maltratarea muncitorilor, scăderea salariilor. De asemenea sînt prezentate aspecte din viața muncitorilor în vremea crizei economice din 1929—1933. În asemenea condiții, arată autorul, se intensifică activitatea muncitorească în Mediaș după 1918. Astfel în 1922 cele 5 organizații muncitorești profesionale au răspuns la chemările P. C. R., printr-o grevă generală de 3 săptămîni ter-

minată cu victoria muncitorilor (un spor de salariu de 6 lei pe oră). În 1926 a izbucnit o altă grevă care a ţinut 14 zile, în 1927 a fost înfiinţat consiliul judeţean al sindicatelor unitare din Mediaş, în 1936 timp de 3 săptămîni Mediaşul a fost centrul unei greve generale. Comitetul de partid ilegal a organizat sindicatele unitare, participarea în alegeri în cadrul Blocului muncitoresc ţărănesc, a condus grevele din 1926 şi 1936, a luptat împotriva fascizării ţării şi a dictaturii antonesciene.

În ultima parte a lucrării, autorul prezintă dezvoltarea industriei din Mediaş după 23 August. Se arată astfel cum după naţionalizarea întreprinderilor s-a pus capăt exploatarea fabricanţilor, creîndu-se largi posibilităţi pentru creşterea producţiei şi a productivităţii muncii, schimbîndu-se radical salarizarea şi condiţiile de viaţă ale muncitorilor. Lucrarea se încheie cu un rezumat în limba germană şi un indice general.

C. Ş.

ISTORIA U.R.S.S.

История гражданской войны в СССР
Том III. Gospolitizdat, Moscova, 1957,
404 p.

Istoria războiului civil din U.R.S.S., vol. III pregătită de Institutul de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S. constituie o realizare remarcabilă a ştiinţei istorice sovietice. În cele nouă capitole ale volumului care cuprinde perioada noiembrie 1917—martie 1919 se redau luptele eroice ale maselor populare din Rusia conduse de Partidul Comunist al Uniunii Sovietice pentru puterea sovietelor împotriva contrarevoluţiei interne şi externe.

„La 25 octombrie (7 noiembrie) 1917 insurrecţia armată din Petrograd s-a încununat cu succes¹.

...Revoluţia muncitorilor şi ţăranilor a cărei necesitate au arătat-o neconţinut bolşevicii, s-a înfăptuit²”.

Redînd marşul triumfal al puterii sovietice, autorii pe baza unui bogat material faptic supun unei analize adînci toţi factorii care au condiţionat victoria revoluţiei socialiste.

Factorul determinant al victoriei revoluţiei socialiste a constat în experienţa, ţăria şi competenţa cu care Partidul bolşevic a condus masele la victorie. Instaurarea într-un termen comparativ foarte scurt, faţă de imensele întinderi ale Rusiei, a puterii sovietice,

(octombrie 1917—ianuarie, februarie 1918) dovedeşte că masele largi au fost pregătite pentru revoluţie, erau pentru Puterea Sovietelor şi aveau încredere într-un singur partid. În partidul bolşevic condus de V. I. Lenin.

Una din marile calităţi ale capitolului constituie redarea şi analiza tuturor greutăţilor care frînau instaurarea puterii sovietice în diferite regiuni ale Rusiei. Zeci de pagini emoţionante oglindesc lupta aprigă pentru instaurarea puterii sovietice în Ucraina (34—46) ş.a.m.d.

Din istoricul instaurării puterii sovietice în regiunea Donului, deosebit de clar reiese în evidenţă rolul pe care l-au avut soldaţii reînforşi de pe front în cucerirea maselor largi mai ales ale ţărănimii, de partea bolşevicilor. Căliţi politiceşte de puternicele organizaţii bolşevice din armată, reînforşi la vetrele lor, soldaţii ridicau ţărănimea la luptă pentru pămînt, pentru puterea muncitorească-ţărănească.

Atît în capitolul I cît şi în capitolul II („Noi succese ale Puterii Sovietice”) victoriile puterii sovietice sînt legate de alianţa revoluţionară a clasei muncitoare cu ţărănimea muncitoare.

Eroicul proletariat rus a stat în fruntea întregului popor, în primele rînduri ale luptărilor pentru pace, pămînt, libertate şi socialism.

În condiţiile unei ascuţite lupte de clasă fără precedent în istorie, prin jertfe şi eforturi

¹ *История гражданской войны в СССР*, p. 9.

² V. I. Lenin, Opere, vol. 26, p. 222.

nemaiauzite, poporul sovietic, condus de P.C.U.S., construia pe ruinele vechiului aparat de stat, statul de dictatură a proletariatului, unica garanție a victoriei depline a socialismului. Redînd dărtmăria vechiului aparat de stat și crearea noului aparat de stat, forma de democrație superioară oricărei republici parlamentare burgheze, autorii „Istoriei războiului civil” leagă acest proces de lupta necrutătoare împotriva sabotajului funcționarilor vechiului aparat de stat, de lupta împotriva menșevicilor, socialiștilor revoluționari, manifestărilor naționalismului burghez etc.

Cititorului i se dă posibilitatea să întrevadă invincibilitatea măreței cauze a comuniștilor, a tînărului stat sovietic prin redarea amănunțită a primelor măsuri ale statului de dictatură a proletariatului.

Introducerea controlului muncitoresc, formă eficace de a împiedica acțiunea de dezorganizare a economiei inițiată de burghezie a atras pe de o parte pe muncitorii în conducerea economiei pregătindu-i pentru preluarea definitivă a întreprinderilor în proprietatea întregului popor, pe de altă parte, a atras împotriva și protestul exploatatorilor, ajungîndu-se pînă la intervenții și proteste pe lângă autoritățile sovietice din partea consulilor S.U.A și Elveției la Moscova (p. 76).

La 14 (27) decembrie 1917 sînt naționalizate băncile. La 21 decembrie 1917 (3.I.1918) se anulează datoriile înrobitoare făcute de vechiul regim. La 17 (30).XI.1917 Sovietul Comisarilor Poporului emite primul decret de expropriere a marelui capital. Urmează celelalte...

La începutul lui 1918 în mîinile țărănilor trecuseră peste 150 milioane hectare de pămînt care aparținuse moșierilor, bisericii ș.a. (p. 85).

Eliberînd popoarele Rusiei de sub exploatarea socială puterea sovietică a inițiat și lichidarea fenomenelor care însoțesc sălbatcă exploatarea capitalistă. S-a început lupta împotriva analfabetismului (73% din populația Rusiei era analfabetă — v. p. 88). Reforma de simplificare a alfabetului, elaborată de Academia de Științe încă din 1909 și oprită de guvernul țarist și cel provizoriu, a fost decretată

de puterea sovietică la 23 decembrie 1917 (5 ian. 1918).

Noile, mărețele și multiplele măsuri și transformări revoluționare au fost confirmate de cel de-al III-lea Congres al Sovietelor din Rusia care a adoptat „Declarația drepturilor poporului muncitor și exploatat”. Putem spune cu deplină temei că cel de-al treilea Congres al Sovietelor a deschis o nouă epocă în istoria lumii... Acest congres care a consfințit organizarea unei noi puteri de stat, create de Revoluția din Octombrie, a trasat jaloanele viitoarei construcții socialiste pentru întreaga lume, pentru oamenii muncii din toate țările.

Volumul III al „Istoriei războiului civil” redă în mod veridic munca titanică și neobosită dusă de Comitetul Central al P.C.U.S. și în direcția creării Armatei și Flotei Roșii. Spre deosebire de o serie de lucrări apărute în trecut, care neglijau rolul conducător al lui V. I. Lenin în organizarea apărării statului proletar, în conducerea unor operațiuni militare, pagină cu pagină se relevă geniul conducătorului revoluției, politica sa înțeleaptă îndreptată în direcția apărării cuceririlor Marelui Octombrie.

Datorită politicii înțelepte duse de V. I. Lenin și C.C. al P.C.U.S. s-a încheiat pacea cu imperialismul austro-german.

Politica înțeleaptă și hotărîtă a Partidului Comunist și a guvernului sovietic prin asigurarea încheierii păcii de la Brest — a zădărnicit calculele imperialismului mondial și a contra-revoluției interne de a distruge tînăra Republică a Sovietelor cu ajutorul baionetelor germane (p. 142).

Autorii volumului, redînd în capitolul IV lupta poporului sovietic pentru crearea bazelor economiei socialiste, acordă spațiul cuvenit lucrării lui V. I. Lenin „Sarcinile imediate ale puterii Sovietice” document programatic și îndreptat în acțiunea pentru crearea bazelor economiei socialiste.

Trecînd la exproprierea expropriatorilor „la consolidarea organizatorică a victoriilor repute, răgazul obținut trebuia folosit la maximum pentru a învăța pe bolșevici „să guverneze Rusia”.

Primii pași în direcția desfășurării întrecerii socialiste inițiate de partid și guvernul sovietic încep să dea roade în Urali și în alte centre industriale. Această acțiune reducea la zero teoriile burgheze care afirmau că socialismul neagă întrecerea, exclude inițiativa și desfășurarea tuturor posibilităților, capacităților și talentelor.

Capitolele V—IX ale volumului III al Istoriei războiului civil din U.R.S.S. oglindesc lupta popoarelor Rusiei conduse de Partidul Comunist împotriva forțelor contrarevoluției interne și externe.

Volumul redă amănunțit activitatea trădătoare a partidelor mic-burgheze a menșevicilor și socialiștilor-revoluționari care situându-se pe poziții antisovietice duceau o politică burgheză antinațională, trădătoare.

Diferitele guverne socialist-revoluționare și menșevice din regiunea Volgii, din Ural, Siberia, Rada naționalistă a Ucrainei ș.a., restaurau regimul burghez-moșieresc, constituiau terenul cel mai propice pentru dictatura capitalului intern și străin.

Cu atitudinea trădătoare a menșevicilor și socialiștilor revoluționari față de primul stat al muncitorilor și țăranilor a fost solidară și social-democrația de dreapta a Europei. În paginile volumului ocupă un loc însemnat demascarea acestor trădători așa-zisii „apărători” ai intereselor clasei muncitoare.

Pe baza unui material factual volumul demască rolul imperialiștilor S.U.A., Angliei, Franței, Japoniei ș.a. ca principali organizatori și animatori ai intervenției armate și ai războiului civil.

Văzând că rebeliunile și comploturile organizate din umbră de reprezentanțele diplomatice ale S.U.A., Angliei și Franței sînt sortite unui total eșec, Imperialiștii S.U.A., Angliei, Franței, Japoniei ș.a.m.d. dezlănțuie războiul deschis împotriva Puteii Sovietice.

Una din calitățile de seamă ale volumului III al Istoriei războiului civil din U.R.S.S. constituie redarea multilaterală a rolului hotărâtor al maselor populare, a eroismului de masă, a fermității, energiei și hotărârii cu care

popoarele Republicii Sovietice își apărau cuceririle revoluționare.

Paginile cărții abundă cu nume ale eroilor războiului civil. Întlnim nume de conducători, a căror glorie se transformă în legende și cîntece ce trec granițele Republicii Sovietice.

Redarea veridică a evenimentelor militare a principalelor fronturi constituie un alt merit de seamă al volumului III al Istoriei războiului civil.

Printr-o analiză adîncă a situației, frontul de răsărit e apreciat ca front principal, iar desfășurarea evenimentelor și luptelor sînt prezentate ca hotărîtoare pentru soarta Puterii Sovietice în perioada verii și toamnei anului 1918.

În urma lărgirii intervenției străine, prin debarcarea unor forțe proaspete ale armatelor intervenționiste la Novorosiisk, Odesa, contra-revoluția obținuse unele succese vremelnice.

Pe baza unui bogat material factual e redată pregătirea și desfășurarea contraofensivei trupelor sovietice din iarna lui 1918—1919 pe frontul din Sud, care devenise principalul front al țării.

Istoria războiului civil, volumul III arată rolul muncitorimii din Ural, care luptînd eroic în cadrul armatei a 3-a a învins cele mai bune forțe ale lui Colceac. „Cu toate marile pierderi suferite în luna decembrie (1918 — n.n.) armata a 3-a a reușit să distrugă lângă Perm unitățile contrarevoluționare, să zădărnicească intențiile comandamentului lui Colceac de a se uni cu intervenționiștii la nord” (p. 357).

Vorbînd despre faptul că imperialiștii nu pot înțelege cum de o țară ruinată ca Rusia Sovietică a reușit să reziste unor state civilizate mai puternice decît ea, V. I. Lenin arăta: „Ei nu înțeleg că întreaga forță a acestor victorii o constituie învățătura fundamentală a comuniștilor care spune că proprietatea dezbînă, iar munca unește”¹.

Volumul III al „Istoriei războiului civil” redă o serie de aspecte care dovedesc solidaritatea internațională a oamenilor muncii cu lupta popoarelor Rusiei Sovietice. Volumul redă aspecte din participarea unor unități inter-

¹ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 31, p. 308.

naționale formate din foști prizonieri de război din Rusia, la luptele duse împotriva algar-diștilor și intervenționaliștilor. Printre alții se remarcă activitatea în Omsk a revoluționarului maghiar Lighetî Carol (v. p. 195). În organizarea unităților internaționale din Omsk, în luptele duse de ele pentru apărarea Puterii Sovietice, au fost și mulți fii ai poporului român¹.

Volumul III al Istoriei războiului civil din U.R.S.S., în ultimul său capitol, relevă consecvența politică de pace a guvernului sovietic caracteristică statului muncitorilor și țăranilor, încă de la nașterea sa.

„Ca o condiție esențială a desăvârșirii victorioase a acestei lupte ascutite era întărirea dictaturii proletarietului, consolidarea alianței clasei muncitoare cu țăranimea muncitoare, coeziunea și unitatea rândurilor Partidului Comunist” (p. 371).

R. D.

V.R.GHERASIMIUK, *Начало социалистической революции в деревне 1917—1918 гг. Государственное издательство политической литературы. Е.С.Р.Л.Р., Москва, 1958, 160 p.*

După cum se știe, problema țărănească constituie una din problemele principale ale revoluției socialiste. De rezolvarea justă a acestei probleme depinde în mare măsură însăși soarta revoluției. De aceea V. R. Gherasimiuk în cartea sa intitulată „Începutul revoluției la sate”, analizând perioada cuprinsă între 5 noiembrie 1917 — începutul anului 1919, înfățișează politica partidului comunist în problemele privitoare la țăranime.

Astfel, autorul se oprește la analiza a două probleme: problema transformărilor agrare care au avut loc în viața satului ca urmare a revoluției socialiste victorioase și problema alianței clasei muncitoare cu țăranimea săracă.

¹ *Amintiri despre Marele Octombrie*, Institutul de Istorie a partidului de pe Îngă C.C. al P.M.R., E.S.P.L.P., București, 1957, p. 128, 154, 220.

După părerea autorului, începutul transformărilor agrare poate fi legat de promulgarea decretului asupra pământului (8 noiembrie 1917) în virtutea căreia proprietatea moșierească asupra pământului a fost desființată fără nici un fel de răscumpărare. Ca urmare a intrării în vigoare a decretului asupra pământului, țăranimea rusă a intrat în posesia a 150 milioane descatine pământ. Astfel, datorită revoluției socialiste în Rusia, visul de veacuri al țăranimii de a fi stăpîna pământurilor pe care le muncea, s-a împlănit.

Gherasimiuk demonstrează pe bază de documente că traducerea în viață a decretului asupra pământului a fost rezolvată de Sovietele locale ale țăranilor sub conducerea muncitorilor, ceea ce a imprimat un înalt nivel politic tuturor măsurilor inițiate de partidul comunist la sate după victoria revoluției socialiste. În lucrare, se precizează că transformările agrare au avut loc în condițiile unei intense lupte de clasă la sate.

În prima perioadă a revoluției la sate era interesată în rezolvarea problemei agrare întreaga țăranime.

De altfel, chiar din primele luni ale existenței puterii sovietice, ca urmare a luptei de clasă, se produce o schimbare în raportul forțelor de clasă la sate: țăranimea săracă este aliatul de bază al proletarietului, chiaburimea — dușmanul de neîmpăcat al puterii sovietice și al tuturor transformărilor socialiste la sate, țăranimea mijloacășă se plasează între proletariat și burghezie, avînd însă o atitudine loială față de puterea sovietică. În perioada care a urmat după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie se schițează la sate două forțe sociale: a țăranimii sărace care împreună cu clasa muncitoare și sub conducerea ei continuă să meargă pe linia luptei întăririi transformărilor socialiste la sate, iar de cealaltă parte împotrivirea țăranilor chiaburi.

Desăvârșirea și întărirea cu succes a transformărilor revoluționare la sate a putut avea loc numai datorită sprijinului susținut dat de clasa muncitoare. Măsura cea mai însemnată a puterii sovietice care avea drept scop întărirea

alianței clasei muncitoare cu țărănimea săracă, a fost aceea din iunie 1918, când s-au pus bazele comitetelor țărânimii sărace. Rolul important pe care l-au jucat comitetele țărânimii sărace a constat în faptul că ele au servit drept puncte de sprijin pentru consolidarea dictaturii proletariatului la sate. Cu ajutorul comitetelor țărânimii sărace la sate, puterea sovietică a putut desfășura cu succes politica sa în rezolvarea problemelor legate de viața satului. V. I. Lenin socotește că o dată cu crearea comitetelor țărânimii sărace, revoluția la sate a devenit cu adevărat proletară.

Gherasimiuk analizează amănunțit activitatea comitetelor țărânimii sărace în al doilea capitol al lucrării sale. De remarcat este că aceste comitete ale țărânimii sărace au reușit să cuprindă în mfinile lor toate problemele legate de transformările revoluționare care

aveau loc în viața satului după victoria revoluției socialiste. Astfel, din organe care la început răspundeau de problemele alimentare, s-au transformat în organe ale revoluției socialiste la sate. Activitatea comitetelor țărânimii sărace a încetat la începutul anului 1919.

Ca urmare a transformărilor socialiste a activității revoluționare a comitetelor țărânimii sărace, chiaburimea și-a pierdut influența economică și politică în viața satelor. După cum apreciază Gherasimiuk, raportul forțelor de clasă la sate la începutul anului 1919 se deosebește radical de raportul forțelor de clasă din vara anului 1918. În toată această perioadă partidul comunist și-a desfășurat politica la sate sub lozincă: sprijin pe țărănimea săracă, alianță cu țărănimea mijlocasă și luptă împotriva chiaburimii.

N. N.

ISTORIA UNIVERSALĂ

K. WOLSKI, *Z dziejów bartnictwa we wsiach na prawie woloskim w starostwach przemyskim i sanockim*. (Din istoria albinăritului rural din satele întemeiate pe baza dreptului românesc în starostiile Przemysł și Sanok), în „Kwartalnik historii kultury materialnej”, VI (1958), nr. 3, p. 359—364.

La bibliografia privind istoria așezărilor rurale din Polonia pe baza dreptului românesc (*jus valachicum*) se adaugă acum o interesantă contribuție, al cărei autor s-a consacrat studiului acestei probleme și care, vizitându-ne țara, a făcut la 19 decembrie 1957, la „Asociația slavistilor din R.P.R.” din București o comunicare asupra stadiului în care se află cercetările poloneze privitoare la trecutul coloniilor românești din Carpații polonezi.

Articolul tratează despre albinărit, dezvoltarea și decăderea lui în satele întemeiate în sec. XV și XVI în Beschizii inferioare, pe baza dreptului românesc. La jumătatea secolului XVI, în acești munți exista un număr mare de așezări, înființate pe baza acestui drept, formând mănunchiuri întregi de sate denumite „craine” pe domeniile regale și pe cele ale

magnaților poloni. Colonizarea acestor regiuni a avut, inițial, un caracter nomado-păstoresc; unele familii de păstori n-au avut așezări stabile, ci rătăceau cu turmele lor, vara prin poieni, iarna prin păduri, cumpărându-și dreptul de a-și paște turmele, fapt ce aducea venituri însemnate visteriei regale. Tipul acesta de economie păstorească, unde animalele se creșteau sub cerul liber, era bazat iarna pe nutrețul de pădure. Această economie nu s-a modificat mult nici când terenul migrațiilor turmelor s-a micșorat și când populația, întemeindu-și așezări stabile, a început să-și pască turmele pe o suprafață strict repartizată în perimetrul satelor înființate pe baza dreptului românesc. Coloniștii n-aveau mult teren arabil și n-au dat acestuia prea multă importanță, creșterea extensivă a vitelor constituind și mai departe principala bază a întreținerii lor. Coloniștii români nu s-au grăbit de loc să lucreze terenurile arabile, astfel că cea mai însemnată sursă pentru achitarea dărilor lor rămân tot animalele (vitele cornute, oile, caprele și porcii) și numai în rindul al doilea pământul

cultivat. În unele sate se dau dări și din stupi.

Apicultura a fost reprezentată în satele întemeiate pe dreptul românesc în starostiile Przemysł și Sanok în sec. XV și XVI de albinăritul rural, adică de creșterea albinelor în știubeie făcute din scorburi de copaci și așezate în dumbrăvi și păduri, precum și de albinăritul pe o treaptă mai avansată, în care creșterea și exploatarea albinelor se făcea în stupi (construiți din scinduri), dar care apar numai sporadic în aceste regiuni.

Economia apicolă n-a avut în această perioadă aici, în bazinul Sanului superior, importanța celei din regiunile Sanului inferior, unde dările plătite de cei ce se ocupau cu albinăritul constituiau 31,1% din suma totală a veniturilor încasate din această dare, la scara țării, de tezaurul regal.

În satele cu drept românesc știubeiele aparțineau fie țăranilor, fie cnejilor sau șoltuzilor.

Cnejii, ca întemeietori de sate pe baza dreptului românesc, apar pe versantul sudic al carpaților polonezi încă din sec. XII, o dată cu al lor „ius cnezatus” sau „ius cneziale” ereditar. Când principatul de Halicz a fost înglobat Poloniei, dreptul german a început să fie folosit de catolicii locali, poloni și germani; ucrainenii — ca aderenți ai bisericii ortodoxe — erau excluși de la acest drept. Aceștia au obținut totuși dreptul german sub forma și sub denumirea de drept românesc, ca și românii colonizați aici anterior. Datorită acestui fapt apare atât de vădit asemănarea dintre cneazul ereditar cu drept românesc și șoltuzul feudal ereditar cu drept german. Atribuțiile cnejilor români erau însă adesea mai importante decât cele ale șoltuzilor cu drept german.

Albinăritul s-a dezvoltat deci în această perioadă în regiunea deluroasă a Sanului superior (Przemysł și Sanok), deși el nu constituie principala ocupație a sătenilor. În aceste părți, satele fondate pe dreptul românesc își achițau taxele și amenzele la judecăți nu numai din produsele rezultate din păstorit și creșterea vitelor și anume în cașuri de brânză, ci și frec-

vent din produsele apicole, în pietre de ceară. Altă dovadă de prezența albinăritului în aceste regiuni o constituie darurile în miere date preoților ortodocși.

Autorul combate așadar opinia (Jablonowski), după care în satele întemeiate în starostiile Przemysł și Sanok pe baza dreptului românesc n-ar fi existat aproape de loc prisăci în sec. XV și XVI, deoarece acestea ar fi fost distruse anterior în urma defrișării pădurilor pentru noile așezări. Această opinie s-a bazat pe lipsa de mențiuni documentare în legătură cu darea pe stupi de către locuitorii din aceste sate. Dar această lipsă de date documentare se explică prin faptul că numărul cel mai mare de documente de întemeiere de sate pe baza dreptului românesc provin abia din sec. XVI, precum și prin faptul că în acel timp știubeiele țăranilor trecuseră acum în mare parte în posesia cnejilor, cei mai mulți proveniți din rîndul șleahței polone și scutiți de dări.

În urma unei analize atente a documentelor de întemeiere de sate pe baza dreptului românesc, autorul ajunge la concluzia că în tot cursul sec. XV și XVI țăranii din satele de munte întemeiate pe baza dreptului românesc s-au ocupat cu albinăritul și că deci nu poate fi vorba de o decădere generală și cu atât mai puțin de o lipsă a acestei îndeletniciri în aceste sate. Trebuie constatat totuși că în unele localități prisăcile formate din știubeie și așezate în păduri au fost înlocuite de noile așezări (coloșii). Faptul acesta face ca în sec. XVII să dispară albinăritul rural (știubeiele) din aceste regiuni și să fie înlocuit prin alt gen de albinărit: stupii construiți din material lemnos. Tot în acel timp, cnejii pun mîna pe știubeiele țăranilor și pe veniturile provenite din ele și aceasta în dauna țăranimii și a vistieriei regale.

O hartă a regiunii, cu satele menționate în articol, ar fi ridicat valoarea acestei atât de importante contribuții la cunoașterea istoriei culturii materiale a coloniilor românești din țara prietenă.

I. C.

ȘT. ATANASOV, *Нов поход на въстаническите борби в България след пороженето на турските войски под Видин в 1798 година*. (Un nou avânt al luptelor răsculaților din Bulgaria după înfringerea armatelor turcești la Vidin în anul 1798), în: „Voenno-Istoriceski sbornik” Sofia, XXIII, 1954, nr. 2, p. 3—46.

Pe baza bogatei și ineditei arhive a Ministerului Afacerilor Externe al U.R.S.S., fondul „Relațiile Rusiei cu Turcia”, autorul reconstituie și interpretează evenimentele care au urmat înfringerii armatei Porții, în 1798, de către oștile lui Pazvantoglu. La 18 ianuarie 1799 pleacă de la București, Constantin, trimisul consulului rus în Țara Românească Kiriko, pentru a-l înștiința pe Pazvantoglu la Vidin, că Pavel I nu permite intrarea pazvan- giilor pe teritoriul Țării Românești. Autorul explică acest gest prin teama pe care o avea Pavel I, bine informat despre stările de la noi, ca nu cumva această intrare să provoace răscoale țărănești, care ar fi putut să se extindă în Moldova și mai departe chiar, în Rusia. La rândul ei și Poarta cunoștea starea țăranilor din Țările Române, jafurile armatelor turcești și abuzurile funcționarilor domnului Hangerli. Opoziția față de acesta din partea țăranilor, mai ales a celor din Oltenia și a unei mari părți dintre boierii devenea tot mai evidentă și mai deschisă.

Atenția guvernului Porții fusese atrasă de însuși ambasadorul rus la Constantinopol, Tamara.

Pentru înăbușirea unor răscoale țărănești Poarta menține în Oltenia trupele lui Silihlar Hiusein-pașa, ale lui Aidin-pașa și cele ale nazır-ului (comand. militar) Brăilei, care de fapt trebuiau să plece înapoi, și se hotărăște să lichideze pe Hangerli.

La p. 5—6 autorul traduce aproape integral raportul inedit al lui Kiriko către consulul general rus din Iași despre acest eveniment dramatic. Pentru istoricii orașului București el este deosebit de prețios, fiind relatarea cea mai completă și amănunțită. În locul lui Hangerli este numit Moruzi. Situația țăranimii continuă însă să fie aceeași.

În planul de luptă al Sultanului intrau ca o parte componentă trupele din Oltenia de sub ascultarea domnului Țării Românești, Moruzi. Planul cu situația trupelor pe teren este reprodus în facsimil în nr. 2 — 1953, p. 215 al revistei Voenno-istoriceski Sbornik și discutat în nr. 1 — 1954, p. 47—78 împreună cu fazele luptelor dintre 1795—1798. Este interesantă relatarea lui Sofronie de Vrața despre atacul crjajliilor asupra Craiovei „cu permisiunea lui Pazvantoglu” și relatarea despre fuga lui Mihail Șuțu, a clericilor și boierilor mari, la Brașov, „într-atîta se temeau ei de crjajlii” (p. 21). Autorul subliniază aici că relatarea inedită a viceconsulului rus de la București, Luca Kiriko, aduce o lumină nouă asupra *obiectului* atacurilor crjajliilor în Oltenia: „Se spune că Pazvantoglu din Vidin a dat voie locuitorilor de acolo să treacă în Țara Românească și să se ocupe cu prada *mănăstirilor și proprietăților boierești*” (subl. n.—A. C.). În lumina acesteia cercetează și expune autorul evenimentele din nordul Dunării în cap. următor intitulat „Răscoala din Țara Românească din cursul anilor 1801 — 1803” (p. 22 — 32). Autorul consideră ca început al acestei răscoale țărănești spontane, luna ianuarie a anului 1801 și cele petrecute atunci în regiunea Craiova. Demne de toată atenția istoriografiei noastre sînt relatările imediate ale viceconsulului Kiriko (p. 23) și mai ales următoarele: „Ni se comunică de la Craiova că locuitorii din trei județe din jurul Craiovei, la 30 ianuarie, treziți de sărăcia extremă și nemulțumire împotriva funcționarilor care se găseau acolo, s-au strîns pînă la 3 000 de suflete și s-au înarmat cu sape pentru a se răzbuna pentru obișduirile care le-au fost făcute, atacînd oștile turcești ale nazır-ului și celelalte oști, valahe” (ale domnitorului Țării Românești — n.n.) (p. 23). Această răscoală ar fi determinat Poarta să destituie pe Moruzi și să numească domn pe Mihail Șuțu. Acesta, nedeosebindu-se prin nimic de predecesorul său în „administrarea” Țării Românești, contribuie la generalizarea răscoalei, în anul 1802, în toată Țara Românească, inclusiv București. Aici este de subliniat că autorul publică

(cu fragmente în facsimil, la p. 24 și 28) o foarte interesantă scrisoare înedită pe care Mihail Șutu a adresat-o Porții atunci. Scrisoarea înfățișează starea de răcoala din Țara Românească. Într-o frază pe care autorul o subliniază, se spune clar: „Toți boierii, administratorii și șefii județelor (ispravnicii) au fost nevoiți să fugă din cauza popoului răsculat” (p. 27). În încheiere autorul face o apropiere demnă de reținut și luat în discuție: „este caracteristic că răcoala din anul 1821, condusă de Tudor Vladimirescu a început de asemenea în regiunea Craiova și după aceea s-a întins și în restul Țării Românești, ca și răcoala din anii 1801—1803” (p. 32).

Acest articol ridicând și o serie de probleme legate de evenimentele din Țara Românească și Oltenia la începutul secolului al XIX-lea și de interpretarea lor, credem că merită a fi cunoscut și eventual luat în considerare (discuție) de istoricii noștri, în general și de colaboratorii Tratatului de istorie a României în special.

A. C.

LAIOS GHEORGHE Ἐνέκδοτες ἐπιστολές καὶ ἔγγραφα τοῦ 1821 Ἱστορικὴ δόκουμένην ἀπὸ τῆ ἀστροικῆ ἀρχεία (Scrisori inedite și acte cu privire la 1821. Documente istorice din arhivele austriace), Atena, 1958, 276 p. + 13 foi nenum. + 1 pl.

Gheorghe Laios este un cercetător grec stabilit în Viena, care timp de mai mulți ani a cercetat arhivele din capitala Austriei. El a reușit să culegă un bogat material referitor la istoria popoului grec de la sfârșitul sec. al XVIII-lea și începutul celui următor. Până acum a publicat în revistele din Atena mai multe articole; amintim câteva: „Baronul Langenfeld și Rigas Veleslinlis”, „Gheorghe Vendotis din Zante și primul ziar grecesc (1784)”, „Frații Pului, Gheorghe Teoharis și alți tovarăși ai lui Rigas”, „Cum s-a predat Farmachi în mănăstirea Secu (sept. 1821)” etc. Colecția de documente de care va fi vorba mai jos este o probă în plus a muncii

îndelungate depuse de Gh. Laios în arhivele vieneze.

Volumul publicat de cercetătorul grec cuprinde 228 scrisori particulare și acte oficiale, așezate cronologic, cu privire la evenimentele petrecute în 1821 în Țările Române și Grecia. Este interesant că multe din scrisorile trimise de eteriștii și de filelenii din Rusia, Principate, Italia, Franța, Germania ajungeau în mîinile cenzurii austriace, erau copiate sau traduse și apoi trimise destinatarilor. În felul acesta au putut ajunge pînă la noi astăzi scrisorile unor greci sau fileleni, care au lucrat cu devotament pentru eliberarea Greciei de sub tirania asupritorilor.

În fruntea colecției de documente autorul publică o introducere (p. 7—36) în care scoate în evidență pasajele principale ale unor scrisori și rapoarte în comparație uneori cu alte izvoare.

Primul document din colecție este o scrisoare a agentului austriac la București, Fleischhackel, către Metternich, din 16 ianuarie, 1821, la care este anexat manifestul revoluționar care a fost aruncat în curtea consulatului austriac și în curțile altor consulate și s-a lipit pe pereții caselor din București. Apoi urmează alte documente în care găsim știri despre Tudor Vladimirescu și Eterie.

Ne vom opri asupra unor pasaje ca să arătăm importanța acestor documente, care aruncă o lumină nouă în unele privințe asupra evenimentelor din 1821, sau vin să întărească sau să completeze materialul documentar cunoscut pînă acum.

La nr. 4 se publică o scrisoare a lui Alexandru Ipsilanti către consulul rus Alex. Pini, trimisă din Iași la 23 feb. 1821, în care spune că l-a rugat pe Pisani să-i trimită un plic destinat baronului Stroganov; plicul trebuie expediat îndată la Constantinople cu un curier expres, fiindcă Stroganov trebuie să fie informat înainte de ceilalți ambasadori și Ipsilanti adaugă: „Vă fac răspunzător pentru orice întârziere care ar putea să fie fatală întregii lumi. Trimit un curier către I. S. Împăratul, iar principele Șuțo și boierii

de aici îi trimit un memoriu, prin care îl roagă să ordone intrarea oștilor rusești în Moldova. Veți face foarte bine, dacă veți lăsa să se răspîndească această știre printre boieri. (În felul acesta veți acționa potrivit cu interesele Rusiei, fără să vă expuneți de loc). *Să nu luați nici o măsură împotriva lui Vladimirescu*¹ și să spuneți totdeauna că nu știți nimic de ceea ce fac eu” (p. 41).

Cunoscutul negustor grec din Sibiu Manicatis Safranos scrie la 17 martie 1821 către negustorii Manasi și Manicatis din Viena că Tudor a trimis către locțiitorul caimacamului din Craiova o scrisoare în care cerea să i se pregătească cele necesare, căci a doua zi urma să intre în Craiova cu 5 000 oameni. Scrisoarea lui Tudor a fost trimisă îndată la București împreună cu o altă scrisoare a boierilor, în care întrebau pe consulul rus dacă Tudor făcea toate acestea cu aprobarea lui și îl rugau să-l potolească. Manicatis adaugă că consulul a răspuns că habar n-are de toate acestea și a scris lui Tudor o scrisoare cu unele amenințări și cu porunca să se întoarcă liniștit la București. Îndată ce Tudor a primit scrisoarea a sărutat-o și a răspuns cam în felul următor: „Porunca d-voastră din 6 februarie (stil vechi) am primit-o cu respect și am reflectat bine. Îmi pare rău că de data aceasta nu pot să mă supun. Motivul este cunoscut Excelenței voastre! Să fiți însă sigur că ceea ce întreprind va aduce numai cinste și nici o rușine țării d-voastră. Am 160 000 ruble din anul 1817 și sint hotărît să sacrific această sumă pentru țara mea” (p. 56)².

Un anonim scrie din București la 24 martie 1821 că la 14 martie s-a întors de la Tudor vornicul Samurcaș, „care se dusese cu 250 000 piaștri ca să-l mituiască, dar i-a dat numai jumătate din sumă. Ca un grec isteț a oprit cealaltă jumătate pentru el și a fugit în Transilvania” (p. 67).

¹ Sublinierea noastră.

² Probabil este vorba de mult discutata sumă de bani împrumutată de Tudor Vladimirescu în 1816, care a dat de lucru istoricilor noștri.

Același anonim amintește mai departe că „la 17 martie, la ora 6 dimineața, a sosit contele Tolstoi, trimis de la Laybach, el a adus documente urgente consulului Pini și agentului nostru Fleischhackel. Lumea a alergat acolo dorind să afle ce vești i-au sosit, însă consului au făgăduit că a doua zi li se va aduce la cunoștință conținutul documentelor. Dacă aș fi așteptat, n-aș fi aflat nimic, fiindcă nu s-a adus la cunoștință popoului absolut nimic. Acele documente erau un răspuns la raportul agentului nostru și al consulatului rus în legătură cu Vladimirescu, în care răspuns se arăta că s-a primit raportul. că monarhii au de gînd să innăbușe și nicidecum să sprijine spiritul revoluționar al popoarelor, că cheamă Înalta Poartă să atace cu toată puterea ei pe Vladimirescu, iar dacă va fi nevoie de ajutor, sint înștiințați toți generalii de la hotare să intre în Țara Românească și să nimicească pe apostazi” (p. 68).

Într-o scrisoare a unui Popovici, scrisă la 6 aprilie 1821 în București, găsim o scurtă prezentare a șefului pandurilor și amănunte despre șederea lui Tudor în București.

În alte documente găsim amănunte despre activitatea lui Tudor, sau „domnul Tudor”, sau „voda Tudor”, cum este numit (vezi doc. 12, 13, 15, 20, 27, 38, 40, 42).

Știrile despre Eterie sint mai multe, variate și din diferite părți ale Europei. Într-o scrisoare din 19 martie 1821, Roxandra, soția domnitorului Moldovei Mihail Șuțo, roagă pe tatăl ei, Ioan Caragea, fostul domnitor al Țării Românești, să vină în Moldova, sau pînă la Chișinău, căci va fi o îmbărbătare pentru ei. Spre a-l incuraja, îi scrie că 30 000 de soldați ruși se află pe malul Prutului și că așteaptă un ordin că să intre în Moldova. Mai departe îi aduce la cunoștință că „trei milioane de piaștri s-au adunat numai la Iași, din contribuțiile de pînă acum. Vă puteți închipui ce se întîmplă în alte ținuturi. Trebuie să știți că în această sumă nu e nici un ban de la moldoveni! toată suma numai de la greci” (p. 60—61).

De asemenea, și domnitorul Mihail Șuțo, într-o altă scrisoare tot din 19 martie, îl

invită cu insistență pe Ioan Caragea să vină la Iași, ca să aibă cu cine să se sfătuiască în aceste împrejurări.

Ioan Caragea nu s-a gândit nici un moment să vină în Moldova și dacă ar fi vrut nu ar fi reușit, fiindcă patru zile după invitația lui M. Șuțo, vice-cancelarul Stürmer înștiința pe ministrul poliției, Sedlnitzky, să ia măsurile cuvenite și să împiedice călătoria de la Pisa la Iași, a fostului domnitor al Țării Românești, Ioan Caragea (p. 65).

În aceeași scrisoare, domnitorul Moldovei M. Șuțo căuta să-l informeze pe socrul său despre acțiunea lui Ipsilanti și adaugă: „Evenimentul cel mare a căzut ca un trăznet și trebuia să caut să stăpinesc lumea să nu fugă. Toată lumea era stăpînită de groază, fiindcă nimeni nu cunoștea această chestiune și nici întinderea ei. Atitudinea boierilor în astfel de împrejurări vă este cunoscută” (p. 61—62).

Într-o altă scrisoare către agentul său din Viena, doctorul Constantin Rallis, din 7(19) martie 1821, M. Șuțo susține de asemenea, că n-a știut nimic de trecerea lui Ipsilanti în Moldova. El îi scrie: „Pe neașteptate la 22 februarie am aflat, spre marea mea mirare, că Alexandru Ipsilanti cu frații săi și cu rudele sale au trecut Prutul” (p. 63).

Este foarte interesantă proclamația lui Iordache Olimpiotul, dată din Sibiu la 1 octombrie 1821, rămasă necunoscută pînă astăzi.

În proclamația sa Iordache se exprimă cu mare indignare față de demnitarul din Moscova, care n-au dat grecilor ajutorul promis, în lupta lor împotriva asupritorilor (p. 240).

Din alte scrisori se vede foarte bine activitatea grecilor și filelenilor din diferite centre ale Europei.

Cu toate măsurile severe luate de organele lui Metternich, grecii din Austria și-au dat și ei contribuția și au ajutat cum au putut cauza Eteriei. Negustorul Pantoleon Vlastos scrie din Viena la 23 martie 1821 lui Gheorghe Ioan Stavru la București: „sper că va reuși planul celor care luptă glorios pentru mîntuirea și eliberarea neamului nostru. Îmi pare foarte rău că n-am avut și eu aceeași sorți, dar îmi niștește conștiința că am gândit și am făcut

tot ce am putut pentru binele neamului nostru”. Și P. Vlastos își termină scrisoarea: „Cu aceste gânduri mă grăbesc să vă trimit la prietenul meu Nicolopolulos 2 500 florini de argint, pe care să aveți bunătatea să-i depuneți fără rețineri la casa de război a neamului nostru. Mai tîrziu voi face cunoscut conducătorilor neamului numele acelora care au contribuit la strîngerea acestei sume” (p. 66).

Vlastos ca și alți cîțiva greci din Viena au fost urmăriți de poliția austriacă și pînă la urmă închiși pentru activitatea lor în favoarea răsculaților.

Merită să amintim de scrisoarea baronului von Schilling, fost ofițer în armata rusă trimisă din Berlin la 30 aprilie 1821, către Alexandru Ipsilanti la Iași, în care îi cere aprobarea să formeze un batalion de ruși sau germani și să vină în ajutorul eteriștilor din Moldova (p. 98).

Dușmanul însă înverșunat al grecilor, ministrul poliției din Viena, Sedlnitzky, îndată ce a aflat această știre, a scris guvernatorilor din Boemia, Moravia și Galiția să ia toate măsurile să împiedice trecerea baronului Schilling în Moldova, ba chiar cere să fie urmărit și la Berlin (p. 100—101).

Să spunem cîteva cuvinte și despre felul cum a fost întocmită noua colecție de documente, pe care Gh. Laios o socotește ca „un izvor istoric, care va întări, va completa, va îndrepta și poate va anula în unele părți alte însemnate izvoare istorice” (p. 8). Sîntem de acord cu autorul despre prețiosul conținut al colecției, dar avem unele rezerve cu privire la felul cum au fost publicate aceste documente. Credem că autorul trebuia să publice și originalele căci oricît de bună ar fi o traducere, cercetătorul științific are de multe ori nevoie să recurgă la original. Dacă Gh. Laios ar fi publicat și originalele germane, atunci numărul cercetătorilor științifici care ar fi putut utiliza aceste documente ar fi crescut mult, și colecția de documente ar fi avut o largă circulație nu numai în Grecia, ci și în alte țări.

O altă lipsă a colecției este că autorul nu ne-a dat cîte un registru în fruntea fiecărui document, ci s-a mulțumit numai să ne dea

numele emitentului și al destinatarului, adăugând în paranteze alături de numele destinatarului și localitatea. Credem că era bine dacă autorul adăuga și formulele utilizate la începutul și sfârșitul scrisorilor și ale rapoartelor oficiale (în foarte puține cazuri sînt date) care ajută de multe ori pe cercetători să tragă anumite concluzii. Apoi așa cum sînt publicate documentele de multe ori nu știm dacă sînt reproduse în întregime sau se dau numai fragmente.

Gh. Laios spune că publică aceste documente din arhivele de stat austriace, fără vreo altă mențiune. Credem că era necesar ca la sfârșitul fiecărui document să avem depozitul, fondul și cota documentului, precum și mențiunea dacă este inedit, sau a fost publicat, de cine și unde. Este drept că autorul într-o notă la p. 9 menționează: „Dar și originalele sînt în cea mai mare parte inedite. Din cele peste 200 scrisori și acte au fost publicate cinci-șase în ziarul „Allgemeine Zeitung” 1821 și alte douăzeci și cinci în „Mitteilungen des österreichischen Staatsarchivs”, Viena 1951, p. 184, și urm. de prof. agregat de la Universitatea din Viena Pol. Enepekides „Interzipierte griechische Briefe ... 1821”, cu foarte puține comentarii superficiale și lipsite de bază istorică”. Această precizare generală a lui Laios nu este suficientă, credem că era mai bine dacă se făcea o mențiune specială la sfârșitul fiecărui document publicat.

Noua colecție de documente, dată la lumină cu atîta trudă de Gh. Laios, într-o înfățișare grafică minunată, va fi de mare folos istoricilor din țara noastră și va ajuta în elucidarea unor probleme legate de 1821. Sperăm ca în curînd să ne ocupăm mai pe larg de materialul documentar referitor la Tudor Vladimirescu și Eterie.

N. C.

F. THIRIET, *Régestes des délibérations du Sénat de Venise concernant la Roumanie, I (1329—1399)*. Paris, 1958, 247 p.

Regestele deliberărilor Senatului venețian alcătuiesc primul tom dintr-o serie mai

mare: „Documente și cercetări privitoare la economia țărilor bizantine, islamice și slave și la relațiile lor comerciale în Evul mediu”, ce apare sub supravegherea lui Paul Lemerle.

Lucrarea prezintă în ordine cronologică rezumatele documentelor aflate în arhivele venețiene.

În introducerea autorul culegerii înfățișează unele date privitoare la expansiunea venețiană, la rolul senatului în viața comunei și la soarta documentelor păstrate în arhive. Reamintind privilegiile pe care Veneția și le-a asigurat în Bizanț, în urma Cruciadei a IV-a, privilegiile care au de fapt o origină și mai îndepărtată — în hrisobulul lui Alexis Comnen din 1082, — autorul arată că în veacul XIV Veneția a întemeiat un adevărat „imperiu colonial”, declarînd teritoriile ocupate parte integrantă a Comunei Venețiene (*Comune Venetiarum*, cum apare în documente). Pentru dirijarea afacerilor interne și mai tîrziu și a celor externe ale acestei comune, și-a asumat un rol preponderent Senatul, a cărui evoluție este schițată pe scurt. Născut din *Consilium rogatorum*, căruia *Maggior Consiglio* i-a delegat o parte din atribuțiile sale judiciare, dar căruia i-a acaparat treptat prerogativele sale esențiale, Senatul a căpătat rolul cel mai important în Comună, prin participarea *Signoriei*, a sfatului celor 10 și a principalilor magistrați. Prezentat ca formă de guvernare a „specialiștilor” (p. 7), care au ferit republica de regalitate, dar au împiedicat și participarea poporului la viața politică, Senatul venețian, organ legislativ dar și cu puteri executive, trebuie analizat cu mai multă adîncime, evoluția sa mergînd paralel cu dezvoltarea asociațiilor comerciale, de care vorbește K. Marx în *Capitalul*, cunoscut fiind faptul că în cadrul acestui organ rolul precumpănitor îl aveau patronii arsenalului.

Culegerea este alcătuită din trei serii de documente: *Mixti* (deliberationes mixtae), hotărîri diverse, conservate în 60 de registre, referitoare la epoca 1293—1440; *Secreta consilii Rogatorum*, consemnînd în registre separate hotărîrile importante luate în ședințe secrete

(precum chestiunea revoltei din Zara etc.), registrele, denumite A, B și I, referindu-se la perioadele 1345—1351, 1388—1397, deci procurând date interesante asupra ascensiunii lui Baiazid; *Sindicatii*, nu conțin propriu-zis deliberări, ci hotărâri ducale fiind putere executorie deliberărilor. Ele sînt strinse într-un registru separat și se referă la perioada 1329—1425.

Culese din aceste trei serii de documente, regestele au drept scop, se arată în prefață, să pună în lumină istoria internă și externă a „imperiului venețian al Romaniei”, care în veacul XIV cuprindea mare parte din insulele grecești, Creta și teritoriile în Crimeia și Trebizonda, „moștenind pe basileusul Romanilor” și rezistînd presiunii genoveze și năvalei turcești. Indicînd în en-tête-ul paginei anul și numele dogelui, iar după fiecare rezumat sursa, culegerea este ușor de consultat. Ea completează util publicația lui N. Iorga, citat în prefață: „Notes et extraits pour servir a l'histoire des Croisades au XV siècle”, care a neglijat aspectul economic al istoriei venețiene, începîndu-și culegerea și de la o dată mai tîrzie. Se aduc și unele corectări: la p. 151 se arată că o hotărâre a fost aprobată și nu respinsă, cum spune Iorga.

Lucrarea se încheie cu un index general (cu unele lacune: lipsește de exemplu, *Mamai* citat în doc. 476, p. 121) și cu o notă despre monedele, măsurile și greutatea venețiene. O hartă anexă dă o imagine a întinderii comerțului venețian.

În legătură cu Uzbecii (doc. 120) și cu Tătarii, în teritoriile cărora nu se oferea să meargă nici un ambasador, cu tot salariul mare oferit (363), cu stăpînul Soldaiei din Crimeia, Ramadovo (273) și cu Bulgarii (156), republica venețiană își trimete vasele în toată partea orientală a Mediteranei și în Marea Neagră. În permanent conflict cu genovezii, dezbaterile ogîndite în regeste procură date și asupra războiului încheiat cu pacea de la Turin, din 1381, în urma căreia se trece la dezarmarea insulei Tenedos, obiect a numeroase tratative dintre Genova și Veneția care pretextînd pericolul turcesc încerca să

reocupe insula (926). Se regăsesc de asemenea indicații privitoare la conflictul pentru Corfus (651), precum și la nemulțumirea venețienilor de a se fi văzut părăsiți de bizantini în timpul războiului cu republica rivală (275).

Dar cele mai bogate referințe sînt cele privitoare la istoria Bizanțului. Pe lîngă relevarea atitudinii venețiene din timpul conflictului dintre țarul Dușan și Bizanț, cînd Veneția încearcă o mediație, refuzînd să satisfacă cererile lui Dușan de asistență militară (189, 223, 237, 241), regestele pun în lumină situația grea economică a Bizanțului, incapabil să-și plătească datoriile (se reamintește de „cei 30 000 ducați”, 218) și să reziste tonului tranșant al cetății italiene, care nu se sfiește să facă demonstrații navale sau să amenințe cu vinderea gajurilor (299) și cu tratative cu Murad (575). Reies, de asemenea, conflictele pentru naturalizări, prin intermediul cărora Veneția sustrăgea imperiului cetățeni impozabili (483), ca și unele replici pe care le dădeau Grecii, confiscînd marfa venețiană sau prădînd pe negustori. Prețioase sînt datele privitoare la politica împăratului Manuel, mai ales în perioada alianței cu Baiazid, privită cu îngrijorare de republica italiană. Oferta lui Manuel de mai tîrziu, de a ceda Bizanțul, în fața ofensivei lui Baiazid din anii 1394—1395, cit și încurajările venețienilor, care vedeau în Constantinopol un pilon al expansiunii lor (860, 892 etc.), indică decadența Bizanțului, în care politica lipsită de prestanță a lui Ioan al V-lea, înfeudat creditelor acordate de venețieni, se continuă cu eforturile disperate dinaintea sfîrșitului.

Încercările de respingere a ofensivei turcești se ogîndesc în tratativele cu Clement VI (142, 149), cu Ana de Savoia (155) și ele merg, însă, paralel cu tratativele încheiate cu Murad, care le oferă deschiderea unui contuar în Scutari (461), cu Baiazid și în special în cadrul politicii de menajare a Sarasinilor, pentru menținerea debușeurilor din Egipt, directivă care va compromite, în parte, și succesul cruciadei de mai tîrziu de la Varna.

Prețioase sînt regestele care se referă la cruciada de la Nicopol. Astfel, dacă în 1395

Veneţia se oferea să înarmeze 5—6 galere în loc de 25, cît cerea regele Ungariei (870), în 1396 se anula ambasada către Baiazid, în urma realizării alianţei bizantino-ungare (900). După dezastrul de la Nicopole, republica se oferă să participe la o nouă cruciadă (923), dar cere lui Sigismund grăbirea tratativilor, întrucît se fac cheltuieli prea mari de întreţinere a flotei (931). Interesantă ştirea că se transportă un detaşament francez de pe coasta dalmatină la Constantinopol (925), fiind probabil vorba de cel condus de Bouciquaut.

De reţinut şi unele date culturale : Veneţia îşi rezerva dreptul de a construi castele şi întărituri în teritoriile din România, mijloc de răspîndire a stilului italian (467) şi achiziţionarea cărţii de cult, întreţinînd un comerţ de cărţi (16).

Relevarea aspectului economic din viaţa Veneţiei îngăduie, în lectura regestelor, urmărirea politicii acestei republici şi explică diversele sale atitudini. Nu este lipsită de importanţă respingerea unei hotărîri care interzicea transportul de sclavi tătari pe corăbii (468), după cum numeroasele regeste privitoare la comerţul cu grîu (920 : rezerve în anii de criză, pentru speculă), subliniază importanţa factorului economic în viaţa republicilor italiene de negustori şi în întreaga lor diplomaţie.

Al. D.

MARC BOULOISEAU, *Robespierre*. Paris, Presses Universitaires de France, 1957, 128 p.

Studiul lui Marc Bouloiseau prezintă într-o nouă lumină figura celui care a fost personalitatea cea mai marcantă a Revoluţiei franceze. Robespierre apare ca unul din cei mai înaltaţi conducători şi teoreticieni ai revoluţiei care a dat lovitura de graţie feudalismului, dar totodată el însuşi e îngrădit de o serie de limite determinate de dezvoltarea social-economică şi politică a societăţii timpului său.

Influenţat puternic de scrierile lui Montesquieu şi Jean Jacques Rousseau, ca tînăr avocat la Arras, Robespierre va reclama în

primele sale scrieri egalitatea tuturor pedepselor aplicate de justiţie, iar în exercitarea profesiei sale va fi un apărător al celor săraci şi oprimaţi. Deferent la început faţă de monarhie şi instituţiile ei, experienţa sa juridică îl va ajuta ulterior să-şi schimbe atitudinea. El va ajunge să se pronunţe deschis împotriva absolutismului regal, a vestitelor „lettres de cachet” şi arestărilor arbitrare. E totuşi convins cu prilejul convocării statelor generale că se mai poate realiza un acord între rege şi popor pentru fericirea tuturor. Evenimentele se precipitau însă şi regele dovedea prin fuga de la Varennes, că e gata să trădeze Franţa. Robespierre se convinge deci că lupta împotriva tiraniei şi despotismului nu poate fi încununată cu succes decît prin desfiinţarea instituţiilor pe care se sprijinea vechiul regim. El militează cu ardoare pentru libertate şi egalitate politică indiferent de rasă sau clasă. Mai mult, Robespierre se ridică pe o treaptă superioară în activitatea sa revoluţionară şi începe să combată cu vehemenţă Constituanta burgheză, care în marea ei majoritate voia să păstreze numai pentru burghezie cuceririle revoluţiei. Cu toate acestea, arată autorul, în iulie 1792 Robespierre nu devenise încă partizanul integral al insurecţiei armate. El era doar pentru o puternică presiune populară care să determine majoritatea şovăitoare a adunării la o politică mai energică şi la arestarea lui Lafayette ale cărui veleităţi de dictatură personală deveneau tot mai evidente. Deşi nu participă la organizarea insurecţiei de la 10 august 1792, Robespierre se va solidariza fără rezerve cu cei care au făcut-o şi va apăra legitimitatea ei, deoarece prin ea poporul şi-a manifestat suveranitatea şi s-a salvat pe sine însuşi. Discursurile sale din această perioadă sînt adevărate pledoarii ale dreptului la insurecţie pentru toţi cei asupriţi.

După răsturnarea monarhiei, Robespierre începe o luptă neobosită împotriva girondinilor, partidul burghezilor, notabililor şi financiarilor, inamicii egalităţii, care acumulasera mari averi, în vreme ce masele populare aveau sub minimul necesar vieţii. El se ridică

cu hotărâre împotriva celor care voiau să salveze pe Ludovic al XVI-lea și să frneze mersul revoluției. Izolarea girondinilor va fi unul din obiectivele principale ale activității sale în anii 1792—1794. Pe plan economic el acceptă și susține taxarea grânelor și instituirea unei administrații centrale pentru alimente, dar — și aici apare una din limitele sale — respinge mișcările populare împotriva comercianților speculanți. De asemenea, deși luptă împotriva bogaților, care pentru a-și salva averea și situația socială sînt gata să pactizeze cu inamicul, Robespierre nu este pentru desființarea proprietății burgheze, ci doar pentru îngrădirea ei prin impozitul progresiv. El nu credea și nu era pentru egalitatea averilor, ci doar împotriva acumulării unor bogății prea mari.

În anul critic 1793 cînd republica părea pierdută, Robespierre a militat din toate puterile pentru alianța burghezilor avansați ai partidului muntelui cu sans-culoții din secțiunile pariziene și pentru instituirea Comitetului salvării publice. Cu Saint-Just pregătește legile pentru formarea democrației sociale instituind prețuri maxime, măsuri împotriva speculanților și decretează împărțirea gratuită la săraci și soldați a averilor emigranților, modificînd astfel în mod profund structura agrară a Franței.

Vara anului 1794 aduce căderea lui Robespierre. M. Bouloiseau arată că aceasta a fost rezultatul coaliției „fricii, egoismului și corupției” creată de toți cei neliniștiți de politica socială promovată de iacobini. Atacat și de vechii săi tovarăși care nu vedeau cu ochi bun dorința lui de a atenua teroarea, Robespierre se demoralizează, nu mai e în stare să aprecieze în mod just situația, subestimează forța adversarilor și refuzînd să ia comanda insurecției pregătite de secțiunile pariziene va ajunge pe eșafodul pregătit de adversarii săi.

În concluzia studiului său, Marc Bouloiseau arată că amintirea lui Robespierre a rămas puternic împlîntată în mintea poporului francez. Nu putea fi altfel cu cel care în anii 1789—1791

luase cuvîntul în adunări și reuniuni de peste 500 ori, iar în Convențiune de 300 ori, în afară de nenumăratele articole din presă cunoscute și comentate în toată masa populației. În 1830 apar niște memorii atribuite lui ; în 1848 figura sa e evocată din nou, socialiștii de la jumătatea secolului trecut inspirîndu-se din exemplul lui, la fel ca și conducătorii mișcării chartiste.

După propria expresie a autorului, Robespierre a fost „un om de vîrf”, deoarece în condițiile de atunci a presimțit evoluția contemporană și a subliniat contradicțiile interne care o determinau. După ce a susținut poporul împotriva aristocrației de naștere, a fost alături de el împotriva celei de bogăție. El voia să stabilească o dictatură populară în care vedea calea către democrația socială. Deși își dădea seama de importanța economicului, ca discipol al iluminismului el puna mai presus politicul și comandamentele morale, ceea ce constituie una din cele mai importante limite ale sale. Robespierre a fost pentru sprijinirea micului proprietar rural, a meseriașului, a micului comerciant, a funcționarului. Prin popor el înțelegea toate aceste pături. Idealul său social — arată Bouloiseau — era mai degrabă mic burghez și îl vedea concretizat prin limitarea averilor și înmulțirea micilor proprietari. Ca și Saint-Just, Robespierre era pentru o comunitate liberă de producători individuali între care să existe o oarecare egalitate. El nu vedea că acest deziderat e irealizabil, deoarece se găsește în contradicție cu libertatea de concurență a economiei capitaliste, care asigură premisele concentrării capitalului de mai tîrziu. Robespierre nu a putut concepe nici comunismul, deoarece în vremea sa capitalismul și tehnica erau abia la început, iar proletariatul nu își constituise încă un partid de clasă. Cu toate aceste limite, create de însăși condițiile economico-sociale și politice în care a trăit, Robespierre a reușit să dea democrației sensul ei profund, el avînd meritul că a asociat pentru prima oară în istorie sans-culoții la acțiunea politică.

S. C.

HENRI GUILLEMIN, *Cette curieuse guerre de 70. Thiers. Trochu. Bazaine*. Paris, Gallimard, 1956, 268 p.

Folosind un bogat material informativ în parte inedit sau cunoscut, H. Guillemin aruncă lumini noi asupra cauzelor înfrîngerii celui de-al doilea imperiu în războiul din 1870—1871. Autorul arată pe rînd rolul nefast al lui Thiers, al generalului Trochu, al republicanilor burghezi de la 4 septembrie 1870 și al lui Bazaine, la înfrîngerea militară a Franței. Iese în primul rînd în evidență trădarea săvîrșită de clasa conducătoare și prăpastia adîncă ce s-a săpat între masa poporul francez și burghezie. Într-adevăr războiul franco-prusac din 1870—1871 a arătat cu prisosință despărțirea totală și iremediabilă, dintre poporul francez și burghezie. Aceasta a instaurat cea de-a treia republică pe ruinele înfrîngerii din 1870 și a trupurilor luptătorilor Comunei, tocmai pentru a apăra proprietatea capitalistă și instituțiile legate de ea, de amenințarea crescîndă a proletariatului. De altfel, autorul arată la începutul cărții sale că această amenințare se manifestase cu deosebită tărie cu prilejul plebiscitului din 1870 care trebuia să consacre imperiul liberal. Au fost într-adevăr peste 7 300 000 de „da” datorită păturilor rurale caracterizate drept „marea avuție electorală a imperiului”, dar au fost și aproape 1 600 000 de „nu” și aproape 1 900 000 abțîneri. În marile orașe industriale și nu mai mult decît în chiar capitala statului, buletinele cu „nu” au reprezentat cea mai mare parte a voturilor. Proletariatul francez folosise plebiscitul pentru a se ridica cu hotărîre împotriva imperiului și împotriva demagogiei sale liberale.

Războiul din 1870—1871 a relevat în afara contradicțiilor antagonice și de neîmpăcat dintre clasa dominantă și masele muncitoare franceze și o serie de contradicții neantagonice între diferitele grupări și curente politice care divizau clasa dominantă.

În primul rînd era gruparea orleanistă, teoretic potrivnică dinastiei Bonaparte, în fapt sprijinitoare a imperiului înfiat de Napoleon al III-lea, deoarece menținea întreaga economie franceză sub controlul ei. Din această

grupare se va desprinde Thiers, unul din slujitorii cei mai zeloși ai dinastiei Orléans, care după 12 ani de retragere din viața politică, va intra în 1863 ca partizan al unui regim de „liberalism conservator” care putea dăinui pentru moment și sub egida imperiului. Totuși, în fond, Thiers era împotriva permanentizării instituției monarhice în Franța, considerînd-o incapabilă să apere în mod eficace pozițiile economice ale burgheziei. Era clară deci evoluarea sa spre ideea „republicii conservatoare”, avîndu-l pe el ca șef. De aceea, se va opune războiului, care cîștigat ar fi putut întări imperiul. Pe de altă parte, Thiers avea în vedere și pericolul celălalt, de fapt adevăratul pericol pentru burghezie, care era reprezentat de proletariet. El a făcut tot posibilul pentru a asigura înfrîngerea militară a imperiului, împiedicînd joncțiunea armatei lui Mac-Mahon cu cea a lui Bazaine, fapt care a dus la dublul dezastru de la Sedan și de la Metz. Dar în același timp, Thiers a căutat să asigure pentru viitoarea formă de guvernămînt burgheză o forță militară capabilă să reziste proletariatului. Aceasta a făcut-o stăruind să se dea comanda supremă lui Bazaine, care s-a achitat cu prisosință de sarcina încredințată. Pentru Thiers, ca și pentru întreaga burghezie franceză, lupta trebuia dată împotriva clasei muncitoare franceze și nu împotriva dușmanului extern. În timpul agitațiilor zile din august — septembrie 1870, instrumentul de care s-a servit Thiers în vederea realizării planurilor sale a fost generalul Trochu, deținînd succesiv posturile de guvernator militar al Parisului, ministru de război și președinte al primului guvern republican burghez. Trochu, om al ordinii, orleanist, partizan al armatei de profesie, dușman înverșunat al maselor populare, era de aceeași părere cu susținătorul său că războiul e pierdut. Deci, toată atenția la constituirea unei forțe armate capabilă să combată „pericolul roșu”, „dezastru social”, „exproprierile”, „ghilotina”. De aceea, el propune lui Napoleon al III-lea să aducă înfi armata lui Bazaine și apoi armata lui Mac-Mahon sub zidurile Parisului. El considera că trupele franceze prea slabe pentru a combate pe prusieni, sînt puternice pentru a

combate revoluția. Pe de altă parte, Trochu devenit subit republican după 4 septembrie 1870, va emite tot felul de formule demagogice, pseudodemocratice pentru a-și atrage popularitatea maselor, înfățișându-se ca adversar al bonapartismului și partizan al războiului. În felul acesta masele nu-i vor suspecta măsurile de întărire a aparatului de represiune. Astfel Trochu întărește armata din Paris aducând gărzile mobile din provincie formate din rurai avuți, partizani siguri ai ordinii stabilite și împiedică prin toate mijloacele înarmarea proletariatului parizian. La propunerea unei ridicări în masă pentru a lupta cu inamicul, Trochu dă proclamația în care pomenește numai de păstrarea ordinii și nici un cuvânt de inamic. Atât la Trochu, cât și la Thiers, defetismul și trădarea mergeau mână în mână. Pentru ei înfrângerea militară și ocupația teritoriului național de forțele inamice era preferabilă înarmării maselor, care ar fi atras după sine revoluția și răsturnarea ordinii burgheze.

O altă grupare politică a burgheziei franceze care s-a manifestat în timpul perioadei de tranziție de la imperiu la cea de-a treia republică a fost gruparea lui Jules Favre și Jules Ferry. Aceștia au fost împinși înainte de Thiers pentru a dirija evenimentele care au condus la actul de la 4 septembrie 1870. Autorul arată că dezastrul de la Sedan a stîrnit revolta notabililor dezamăgiți că au susținut zadarnic o dinastie care acum nu mai era în stare să împiedice revoluția maselor populare. Clasa „proprietarilor” urîdea terorizată toate acțiunile blanquiștilor și căuta o soluție pentru a ține masele pariziene în afara influenței grupării blanquiste. Burghezia căuta să speculeze faptul că masele populare nu se gîdeau încă la propriile necazuri, ci tot la război. Se formează astfel un guvern al apărării naționale Favre-Trochu, care simulează o organizare a rezistenței militare. Ceea ce vroiau în fond cei doi „Jules”, Favre și Trochu, era pacea cu guvernul prusian, convinși fiind că acesta nu va permite o răsturnare socială ce ar compromite plata despăgubirilor de război. În acest fel actul de la 4 septembrie 1870, actul de naștere al celei de-a treia republici a însemnat o insu-

recție burgheză, avînd drept scop să asigure prin noi mijloace menținerea „ordinii” capitalului, compromisă prin dezastrele și incapacitatea imperiului. Aici ar fi fost nimerită precizarea că cea de-a treia republică a debutat în 1870, așa cum a sîrșit în 1940, prin frica de revoluție și prin trădarea intereselor naționale, socotite ca lipsite de semnificație în fața intereselor de clasă.

Alte două grupări erau cele ale partizanilor imperiului: bonapartiștii moderați și ultrabonapartiștii. Bonapartiștii moderați, grupați în jurul lui Napoleon al III-lea și al lui Emil Olivier, sînt prezentați de autor ca ostili războiului de care se temeau că va sîrși rău și astfel vor fi create condiții pentru o manifestare mai violentă și mai activă a nemulțumirii maselor populare împotriva imperiului. Bonapartiștii moderați au fost alarmați nu numai de rezultatul referendumului din 1870 ci și de rezultatul alegerilor din 1869 cînd adversarii regimului au înrunit 3 258 777 voturi față de cele 4 477 720 ale candidaturilor oficiale.

Cealaltă grupare, a ultrabonapartiștilor, avînd ca centru pe împărăteasa Eugenia și cercul de politicieni din jurul ei, privea și accepta războiul ca singurul mijloc de consolidare a unui regim prea scuturat de tendințe parlamentare.

Un capitol special e dedicat trădătorului de la Metz, mareșalul Achille Bazaine. Tip de aventurier, Bazaine visase cu ani în urmă în vremea expediției din Mexic, să joace în această țară rolul jucat de Bernadotte în Suedia în timpul lui Napoleon I. Războiul din 1870 i-a părut prilejul cel mai nimerit să repete lovitura, de astă dată în Franța. H. Guillemin arată cu multe amănunte acțiunea trădătoare a lui Bazaine. Deși dispunea de o armată considerabilă și bine înarmată, el n-a întreprins nici o acțiune serioasă pentru oprirea invaziei prusiene. Cu o pasivitate criminală a privit la primele înfrîngeri și la dezastrul de la Sedan. În mod deliberat el nu a încercat să facă joncțiunea cu armata lui Mac-Mahon, tocmai pentru a grăbi înfrîngerea militară. De pildă la Gravelotte a lăsat ca cei 136 000 de soldați de sub comanda sa să fie înfrînți de 91 000

prusieni. Tot după această bătălie Bazaine a raportat că nu a putut întreprinde manevra de joncțiune cu Mac-Mahon, deoarece nu mai avea muniții și alimente. Realitatea era însă cu totul alta. Ancheta ulterioară a dovedit că armata lui Bazaine mai dispunea de 186 proiectile de fiecare piesă de artilerie și 127 cartușe de fiecare pușcă, suficiente pentru a asigura necesarul manevrei ce ar fi dus la joncțiune. De asemenea, alimente erau îndea-juns, dar Bazaine pentru a răpi orice posibilitate de deplasare a armatei sale, a ordonat arderea a 2 063 000 rații, pretextând că ele împiedicau tocmai această deplasare.

Aceste acte săvârșite, Bazaine s-a închinat la Metz cu 173 000 oameni și 1 665 tunuri și a urmărit desfășurarea evenimentelor. A intrat apoi în tratative cu comandamentul prusian cărui i-a oferit capitularea. Care a fost substratul acestei capitulări? Autorul îl prezintă pe larg, citind pasaje întregi din nota din 10 octombrie remisă lui Bismarck și semnată de Bazaine. „În clipa când societatea e amenințată de un partid violent și ale cărui tendințe nu ajung la o soluție căutată de spiritele sănătoase — se scrie în notă — mareșalul comandant al armatei de la Rhin inspirându-se din dorința de a-și salva țara de propriile excese, își întreabă conștiința dacă armata pusă sub ordinele sale, nu e destinată să devină scutul societății”? Într-adevăr, în timpul Comunei această armată, eliberată din prizonierat, a devenit scutul societății burgheze, reprimând în mod singeros mișcarea revoluționară a proletariatului parizian. Thiers, Trochu și toată burghezia franceză au aprobat capitularea de la Metz, deoarece acest act le-a procurat forțe militare sporite, pentru a lupta împotriva clasei muncitoare. Complicitatea burgheziei la acțiunea de trădare a lui Bazaine se vede și din cererea unanimă prin care chiar instanța care l-a condamnat la moarte pe trădător a cerut comutarea pedepsei în 20 ani închisoare. În sfârșit, complicitatea s-a desăvârșit când aceeași burghezie a înlesnit evadarea lui Bazaine care și-a sfârșit zilele liniștit în Spania. Prin acțiunea și scopurile sale, Bazaine a reprezentat acea

tendență a burgheziei de asigurare a dominației politice prin dictatura militară.

După cum se poate observa din această sumară expunere a principalelor idei din cartea lui Guillemin, războiul din 1870—1871 a consemnat ruperea definitivă a marii burghezii franceze de interesele poporului francez. De o parte frica de revoluție care a dus la trădare și la pactizarea cu inamicul împotriva propriilor conaționali, de altă parte dorința fierbinte a maselor populare în frunte cu proletariatul de a lupta până la victorie împotriva cotropitorilor pământului francez. Socotim totuși că autorul ar fi trebuit să acorde mai multă atenție și să analizeze mai temeinic atitudinea profund și consecvent patriotică a proletariatului francez în general și a celui parizian în special. Într-adevăr, H. Guillemin arată în unele locuri acțiunea grupării radicale burgheze condusă de Gambetta și de publicistul anarhist Rochefort, precum și mișcările muncitorimii. Aceste acțiuni și mai ales cele ale muncitorimii am fi dorit să le avem tratate mai dezvoltat. Masele muncitoare care au strigat „Trăiască republica” la 9 august 1870, care au cerut arme pentru a combate pe inamic și care prin acțiunile lor au determinat autoritatea de stat să instituie starea de asediu în departamentele industriale, meritau acest lucru.

De asemenea, se mai face observată și o oarecare tendință de prezentare a lui Napoleon III ca o victimă a mașinațiilor politicienilor burghezi împotriva organizării unei rezistențe militare eficace. Or, cel care a dat lovitura de la 2 decembrie 1852, asigurând marii burghezii franceze forma de stat cea mai convenabilă pentru bunul mers al afacerilor ei, considerăm că nu poate fi privit ca o victimă. Regimul de corupție și opresiune instituit de Napoleon al III-lea nu putea avea alt deznodământ decât cel întâmplat pe câmpurile de luptă din nord-estul Franței și la Palais Bourbon în Paris. Burghezia franceză — după cum și autorul o subliniază adesea în cartea sa — n-a făcut altceva decât și-a înălțat mandatarul trimis în fruntea statului, deoarece acest mandatar s-a dovedit incapabil să apere proprietatea capitalistă și ordinea constituită

puse în primejdie de revoluția proletară ce se ridica tot mai amenințătoare la orizontul însingurat al Franței.

Cu aceste observații socotim că lucrarea lui H. Guillemin constituie o contribuție plină de interes, prin materialele folosite și analiza în general conformă cerințelor materialismului istoric, a evenimentelor sociale și politice din prima parte a războiului franco-prusac din 1870—1871.

S. C.

PIERRE BOITEAU, *Contribution à l'histoire de la nation malgache*. (Editions Sociales, Paris, 1958, 431 p.).

În trecut, unii istorici francezi s-au ocupat mai mult sau mai puțin de istoria Madagascarului. Toți istoricii burghezi arătau însă că istoria populației din Madagascar începe cu secolul XIX, când acest teritoriu a intrat sub dominația imperialistă franceză, justificând într-un fel sau altul „dreptul” Franței capitaliste la dominația popoarelor coloniale. În ultimii ani lupta pentru independență a popoului din Madagascar era prezentată ca o luptă rasială, între diferitele triburi, trecând total sub tăcere lupta de clasă în sinul societății malgașe.

În 1958 a apărut la Paris lucrarea lui Pierre Boiteau, care a trăit mulți ani în „marca insulă”, „Contribution à l'histoire de la nation malgache”, lucrare ce înfățișează istoria Madagascarului din cele mai vechi timpuri pînă în zilele noastre. Ceea ce deosebește această lucrare de tot ce s-a scris pînă la ea este faptul că autorul — situîndu-se pe o poziție progresistă — scoate pe prim plan poporul care și-a afirmat în întreaga sa existență voința și lupta pentru independență.

Primele două părți autorul le consacră evoluției popoului malgaș de la originile sale pînă la apogeul monarhiei malgașe din prima jumătate a secolului XIX, sub regii : Radama I (1810—1828), Ranavalona I (1828—1861) și Radama II (1861—1863).

Prima perioadă Vazimba (pînă în secolul XI) se caracterizează prin organizarea societății malgașe în clanuri, iar în ultima parte a societății Vazimba se conturează stratificările sociale, își fac apariția șefii de clanuri ereditari. Ca urmare în secolele următoare se destramă societatea Vazimba formîndu-se așa-numitele regate care, în mare, corespund actualelor triburi ce locuiesc teritoriul Madagascarului. Printre statele mai puternice din secolele XIV și XV erau regatele : Sakalave, Bestileo, Merina, Betsimisarak ; alături de acestea se găseau încă 13 asemenea regate. Numeroasele lupte între statele amintite, ridică pe prim plan statul Merina care reușește să încheie prima unificare a tuturor triburilor sub Andriamasinavalona (1675—1710?). La sfîrșitul secolului XVIII și începutul secolului XIX statul Merina se întărește mai mult făcînd a doua unificare sub Andrianampoinimerina (1787—1810) dată după care avem apogeul monarhiei malgașe. Monarhia malgașă își va pierde însă independența la mijlocul secolului trecut. Structura societății malgașe — studiată de Pierre Boiteau pe baza unui vast material documentar avea următoarea înfățișare :

— nobilii sau Andriana ; oamenii liberi sau Hova ; Zaza-Hova, sau vechii Hova transformați în sclavi pentru datorii ; sclavii regelui sau Tsiarondahy și sclavii propriu-ziși sau Andevo.

Autorul prezintă epoca de pînă la 1863 perioadă plină de frămîntări interne la care își aduce contribuția burghezia franceză și engleză dornice să-și asigure deșeurile în țările coloniale. Împotriva regimului de castă se ridică negustoria malgașă susținută de elementele cele mai sărace ale populației, meseriașii și țărani, așa-numiții borizano. Pe multe pagini este analizată situația populației sărace care de nenumărate ori s-a ridicat împotriva opresorilor. Așa a fost, de exemplu, marea mișcare populară din 1831—1836, care deși a îmbrăcat haină religioasă (luptă între protestanți, catolici, bapțiști etc.) a avut un substrat social puternic. Frămîntările se țin lanț iar la 1863 izbucnește o mare revoluție populară îndreptată împotriva nobilimii interne, împo-

triva monarhului absolut Radama II și a burgheziei străine. Hova organizați și conduși de unele vîrfuri ale negustorimii autohtone (care-și constituise societăți secrete) au răsturnat monarhia absolută (asasinînd pe Radama II și pe primul ministru Rainivoninahitriniony). Represiunea armată începută în capitala Tanaurine, a înăbușit revoluția, victimele represaliilor ridicîndu-se la 8 000 persoane. După 1863 în Madagascar se instaurează puterea personală a lui Rainilaiarivony. Puterea acestuia a fost întărită prin tratatul din 1885 încheiat în urma agresiunii imperialiste franceze asupra Madagascarului, tratat prin care Franța pune mîna pe economia țării. La începutul secolului XX Madagascar devine o piață franceză.

Ultimele două părți ale lucrării amintite sînt consacrate istoriei Madagascarului în perioada imperialismului. Ceea ce atrage atenția în mod deosebit este prezentarea dezvoltării economiei Madagascarului; de la 1900 pînă în 1956, structura economiei, subjugarea acesteia de capitaliști străini, profiturile enorme obținute din truda și munca poporului malgaș.

(În milioane franci francezi) :

Anii	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955
Total	164,3	250,8	268,8	601,2	684,2	808,3	1035,7	942,3	1002,8	915,6	822,1

Pe zeci de pagini autorul analizează profund condițiile de muncă și trai ale populației, demonstrează pe bază de date statistice: munca forțată, impozitele, vînzarea-cumpărarea forței de muncă pe piața capitalistă, prețurile mărfurilor de larg consum și salariile muncitorilor, accidentele de muncă etc. La toate acestea se adaugă discriminarea rasială. Un exemplu : salariul mediu pentru un european era în 1957 de 425 000 franci în timp ce un salariat malgaș primea 80 000 franci. Alături de muncitori, țărănimea trăiește încă în condiții de adevărată sclavie pe marile proprietăți în cea mai mare parte concesionate europenilor.

Ultimul capitol al lucrării este dedicat luptei poporului malgaș pentru independența

Iată de exemplu, totalul investițiilor (în miliarde de franci francezi).

Investiții particulare	franci 1940	franci 1954
1897—1940	16,275	250
1945—1956	—	55
Investiții de stat		
1897—1940	3,168	50
1945—1956	—	170
Total g-ral.	19,443	525

Intensificarea dominației franceze reiese clar țînînd seama și numai de faptul că ritmul investițiilor totale este considerabil accelerat în ultimii zece ani în raport cu perioada precedentă.

Iată beneficiile declarate de cîteva societăți pe o perioadă de numai zece ani : (trebuie să subliniem că acestea nu arată adevăratele profituri, capitaliștii avînd o grijă deosebită în a masca uriașele cîștiguri).

națională. Momentele mai importante asupra cărora insistă mai mult autorul au fost : marea manifestație din 19 mai 1929 urmată de o cruntă represiune, lupta în timpul celei de-a doua constituante și alegerile din 1946, evenimentele din 29 martie 1947 și masacrele colonialiste, marea grevă din 1953 și altele.

Adăugînd la cele spuse faptul că lucrarea este scrisă într-o formă accesibilă, combativă și este extrem de bine documentată, relevăm încă o dată aportul adus de autorul ei la cunoașterea adevăratei istorii a unui popor oprimat de veacuri și care în zilele noastre contribuie efectiv alături de alte popoare la lupta împotriva sistemului colonial al imperialismului.

I. P.

BIZANTOLOGIE

HANS-GEORG BECK, *Vademecum des byzantinischen Aristokraten. Das sogenannte Strategikon des Kekaumenos*. Graz-Wien-Köln, 1956, 164 p.

În această lucrare, docentul Hans-Georg Beck din München publică în traducere germană, cu un studiu introductiv (p. 5—19) două importante scrieri bizantine din secolul al XI-lea și anume *Strategikonul lui Kekaumenos* (p. 21—133) și *Cuvntul de sfat către împăratul* (p. 135—151). Lucrarea este însoțită de explicații destinate să lămurească unele referințe și terminologii ce figurează în textele traduse (p. 153—164).

În studiul său introductiv, Beck examinează sumar caracterul scrierilor bizantine privitoare la strategia și tactica militară, relațiile dintre guvernatorii provinciilor și împăratul Bizanțului, precum și paternitatea scrierilor pe care le traduce. Ambele scrieri au fost redactate în limba greacă, în secolul al XI-lea.

Pentru prima dată textele grecești ale acestor două scrieri bizantine au fost editate în 1896, cu un erudit aparat critic, de către învățații ruși V. Vasilievski și V. Jernstedt (*Cecaumeni Strategikon et incerti scriptoris de officiis regis libellus*, ed. B. Wassilievsky et V. Jernstedt, Petersburg, 1896). Acești editori au socotit că cele două scrieri nu sînt opera aceluiași autor, ci primul text aparține lui Kekaumenos, iar celălalt unui scriitor necunoscut.

Această opinie a prevalat pînă în 1936, cînd bizantinista engleză Georgina Buckler a susținut cu argumente temeinice că ambele texte sînt opera aceluiași autor, pe care ea l-a identificat în persoana generalului bizantin „Catalo Cecaumenus” (*Authorship of the Strategikon of Cecaumenus*, în „Byzantinische Zeitschrift”, tom. XXXVI, 1936, p. 7—26). În același an, bizantinologul român Nicolae Bănescu a adus noi și concludente argumente în sprijinul tezei că ambele texte sînt opera aceluiași autor, susținînd însă că acesta nu poate fi generalul Katakalon Ke-

kaumenos, ci un Kekaumenos care urmează să fie identificat cînd se vor găsi date certe (*A propos de Kekaumenos* în „Byzantion”, tom. XIII, 1938, p. 129—138).

Tot atunci, Georgina Buckler a replicat lui N. Bănescu, susținînd că singurul „autor posibil” este Katakalon Kekaumenos (*Can Cecaumenus be the autor of the Strategikon?*, în „Byzantion”, tom. XIII, 1938, p. 139—141). În 1945, N. Bănescu și-a întărit cu noi argumente propria sa teză (*Bulletin de la Section Historique de l'Académie Roumaine*, 1945, p. 186—191).

În lucrarea de față, Beck acceptă teza Georginei Buckler, potrivit căreia autorul ambelor scrieri bizantine este generalul Katakalon Kekaumenos (p. 12—16). Ambele scrieri au la bază aceleași concepții și sînt redactate în același stil, înct unitatea lor nu mai poate fi pusă la îndoială. Traducerea germană s-a făcut după textul grecesc editat în 1896 de către V. Vasilievski și V. Jernstedt. Menționăm că începutul *Strategikonului* lipsește din textul pe care l-a tradus Beck. Traducătorul îl întregeste potrivit sensului.

Strategikonul este un tratat de strategie, dar cuprinde și numeroase sfaturi morale sub forma unor învățături pe care un părinte le adresează fiului său. *Cuvntul de sfat* către împărat cuprinde informații politice referitoare la istoria statului bizantin din secolul al XI-lea și importante știri despre aspirarea fiscală ce apăsa masele populare din imperiu. Dar Beck nu examinează conținutul scrierilor pe care le traduce și nici nu le raportează la regimul social-politic al imperiului bizantin din secolul al XI-lea.

Studiul introductiv ce însoțește traducerea are un pronunțat caracter mistic. Ajunge să menționăm în această privință că potrivit părerii lui Beck, raporturile dintre guvernatorii provinciilor și împăratul Bizanțului aveau caracterul relațiilor aflate sub cheazăia divinității, din care cauză „cîntea și demnitatea nu puteau fi încălcate” (p. 9).

Pentru studiul vlahilor din imperiul bizantin, aceste două scrieri au o excepțională valoare documentară. Răscoalele vlahilor pe care le descrie Kekaumenos sînt mișcări ale unei populații și forme ale unor lupte sociale ce n-au fost încă studiate temeinic. Studiul, astăzi depășit, al lui Gerge Murnu, *Istoria Romînilor din Pind. Vlahia Mare (980—1259)*, București, 1913, se bazează deosebi pe aceste două izvoare bizantine.

Traducerea germană ne dă prilejul să ne reamintim cît de necesară este și o traducere românească a acestor izvoare bizantine. Semnalăm această problemă bizantinologilor noștri și Editurii Academiei R.P.R.

Gh. C.

JOHANNES KARAYNNOPULOS, *Die Entstehung der byzantinischen Themenordnung*, München, 1959, 105 p. + 3 hărți.

Publicată în colecția *Byzantisches Archiv*, care constituie suplimentul revistei *Byzantinische Zeitschrift*, lucrarea de față are ca obiect cercetarea constituirii temelor bizantine. Autorul arată că lucrarea a fost întocmită sub îndrumarea profesorului Franz Dölger ceea ce reprezintă o garanție pentru temeinicia documentării sale.

După ce indică bibliografia (p. XI—XX), autorul cercetează teoriile anterioare și mărturiile izvoarelor (p. 5—36), constituirea temelor în secolele VI—VII (p. 37—58), temele și proprietățile militare (p. 59—88) și circulația cuvîntului temă (p. 89—98). Lucrarea se încheie cu scurte concluzii (p. 98—99) și un indice de nume și materii (p. 100—105). În anexe lucrarea cuprinde trei hărți privitoare la reformele administrative ale lui Justinian I, comandamentele militare din partea orientală a imperiului sub Justinian I, temele din partea orientală a imperiului în secolul al VIII-lea.

Regimul temelor a avut un dublu caracter: militar și administrativ. Pentru marea majoritate a bizantinilor, temele sînt o creație

bizantină și reprezintă o trăsătură proprie organizării statului bizantin. Unii bizantinologi atribuie însă temelor origini străine. Astfel, E. Stein, F. Altheim și R. Stiehl socotesc că temele au o origine persană, iar E. Darko le consideră împrumuturi turanice. Autorul lucrării de față critică aceste ipoteze. Deși nu se pot nega influențele pe care popoarele aflate în luptă cu bizantinii le-au exercitat asupra tacticii militare și armamentelor bizantinilor, totuși împrumuturile și influențele directe nu sînt de conceput în ceea ce privește organizarea de bază a statului bizantin.

Argumentele autorului se bazează în esență pe deosebirea dintre nivelul de organizare al statului bizantin și regimul politico-administrativ înapoiat al nomazilor. Argumentarea este convingătoare. Dar Karaynnopulos susține totodată că proprietățile funciare militare din imperiul bizantin n-au fost un element constitutiv al regimului temelor. El socotește că n-a existat decît un paralelism între regimul temelor și proprietățile militare, care — după părerea sa — ajung să constituie un sistem încheiat abia în secolul al X-lea.

Nu împărtășim această teză. Temele au un conținut social și politic propriu Bizanțului din secolele VI—VIII. Tocmai în această perioadă apărarea imperiului începe să se bazeze pe proprietățile militare — pe așa-numitele *στρατιωτικά κτήματα*. Ostașii primeau loturi și bunurile funciare implicau sarcini militare. Apărarea imperiului se baza pe unitățile formate din ostașii înzestrați cu pămînt în regiunile respective. Această interpretare a fost propusă încă din 1900 de către bizantinologul rus F.I. Uspenski, care în studiul său *Organizarea militară a imperiului bizantin* (publicat în revista „Izvestia Russk. Arheol. Institutat”, nr. 6/1900, p. 154—207) a adus argumente convingătoare, arătînd totodată că în constituirea temelor bizantine slavii au avut un rol activ tocmai pentru că ei formau o populație liberă trăind în obști sătești și avînd îndatoriri militare față de statul bizantin. Recentele cercetări ale bizantinologilor sovietici, pe care autorul nu le

cunoaște, sînt concludente în această privință.

În ceea ce privește perioada constituirii regimului temelor autorul nu depășește rezultatele cunoscute încă din 1896 datorită cercetărilor lui Charles Diehl (*L'origine du régime des thèmes dans l'empire byzantin*, publicat la 1896 în „Etudes d'histoire du moyen âge”, apoi în „Etudes byzantines”, Paris, 1905, p. 276—292). Autorul întărește însă concluziile lui Diehl, arătînd că instituția temelor nu este creația unui împărat, ci rezultatul unei îndelungate dezvoltări lente a sistemului administrativ bizantin.

Constituindu-se treptat, regimul temelor a avut ca trăsătură esențială concentrarea puterilor civile și militare în mîinile aceluiași guvernator. Începuturile acestui regim se pot identifica în izvoarele de la sfîrșitul secolului al VI-lea, deși atunci cîrmuirii temelor nu se numeau încă *strategi*, ci *exarhi*.

Concentrarea atribuțiilor civile și militare a fost determinată îndeosebi de necesitățile militare, imperiul bizantin trebuind să facă față atacurilor germanilor, arabilor și perșilor. În organizarea temelor s-au menținut unele trăsături din administrația vechilor eparhii. Însuși termenul $\theta\acute{\upsilon}\mu\alpha$ nu apare cu sensul de organizație teritorială administrativă-militară decît în secolul al IX-lea.

Lucrarea are meritul de a fi bine documentată. Este de regretat că autorul nu cercetează și dezvoltarea ulterioară a regimului temelor, stăruind numai asupra constituirii acestui regim. Autorul nu dă însă instituției temelor altă interpretare decît cea cunoscută în general în istoriografia burgheză. Justa semnificație istorică a regimului temelor nu poate fi determinată decît căutîndu-se explicația instituției în lumina relațiilor sociale din perioada respectivă.

Gh. C.

BIBLIOGRAFIE, ARHIVISTICĂ, MUZEOGRAFIE

Catalogul documentelor grecești din Arhivele Statului de la Orașul Stalin. vol. II, București, 1958, VIII + 429 p. + 8 pl. Direcția Generală a Arhivelor Statului.

Ca și în primul volum al aceluiași catalog¹ în centrul atenției autorilor — Dumitru Limona și Elena Limona — a rămas culegerea materialului documentar provenit de la negustorul Mihail Țumbru din Brașov. Acest material este format — în afară de cîteva acte din fondul Acte Judecătorești — din cîteva manuscrise care conțin copiile serisorilor sus-numitului negustor din anii 1792—1795 către diferiți tovarăși de negoț, corespondenți și comisionari precum și două catastihuri de dublă contabilitate din anii 1774—1778, 1799—1805, un catastih cu o singură partidă din anii 1801—1803 și un catastih de mărfuri achiziționate de la Lipsa și Viena în 1803. De asemenea sînt materiale documentare referitoare și la alți negustori

din Brașov și anume: un catastih de socoteli din 1803—1818 al negustorului Anastase Persu Lipovanul, un catastih cu partidă dublă al aceluiași negustor din anii 1808—1819 și un catastih de datorii al negustorului Ioan Leca din anii 1817—1828.

Din cele 1638 de regeste întocmite în prezentul volum se desprind o seamă de informații prețioase referitoare la afacerile comerciale ale negustorilor din Brașov desfășurate între 1774 și 1837. Se dau amănunte relativ la legăturile lor cu tăbăcarii din Săcele care procurîndu-și materii prime din Țara Romînească și Bulgaria prelucrau pieile pe care le vindeau apoi negustorilor brașoveni și relativ la negoțul de bani la care participau toți negustorii nu numai din Brașov ci și din: Sibiu, Timișoara, Viena, București, Constantinopol, Smirna, Seres, Zemlin etc. De asemenea este aratăată activitatea companiei comerciale din Craiova — condusă de Hagi Stan Jianu — care dobîndise un mare credit atît în Europa cît și în Turcia, activi-

¹ Studii, 1958, nr. 6, p. 246—247.

latea comercială a negustorului Anastase Persu Lipovanul cu relații tot atât de vaste ca și Mihail Țumbru, activitatea negustorului Ioan Leca — negustor de a doua mână — și activitatea unui negustor de sat Sterie Trandafir din anii 1831—1837.

Documentele din ambele volume ale acestui catalog au o valoare nu numai în cadrul patriei noastre prin dezvoltarea unui aspect al vieții economice din trecutul nostru ci ele au o valoare internațională interesând deopotrivă țările din Europa Centrală, din Peninsula Balcanică și din Orientul Apropiat, zonă acoperită de rețeaua schimburilor comerciale pe care le relatează documentele.

Lucrarea este însoțită de un indice general (p. 380—418), de un glosar (pentru ambele volume p. 419—429) și de 8 facsimile după documentele cele mai interesante. Prezentul volum ca și primul reprezintă o importantă contribuție a arhiviștilor noștri și constituie totodată un prețios instrument de lucru pentru cercetătorii istorici și economiști din țara noastră și de peste hotare care se ocupă cu studiul dezvoltării comerțului în țara noastră și în țările vecine la sfârșitul secolului XVIII și începutul sec. XIX.

C. Ș.

Zentralblatt der Bulgarischen Wissenschaftlichen Literatur. Geschichte und Archäologie, 1958. Sofia, 1959, 103 p.

Noua revistă de referate privitoare la istorie și arheologie, editată de Academia de științe bulgară, Serviciul de Informare și Documentare științifică și tehnică al Bibliotecii centrale, constituie un prețios instrument de lucru și un îndrumar deosebit de necesar pentru cunoașterea activității istoriografice bulgare. Apărută sub îngrijirea unui comitet de redacție condus de T. Ganev, revista apare într-o ediție în limba rusă și într-alta în limbile franceză și germană (partea de istorie în franceză, partea de arheologie în germană). Buletinul prezintă producția istorică anuală și materialele sînt grupate în

următoarele capitole: 1. Surse istorice, istorie generală, metodologie și filozofia istoriei, 2. Istorie veche și feudală, pînă la ocuparea Bulgariei de către Turci, 3. Istoria Bulgariei în timpul ocupației turcești și a eliberării, 4. Istoria Bulgariei de la eliberare pînă la sfârșitul primului război mondial, 5. Istoria Bulgariei de la sfârșitul primului război mondial pînă la 9 sept. 1944, 6. Bulgaria în epoca socialismului. Partea a II-a, consacrată arheologiei, se subdivide în: Generalități, Preistorie, Antichitate, Epoca feudală, Harta arheologică a Bulgariei, Epigrafică, Numismatică, Bibliografie-Manuale.

Articolele, culese din 12 periodice de istorie și 4 de arheologie, sînt prezentate în traducere și în original, însoțite de o scurtă adnotare, care relevă ideile principale. Buletinul se încheie cu o listă a siglelor și un indice alfabetic pe autori.

Utilitatea unui asemenea buletin nu poate fi îndeajuns subliniată. El procură o privire de ansamblu asupra problemelor principale analizate de istoricii bulgari și pune la îndemna cercetătorilor din fiecare domeniu contribuțiile științei istorice din țara vecină și prietenă. Semnalăm pe lângă unele studii legate direct de istoria patriei noastre (de exemplu 3 „Documente privitoare la istoria societății literare bulgare de la Brăila”) pe cele de un interes general, care sînt pe larg dezbătute și de cercetătorii romîni (34 „Renta feudală în sec. XV și XVI”), amploarea studiilor consacrate războiului rusoturc din 1877—1878 (46—54, unde este citat articolul lui Hr. Mihova despre contribuția poporului român la eliberarea Bulgariei) și influența Marii Revoluții Socialiste asupra mișcării muncitorești bulgare.

De altfel, acest buletin este rodul unei activități intense bibliografice desfășurate în țara vecină. Pe lângă „Repertoriul general al presei periodice” și a „Bibliografiei publicațiilor Academiei bulgare de științe, 1869—1953”, centrele bibliografice au mai întocmit diverse repertorii și liste, dintre care menționăm „Eroii căzuți în lupta antifascistă și în mișcarea de rezistență” (1957). În colaborare

cu Academia de Științe a U.R.S.S., a fost elaborat primul volum al „Bibliografiei istorice a R.P. Bulgare”, cel de-al doilea, cuprinzând literatura apărută în anii 1948–1952, fiind în prezent sub presă.

Noua revistă de referate se înscrie la loc de cinste în seria instrumentelor documentare în știința istorică și prezintă activitatea de înalt nivel științific din R.P. Bulgaria.

(Pentru cunoașterea mai amănunțită a ghidurilor documentare, a indicilor și a în-

tregii activității bibliografice din R.P. Bulgaria, se pot consulta: Nedelka Janakieva, *Geschichte und heutiger Stand der bulgarischen Bibliographie*, în *Zentralblatt für Bibliothekswesen*, Leipzig, 72 (1958), p. 215–235 și T. Borov, *L'activité bibliographique en Bulgarie, 1955 – 1958*, în *Bulletin de l'UNESCO à l'intention des bibliothèques*, 13 (1959), p. 151–152, 165).

Al. D.

Rubrica „Insemnări bibliografice” a fost întocmită de: N. Ghinea, C. Șerban, R. Deutsch, N. Nicolescu, I. Corfus, A. Constantinescu, N. Camariano, Al. Dușu, S. Columbeanu, I. Puia, Gh. Cronț.

STUDII

REVISTĂ DE ISTORIE

INDEX ALFABETIC

Anul XII 1959

	<u>Nr.</u>	<u>Pag.</u>
GH. GHEORGHIU-DEJ. A XV-a aniversare a eliberării României de sub jugul fascist	4	5
15 ani de la masacrarea luptătorilor antifasciști în închisoarea de la Rîbnița (Scrisoarea tovarășului Gh. Gheorghiu-Dej trimisă din lagărul de la Tg. Jiu)	2	13
CHIVU STOICA. O sută de ani de la Unirea Țărilor Române	1	7
*		
* * * Insemnătatea istorică a celui de al XXI-lea Congres extraordinar al P.C.U.S. (Editorial)	2	5.
ISTORIE MEDIE		
CERNOVODEANU P. și VĂTĂMANU N. Contribuții la vechea topografie a Bucureștilor : Ostrovul Dîmboviței (sec. XVI—XVII)	6	115
CHIRCĂ H. Comentariul istorico-filologic asupra hrisovului din 20 septembrie 1459	5	5.
CIUREA D. O „descriere” a Moldovei și Țării Românești din anul 1699 . . .	6	111
CONSTANTINIU FL. Situația clăcașilor din Țara Românească în perioada 1746—1774	3	71
IONAȘCU I. Planul cartografic inedit al orașului București din anul 1770 . .	5	113
MANOLESCU RADU. Aspecte din istoria negoțului bucureștean în sec. al XVI-lea	5	25
MIOC D. Reforma fiscală din vremea domniei lui Matei Basarab	2	53
MOHOV A. N. și colaboratori (Chișinău). Documente din arhivele sovietice privitoare la istoria medievală a Moldovei și Țării Românești	3	135
OLTEANU ȘT. Meșteșugurile din București în sec. XVI și XVII	5	71
OPREA P. Înfăptuirea regimului de portofranc la Galați și consecințele lui imediate	2	117
OTETEA A. Un cartel fanariot pentru exploatarea Țărilor Române	3	111
PANAITESCU P. P. Ștefan cel Mare și orașul București	5	9

	Nr.	Pag.
ȘERBAN C. Contribuție la istoria meșteșugurilor în Țara Românească în sec. XVII—XVIII	2	131
ȘERBAN C. Breslele bucureștene în sec. XVIII	6	55
ȘTEFĂNESCU ȘT. Elemente comune de civilizație feudală în Țările Române și în Rusia: Procesul legării de glie a țăranilor la sfârșitul sec. XVI	2	87
ȘTEFĂNESCU ȘT. „Întemeierea” Moldovci în istoriografia românească	6	35
SULKOWSKA IRENA (Varșovia). Noi documente privind relațiile romino-polone în perioada 1589—1622	6	91
TOTOIU I. Cu privire la cea mai veche „Descriere a Moldovei”	3	123
ȚINTĂ A. Lotria — formă de luptă a poporului din Banat împotriva stăpînirii habsburgice	3	169

ISTORIE MODERNĂ

ADĂNILOAIE N. și VLAD M. D. Rolul maselor populare în făurirea Unirii Țărilor Române	1	77
BERINDEI DAN și VLASIU I. Documente privind politica externă a Principatelor în anul Unirii (1859—1861)	1	275
BERINDEI DAN. Dezvoltarea urbanistică și edilitară a orașului București în perioada regulamentară și în anii Unirii (1831—1862)	5	133
BODEA C. C. Actul original al alegerii prealabile a lui Alcx. I. Cuza, domn al Principatelor Unite	1	263
CONSTANTINESCU-IAȘI P. Unirea Țărilor Române în artele plastice	1	211
CORIVAN N. Unirea Țărilor Române în cadrul politicii europene	1	159
GIURESCU C. C. Suprafața moșilor mănăstirești secularizate la 1863	2	149
HUREZEANU D. Influența primei revoluții ruse din 1905—1907 asupra țăranimii din România și căile ei de pătrundere la sate (I)	2	15
HUREZEANU D. Influența primei revoluții ruse din 1905—1907 asupra țăranimii din România și căile ei de pătrundere la sate (II)	3	53
HUZA I. Din contribuția marinarilor români la zdrobirea fascismului german	6	101
I. G. D. Mișcarea țăranilor de la Smeeni-Buzău (sept.—oct. 1873)	3	163
MACIU V. Organizarea mișcării pentru Unire în anii 1855—1857 în Moldova și Țara Românească	1	43
OTETE A. Însemnătatea istorică a Unirii	1	21
PASCU ȘT. Ecoul Unirii Țării Românești și Moldovei în Transilvania	1	141
PLATON GH. Frământări țărănești în Moldova în preajma Unirii	1	107
VIANU AL. Relațiile franco-ruse fr. problema Unirii	1	191
VINOGRADOV V. (Moscova). Cu privire la rolul diplomației ruse în Unirea Țărilor Române	2	35
ZANE G. Politica economică a Principatelor în epoca Unirii și capitalul străin	1	223

ISTORIE CONTEMPORANĂ

ATANASIU V. Luptele Armatei I Române pe teritoriul Cehoslovaciei	4	205
BĂLTEANU B. Aspecte ale aservirii economice a României de către Germania hitleristă (1940—1944)	6	5
BÎRDEANU N. Din lupta maselor populare din T. Severin pentru răsturnarea dictaturii militaro-fasciste și victoria insurecției armate	4	173
CHIRIȚĂ GR. Contribuții la cronologia primei etape a revoluției populare din România	4	325
CIACHIR N. și LOGHIN L. Aspecte ale frăției de arme romino-sovietice pe frontul antihitlerist	4	189
~ CICALĂ I. și EGYED A. Lupta oamenilor muncii sub conducerea P.C.R. pentru refacerea economică a regiunii Cluj și sprijinirea frontului antihitlerist (oct. 1944—mai 1945)	4	303

	Nr.	Pag.
CIMPONERIU E. Date privind acapararea industriei naționale de către monopolurile străine cu sprijinul claselor stăpînitoare din România burghezo-moșierească (Constituirea societății U.D.R. după primul război mondial)	2	103
CONSTANTINESCU-IAȘI P. Eliberarea Romîniei de sub jugul fascist și însemnătatea ei istorică	4	21
IOSA M. și RUSENESCU M. Din acțiunile oamenilor muncii pentru apărarea conducătorilor eroicilor lupte din ian.—febr. 1933 (25 de ani de la procesul din Craiova)	3	5
IOSA M. și DAICHE P. Dezvoltarea industriei din București după naționalizarea principalelor mijloace de producție	5	211
LEONIDA ION. Un episod eroic din războiul antihitlerist: Lupta de la Păuliș	4	225
LIVEANU V. Din lupta P.C.R. pentru unitatea clasei muncitoare	4	71
LIVEANU V. Mișcarea muncitorească din București în anii 1917—1921	5	159
MATEI GH. și BĂLTEANU B. Din lupta P.C.R. pentru pregătirea și înfăptuirea insurecției armate de la 23 August 1944	4	119
MĂNESCU M. și IȚICOVICI I. Dezvoltarea economică a Romîniei în cei 15 ani de la eliberare	4	49
MUNTEANU N. Acțiuni de masă conduse de Partidul Comunist Român în perioada pregătirii insurecției armate	4	145
NECȘA T. Aspecte din lupta pentru instaurarea unor autorități locale democratice	4	281
OȚETE A. Dezvoltarea științei istorice romînești după 23 August 1944	4	35
RUSENESCU M. Lupta maselor populare din București condusă de P.C.R. pentru instaurarea puterii populare (23 August 1944—6 Martie 1945)	5	187
UDREA T. Rolul comitetelor țărănești în făurirea alianței dintre clasa muncitoare și țărănimе, sub conducerea P.C.R.	4	237
VARGA V. A. Contribuții la istoria mișcării muncitorești din Transilvania la sfîrșitul sec. XIX	3	25

PROBLEMELE TRATATULUI DE ISTORIA ROMÎNIEI

* * Discuții cu privire la unele probleme ale rentei feudale	2	187
* * * Consfătuiri ale colaboratorilor vol. II ¹	2	201
* * * Dezbateri asupra problemelor revoluției de la 1848	3	221
* * * Dezbateri asupra problemelor culturii medievale din țările romîne.	6	133

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

APOSTOL I. Sesiunea festivă a Acad. R.P.R.	1	305
ARDELEANU I. și PETROVA L. Expoziția „Pregătirea și înfăptuirea insurecției armate din aug. 1944	4	375
BOICU L. Sesiunea Institutului de istorie din Iași în colaborare cu Univ. „Al. I. Cuza”, consacrată Unirii	1	311
CHERESTEȘIU V. și PASCU ȘT. Sesiunea Institutului de istorie al Filialei Cluj a Academiei R.P.R.	1	313
CHIRCĂ S. Adunarea generală a Filialei București a Societății de științe istorice și filologice din R.P.R.	3	251
CHIRIȚĂ GR. Sesiunea Institutului de istorie al Academiei R.P.R., București	1	309
CONSTANTINESCU A. Simpozionul Soc. de șt. naturale și geografie	1	318
CONSTANTINESCU A. Știri din R.P. Bulgaria	2	203
CONSTANTINESCU-IAȘI P. Un român în Gruzia acum 250 de ani	5	231
CORFUS I. Conferința de la Poznan consacrată originii statului kievean	6	151
DUNAJECZ L. Sesiunea de comunicări de istorie locală la Timișoara	3	253
DUȚU AL. 200 de ani de la nașterea lui Robespierre. Lucrări și manifestări	2	206
GUBOGLU M. Călătorie de studii în R.P. Bulgaria (nov.—dec. 1958)	3	249
IOACHIM ANA. Expoziția „Centenarul Unirii Țărilor Romîne” de la Casa Scriitorilor	1	321
KOSEV D. Dezvoltarea științei istorice bulgare după victoria de la 9 Sept. 1944	6	137

	Nr.	Pag.
NICOLESCU N. Dezvoltarea științei istorice în R.P. Chineză în ultimii ani . . .	3	245
PANAIT I. și P. Ședința festivă de comunicări științifice închinată sărbătoririi orașului București	5	241
PORȚEANU AL. Plăci comemorative și denumiri de școli inaugurate cu prilejul sărbătoririi centenarului Unirii Țărilor Române	1	322
STAN A. Sesiunea de comunicări de la I.S.E.	1	316
STAN A. Expoziția „Unirii Țărilor Române 1859—1959”	1	319
STĂNESCU EUG. Conferința jubiliară a istoricilor din Republica Democrată Germană	6	149
ȘTEFĂNESCU L. și CHIRIȚĂ GR. Sesiunea științifică consacrată celei de-a XV-a aniversări a eliberării României de sub jugul fascist	4	361
ȘTEFĂNESCU L. Muzeul de istorie a Partidului Muncitoresc Român	4	365
ȘTEFĂNESCU ȘT. Călătorie de studii în R.P. Polonă	5	232
STOICESCU N. și UDREA T. Muzeul de istorie a orașului București	5	235
* * Institutul de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.U.P.	2	204

STUDII DOCUMENTARE

FRANCES E. Răscoala zelotilor din Thessalonie în lumina ultimelor cercetări	3	257
IONESCU-NIȘCOV TR. Mișcarea revoluționară huseită în istoriografia universală (I)	6	153

RECENZII

BRAUDEL F. La méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II, Paris, Librairie Armand Collin, 1949 (<i>S. Columbeanu</i>)	3	287
CIACHIR N. și LOGHIN L. Frația de arme româno-sovietică, Ed. M.F.A. Buc., 1959 (<i>I. Apostol</i>)	4	402
FOSTER Z. WILLIAM. Istoria celor trei Internaționale, Buc., Ed. politică, 1958 (<i>I. Apostol</i>)	3	273
GRECU V. Ducas, istoria turco-bizantină, Ed. Acad. R.P.R., Buc., 1958 (<i>Gh. Cronț</i>)	2	218
GUBOGLU M. Paleografia și diplomația turco-osmană. Studiu și Album. Ed. Acad. R.P.R., Buc., 1958, 352 p. (<i>J. Kabrda</i>)	6	190
MAGER FR. Geschichte des Bauertums und der Bodenkultur im Lande Mecklenburg, Akademie-Verlag, Berlin 1955 (<i>H. H. Stahl</i>)	5	258
MARKOV WALTER și SOBOUL ALBERT. Die Sansculotten von Paris. Dokumente zur Geschichte der Volksbewegung 1793—1794, Akademie-Verlag, Berlin 1957 (<i>Radu Popa</i>)	5	249
SPIVAKOVSKI I. E. Подъем революционного движения в Румынии в начале XX века. Изд. социально-экономической литературы Мосcова 1958 (<i>N. Copoiu</i>)	2	222
ZAJACZKOWSKI ANANIASZ și REYCHMAN JAN. Zarys dyplomatyki osmanskotureckiej (Șchiță a diplomației turco-osmane), Varșovia 1955 (<i>M. Guboglu</i>)	2	226
* * * Апрельско встание 1876 г. Сборник от документи (Răscoala din aprilie 1876. Culegere de documente), Sofia 1954—1956, vol. I—III (<i>Constantinescu A.</i>)	5	254
* * * Documente privitoare la economia țării românești 1800—1850, culese de I. Cojocaru, vol. I—II, Ed. Științifică, Buc., 1958 (<i>Iancovici S.</i>)	3	267
* * * O sinteză științifică a experienței construirii economiei socialiste în R.P.R. (<i>Horovitz M.</i>)	4	385
* * * Lucrări sovietice recente despre Lenin în timpul Marii Revoluții Socialiste din Octombrie (<i>Oprea I.</i>)	2	211
* * * Teatrul în România după 23 August 1944 (<i>Porțeanu Al.</i>)	4	392
* * * Artele plastice în România după 23 August 1944 (<i>Porțeanu Al.</i>)	4	396
* * * Muzeul de istorie a orașului București. „Bucureștii de odinioară în lumina săpăturilor arheologice” (Statul Popular al Capitalei). Buc., Ed. științifică, 1959, 239 p. + CXX pl. (<i>N. Stoicescu</i>)	6	181

	<u>Nr.</u>	<u>Pag.</u>
Is'oria universală (în zece volume), vol. I, București, Editura științifică, 1958, XXXII + 755 p. (Popescu A.)	6	183
Освобождението на България от турското иго 1875—1878 (Сборник статии), Sofia, 1958, 687 p. + 98 planșe (Constantinescu A.)	6	197

REVISTA REVISTELOR

** Analele Institutului de istorie a Partidului de pe Îngă C.C. al P.M.R., nr. 4/959 (<i>Apostol I.</i>)	4	411
** Centenarul Unirii în presa și publicațiile din țara noastră (<i>Columbeanu S.</i>)	1	325
** The English Historical Review, Londra 1957—1958 (<i>Columbeanu S.</i>)	5	265
** Voprosi Istorii nr. 7—12/958 (<i>Copoiu N.</i>)	3	287
** Kwartalnik Historyczny (1958), nr. 1—4 (<i>Corfus I.</i>)	5	270
** Cercetări filozofice nr. 4/959 (<i>Enache I.</i>)	4	415
** Ceskoslovenski casopis historycy nr. 4/1957, nr. 1—4/1958 (<i>Ionescu-Nișcov T.</i>)	3	295
** Studii și cercetări juridice nr. 1 959 (<i>Marcu L.</i>)	4	424
** Zeitschrift für Geschichtswissenschaft, an. VI (1958), nr. 1—6 (<i>Marcu L.</i>)	6	207
** Новая и новейшая история (Акад. Наук СССР Институт Истории 1—5/1957; 1—6/958 (<i>Nicolescu N.</i>)	2	231
** Voprosi Istorii K.P.S.S., nr. 1—6/1958 (<i>Oprea I.</i>)	6	201
** 15 ani de la eliberarea României de sub jugul fascist în presa și publicațiile din țara noastră (<i>Porțeanu Al.</i>)	4	428
** Centenarul Unirii în presa și publicațiile din străinătate (<i>Porțeanu Al.</i>)	1	331
** Lupta de clasă nr. 8/959 (<i>Stan A.</i>)	4	407
** Probleme economice nr. 8/959 (<i>Stănescu M.</i>)	4	420
** История СССР, nr. 1—6/958 (<i>Vianu S.</i>)	3	298

ÎNSEMNĂRI BIBLIOGRAFICE

Istoria României

BÎRSĂNESCU ȘT. „Schola latina” de la Cotnari, Biblioteca de curte și proiectul de Academie al lui Despot Vodă, Buc., 1957 (<i>Gonța Al.</i>)	3	305
BOGZA V. și PUJA I. Economia României în perioada avântului revoluționar care a urmat Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, Buc., 1958 (<i>Ionescu D. P.</i>)	3	306
СЕМПАЛОВ Н. И. К истории заключения германо-румынского экономического соглашения 1939 года. Новая и новейшая история, nr. 1/959, p. 135—149 (<i>Bălțeanu B.</i>)	2	246
CIACHIR N. O sută de ani de la Unirea Principatelor. Ed. M.F.A., Buc., 1958 (<i>Șerban C.</i>)	1	336
CONSTANTINESCU N. N. și O. Cu privire la problema revoluției industriale în România, Buc., 1957 (<i>Iosa M.</i>)	2	245
CONSTANTINESCU N. N. Aspecte ale dezvoltării capitalismului premonopolist în România, Ed. de Stat pentru literatură politică, Buc., 1957 (<i>Iosa M.</i>)	5	275
CURTICĂPEANU V. și POPESCU GR. O sută de ani de la Unirea Țărilor Române, Ed. Politică Buc., 1959 (<i>Columbeanu S.</i>)	1	335
LOGHIN L. Acțiunile de luptă ale armatei române între Nitra și Vah, Ed. Militară M.F.A. Buc. (<i>Șerban C.</i>)	4	451
LUNGEANU M. și CUTIȘTEANU S. Unele aspecte ale luptei P.C.R. pentru izolarea partidelor reacționare de masele largi ale țărănimii în procesul ocupării pământurilor moșierești (23 Aug. 1944—6 Martie 1945), în „Analele Inst. de ist. a partidului de pe Îngă C.C. al P.M.R.”, nr. 3/956 (<i>Apostol I.</i>)	4	452
DRĂGAN N. Dezvoltarea industriei în Mediaș între anii 1918—1944, Mediaș 1957 (<i>Șerban C.</i>)	6	219
OPRESCU GH. Bisericile-cetăți ale sașilor din Ardeal, Ed. Academiei R.P.R., Buc., 1957 (<i>Ghinea N.</i>)	6	217

	<u>Nr.</u>	<u>Pag.</u>
SEMIRIEAGA I. M. Victoria insurecției populare armate din 23 August 1944 în România (<i>Oprea I.</i>)	4	453
ȚUȚUI GH. și CIMPONERIU E. Aspecte ale activității formațiilor de luptă patriotice din Banat (23 Aug. 1944—6 Martie 1945) din „Analele inst. de istorie a Partidului de pe lângă C.C. al P.M.R.”, nr. 2, martie—aprilie 1958, Ed. Știința, Buc. (<i>Stefănescu L.</i>)	4	451
* * * Figuri de eroi uteciști voluntari din războiul antihitlerist (23 Aug. 1944—9 Mai 1945) în „Analele Institutului de istorie a Partidului de pe lângă C.C. al P.M.R.”, nr. 4 (iulie—august) 1957 (<i>Apostol I.</i>)	4	455
* * * Lupta artiștilor plastici pentru Unirea Țărilor Române, ESPLA, 1959 (<i>Columbeanu S.</i>)	1	338
* * * Monografia raionului Corabia cu specială privire la trecutul de luptă al poporului pentru libertate și progres, Craiova 1958 (<i>Șerban C.</i>)	5	276
* * * Documente privitoare la lupta maselor muncitoare sub conducerea P.C.R. împotriva războiului antisovietic și a ocupației hitleriste și pentru pregătirea condițiilor care au dus la înfăptuirea actului revoluționar de la 23 August 1944 în „Revista Arhivelor”, organ al Direcției generale a Arhivelor Statului din R.P.R., an. II, nr. 1, Buc. 1959 (<i>Ștefănescu L.</i>)	4	454

Istoria U. R. S. S.

BEKMANANOV B. E. Присоединение Казахстана к России. Изд. Акад. Наук СССР, Moscova, 1957 (<i>Oprea I.</i>)	2	249
V. R. GERASIMIUK, Начало социалистической революции в деревне 1917—1918 гг. Государственное издательство политической литературы. Москва 1958, 160 p. (<i>Nicolescu N.</i>)	6	223
IAKOVLEVA T. P. Первый русско-китайский договор 1689 года, Ed. de științe a U.R.S.S., Moscova 1958 (<i>Șerban C.</i>)	5	277
KAFENGAUS B. B. Очерки внутреннего рынка России первой половины XVIII века (По материалам внутренних таможен), Ed. Acad. de științe a U.R.S.S., Moscova 1958 (<i>Șerban C.</i>)	5	278
LEASCENKO I. P. Istoria economiei naționale a U.R.S.S., vol. III (Socialismul), trad. rom. Ed. științifică, Buc., 1958 (<i>Horovitz M.</i>)	3	307
OTAMANOVSKI D. V. Развитие городского строя на Украине в XIV—XVIII вв. и Магдебургское право, <i>Voprosi istorii</i> 1958, p. 122—135 (<i>Ciurea D.</i>)	3	308
* * * Декреты Советской власти, vol. I, 25 oct. 1917—16 martie 1918, Moscova, 626 p. (<i>Tudora M.</i>)	2	217
* * * История гражданской войны в СССР. Том III, Госполитиздат, Москва, 1937, 404 p. (<i>Deutsch R.</i>)	6	220

Istoria universală

ATANASOV ST. Un nou avânt al luptelor răsculațiilor din Bulgaria după înfrângerea armatelor turcești la Vidin în anul 1798 în „Voenno-itsoriceski sbornik”, Sofia, XXIII, 1954, nr. 2, p. 3—46 (<i>Constantinescu A.</i>)	6	226
BOITEAU P. Contribution à l'histoire de la nation malgache. Editions sociales, Paris 1958 (<i>Puia I.</i>)	6	237
BOULOISEAU MARC. Robespierre, Presses Universitaires de France, Paris 1957 (<i>Columbeanu S.</i>)	6	232
CACCAMO DOMENICO. Eugenio IV e la crociata di Varna, in <i>Archivio Roma</i> 1956, p. 34—87 (<i>Dușa Al.</i>)	5	286
EREMENKO I. A. Împotriva falsificării istoriei celui de al doilea război mondial, Ed. politică 1959 (<i>Rădulescu Gh.</i>)	4	454
FEHER G. Beiträge zum Problem des ungarisch-slawischen Zusammenlebens, <i>Acta Arheologica</i> , VIII/1958 (<i>Horedt K.</i>)	3	314
GROUSSET RÉNÉ. Figures de proue, Paris, Librairie Plon, 1957 (<i>Columbeanu S.</i>)	3	313

	<u>Nr.</u>	<u>Pag.</u>
GUILLEMIN HENRI. Cette curieuse guerre de 70. Thiers, Trochu, Bazaine, Paris, Galimard 1956 (<i>Columbeanu S.</i>)	6	234
IURIEV M. F. Красная армия Китая. Изд. восточной литературы, Moscova, 1958, 194 p. (<i>N. Nicolescu</i>)	2	255
JELUBOVSKAIA A. E., Крушение второй империи и возникновение Третьей республики во Франции, Ed. Acad. de științe a U.R.S.S., 1956 (<i>N. Nicolescu</i>)	3	312
KERUMA A., Восставшие арабы в битве за Порт-Сайд, Изд. иностр. лит. Moscova, 1958, 150 p. (<i>Nicolescu N.</i>)	2	251
LAIOS GH. Scrisori inedite și acte cu privire la 1821. Doc. ist. din arh. austriace Atena 1958 (<i>Camariano N.</i>)	6	227
LAVROSKI M. V. și BARG A. M., Английская буржуазная революция. Некоторые проблемы английской буржуазной революции 40-х годов XVII века, Moscova, 1958, 365 p. (<i>Șerban C.</i>)	3	316
LINDBERG FOLKE Scandinavia in great power politics, 1905—8, Stockholm 1958 (<i>Columbeanu S.</i>)	5	286
MALYUSZ ELEMÉR. A konstanzi zsinst es a magyar főkegyuri jog (Sinodul de la Constanța și dreptul de patronaj suprem în Ungaria), Budapesta, Akadémiai Kiadó, 1958 (<i>Totoiu I.</i>)	5	284
POSTNIKOV V. V. США и дауэсизация Германии, 1924—1929, Moscova, 1957, (<i>Copoiu N.</i>)	2	250
PROTOPSALTIS G. EM. 'Ἐπιμνημόματα συναφῆ Ἱγνατίου μητροπολίτου Οὐγγροβλαχίας καὶ Ἰωάννου Καποδιστριαῦ περὶ τῆς τύχης τῆς Ἑλλάδος (1821) (Raportare înrudite ale mitropolitului Ungrovlahiei, Ignatie și Ioan Capodistria despre soarta Greciei (1821), publicate în revista 'Αθηνᾶ, vol. 60, 1956, p. 145—182 (<i>Camariano N.</i>)	5	285
ROZENZWEIG D. Comuna din Paris (<i>Maxudovici G.</i>)	5	310
STERNBERG I. I., Письма Петра I к Ференцу Ракоши II, Istoriceskii Arhiv, p. 214—215 (<i>Șerban C.</i>)	2	255
SVORONOS G. M. Le commerce de Salonique au XVIII-e siècle, 1956 (<i>Papacostea T.</i>)	2	251
THIRIET F. Régestes des délibérations du Sénat de Venise concernant la Romanie, I (1329—1399), Paris 1958 (<i>Duțu Al.</i>)	6	230
URBANEK RUDOLF. Despre alegerea lui Gh. de Podébrad ca rege al Cehiei la 2 martie 1458, Ed. Acad. Cehoslovace de științe, Praga 1958 (<i>Ionescu-Nișcov T.</i>)	5	282
VESELA ZDENKA. Zur Korespondenz der Hohen Pforte mit Siebenbürgen (1676—1679), Praga 1958, p. 585—602 (<i>Duțu Al.</i>)	2	254
WOLSKI K. Din istoria albinăritului rural din satele întemeiate pe baza dreptului romnesc în starostiile Przemysł și Sanok), în „Kwartalnik historii kultury materialnej”, VI, 1958, nr. 3, p. 359—364 (<i>Corfus I.</i>)	6	224
ZOIDIS GH. Rigas Velestinlis, marele revoluționar democrat, București 1957 (<i>Camariano N.</i>)	2	256
* * * Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters namens der Monumenta Germaniae Historica XII—XV (1956—1959) (<i>Constantiniu Fl.</i>)	5	280
* * * Из истории русско-болгарских отношений. (Culegere de articole,) Moscova 1958 (<i>Copoiu N.</i>)	3	315
* * * Pomorze Sredniowieczne (Regiunea Pomorze în evul mediu), lucrare colectivă sub red. prof. Gerard Labuda, Varșovia 1958 (<i>Panaitescu P. P.</i>)	5	282

Bizantinologie

BECK GEORG. Vademecum des byzantinischen Aristokraten. Das sogenannte Strategikon des Kekaumenos. Graz-Wien-Köln, 1956 (<i>Cronț Gh.</i>)	6	239
BÖHLING GERTRUD. Untersuchungen zum rhetorischen Sprachgebrauch der Byzantiner mit besonderer Berücksichtigung der Schriften des Michael Psellos. Mit einem Geleitwort von Fr. Dölger. Berlin 1956 (<i>Cronț Gh.</i>)	5	290
GUILLAND R. Études sur l'histoire administrative de l'empire byzantin. Les titres auliques des eunuques — Le protospather (<i>Cronț Gh.</i>)	2	257

	<u>Nr.</u>	<u>Pag.</u>
KARAYNNOPULOS J. Die Entstehung der byzantinischen Themenordnung, München 1959 (<i>Cronț Gh.</i>)	6	240
MALAFOSSE J. Le droit agraire au Bas-Empire et dans l'Empire d'Orient, Rivista di diritto agrario, 1955 (<i>Frances E.</i>)	3	319
PERETERSKII S. I. Digestele lui Justinian, București 1958 (<i>Cronț Gh.</i>)	2	257
PRINGSHEIM FRITZ. Zum Plan einer neuen Ausgabe der Basiliken, Begründung ihrer Notwendigkeit und Gesichtspunkte für ihre Herstellung, Berlin 1956 (<i>Cronț Gh.</i>)	5	288
ZORAS GH. Χρονικὸν περὶ τῶν Τούρκων σουλτάνων (κατὰ τὸν Βαρβερινὸν Ἑλληνικὸν κώδικα 111). (Cronică despre sultanii turci după Codex Barberinus), Atena 1958 (<i>Camariano N.</i>)	3	318
* * Ἰάκωβος Τριβώλης. Ποιήματα. (Iacob Trivolis, Poeme) Herausgegeben, übersetzt und erklärt von J. Irmscher, Berlin 1957 (<i>Cronț Gh.</i>)	3	319
* * Milletlerarasi Bizans tetkikleri kongresi tebligleri (Actele Congresului al X-lea internațional de studii bizantine), Istanbul 1956 (<i>Frances E.</i>)	5	288

Biblioteconomie, Muzeografie, Arhivistică

LEHMAN EDGAR. Die Bibliotheksräume der deutschen Klöster in Mittelalter, Akademie-Verlag, Berlin 1957 (<i>Ioachim Ana</i>)	3	322
VASICA J. și VAJS. Soupis staroslovanskych rukopisu Národního Musea v Preze (Catalogul manuscriselor vechi slave ale Muzeului național din Praga), Praga 1957 (<i>Cosntantinescu A.</i>)	2	260
* * Straty archiwów i bibliotek warszawkich w zakresie rekopismiennych zrodol historyczich (Pierderile suferite de arhivele și bibliotecile din Varșovia în domeniul izvoarelor istorice manuscrise), tom. 1, Varșovia 1957 (<i>Corfus I.</i>)	3	321
* * Zentralbl. der Bulgarischen Wissenschaftlichen Literatur. Geschichte und Archäologie, Sofia 1959 (<i>Duflu Al.</i>)	6	242
* * Din activitatea muzeului de istorie al regiunii Ploiești (<i>Ghinea N.</i>)	2	259
* * Bibliografia storica nazionale. Ed. Bari, Laterza 1958 (<i>Ioachim Ana</i>)	2	260
* * Bazele muzeologiei sovietice. Trad. din lb. rusă, Buc. 1957 (<i>Ioachim Ana</i>)	5	292
* * Înaltul Divan 1831—1847. Inventar arhivistic. Buc. 1958, Direcția G-rală a Arh. Stat. (<i>Șerban C.</i>)	2	261
* * Documente istorice. Mănăstirile sf. Ioan-Focșani, Jghiabu, Jitia și Roaba, Măgureanu-Buc., Manu, Mărcuța și Mărgineni, Buc. 1958 (<i>Șerban C.</i>)	3	321
* * Catalogul doc. grecești din Arh. Stat. de la Orașul Stalin, vol. II, Buc., 1958 (<i>Șerban C.</i>)	6	211
* * Documente istorice. Mănăstirile Govora, Gruiu, Hagi-Dina și Hotărani, Buc. 1958 (<i>Șerban C.</i>)	5	291
* * A második világháboru története. Válogatott muvek bibliográfiája (Istoria celui de al doilea război mondial. O bibliografie a operelor mai de seamă), întocmită de Köves Erzsébet. Budapesta 1955 (<i>Totoiu I.</i>)	3	320

DIVERSE

Hotărârea Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român și a Consiliului de Miniștri privind sărbătorirea Centenarului Unirii Țărilor Romine	1	5-
Contribuții la cunoașterea tratativilor dintre U.R.S.S., Anglia și Franța din anul 1939 (Mejdunarodnaia Jizni, II/1959)	2	159
Contribuții la cunoașterea tratativilor dintre U.R.S.S., Anglia și Franța din anul 1939 (Mejdunarodnaia Jizni, III/1959)	3	193
Cronică	3	254
Cronică	5	246

СО Д Е Р Ж А Н И Е

СТАТЬИ	Стр.
Б. БЭЛТЯНУ, Характер экономического угнетения Румынии гитлеровской Германией (1940—1944)	5
С. ШТЕФЭНЕСКУ, „Основание” Молдавского феодального государства в румынской историографии	35
К. ШЕРБАН, Бухарестские цеховые организации в XVIII в.	55

ЗАМЕТКИ И СООБЩЕНИЯ

ИРИНА СУЛКОВСКА (Варшава), Новые документы относительно румыно-польских отношений в период 1589—1622 гг.	91
И. ХУЗА, Вклад румынских моряков в разгром немецкого фашизма	101
Д. ЧУРЯ, „Описание” Молдавии и Валахии в 1699 году	111
П. ЧЕРНОВОДЯНУ и Н. ВЭТЭМАНУ, К вопросу о старой топографии Бухареста: Остров Дымбовицы (XVI—XVII вв.)	115

ВОПРОСЫ, СВЯЗАННЫЕ С ПОДГОТОВКОЙ ТРАКТАТА ПО ИСТОРИИ РУМЫНИИ

Дискуссии по вопросам средневековой культуры в Румынских княжествах	133
---	-----

НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ

Развитие болгарской исторической науки после победы 9 сентября 1944 года (<i>проф. Д. Косев</i> , член-корреспондент Болгарской Академии Наук); Юбилейная конференция историков Демократической Германской Республики (<i>Евгений Сталеску</i>); Конференция в Познани, посвященная происхождению Киевского государства (<i>И. Корфус</i>)	137
---	-----

S O M M A I R E

ÉTUDES	Page
B. BĂLȚEANU, Aspects de l'asservissement économique de la Roumanie par l'Allemagne hitlérienne (1940—1944)	5
ȘT. ȘTEFĂNESCU, La «fondation» de la Moldavie dans l'historiographie roumaine	35
C. ȘERBAN, Les corporations bucarestaises au XVIII ^e siècle	55

NOTES ET COMMUNICATIONS

	<u>Page</u>
IRÉNA SOULKOWSKA (Varsovie), Documents inédits sur les relations roumano-polonaises des années 1589—1622	91
I. HUZA, Quelques aspects de la contribution des marins roumains à la défaite du fascisme allemand	101
D. CIUREA, Une « description » de la Moldavie et de la Valachie datant de 1699. . .	111
P. CERNOVODEANU et N. VĂȚĂMANU, Contribution à la connaissance de l'ancienne topographie de Bucarest : Ostrovul Dîmboviței (XVI ^e —XVII ^e s.).	115

PROBLÈMES AYANT TRAIT À LA PRÉPARATION DU TRAITÉ D'HISTOIRE
DE LA ROUMANIE

Débats sur les problèmes de la civilisation médiévale des pays roumains.	133
--	-----

LA VIE SCIENTIFIQUE

L'essor de l'historiographie bulgare après la victoire du 9 septembre 1914 (<i>D. Kossev</i> , professeur, membre correspondant de l'Académie Bulgare des Sciences); La conférence des historiens de la République Démocratique Allemande à l'occasion du dixième anniversaire du pays (<i>Eugen Stănescu</i>); La Conférence de Poznan sur le thème de l'origine de l'état de Kiev (<i>I. Corfus</i>)	137
---	-----

*Pentru a vă asigura o colecție completă și primirea la timp
a revistei, reînnoiți abonamentul Dvs. pentru 1960.*

ABONAMENTELE SE FAC LA OFICIILE POȘTALE, AGENȚIILE
POȘTALE, PRIN FACTORII POȘTALI ȘI DIFUZORII VOLUNTARI
DIN ÎNTRINDERI ȘI INSTITUȚII.

INTREPRINDEREA
POLIGRAFICĂ nr. 8
BUUREȘTI